

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

קרח

תמוז התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

ביאור הגמרא במסכת ברכות [דף נ״ט ע״א], לא נבראו רעמים, אלא לְפַשֵּׁט – נ״א לְפַשֵּׁט – עקמומית שבלב. קושיא על ביאור מהרש״א, כי הדבר קאי כלפי עקמימות הלב של־כופרים, ואכן רבים פירשו דלא כוותיה.

מן העניין דלעיל – לגבי הרעם – נילף לעניין האזעקות שנשמעו במלחמה האחרונה [עָם כלביא], וקולות הפיצוצים האדירים שנגרמו מן הטילים.

מקור שנאת הערבים לעם ישראל, ובעניין דתם ושפתם, וכבודם החשוב להם מכל.

הָעצמה האדירה של רעש הטילים, היא כעין ׳בת־קול׳ היוצאת מן השמים. השלמה בעניין הב״ק היוצאת בכל יום מהר חורב וכו׳, ומעשה שהיה באחד אשר שמע כעין בת־קול זו מן השמים, וחזר בזכות כך בתשובה.

השלמה בעניין פחד מות שנחשב כאילו מָוֶת, מקורות מפורשים לַדָּבָר, וא״כ כעת לאחר המלחמה עלינו לקבל חיזוק מכך.

חידוש בשם הגר״א על הפסוקים [קהלת פרק ג׳] לכל זמן ועת לכל חפץ וגו׳, עת מלחמה ועת שלום. כי כ״ח העתים הללו, הם מתחילת העולם ועד סופו.

צריכים לעשות כיום הודאה מיוחדת, על הנסים הרבים שנעשו לעם היושב בציון.

מכתב שקיבל מרן שליט״א בעניין הזמר ציון גולן, והופעותיו הפסולות בפני ציבור בני תורה.

בעניין כשרות הבשר ׳צדיק חסד׳ שבהשגחת בד״צ פעולת צדיק.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 792
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א, וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י רבי אברהם בן יצחק למשפחת מרדכי הי"ו, להצלחתו ולהצלחת רעייתו מרת זהבה שתחיה, ונחת מכל יוצאי חלציהם. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי מרדכי בן אשר הי"ו, להצלחה בפרנסה ונחת מכל בני ביתו יחד עם רעייתו החשובה. ורפו"ש לאשר בן סוניה וחנה לאה בת גיטל רבקה, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

פה ישנו עוד מישהו מיוחד, זהו הגיס של ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו. השיעור מוקדש על ידי רבי יעקב בן דוד מאיר גיגי ורעייתו החשובה עדן שתחיה, להצלחה מרובה בפרנסה בפתיחת גן ילדים חדש, ונחת מכל יוצאי חלציהם, בעבור שהתנדבו לכולל נתיבות מהרי"ץ. ב"ה הילדים זהו הדור הבא, הדור החדש. יה"ר שיצליחו לחנך אותם לתורה ויראת שמים.

כמו"כ השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב אוהד נהרי הי"ו להצלחת בנו שילה במבחנים לישיבות הגדולות, וכן זיווג הגון לעידית בת יניב.

כמו"כ השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב דוד צדוק הי"ו, מרכסים, העומד לימיננו, לרפואת אשתו היולדת אפרת בת הרב שמואל חגבי, ובנו הנולד במזל טוב בשבת זו. שתמיד מתנדב לעמותת נתיבות מהרי"ץ, ב"ה עושה הרבה חיל, ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה וגו'.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש– השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

ביאור הגמרא במסכת ברכות [דף נ"ט ע"א], לא נבראו רעמים, אלא לְפַשֵּׁט – נ"א לְפַשֵּׁט – עקמומית שבלב. קושיא על ביאור מהרש"א, כי הדבר קאי כלפי עקמימות הלב של־כופרים, ואכן רבים פירשו דלא כוותיה.

בגמרא ברכות [דף נט.] מובא בזה"ל, **אמר ר' אלכסנדרי אמר ר' יהושע בן לוי, לא נבראו רעמים, אלא כדי לפשוט עקמומית שבלב. שנאמר [קהלת ג', י"ד] וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו.**

בשביל מה צריכים רעם? מה הוא נותן? **הברק**, יש בו תועלת. אמנם גם הוא מפחיד, אבל עליו לא היו שואלים את השאלה הזאת, כיון שזהו ע"ד שנאמר בספר איוב [ל"ז, ו'] **כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרְצָה.**

הבאתי זאת בס"ד בשו"ת עולת יצחק [חלק ג' סימן ע"ט אות ח', דף קפ"ג–קפ"ד] בזה"ל, **וזה שלא הזכירו ברקים, לענ"ד בס"ד משום דאיכא למימר שיש תועלת בהם לָעולם, מכח חום האש שלהם הנבלע בקרקע, כמו שכתב מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' סדר שחרית לשבת דף קכ"ח ע"ב, גבי פסוק ברקים למטר עשה [תהלים קל"ה, ז'] בשם הרי"ץ, שהברקים מפשירים את השלגים ומתערבים עם העפר ונעשים ארץ, שנאמר [איוב ל"ז, ו'] כִּי לַשֶּׁלֶג יֹאמַר הֱוֵא אָרְצָה. וזה טוב לארץ, לגדל ולהצמיח יעו"ש.**

לפי זה שפיר שייך גם בברק, כוחו ואף גבורתו. אלא שברעם, אין סיבה אחרת, זולת לפשוט עקמומיות שבלב. ובברק, יש סיבה נוספת.

חום הברק, הוא מחזק את כוח הצמיחה. ברם הרעם, מה הוא נותן?

אלא מאי, הוא מאד מפחיד. אם ישנו משהו עקום, הוא בא ליישר אותו.

מצינו זאת גם בפרשה שקראנו בשבת זו שחרית [קרח], **וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיהֶם נָסוּ לְקֹלָם, כִּי אָמְרוּ פֶּן תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ** [במדבר ט"ז, ל"ד]. מסביר רש"י, **בשביל הקול היוצא על בליעתן.** כאשר הארץ פצתה את פיה לבלוע את קורח ועדתו, נעשתה הבקיעה בקול חזק ומבהיל.

וכך מסביר [ג"כ] השפתי חכמים, **פירוש, שהוא הקול היוצא מתוך הבקיעה, כדמות רעם שמבהיל האנשים לברוח. לא קול צעקתם בעת הבליעה, שהוא אינו קול מבריח, אדרבה מקבץ לראות הפלא.** הדבר הזה יעניין את האנשים, והם יבואו לראות. אולם הקול המפחיד הזה, כולם מתרחקים ובורחים, מפַּחְדָּם שמא ח"ו גם הם יִבָּלְעו באדמה.

ומהרש"א מסביר [בברכות שם] בזה"ל, **משום דהרעם, הוא דבר המחריד ביותר, ואין ידוע בו תועלת לעולם. משום הכי קאמר, דלא נבראו אלא לפשט וכו', דהיינו להחריד הלבבות של־מינים שישובו, כמפורש פרק ת"ה – תפילת השחר – [דף כ"ט ע"א] לגבי ברכת המינין, תיקנוהו כנגד אל הכבוד הרעים. ומייתי ליה, שנא' והאלהים עשה שיראו, כמפורש לעיל לגבי חלומות ע"ש וק"ל.**

הגמרא שם מקבילה את הפסוקים של־ברכות, כנגד המזמור הזה.

לפי דברי מהרש"א, הרעם בא ליישר את העקמימות של־כופרים, הרשעים והמינים. וכמו שאמר הפסוק, והאלהים עשה שיראו מלפניו.

ובשו"ת עולת יצחק [שם ד"ה ולא ידעתי] כתבתי, שאינני מבין מדוע מהרש"א היה צריך להסביר כך, שהדבר קאי רק כלפי המינים. כי לכאורה, אפילו כלפי כל אדם, אפילו צדיקים, שהרי ישנו יצר הרע.

כך כתבתי שם, ולא ידעתי, אמאי פשיטא ליה למהרש"א, דמיירי דוקא לפשוט עקמומיות של־מינים, כנזכר לעיל. אמאי לא פירש כפשוטו, עקמומיות יצר הרע של־כל איש ישראל.

והבאתי שם בס"ד סייעתא מכמה מפרשים, אשר אכן כך הסבירו, דלא כמהרש"א.

וכעת ראיתי, כי גם בעל ספר הבונה [על עין יעקב שם], פשוט היה לו שהדבר כך. רק שזה מופיע בדף הקודם. ולא על הגמ' דלעיל, אלא עוד לפני כן, לגבי מ"ש במשנה **ועל הרעמים** – אומר שכוחו מלא עולם – **מאי רעמים** וכו'.

הוא מסביר שם בזה"ל, **הדברים המתהוים באויר, כמו רעמים, ברקים, וזעף, שדיברו בם חז"ל פֹּה. ובמקומות אחרים הֶרְאו, איך נגלו להם סיבותיהם ואופן הוויתם, ככל הפילסופים מהאומות.**

זה לאו דוקא רעמים. ישנם הרבה דברים בעולם, שהם מפחידים ומבהילים, כגון זעף. א"כ מה שמוזכר בנ"ד 'רעמים', הוא לאו דוקא, רק לדוגמא.

ולפי שהיה עולה על הדעת, שיותר טוב היה שירד המטר בנחת, באופן אחד תמיד, ומה תועלת בדברים אלו? אם יורדים גשמים, למה צריכים גם ברקים ורעמים? מהו הקשר שביניהם?

גילו אזנינו, שהם לעורר הנרדם בשינת עצלותו, להבין בגדולת היוצר, כמ"ש והאלהים עשה □ֶרְאו מלפניו, לא נבראו רעמים אלא כדי לְפַשֵּׁט – כך הוא גורס, ועוד מרבוותא, 'לפשט' [ועיין לקמן ההבדל שביניהם] – **עקמומיות שבלב.**

ש"מ כי לא רק מינים וכופרים, אלא כל אדם. כולם עצלנים, כולם צריכים חיזוק. תמיד צריכים לעורר. כי היצר הרע, **צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק, וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ** [תהלים ל"ז, ל"ב]. עד זקנה ושיבה, היצה"ר לא עוזב את האדם.

א"כ גם מדבריו רואים, שלא כהבנת מהרש"א.

ותיקנו עליהם ברכה, ברוך שכוחו וגבורתו מלא עולם. גירסתנו היא, בלי המלה 'וגבורתו'. אלא רק 'שכוחו מלא עולם'. וכ"ה העיקר. ואכמ"ל.

*

מהו ההבדל בגירסא, בין 'לְפַשּׁוֹט', לבין 'לְפַשֵּׁט'? **זהו** כמו ההבדל, שבין 'לחתוך' לבין 'לְחַתֵּךְ'. וכן 'לחזור' – 'לְחַזֵּר'. כאשר זה בא בדגש, 'לחזר', הדבר בא להראות על חוזק הפעולה, ועל ריבוי הפעולה. 'מחזר' על הפתחים היינו, מקבץ נדבות מזה ומזה ומזה, מכמה מקומות. משא"כ 'חוזר', שזה רק פעם אחת. הלך וחזר. אותו הדבר 'לחתוך', פירושו לשתים. ו'לחתך', זה להרבה חלקים.

ובנדון דידן, 'לפשט' עקמומיות שבלב, דהיינו שצריך ליישר ולשטח הדק היטב את העיקום. ואם הגירסא 'לפשוט', פירושו יישור אחד. או שהדבר תלוי, כמה היא העקמימות, כמה מספר העקמומיות. אולם 'לפשט' היינו, את הכל עד הסוף.

הערה מהקהל: זה דומה להבדל שבין 'מְשַׁמְּעִים', לבין מַשְׁמִיעִים.

תגובת מרן שליט"א: נכון. **באחד באדר מְשַׁמְּעִים על השקלים** [שקלים פרק א' משנה א']. כך היא גירסת קדמונינו והרמב"ם, מְשַׁמְּעִים על השקלים. זהו מלשון הפסוק [שמואל א' ט"ו, ד'] **וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם** וגו', הוא 'השמיע' להם הרבה פעמים, לא פעם אחת. מכריזים עוד הפעם, ועוד ועוד. כיון שישנם אנשים, שאינם נותנים כסף מהר, קשה להם להיפרד ממנו, צריכים לבקש מהם פעם ועוד פעם. אם יכריזו רק פעם אחת, הם לא יביאו.

על דרך זה הוא ההפרש שבין לְשָׁלוֹח, לבין לְשַׁלֵּחַ. כי לְשַׁלֵּחַ פירושו על מנת שלא לחזור, כמו שכתב הרשב"ם.

[**אולי** החילוק בין לפשוט, לבין לפשט, הוא רק בעצם הפעולה. דלפשוט היינו בפעם אחת ובקלות, ולפשט היינו בפעמים רבות ובחוזק. ולפי זה יש ליישב פירוש מהרש"א דלעיל, דהא איהו גריס לפשט, וקא משמע לן שהרעמים מועילים אפילו לעקמימות שבלבבות המינים, שצריכה שיפשטו אותה פעמים רבות ובחוזק, לפי שהם מתפלספים תמיד להעמיד מינותם, וכל שכן שיועילו לעקמימות שבלבבות רשעים בעלמא. וכתבתי כך אך בדרך פלפול, כי קשה להעמיס זאת בלשון מהרש"א. ועוד, שהוא אינו רגיל לדקדק בחילוקי לשונות כאלה. ועוד, שבחידושי מהרש"א שבעין יעקב, הגירסא לפשוט. וכן הוא בחידושיו דפוס ישן שנדפסו בפני עצמם. איתמר].

*

נחזור לגבי עניין הרעמים, לכאורה היה מספיק שיהיה הרעם רק פעם אחת? מדוע צריכים שוב ושוב, גם בשנה הבאה עוד הפעם? אלא התשובה, כי לצערינו כל הזמן צריך זאת, כי העקמימות חוזרת בחזרה. למרות שכבר התיישר, זה התעקם בחזרה, לכן צריכים עוד הפעם בשנה הבאה, וכן בשנה שלאחר מכן וכו'. כל פעם, צריך 'טיפול'.

בספר מאור עינים [פרשת יתרו דף קמ"ה] כתב בזה"ל, **ודע, שארז"ל על פסוק 'והאלהים עשה שיראו מלפניו', לא נבראו רעמים, אלא כדי לְפַשֵּׁט עקמומית שבלב. והענין נאמר בשם הבעש"ט נבג"מ – נִשמתו בְּגַנזי מְרומים – שהש"י חפץ מאוד שיהיו כל ישראל יראים מלפניו. אך מי שיש לו שֵׂכֶל, ירא מלפניו בגין דאיהו רב ושליט, עיקרא ושָׁרְשא דכל עלמין. ואם יסלק חֲיוּתוֹ ח"ו אף רגע כמימריה, היו מתבטלין כל העולמות.** כל העולם כולו, תלוי בהקב"ה.

ומחמת זה, ירא וחרד מאימת הש"י, עד שכל איבריו נרתעים מפחד הש"י ומהדר גאונו.

האם הינך יודע, בפני מי אתה עומד? מי זה הקב"ה? אם האדם מבין זאת, זה מפחיד. 'מלך מלכי המלכים', אלו אינם סתם מלים בעלמא.

לא כמו השוטים, שאומרים על היראה אמיתית, שהיא מרה שחורה, שאינו צריך רק נקודה. לכן הבל יפצה פיהם, ולא כן ידברו.

הוא מוסיף, כי ישנם האומרים, שיראת שמים כזאת, שהאדם רועד ומפחד מרוב יראת שמים, זאת 'מרה שחורה'. אבל הוא בא ואומר, לאפוקי מדעתם, שזאת טעות, הדבר אינו נכון.

אבל באמת, צריך שיפול עליו אימה ופחד גדול, עד שיהיו כל איבריו נרתעים אצלו.

לצערינו, למרות שכתוב בספרים, שכאשר האדם מברך, שיאמר את שם השם 'באימה ביראה ברתת ובזיע'. דהיינו, צריכים לרעוד. ועיין שע"ה סימן ו' סעיף ב'. ברם, בעוה"ר אנחנו אפילו לא חושבים על זה. אנחנו צריכים לקיים זאת, לכל הפחות כאשר אנחנו נזכרים בכך.

וכן כתוב לגבי ק"ש, לקרוא אותה באימה ביראה ברתת ובזיע. בזמנו דיברנו בס"ד [עיין הרחבה בשיעורי מוצש"ק תולדות, ויצא, וישב, שנת התשע"ח בשכ"ט], על ההבדל שבין 'אימה', 'יראה', 'רתת', 'זיע'. רתת, זהו רעד. איפה אנחנו? ה' ירחם.

צריכים להסביר את מה שהוא אומר, לגבי אותם החושבים כי זאת מרה שחורה. כי מרה שחורה, זאת עצבות. זהו דבר שמזיק ח"ו [עיין בשיעורי מוצש"ק תרומה וכי תשא התשפ"ה]. משא"כ יראת שמים, זהו משהו אחר. זה לא דבר מזיק. אלא צריך לקיים על־דרך שנאמר [תהלים ב', י"א] וְגִילוּ בִּרְעָדָה. אדם שיש לו יראת שמים, זה לא אומר שהוא לא יהיה שמח. הפחד והשמחה, אינם סותרים זה לזה. נכון שהדבר מפחיד, אבל הוא משלב את שני הדברים.

הם אומרים, שצריך רק 'נקודה'. כנראה כוונתם להגיד, שלא צריכים מרה שחורה שלימה, אלא די רק בנקודת דְּיוֹ אחת שחורה, כמו ניקוד חִירַק. זה הכל. ברם, אלו דברים בטלים.

נחזור לענייננו.

זהו מי שיש לו שֵׂכֶל. אבל מי שאין לו שכל לירא מלפניו ית', והש"י אעפ"כ חפץ שירא מלפניו, לכן מאיים עליו הש"י בדבר שיהיה נרתע ונבעת לפי קָטְנ שכלו. מכיון שהשכל שלנו הוא קטנטן, הקב"ה מוליך אותנו, מסביר לנו זאת באמצעות משהו דומה.

כגון, בשמעו קול הרעם. וכוונת הש"י, שילך מזה אל היראה העליונה. בחשבו, הלא הרעם הוא אחד מגבורותיו של הקב"ה, ואיך לא יירא מהש"י בעצמו?

האדם שומע רעם, ונבהל. אם כך לגבי אחד ממשרתי המשרתים של הקב"ה, איך לא תפחד פי אלף מפני הקב"ה בעצמו?

וכן שאר הִיְראות החיצוניות שיש לאדם. כגון שירא מהשרירה, או שלא ימותו בניו.

פתאום הוא מקבל מכתב מהשלטונות, מבית המשפט, מזמינים אותו לדין. איזה פחד. וארכובתיה דא לדא נקשן. הקב"ה עושה לו זאת, בכדי שיעשה כעת קל וחומר. אם מבית משפט של מטה הינך ככה מפחד, מה תעשה כשיזמינוך לבית דין של מעלה?

כוונת השם יתברך הוא, שיעלה מזה אל היראה העליונה, שיֵדע שאינו ירא רק מהש"י, שהיראה עליונה – יראת ה' עצמה – נתלבשה ונצטמצמה תוך הדברים ההם, כדי לאיים עליו לפי קָטְנ שכלו.

והוא מוסיף ואומר, **וזהו, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. ומהו 'יראת חטאו', ולא אמר 'יראתו'? אך שלא יאמר האדם, מה יעשה שאין לו יראה? לזה אומר, כל שיראת חטאו. שחטא, הוא לשון חסרון** – זהו כגון שנאמר [מלכים א' א', כ"א] וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים. **זהו 'יראת חטאו' – דהיינו, שירא מפני חסרונותיו שלא ימותו בניו וכו'.** הוא דואג שמא יחסר לו. כגון אם השררה תיקח את רכושו, או שיענישו אותו מאיזו שהיא סיבה. איזה הפסדים יהיו לו, איזה חסרונות. אז 'יראת חטאו, קודמת לחכמתו'.

ומכח זה – מן הפחד הזה – צריך לבא אל היראה עליונה.

בילא"ו. זהו ר"ת, ב'רוך י"י ל'עולם א'מן ו'אמן. כך הוא מסיים, וכמו בזוה"ק בסוף כל פרשה. וכמנהגינו בכל כיו"ב.

מן העניין דלעיל – לגבי הרעם – נילף לעניין האזעקות שנשמעו במלחמה האחרונה [עָם כלביא], וקולות הפיצוצים האדירים שנגרמו מן הטילים.

אחד מן הדברים המיוחדים שהיו במלחמה האחרונה – ב"ה שאנחנו יכולים להגיד 'המלחמה האחרונה', כי אנחנו כבר אחרי זה. אבל אסור לנו לשכוח זאת, כי לא זכור לי שהדבר היה במלחמות קודמות. הדבר שהיה שונה מאד בפעם הזאת – זהו עניין הפיצוצים שנגרמו מהטילים, שהם היו בעָצמה גדולה ומפחידה.

מי שלא שמע אותם, עדיין לא נבהל. רק לאחר שהאדם שומע את זה, ליבו הולם ודופק בחָזְקה. איזה פחד מָוֶת. רח"ל. לא נשמעו דברים כאלה בעבר.

רציתי לברר, מה הם הטילים הללו?

כפי שדיברנו לעיל, הדבר בא לפשט את העקמומיות של־לבבות.

ראיתי שהביאו בסוף 'קובץ גליונות' [שלח לך התשפ"ה], בשם הרה"ג קודלצקי שליט"א, בזה"ל, **למה האיראנים שולחים טילים בעיקר בלילה, ולא ביום**?

תשובה. הטיל לא מוכן על משגר, ומחכה ללחיצת כפתור.

תשמעו דברים מבהילים, שלא ידענו אותם. אני בכל אופן לא ידעתי. וחושבני שרבים אינם יודעים זאת.

אלא הטיל הבליסטי הזה שלהם, ארכו 17 מטר, המשקל כ–7 טון, עם משקל ראש נפץ של 500 ק"ג. תתארו לכם. מבהיל.

אחד מידידנו נר"ו אמר לי, שהנה כאשר המשטרה באו לקחת מנוע שנפל מטיל אחד באיזור שלהם, המנוע מילא את המשאית. רק המנוע. כל המשאית הכילה והספיקה רק בשביל להעביר את המנוע. אהה, איזה גודל מבעית.

וצריך להוציא אותו ולהניחו על משגר, שזאת משימה מורכבת ומסובכת בפני עצמה, בהתחשב בגודל ובמשקל.

ובכל טיל, יש כמות דלק של 12,000 ליטר. וזו פעולה ארוכה, ודורשת המון לוגיסטיקה, ופועלים רבים שעלולים להיחשף בידי המודיעין של ישראל. וזה כל טיל בפני עצמו, ק"ו כשרוצים לשגר כמה עשרות טילים.

ולכן בשעות החשיכה, קל להם יותר לעשות את זה בלילה.

מקור שנאת הערבים לעם ישראל, ובעניין דתם ושפתם, וכבודם החשוב להם מכל.

בהמשך, מובאת שם נקודה נוספת, שחשוב לנו לדעת אותה.

שאלה. מתי נוצר המשבר הגדול ביחסים שבין איראן וישראל, ועל איזה רקע? למה האיבה העצומה הזאת, בין איראן לישראל?

תשובה. לפני קרוב ל–50 שנה, היחסים בין שתי המדינות היו טובים מאד, ואיראן נחשבה לידידתה המוסלמית הקרובה ביותר של ישראל. בשנת 1979 התרחש באיראן המהפך הגדול, עם עלייתו לשלטון של האיטוללה חומייני – זהו 'המן' הראשון של דורנו – **ומאז החלה תקופה חדשה של עוינות קשה, וזו הלכה והחריפה עם השנים, כולל אימוץ גישות של אנטישמיות, אנטי ציוניות ואנטי מערביות ככלי מרכזי במדיניות החוץ של איראן, שהולידה את ציר ההתנגדות.**

עם הזמן, החריף הסכסוך האיראני–ישראלי, בשל העובדא שהחזון האיראני היה ועודנו, להשליט את דת המשוגע – הם כותבים כאן את שמו מחמד, אולם אנחנו קוראים לו 'משוגע' – **על כל העולם, במתכונת הפלג השיעי הקיצוני. וכך הוא נהפך לסכנה עבור כל העולם המערבי, ולא רק עבור ישראל.**

הנשיא הנוכחי חמינאי, הוא הרבה יותר תקיף ועוין לישראל. הוא בנה את תכנית הגרעין, וכמו כן הוא דאג לחזק ולממן את המליציות השיעיות, ברחבי המזרח התיכון – הרי ישנם להם עוד 'חברים', מכל המדינות, כולל תימן. אלו הקיצונים החות'ים שנמצאים בצפון תימן – **מה שיצר את ציר ההתנגדות כלשונו, כאשר השאיפה היא, כאמור, להשמיד חלילה את ישראל, ולהשליט על העולם את דת המשוגע.** זהו מה שהם רוצים.

כתוב כאן, שיש להם 'אנטי ציוניות, ואנטי מערביות'. חושבני, כי זהו הניצוץ הקדוש [עיין גם בשיעור הקודם] שישנו בכך, ולכן הדבר מחזיק. כי

לצערינו, מה שנכון – נכון. בתרבות המערב, ישנה הרבה הפקרות, וזהו בודאי דבר שלילי. אבל, זה מה שמחזיק אותם. כל הֶיתר הוא שקר, ולשקר אין קיום. אולי הנקודה הזאת, זהו הניצוץ הקדוש, אשר נתן להם את הכוח. בעוה"ר.

*

צריכים לדעת, מה שכתב ידידנו הר"פ גראדי יצ"ו בספר בחירי סגולה [דף רצ"ה] – הוא מדבר על לפני עשרות שנים [בשנת התשס"ז] – לגבי הגירוש שעשו החות'ים (שנלחמים עכשיו אתנו, בעיקבות איראן) ליהודי צַעְדַּהּ, שבצפון ארץ תימן.

המורדים החות'ים הצרו צעדיהם, דרשו מהם להשתתף עמהם במרד נגד ממשלת תימן, והם לא רצו, ולכן נאלצו לעזוב את מקומם.

שלחו ליהודים מכתב – תראו באיזה סגנון הם מדברים – בזה"ל, **אתם שבט היהודים, השחיתות היא דתכם, ואינו רחוק בשלכם, כי תאריככם יעיד בזה, ומציאותכם תעיד.**

והרי אנו מעבירים אליכם זאת האזהרה, בעזיבת הארץ מיד. ותדעו, שאין ביכולת אף אחד בארץ הזאת שיועילכם (יגן עליכם). **ולא תאחלנה לכם נפשותיכם, או יערימכם אחד מן האנשים, ותעברו על מכתבי זה. ואנחנו ניתן לכם זמן, עשרה ימים. ואם נמצאכם** (ר"ל אם נמצאכם יושבים במקומכם) **אחריה, תתחרטו.**

אֵל כַּבִּיר, המוות ל(שונאי) אמריקה, המוות ל(שונאי) ישראל, הקללה על (שונאי) **היהודים, הנצחון** (להקב"ה) **לאסלאם.**

שם בהערה 148 הוא כתב זאת כמו שהם אומרים, בלשון ערבית, **אַללַּהּ ואַכּבַּר, אַלמַוּת ל(אעדּא) אַמרִיקַה, אַלמַוּת ל(אעדּא) אסרַאִיל, אַללַּענהּ' עלַא (אעדּא) אַליְהוּדּ, אַלנַצר (ללסלאם) לַלאסלַאם.** [עיין בשיעור מוצש"ק וארא התשפ"ה].

הוא הפך זאת לברכה, המוות 'לשונאי' ישראל וכו'.

ובשנאתם זו, הם ממשיכים גם כיום.

ולגבי 'אנטי ציוניות', אם המדובר לגבי החלק השלילי, אזי בעצם גם זה נכון. מה שלא נותן להם לישון, מה שלא נותן להם מנוחה, זהו העניין שעַם ישראל חזר לארצו. התקומה של עם ישראל בזמנינו, זהו דבר שמוציא אותם מדעתם, כי זה מקעקע ושולל אותם, לצד השני. הם מאד קנאים לדת שלהם, אין להם שכל, והם גם אנשי שקר, לא מעניינת אותם האמת.

הנה למשל כעת כאשר הם ראו את כל מה שקרה, היו צריכים להודות שהדת שלהם היא שקר, כי במציאות הם רואים שאינם מצליחים, ואדרבה, נכשלים. מקבלים מכות קשות והשפלות עצומות.

טוב ש'תפסו' את הנקודה שלהם, כי הם צריכים מוצָא של כבוד. כביכול הם עשו משהו. החזירו מכה. כי אחרת, אם משפילים אותם עד הסוף, הם אינם מסוגלים להשלים עם זה, והם ילכו עד טיפת דמם האחרונה, כי הכבוד אצלם זהו הדבר החשוב ביותר.

*

ראיתי בזה דבר נפלא, בספר בנין שלם – שפה ברורה, לידידנו הרה"ג אפרים כהנא הי"ו מזכרון יעקב ת"ו, שהביא [בהקדמת הספר, בדף 25, מאמר 'קנאת ביתך'] בזה"ל, **"אבני השָׂפָה" של לשה"ק, יסודתם בהררי קודש. אבנים טהורות, אבנים שלמות, אשר רק באמצעותם נבנה "בנין שלם" – עם ישראל לדורותיו.**

"טהרא דטיפסא, גליפא בשפוותא" [זוה"ק ח"ג דף רצ"ה ע"ב]. **כלומר, טהרת הרצון, חקוקה וניכרת בשפתיים, בדיבור.**

המלים מביעות את הפנימיות.

מטבעות הלשון של־אדם, הינן הגילוי החיצוני של אישיותו הפנימית. שגרת לשונו, נובעת מעולמו הפנימי, ומעידה עליו.

שפת דיבורו של־אדם, הינה כמו שפת הים והנהר, קו המעבר בין מהות אחת לזולתה. ואכן חלק הגוף הקרוי "שפתיים", הינו היחיד המגלה כלפי חוץ את רקמת הבשר הפנימית.

כאשר נשלחים המרגלים לתור את הארץ, הינם מתבקשים "וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר" [דברים א', כ"ב] – כך אמר משה רבינו – **ופירש"י "באיזה לשון הם מדברים".**

לכאורה דרישה זו תמוהה, שהרי תושבי הארץ מיועדים לברוח מפני בני ישראל, או לקיים בהם "לא תחיה כל נשמה" (וגם המעטים שייהפכו חוטבי עצים ושואבי מים, מסתבר שייאלצו לדבר בשפתינו). א"כ לשֵׁם מה עלינו להכיר את שפתם?

מכאן, שדרישה זו, לגלות מהי לשון עמי כנען, לא נועדה להעשיר את ידע השפות של עם

ישראל, אלא להכיר ע"י כך את מהותם של תושבי הארץ. מתוך ניתוח שפתם, נלמד על עולמם הפנימי, וכך נדע היטב כיצד להתכונן למלחמה נגדם.

אם אתה יודע את השפה שלהם, אזי הינך מכיר את מהותם.

"רוח השפה" של כל עם, הינה העדות הברורה על אָפיוֹ האמיתי של־עם, לטוב ולמוטב. עיין בספר "להעיר להורות ולהשכיל" של הרה"ג רבי יונתן שרגא דומב שליט"א, במאמר "כבוד".

בשפה הרוסית, אין מלה מיוחדת ל"פשרה". לא קיימת אצלם בשפתם, המלה 'פשרה'. הם קיצוניים, לכאן או לכאן.

בשפה הערבית, יש למעלה מאלף מלים המתארות "חרב". שמעתם? מלים נרדפות למלה 'חרב'. כי אצלם, הראש שלהם הוא רק במלחמות. כפי שהם אומרים, 'סַיְף אלאסלאם', החרב של־אסלאם.

קרוב לששת אלפים מלים נרדפות לגָּמָל. כנראה זה לא בדורות שלנו, אלא בדורות שהשתמשו הם למסעותיהם בגמלים.

כעת תשמעו, לגבי עניין הכבוד. ולמעלה משלושים מלים, המתארות כבוד!

שמע מינה.

הוא ממשיך לגבי שפות נוספות. בגרמנית, אותה מלה המתארת "תם", מתארת אדם רע! (שלכט).

אינני יודע, מה טמון בכך. אצלם אדם שהוא תם, זה הכי גרוע. ישנם אנשים תמימים, זהו דבר טוב, אבל אצלם זה שלילי מאד.

חבל שהוא לא הסביר זאת היטב. אבל מה שבטוח שהם לא 'ויעקב איש תם', אלא עֵשָׂו הרשע.

[אחרי השיעור, עיינתי במקור דבריו, שהוא בפירוש רש"ר הירש כמו שציין לקמן ד"ה דוגמאות, וראיתי שהעניין מוסבר שם בדף רי"ד באר היטב בזה"ל, יתכן שבשפה הגרמנית, מי שהוא תם שאין בו ערמומיות (שליכט) – הוא רע (שְלֶכט). לפיכך, גרמני שאינו רוצה להיות רע, חייב להתרחק לגמרי מהתמימות וגילוי הלב. ואלו עָרְמה ועָקְבה – לדידהו – הן מעלות טובות. אך לפי התפיסה היהודית, רק "יושר" היא מעלה שראוי לשאוף אליה ע"כ].

אנו מכירים סיומת לטינית נפוצה המתארת "הוויה", והיא "אִיסְט" (קומוניסט, אידאליסט, פציפיסט, סוציאליסט, וכד'). מה זה ה'איסט' הזה? והנה בגרמנית, "איסט" פרושו "אכילה". הווה אומר, שהאכילה הינה מהותינו... זהו הבראדם.

(דוגמאות אלו, ודוגמאות נוספות מובאות בפירושו של הגר"ש הירש עה"ת [בראשית י"א, ז']).

בלטינית, סתם אדם קרוי ע"ש כח הלחימה שלו, אין לו ערך אישי מעבר להיותו כלי לחימה למלכו.

ואילו באנגלית, כל ביטוי אישי – כאשר כותבים שֵם, או מלה [שהיא בתחילת המשפט] – מתחיל באות גדולה – "מי כמוני"... גאוה. צריכים להתחיל באות גדולה.

הפרסים, הם אינם מדברים ערבית, יש להם שפה אחרת הנקראת 'עַגֶּמית'. אבל בסך הכל, הם קיבלו את דת האיסלאם. כמו התורכים, למרות שאינם ישמעאלים, הם קיבלו את הדת הזאת. כי בני ישמעאל השליטו את דת המשוגע, בכוח החרב. הם כמובן רוצים לשלוט על כל העולם, אבל לא הצליחו. אולם עכ"פ התקיימה הבטחת השי"ת לאברהם, לגבי בני ישמעאל, וְנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל [בראשית י"ז, כ'].

על כן, אינני יודע כיצד זה בשפה שלהם, דהיינו בלשון הפרסית, כמה מלים יש להם ל'כבוד'. אולי זה יותר גרוע. אבל, הדבר אינו משנה. בסך הכל, זה קשור לדת של ישמעאל.

[גם תושבי שאר ארצות המדברים ערבית, חוץ מתושבי ערב הסעודית ותימן, כגון תושבי מצרים וסוריא ועיראק וצפון אפריקה, אינם ישמעאלים. אלא שבזמן שכפו עליהם את דת האיסלאם, קיבלו הם גם את השפה הערבית. איתמר].

ברם, לא יעזור להם כלום. כי בסופו של־דבר, הם לא יכירו את האמת, ולא יודו. למרות שהם רואים זאת, להיכנע הם אינם מוכנים. הם עוורים. לא איכפת להם. שקר בימינם ובשמאלם. זהו דבר מדהים, כיצד 'פיהם דיבר שוא, וימינם ימין שקר'.

אולם בסופו של־דבר, כאשר יגיע משיח צדקנו, רק אז הם יכנעו.

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים [פרק י"א] בזה"ל, וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח וירום ויינשא, מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום.

אך ורק כאשר יבוא משיח צדקנו, הם יודו על האמת, ויחזרו להיות עבדים שלנו כידוע.

לפני כן, הרמב"ם כותב כך, **וכל הדברים האלו של ישוע הנצרי, ושל זה הישמעאלי** – המשוגע מחמד – **שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן העולם כולו לעבוד את י"י ביחד. שנאמר, כִּי אָז אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה, לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם יְיָ, לְעָבְדוֹ שְׁכֶם אֶחָד** [**צפניה ג', ט'**]. וכבר דיברנו על כך בעבר [בשיעור מוצש"ק בהר התשע"ח, וארא התשפ"א, משפטים התשע"ב, בא ותצוה התשפ"ד].

שאלה מהקהל: למה רק נגד היהודים בארץ ישראל, הם נלחמים?

תשובת מרן שליט"א: כי הם חושבים, שהם באו במקומנו. אנחנו מבחינתם 'מחוקים', הקב"ה כביכול בחר בהם. עם ישראל אבוד, אין להם תקוה. כך גם הנָּצרים חושבים, כמו הערבים. הנצרים הם יותר מתונים, בפרט כאלה אשר יודעים לכל הפחות את מה שכתוב בתנ"ך, אבל הם – המוסלמים – גם את זאת אינם יודעים. הם מכחישים את הכל. הם אפילו מכחישים, שהיה בית המקדש בירושלם. הכל שלהם. כנראה שהם בליבם יודעים מהי האמת, אבל הם משקרים. חיים בשקר, רוצים לחיות בשקר.

הערה מהקהל: מוכרחים לומר כפי שהרב שליט"א אומר, כי ישנם יהודים שמה באיראן, והם לא הורגים אותם. הם חיים שם. כל הבעיא שלהם, היא ארץ ישראל.

הערה נוספת מהקהל: זהו חלק מן ה'הכשר' שלהם. כי אחרת, כיצד הם יוכלו להילחם ביהודים, אם הם לא יכולים לעזור ליהודים. הם יצאו אנטישמים.

תגובת מרן שליט"א: עוד לפני כן, בכל הדורות סבלנו מהם מרורות. בלי קשר לציונות. הדבר אינו קשור. גם בלי שחזרנו לארץ ישראל, תמיד הם עשו לנו צרות צרורות. רק שעכשיו, הם 'נתפסים' יותר על העניין הזה. כעת הם משתוללים, כי הם רואים את הדבר בצורה מוחשית. כך היה כאשר היינו בשפלות ביניהם, בגלות ביניהם, אולם עכשיו שארץ ישראל מתנשאת, זה בכלל מקעקע את כל יסודותיהם.

*

לפי זה הבנתי, דבר נוסף.

בזמנו דיברנו [שיעורי מוצש"ק בראשית ה'תשע"ג, בלק ה'תשע"ו, דרשת חוה"מ סוכות התשע"ט, האזינו–דרשת שבת שובה התשפ"א, בלק התשע"ו, וירא התשפ"ד, יתרו התשפ"ה], לגבי הפסוק [ישעיהו כ"ד, כ"ג] **וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה, כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם**. הסברנו בס"ד, כי 'וחפרה הלבנה' היינו בני ישמעאל, אשר מונים ללבנה. הלוח שלהם, הוא לפי הירח. 'ובושה החמה' אלו הנצרים, אשר מונים ללבנה. הלוח שלהם, הוא לפי השמש.

המאמר בעניין הזה, [תחת הכותרת 'מאמר ציון וירושלם'], נדפס באריכות בקונטרים 'עבודת התפילה – ראש השנה ויום הכיפורים'.

שאלנו, למה 'וחפרה הלבנה', כאשר הכוונה לאלה אשר הולכים לפי לוח הלבנה? כי לפי פשוטו, לכאורה, מה יש ללבנה שהיא תתבייש? אלא הכוונה, לאלה אשר מונים לפי הלבנה. 'וחפרה' זה מלשון בושה, אבל זאת איננה סתם בושה. אדם שהוא כ"כ מתבייש, איננו רוצה שיראו אותו בהשפלתו, לכן הוא נכנס בתוך חפירה, מתחפר מתחת האדמה שלא יראו אותו. א"כ למה הערבים יותר? ולמה הם הראשונים?

הסברנו זאת שם באריכות, וכתבנו [באות ד'] בזה"ל, **והחרפה הגדולה, תגיע ותבוא לישמעאלים יותר, כנראה מזה שהקדימם הפסוק, וגם מדנקט לגביהם לשון "וחפרה" הלבנה. משא"כ לגבי הנצרים נקט "ובושה" החמה.**

כי נראָה שחָפְרָה, גדול מבּוּשָׁה, שמרוב בזיונם ירצו להטמין עצמם "בחפירה" בקרקע לבלתי ייראו, כמו שנאמר [ישעיה ב', י'] בוא בַצּוּר והִטָּמֵן בעפר וכו'.

ובהמשך כתבתי כך, **ועוד אפשר לומר טעם נוסף למה לבני ישמעאל תהיה החרפה יותר גדולה, לפי טבעם של בני ישמעאל, שמייחסים חשיבות גדולה לעניין כבודם** – אצלם עניין הכבוד הוא העיקר, וכמו שהקדמנו – **ומשתוללים ונוקמים יותר מהנצרים, על בזיון המשוגע נביאָם והשפלת דתם, כידוע גם בזמנינו רוב קַנָּאותם.**

אם יגיד מישהו משהו על המשוגע שלהם, אם ישפילו את הדת שלהם, הם קנאים עצומים, ומוכנים להרגו תכף ומיד.

העצמה האדירה של רעש הטילים, היא כעין 'בת־קול' היוצאת מן השמים. השלמה בעניין הב"ק היוצאת בכל יום מהר חורב וכו', ומעשה שהיה באחד אשר שמע כעין בת־קול זו מן השמים, וחזר בזכות כך בתשובה.

בכל אופן, כפי שאמרנו לעיל, הפחד מן העֲצמה האדירה של־טילים, מה שהיה לנו ב–12 הימים של־מלחמה האחרונה, הדבר בא כדי ׳לפשט עקמומיות שבלב׳.

ומצד שני, הקב״ה רוצה שנתחזק עי״ז באמונה בחוש, שהאדם יבין ויֵדע שאין לו על מי להישען, אלא על אבינו שבשמים. כי מצידם, הם חפֵצים להשמיד ולהרוג את כל היהודים, מנער ועד זקן וגו׳. יותר גרוע אפילו, ממה שהיה אז בימי המן. אבל זהו חיזוק, שישנה השגחה הפרטית. ׳לא תירא מהם׳. אמונה חושית. ממשית. לנו ולכל הסובב אותנו. בני ביתינו. צריכים לפחד מן העוונות, ואז א״כ הכל מסודר. אין עוד מלבדו.

*

בזמנו דיברנו [שיעורי מוצש״ק שמות, תרומה, כי תשא, ויקהל, שנת התשפ״ה], בעניין בת־קול היוצאת מהר חורב, אוי להם לבריות. ושאלנו, איפה הב״ק הזאת? מי שמע אותה? אף אחד לא שמע את הקול הזה.

זה איננו קול מפחיד. משא״כ בנדון דידן, הקול הזה של־פצצות והטילים, זהו כן דבר מפחיד.

ככל הנראה, עד עכשיו היינו חרשים, לא שמענו את הב״ק ההיא, כי היא מדאי עדינה.

הבאנו בזמנו, כי דעת רבים מגדולי ישראל – ונראה כי כך סוגיין דעלמא, אם כי ישנם פירושים אחרים – כי הב״ק שיוצאת מהר חורב, זהו אינו דבר אשר שומעים אותו באזניים, אלא הלב הוא ששומע זאת. ׳שמיעת הלב׳. האזניים של־לב שומעים את הב״ק.

ראיתי כעת דבר מעניין, לגבי מישהו ידוע בשם יעקב ישראל דה־האן, שהציונים רצחו אותו, כי העדה החרדית, בזמנו, רצו שישאר שלטון של ערבים וכו׳. הדברים ידועים.

הדבר בזכות ידידנו הרב אלון גרטי הי״ו, אשר השאיל לי את הספר ׳הקדוש דה־האן׳. מובא שם [בפרק ג׳, דף 18], כיצד הוא חזר בתשובה. הוא הרי כמעט נטמע בין אומות העולם, בהולנד, וחזר בתשובה באופן פתאומי. איך הדבר קרה? הוא אומר בעצמו, שזאת עֵקב ׳בת קול׳. זה ממש מתאים, לְמה שדיברנו.

מובא שם בזה״ל, **בשהותו הארוכה ברוסיה, התקרב קצת לאחיו היהודים, ואו אז הכיר בחיי היהודים וראה בסבלותם, בהיותם מושפלים ונרדפים יָתֵר על שאר האזרחים.**

ומשֻׁחזר להולנד, ניצתה בו מחדש זיק היהדות, ונתעוררה בו ביותר הנקודה היהודית הפנימית. או אז החלו להתגנב ללבו הרהורים על שרשיו האמיתיים, והחלה להתחולל אצלו תמורה ממשית ביחסו לעברו היהודי, ועל חזרה למקורות.

לפני כן, הוא לא ידע מה זה יהדות.

אולם הרגע המכריע בחייו, המשבר הקריטי שהפך אותו ממתבולל, ליהודי חרדי שומר תורה ומצוות, קרה לאחר שחזר מביקורו ברוסיה, לארץ מולדתו הולנד. היה זה בשנת תרע״ה, בעת מלחמת העולם הראשונה, הזדמן לו במקרה לשמוע בנוכחותו בחצר בית המלכות בהולנד, התבטאות אנטישמית שזעזעה אותו עד עומק נשמתו. והמקרה הזה, עָקַרוֹ ממש באופן פתאומי, מהעולם שבו גדל והתחנך, והעבירו לעולם אחר לגמרי, לעולמה של תורה ומסורת, לחיק היהדות הזכה והטהורה.

בהיותו בטבעו אדם רגיש ובעל נשמה זכה, לא היה מסוגל לעכל את הדברים, ואז החליט לנתק את כל קשריו עם העבר, על ידי עשיית צעד נמרץ, ולמחוק את כל רעיונותיו הזרים לרוח היהדות, אשר היה חי בהם עד עתה, פעל למענם והשפיע עליהם.

ומעשה שהיה כך היה. באזני שמעתי את סיפורו בבית אבא, רבי משה בלויא זצ״ל – כותב בנו הרב ר׳ עמרם ז״ל:

בהיותו נוכח פעם בישיבת הממשלה ההולנדית, ליד נסיכה אחת שאינה מבני־ברית, השמיעה זו ביטוי אנטישמי כנגד היהודים. ולפתע באופן פתאומי, נדלק הניצוץ במוחו, והמחשבה החלה לנקר בו. ובכן, מה אני? האין אני יהודי?

ניצוץ זה, הדליק את הלהבה, ומַהֶפֵכה כבירה התחוללה בו.

תגובתו הראשונה היתה, שכתב לאותה נסיכה, כי מאחַר שהיא השמיעה ביטוי זה כלפי היהודים, החליט לנתק את כל קשריו עם אותו החוג והסביבה בו בילה כל ימיו.

וגם לאחר שנסיכה זו השיבה לו, שלא התכוונה אליו, לא חזר מהחלטתו הנחושה. ׳אם הכוונה ליהודים׳ – כתב לאותה נסיכה – הרי זה מכֻוון גם אלי.

באותו רגע – היה דה־האן מסַפר לימים – שמעתי כעין בת־קול הקורא אלי בחזקה: "שובה ישראל' עד ה' אלקיך".

שמו היה, יעקב 'ישראל'. הוא שמע את הב"ק.

ורגע זה, היה הרגע המכריע בחייו. רגע אמת, שהפך אותו ממתבולל, שחי חיי טמיעה, ורחוק מכל מושג כלשהו של יהדות ומיהודים, אף כי נולד בתור שכזה, לבעל תשובה ששב אל עמו ואלהיו.

בת־קול זו ששמע אז בחצר המלכות, לא נתנה לו מנוח. הד"ר דה־האן, פרט לכשרונותיו המיוחדים במינם, היה מחונן ברצון כביר, תקיף בדעתו ושליט ברוחו. מעולם לא נסוג אחור בפני מעצורים, לא נכנע ולא נרגע עד הגיעו למטרתו, ומילויו את השליחות אשר הציב לעצמו.

הוא ניתק את קשריו עם אשתו הנָּצריה, שכר לו דירה מיוחדת, שינה לגמרי את אורח חייו ברגשי חרטה ותשובה, חיפש ומצא את דרך היהדות, ושב בכל ליבו בתשובה גמורה.

דה־האן החל לקיים את המצוות בכל היקפן ובבל חומרתן, ואכל אז רק במסעדה הולנדית כשרה בשם "פולאק". לעיתים קרובות שיקע עצמו בספרי היהדות שבספריה היהודית "רוזנטאלינה" שבאמסטרדם. מנהל הספריה מר ירמיהו הולסאק, הפך להיות לידידו הקרוב, והוא יצא מגדרו כדי לשרת את המשורר הידוע, העובר לנגד עיניו מהפיכה עזה.

*

ראיתי כי בספר נשמת יונה [שער ד', דף מ"ז], זהו פירוש חשוב על הספר נפש החיים, ששם הגר"ח מואלאז'ין זצ"ל הזכיר את המאמר הזה, 'בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת וכו'', וב'נשמת יונה' [אות ק"ד] הביא את השאלה הזאת ששאלנו, בזה"ל, **וכבר הקשו, איזה תועלת יש בבת־קול, אם אף אחד אינו שומע אותה?**

ואמרו בזה כמה ביאורים.

א' צדיקי הדור באמת, שומעים בת קול זו.

ב' אע"ג דאיהו לא שמע, מַזָּליה שמע. ולפעמים מרגיש אדם רוח טהרה שורה עליו ללמוד תורה, והוא משמיעת הבת קול. זאת הדרך העיקרית שאנחנו אמרנו.

ג' כעין זה מסביר הסבא מקֶלם, כי ההרגשה של חוסר הסיפוק בזמן ביטול תורה, היא השמיעת הבת קול. אם אדם מתבטל, הוא מרגיש לא טוב עם עצמו, הדבר בא מהב"ק.

הוא מציין זאת, כתשובה שלישית. ברם נראה לי, שהתשובה השנייה והשלישית, הן אותו הדבר. היינו הך. הרי זהו רק דבר והיפוכו, זה מתעורר ע"י הב"ק ללמוד תורה, ולזה ישנן נקיפות מצפון בגלל שהוא לא לומד.

ד' בשם מהר"ם אלשיך מפרשים, ש"אוי להם" וכו' היינו כל הצרות שבעולם, ואת זה בודאי שומעים כולם.

ישנן כאן, שלוש–ארבע תשובות.

התשובה הראשונה, לפענ"ד איננה נכונה. לומר ש'צדיקי הדור באמת שומעים ב"ק זו', כנראה זהו דבר שלא היה ולא נברא. אמנם ישנם כאלה שחשבו ככה, זה נכון, אבל כבר סתרנו את דבריהם. הרבה צדיקים, גדולי עולם, מעידים לא כך. כבר הרמ"ק – מה"ר משה קורדובירו, ומהר"ל מפראג, תמהו, מי שומע זאת? וכן מה"ר צדוק הכהן מלובלין, ועוד גדולי עולם. כולם אומרים, שאין ב"ק במציאות. א"כ איך אפשר לומר, שהצדיקים שומעים?

גם בדורנו על הגר"ח קניבסקי, חשבו שהוא אמר כי הוא שומע את הב"ק במוצאי יוהכ"פ, לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה וגו' [קהלת ט', ז'], אבל לא הבינו את מה שהוא מתכוון. בהזדמנות אחרת הוא הסביר זאת בעצמו. השמחה של מוצאי יוהכ"פ, זאת השמיעה של הב"ק. הארכנו על כך בס"ד במיוחד בנפלאות מתורתך קהלת, גבי הפסוק דלעיל. [ועיין שיעור ליל הושענא רבה, ושיעור מוצש"ק נח, שנת התשפ"ה].

הדבר אינו נכון. אין דבר כזה.

ולגבי התשובה הרביעית, מה שהוא כותב בשם מהר"ם אלשיך, ש"אוי להם" וכו' היינו כל הצרות שבעולם, ואת זה בודאי שומעים כולם', כנראה נפלה כאן טעות. כי זה לא מהר"ם אלשיך, אלא זהו מהר"ר יצחק אברבנאל, אשר מסביר כך בפירושו נחלת אבות על מסכת אבות [דף 370], [על המשנה הזאת, 'אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב וכו'].

וזה לשונו שם, והנה, רבי יהושע בן לוי, היה מגדולי תלמידי רבינו הקדוש. שהרי בפרק הנושא [כתובות דף ק"ג ע"ב] אמרו, שרִבִּי ציוה בשעת פטירתו, חנינא בר חַמָּא ישב בראש.

ובפרקא דחסידי [תענית דף כד:] אמרו, דרבי חנינא בר חמא גזר תעניתא, ולא אתא מיטרא. אמרו ליה, והא רבי יהושע בן לוי גזר תעניתא, ואתא מיטרא. והשיב, הא אנא, והא בר ליואי. רוצה לומר, שאף על פי שהיו חברים, היה רבי יהושע בן לוי חסיד וגדול ממנו.

והיו דברים אלו של רבי יהושע, להגיד, שבלבולי העולם בחלאים ומגפות, שנות בצורת ומלחמות, ושאר הרעות והחרבנות, כולם נמשכים להעדר התורה מבין בני אדם.

ולכן אמר, שבכל יום ויום 'כאילו' בת קול יוצאת מהר חורב, שבו ניתנה התורה האלהית, ואותו קול מכריז ומפרש, שהאוי והרעות כולם שיבואו על הבריות, ימשך אליהם מעלבונה של תורה. רוצה לומר, מִסִּיבת העלבון שעולבין את התורה. שכאשר מניחין אותה מקופלת בזוית הבית, ככלי אין חפץ בו, ואין אדם עוסק בה, הוא עלבון גדול לתורה. ושהוא סיבה ראשונה, לצרות ישראל ורעותיהם. והנה אמר "מהר חורב", ולא מהר סיני, לפי שכאשר ישראל אינם עוסקים בתורה נעשה 'הר סיני' – חורב וציון.

לפ"ז הפירוש, שזה 'כאילו' יוצאת ב"ק.

והוא כותב בסוף, זהו הדרך אשר דרכו בו המפרשים בזה המאמר.

ואכן אנחנו רואים בכמה ספרים, עכ"פ דברים דומים כאלה. כגון במדרש שמואל, למהר"ר שמואל אוזידא, שכתב בזה"ל, **אפשר לומר שהעניין הוא דרך משל, לפי שהתורה ניתנה בהר חורב, שהוא הר סיני, ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה. א"כ כשישראל אינם עוסקים בתורה, צריך שיחשוב 'כאילו' הר חורב בעצמו מכריז ואומר, אוי להם לבריות מעולבונה של־תורה.**

גם החפץ חיים זצ"ל מסביר כך, בספרו חומת הדת [פרק י"ב, דף ט"ו ע"ב] וז"ל, **'כאילו' יוצא קול נורא עלינו, שמכרזת ואומרת אוי להם לבריות** וכו'.

דהיינו, הרי הקב"ה בכבודו ובעצמו נתן את התורה, ואתה מתרשל? א"כ, תחשוב כאילו. הרבה מפרשים ככה.

בכל אופן, כעת הקב"ה לא עושה איתנו 'כאילו', ולא רק ללב, אלא הקב"ה השמיע לנו באזניים, חזק מאד.

השלמה בעניין פחד מות שנחשב כאילו מָוֶת, מקורות מפורשים לַדָּבָר, וא"כ כעת לאחר המלחמה עלינו לקבל חיזוק מכך.

ואמרנו בס"ד בשיעור הקודם, כי 'פחד מות' נחשב כאילו מָוֶת. דהיינו, אם ח"ו היה בידינו עון מיתה, אזי ב"ה הוא נתכפר לנו. אינני יודע, כמה קולות כאלה היו? שנים עשרה ימים, כמה וכמה קולות כאלה מפחידים. א"כ אולי ברוך ה', נפטרנו מעשרים–שלשים. כל פחד מות, הוא כמו מות.

צריכים להרגיש טוב מאד אחרי זה, ב"ה שעכשיו אנחנו זכים וטהורים, כמה ב"ה התנקינו, כמה הרשימות השחורות שלנו נמחקו. נקרעו שטרי חובותינו, ורוע גזר דיננו.

זהו כמו אחרי יוהכ"פ. אבל היצר הרע עושה, בדיוק ההיפך. כי בעצם, אחרי יוהכ"פ צריכים להרגיש חיזוק. וגם בנד"ד, צריכים להרגיש חיזוק עצום.

אם לא מתבוננים, זה לא נותן תוצאות. חייבים לחשוב על כך, ולהבין את זאת. כי אחרת, הפסדנו הרבה מן התועלת.

שאלה מהקהל: גם אזעקות לבדן, הפחידו את האנשים. האם גם זה נחשב?

תשובת מרן שליט"א: נכון. יפה מאד. גם האזעקה לבדה. א"כ הינך מוסיף לנו לרשימה, עוד 'פחד מות'. הכפלת לנו את הסכום. כמה אזעקות, ופעמים רבות אחת אחרי השנייה.

ברוך ה', מן הבחינה הזאת, צריכים לשמוח הרבה. אבל יש לדעת, שעכשיו ישנה עלינו תביעה ודרישה יותר. כעת שאנחנו במצב כזה, יותר מאחרי יוהכ"פ.

*

שימח אותי במיוחד, ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מארצה"ב – כי אני אמרתי זאת מסברא, כי 'פחד מות' זה כנראה נחשב מות, והבאתי משהו הדומה לכך, אולם הוא מצא והביא מקורות מפורשים לכך – במכתבו ששלח אלי בזה"ל, **לק"י ער"ח תמוז ה'תשפ"ה ב'של"ו.**

לכבוד מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א.

מו"ר אמר בשיעורו האחרון: "פחד מוות, כנראה נחשב כמוות, שאם יש לאדם ח"ו עוון מיתה, זה מכפר לו". וציין מו"ר מקור דומה לזה מספר חמדת ימים. הובא גם בספר בן יהוידע במס' שבת (דף פט:).

ברצוני לציין מקור קדום לכך, מספר שע"ת לרבנו יונה (שער ד' אות כ') וז"ל, ואם נהרג והתודה לפני מותו, מעת שנפלו עליו אימת מוות יש לו כפרה, ונחשב ההורגו כשופך דם נקי וחסיד. עכ"ל.

ומתבאר לדברי רבנו יונה קולא וחומרא. הקולא, שלא עצם המיתה מכפרת, אלא האימה הגדולה שנופלת על האדם, כאשר הוא רואה שעומד ליהרג, היא המכפרת.

והחומרא, שהכפרה דוקא חלה לאדם שיודע שעומד למות, אבל אדם המת מתוך שנתו, או שנהרג מאחריו וכדו', אין המיתה מכפרת.

זהו חידוש גדול, שכתב רבינו יונה. אדם שהוא עומד למות, או ליהרג, ובא מישהו והורג אותו לפני כן, כיון שהוא כבר חזר בתשובה והתוודה, אזי הדבר נחשב שהוא הורג אדם צדיק וחסיד. עוד מעט נראה בעזרתו יתברך את דבריו בפנים.

הדבר כתוב כאן במפורש. פחד מות, זה נחשב כאילו שהוא כבר מת.

וכעי"ז תמצא בספר המאירי (מכות דף י"א ע"ב) – וזהו ג"כ חידוש גדול – **שביאר הטעם, שהמחוייב גלות שנגמר דינו, ומת הכה"ג אחר גמר דין, שאינו גולה.**

אדם רוצח בשגגה, שנגמר דינו. הרי רק 'אחרי מות הכהן הגדול', הוא חוזר מעיר מקלט. אם עדיין לא נגמר הדין, אזי הוא חייב לגלות. אבל אם כבר נגמר הדין, אזי הוא פטור. כי המיתה של הכה"ג, פוטרת אותו מללכת לעיר מקלט.

מהו הפשט בכך? בגמ' שם, כתובות כמה מלים, לא ניכנס לזה כעת, אבל המאירי מסביר זאת. תשמעו חידוש עצום.

אומר המאירי, הרי כעת כבר נגמר הדין. לפני כן, הוא לא ידע מה יפסקו. אולם לאחר שנגמר הדין, ופסקו שהוא חייב גלות, ב'ראש שלו' הוא כבר שמה, גלה. הדמיון הזה עושה, שהוא כבר קיבל את העונש הזה. כיון שכבר היתה אצלו החלטה כזאת שיִגלה. הוא מצייר לו בדמיונו, שהוא כבר שם.

וז"ל המאירי שם, מפני שמתוך שנחקק בדימיונו גלותו, גרם לו להיכנע. עד שבכניעתו, נתכפר לו במיתת הכה"ג.

מוסיף הר"ח לוי במכתבו, **וכ"ה בספר תולדות יעקב (קניבסקי עמ' רי"ג) שיוצאים ידי כפרת עונות בפחד בלבד, והביא מקור לזה מברכות (דף נה.) חלמא בישא עציבותיה מסתייה, ופרש"י דיו עצבונו, מה שאדם מתעצב עליו, מבטל את החלום. וע"ע בספר נחלת שדה (שמות עמ' קכב אות ע') שהביא כמה מעשיות בזה.**

עימך הסליחה,

תלמידך הקטן חיב"א מני"ו.

ירבו כמותו בישראל.

*

לשון רבינו יונה בשערי תשובה [שם] הוא כדלקמן, **אמרו זכרונם לברכה [יומא דף פו.], כי מי שיש בידו חילול השם, תשובה ויום הכיפורים ויסורין תולין, ומיתה ממרקת. לפי שהמיתה ממרקת כל חטא, אחרי התשובה המעולה.**

ואם נהרג והתודה לפני מותו, מעת שנפלו עליו אימות מות, יש לו כפרה. ונחשב ההורג, כשופך דם נקי וחסיד, שנאמר [תהלים ע"ט, ב'] בשר חסידיך לחיתו ארץ. ואמרו זכרונם לברכה [מדרש תהלים, ע"ט] כי זה נאמר גם על הרשעים שבהם, שנאמר עליהם [ירמיה ה', ח'] סוסים מיוזנים משכים היו. בירושלם היו רשעים גדולים, אנשים שהיו בעלי עבירה בצורה איומה, שרדפו אחרי התאוות וכו'.

כי נחשבו כחסידים, לפי שנעשה בהם הדין, כמו שכתוב [דברים כ"ה, ג'] ונקלה אחיך לעיניך. כיון שלקה, הרי הוא כאחיך.

רבינו יונה כותב במפורש, כי אם לפני מותו נפלה עליו אימת מות, אזי אם מישהו הורג אותו, הוא נחשב לא סתם שופך דם, אלא 'כשופך דם נקי וחסיד'. האדם הזה, זך מן העבירות. חסיד.

מדברים ודנים על עניין זה, הרבה מפרשים, ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: היה כזה סיפור עם האר"י ז"ל, שהיה חוטא אחד שהוא הכניס לו בתוך פיו דבש וכו'.

תשובת מרן שליט"א: הבאנו בשיעור הקודם את הדוגמא הזאת, אמרנו שהדבר דומה. ליתר דיוק, לא הבאנו את הסיפור על רבינו האריז"ל, אלא על מהר"ר משה די ליאון, שזכה לפרסם את ספר הזוה"ק בעולם. כי זה מובא שם בספר חמדת ימים, בפרק אחר. סיפור דומה מאד. הגרי"ח בבן יהוידע מביא זאת גם בשבת דף פ"ט ע"ב.

אבל אמרתי אז, כי זהו רק 'כעין', כי שם הוא חשב כי אכן הוא עומד למות ממש. הוא היה בטוח, לא היה לו ספק, הדבר היה מוחלט אצלו. הרי כאשר

הוא הביא לו דבש, הוא צעק, 'למה רימיתני'? אבל בנ"ד, לגבי פחד מות, רק חוששים שמא ימותו. ממילא ישנו קצת חילוק, גם לענייננו.

בספר אור אברהם [על מגילת אסתר, דף כ"ח–כ"ט] ג"כ האריך על כך, הוא מביא את דברי רבינו יונה הנז"ל, ואת דברי הגר"א לגבי גזירת אחשורוש, בעניין הפסוק [אסתר ד ג] **אֵבֶל גָּדוֹל לַיְהוּדִים.**

לכאורה, על מי 'אבל'? מי מת?

כתב שם הגר"א ז"ל וז"ל, פירוש, היה אבל כמו על מת, מפני שהיו כמו שכבר מתו, מפני שראו תוקף גזירת המלך עכ"ל. הרגישו כאילו כבר מתו. כבר התחילו להתאבל.

ועל כך הוא אומר, הרי דנראה מבואר מזה, דכל מי שמאיים על חבירו להרגו ובידו לעשות כן, הרי מחמת פחד המיתה, כבר יש בזה מעין מיתה ממש, ושפיר יש כאן גם מעין כפרת המיתה עצמה.

וכן מצאתי כעין זה ברבינו בחיי [סוף פרשת מקץ], דאיירי התם בעניין עשרה הרוגי מלכות, דהיו כפרה על מכירת יוסף.

והביא שם – רבינו בחיי – בשם פרקי היכלות, דבאמת לא נהרגו הני עשרה צדיקים, אלא דהיה בזה נס, והיינו דהוחלפו באחרים שהיו נראים כמותם, והם עצמם לא נהרגו. וכתב שם רבינו בחיי בין דבריו וז"ל, ושמעתי בזה, כי כשם שהוחלף יצחק באַיִל, והוקבע לו שכר כאילו הוקרב, וכאילו עפרו צָבוּר על גבי המזבח, כן הוחלפו חכמי ישראל באחרים. וכיון שטעמו טעם מיתה במה שנתפשו ונגמר דינם לכך, הם קיבלו ענשם והרי זה כאילו נהרגו עכ"ל יעו"ש.

כיון שזהו מה שהיה אמור להיות. ומה שהדבר לא נעשה בפועל, זה לא משנה.

והרי זה כעין מש"כ רבינו יונה הנ"ל, דע"י פחד המיתה בלבד, הרי יש כבר בזה כפרה כעין המיתה ממש וכמש"נ.

חידוש בשם הגר"א על הפסוקים [קהלת פרק ג'] לכל זמן ועת לכל חפץ וגו', עת מלחמה ועת שלום. כי כ"ח העתים הללו, הם מתחילת העולם ועד סופו.

שלמה המלך ע"ה כתב בספר קהלת [פרק ג'], **לַכֹּל זְמָן. וְעֵת לְכָל חֵפֶץ, תַּחַת הַשָּׁמָיִם. עֵת לָלֶדֶת, וְעֵת לָמוּת. עֵת לָטַעַת, וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ.** וכו', **עשרים ושמונה 'עתים', עד עֵת לֶאֱהֹב, וְעֵת לִשְׂנֹא. עֵת מִלְחָמָה, וְעֵת שָׁלוֹם.**

אומרים בשם הגר"א חידוש עצום, לגבי כ"ח העתים הללו, כי הם מתחילת העולם ועד סופו, כסדר.

כנראה מובן, כי 'עת ללדת' היינו, שהעולם נולד. כדאמרי' היום הרת עולם. בריאת העולם. ו'עת למות', אינני יודע מי מת אז, אולי הבל, או מישהו אחר שמת. בכל אופן, הסוף הוא, 'עת מלחמה, ועת שלום'. עת מלחמה, זהו מה שהיה בעבר. והעת האחרונה, היא 'עת שלום'. משמע, שהם ימות המשיח.

[**לכאורה** לא יתכן לומר כי עת למות אולי זה הבל, שהרי יש מחלוקת באיזה גיל נהרג. ולדעת המרבים היה בן מאה, עיין סדר הדורות, ונמצא שנהרג בתקופה של עת ללדת. אלא אם כן נאמר שאין לחלק את עשרים ושמונה העתים במניינים שווים. ונמצא אם כן דלדעת הסוברים שהבל חי חמשים יום, היתה התקופה של עת ללדת פחות מחמשים יום. איתמר.

וכך אכן מובא לקמן, ד"ה והיצעתי. ונרחיב עוד בשיעור נוסף, בשם מהר"ש מָלכוֹ, באיגרתו הנק' חית קנה. יב"ן].

באים ועושים חשבון, מתי זה?

החידוש דלקמן, נדפס בשם הגה"צ אליהו לאפיאן זצ"ל, המשגיח דישיבת כפר חסידים, זכיתי להכיר אותו בסוף ימיו, כשהוא היה כבר בעיקו"ת ירושלם תובב"א.

העלו זאת בספרו לב אליהו [בפרשת בשלח], והביא את העניין ג"כ בספר אמרי ישראל [דף ת"י] – אלו שיחות מוסר של הרה"ג מתתיהו חיים סלומון זצ"ל, המשגיח דישיבת ליקווד – אשר כותב כי הוא שמע זאת מהגר"א לאפיאן, ושהוא הוסיף לו בזה עוד דברים בעל־פה.

מובא שם בזה"ל, **שלמה המלך אמר [קהלת ג', ב'–ח'], עת ללדת וגו', כ"ח עֵת – עִתִּים – נאמר, וביאר הגאון מווילנא, על מה שמנה שלמה המלך ע"ה [קהלת פ"ג] עשרים ושמונה עתים, עת ללדת ועת למות, עת לטעת ועת לעקור נטוע** וכו', **שהם עשרים ושמונה תקופות בעולם – מתחילת הבריאה עד סופה – שראה שלמה ברוח הקודש. וכתב הגר"א כבר בזמנו, שאנו בתקופת העשרים ושבע, היא תקופה של עת מלחמה.**

והנה דברי הגר"א צריכים ביאור, דהלא היו הרבה מלחמות קודם זמן הגר"א.

ושמעתי מהג"ר אליהו לאפיאן זצ"ל, שביאר את כוונת דברי הגר"א, שעד ימיו היו מלך ומדינה אחת כנגד מלך אחר, ומשא"כ מימיו והלאה שהיה מלחמת העולם, שכל העולם היה עסוק בעסק המלחמה.

אמנם בכל הדורות היו מלחמות, אולם מלחמות עולם זהו כבר משהו אחר. כל העולם היה סביב המלחמה. זה לא מלך אחד כנגד מלך אחר, משהו צדדי כזה, אלא מלחמת עולם.

ורבי אליהו דייק זאת מהפסוקים בקהלת, שבכל העת כתוב עם האות למ"ד, וכגון ללדת, לבכות, לקרוע, או לעשות איזה פעולה. מלבד השנים האחרונות, שבהן אין האות למ"ד. והשנים האחרונים הם, 'עת מלחמה ועת שלום'. וגם 'עת ספוד ועת רקוד'.

והביאור הוא, שבכולם אפשר לעשות את הדבר הזה, מפני שהזמן הוא לזה. משא"כ בעת מלחמה, שהפירוש הוא, שהעת הוא בעצם זמן של מלחמה, או שהעת הוא בעצם זמן של שלום.

אין פירושו שאפשר אז לעשות זאת, אלא שהעת הזאת היא בעצם זמן של מלחמה, או של שלום.

הוא דייק זאת, מכך שאין את האות למ"ד, 'למלחמה', וכן 'לשלום'. כמו 'ללדת'.

[**במקום** עת למלחמה, צ"ל עת להילחם, כמו השאר. ואפילו באותן שאין בהן למ"ד, הכוונה כך. כגון עת ספוד, לא אמר עת הספד, אלא עת ספוד, ר"ל עת להספיד. איתמר].

על כך הוא – בעל הספר אמרי ישראל – שואל [לְמַטה שם בהערה ב'] בזה"ל, **ולכאורה יש להעיר בזה, שלפי דברי הגר"א שיש כ"ח תקופות, וא"כ יוצא שכל תקופה היא בערך 205 שנים, ולפי זה יוצא ש'עת שלום' יהיה בשנת התשצ"ה (2035 לספירה למניינם).**

ועוד, דלפי"ז יוצא ש'עת מלחמה', החל בשנת התק"צ (1830 למניינם), ושהוא שנים רבות לאחר פטירת הגר"א. ואם כן, הכיצד אמר הגר"א על התקופה שחי, שהיא תקופת עת מלחמה?

ועוד, דאי נימא כחשבון הנ"ל, אם כן יוצא איפוא ש'עת שלום' הוא רק שנת התשצ"ה, נמצא שהמשיח לא יבוא לפי הגר"א עד הזמן ההוא, ולא יהיה בקרוב בימינו.

והיצעתי את דברַי לפני המשגיח שליט"א, והשיבני, מי אומר שכל תקופה היא שווה? אולי יש תקופות ארוכות, ויש תקופות קצרות. ואי נימא כך, אם כן שפיר יש לומר שהמשיח יבוא היום. עד כאן תשובתו, וכן יהי רצון.

הוא אומר, כי אין הכרח שכ"ח העתים יתחלקו בקביעות, 205 שנים לכל עת. אלא יכול להיות, שהאחד הוא למשל 100 שנים, והאחר 500 שנים. מי אמר כי כל עת, חייב להיות בדיוק באותו היחס?

זאת תשובתו. אינני יודע, האם זאת תשובה. זאת דחיה.

*

חיפשתי את מקור העניין הזה, ולא מצאתי. מי שימצא ויודיענו, ברוך יהיה. [עי' לקמן שיעור מטות].

מה שכן, מצאתי דבר אחר שאמר הגר"א, הדבר מובא בספר שנות אליהו על מסכת ברכות, לקראת סוף המסכת, שם מובא העניין של 'עת לעשות לי"י הפרו תורתך'. נראה שהג"ר אליהו לאפיאן לא ראה זאת. כי מה שהוא שאל, למה לא כתובה האות למ"ד, הגר"א שם עונה על כך. אמנם זאת איננה סתירה, כי בהחלט יכולות להיות תשובות אחרות, הרי זאת דרך שונה לגמרי. אבל לכל הפחות הוא היה צריך לציין זאת.

הגר"א כתב שם בזה"ל, **כ"ח עתים נאמרו בקהלת, וחשיב כל העתים בלמ"ד, עת ללדת ועת למות. רק חמשה עתים, לא כתוב בהן למ"ד. עת ספוד ועת רקוד, עת כנוס אבנים, עת מלחמה ועת שלום.**

ש"מ כי כבר הגר"א בעצמו עמד על כך. והוא – הגר"א – אומר דבר מעניין. הסיבה שלא כתובה למ"ד, כי למ"ד זהו לשון לימוד. היכן שפטור מן הלימוד, אין למ"ד.

כך הוא כותב, **'עת ספוד', הוא מי שמת לו מת, אז נקרא הספד, שמודיע צערו לרבים. ו'רקוד' נקרא בעת נישואין, שמרקדין לפני הכלה, כמאמר 'כיצד מרקדין לפני הכלה' [כתובות דף טז:].**

לכך לא כתיב למ"ד בספוד ורקוד, שאות למ"ד הוא לימוד. ואיתא במתניתין, מי שמתו מוטל לפניו, פטור מקרית שמע ומן התפילה ומן התפילין, ומכל מצוות האמורות בתורה' [ברכות דף יז:], ואסור גם כן בתלמוד תורה.

וחתן גם כן פטור מקרית שמע, ואיתא במסכת סוכה [דף כה:] ת"ר חתן וכו' פטורין מן התפילה ומן התפילין וכו'. לכך לא כתוב למ"ד, בספוד

ורקוד. לומר לך, שמבטלים תורה לְלַוָּיַת המת, ולשמח חתן וכלה. וכו׳.

׳עת מלחמה׳, לא נאמר בה למ״ד, שבעת מלחמה אינו צריך ללמוד, דאיתא במגילה [דף ג.] אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה. ופירש רש״י, ׳ועכשיו, שהוא לילה, היה לכם לעסוק בתורה, שהרי אינכם נלחמים בלילה׳. אלמא בשעת מלחמה, אינו צריך ללמוד.

׳עת שלום׳, לא נאמר בה למ״ד, שהרי ׳התקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם, שנאמר והנה בועז וכו׳, ואומר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך׳ [ברכות דף נד.]. היינו, דמשום שלום מותר להפר את התורה, כלומר שיהא שואל בשם. לכך לא כתיב למ״ד.

זהו מהלך אחר, שהגר״א לאפיאן אומר בשם הגר״א.

כנראה, איני יודע בבירור, אולי מה שאמר הגר״א לאפיאן, זאת היתה שמועה בע״פ, אשר איננה כתובה בספרים. הדבר צריך עיון.

עכ״פ הוא עונה על כך, כי המדובר לגבי ׳מלחמות עולם׳. כמדומה כי בתקופה שלאחר הגר״א, עדיין לא התחילו מלחמות עולם. הדבר היה יותר מאוחר. אבל אולי מה שהיה עם נפוליאון, זה כבר נחשב מלחמת עולם, כי אלו היו מלחמות כלליות, והן אכן התחילו אחרי הגר״א.

שאלה שנייה שהוא שואל, איך יכול להיות שבזמן הגר״א, זאת כבר ׳עת מלחמה׳? הרי זה בשנת התק״צ, שזה הרבה שנים אחרי פטירת הגר״א?

ברם, במחילה מכבוד תורתו, ישנה כאן טעות בחשבונו. הוא לא חישב נכון. זה לא 205 שנים, אלא 215 שנים. יותר מדוייק, 214.2857 שנים. נגיד בערך 215 שנים. אינני יודע, כיצד הוא טעה והתבלבל בהפרש של 10 שנים?

ואם־כן, זאת כבר איננה קושיא. כי הגר״א נפטר בשנת התקנ״ח, נמצא א״כ שזה 12 שנה אחריו. לא הרבה. וכנראה הדברים נאמרו בע״פ, מה שהוא אומר כי הגר״א כתב כבר בזמנו, שאנו בתקופת העשרים ושבע, היא תקופה של עת מלחמה. אולי זה לא בדיוק ׳בזמנו׳, אלא קרוב לזמנו. מפני שהדברים לא היו כתובים, לא ידעו את החשבון המדוייק. אי אפשר לתפוס אותם, על הדיוק.

אולם לגבי שאלתו השלישית, שא״כ נמצא כי ׳עת שלום׳ זה בשנת התשצ״ה, וכי עד אז לא יבוא המשיח? כך הוא שואל.

ישנן כאן, כמה תמיהות.

ראשית, הרי קובעים פה זמן של ׳עת שלום׳, שזהו ימות המשיח. אולם לכאורה, הרי אנו מאמינים בני מאמינים שהמשיח יכול לבוא בכל יום? וכי הגר״א חלילה לא ציפה לגאולה? הרי כל יום, ׳אצפה לו בכל יום שיבוא׳. אלא ישנו את הזמן של ׳בעתה׳, וישנו את ׳אחישנה׳, שזה יכול היה להיות גם לפני אלף שנה, או חמש מאות שנה. כאן בקהלת, עת שלום, המדובר הוא לגבי ׳בעתה׳. מתי הוא הזמן, שחייב המשיח לבוא. על כך מדברים. אם כן, מהי הקושיא בכלל?

שנית, הרי יש את משיח בן יוסף, ויש את משיח בן דוד. וכתוב לגבי משיח בן יוסף, שהוא ייהרג במלחמה. א״כ, כן תהיה מלחמה. זהו עדיין אינו עת שלום. [ויש להעיר מהגמ׳ במגילה דף יז: מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא].

ויתירה מכך, גם לגבי משיח בן דוד, למה זה לא עת שלום? הרי הרמב״ם כתב [בפרק י״א מלכות מלכים הלכה ד׳] בזה״ל, המשיח ילחם מלחמות השם, וינצח כל האומות שסביביו. א״כ כאשר יבוא המשיח, זהו איננו ׳עת שלום׳, כי תהיינה מלחמות. ובפרק י״ב הלכה ד׳, כתב הרמב״ם כי נראה מהכתובים ומהמקראות, שמתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג.

לא מובן כאן העניין במדוייק.

מכל מקום, יש לנו כאן בסה״כ בשורה טובה, לגבי העניין הזה.

ידידנו הרב יואב מהאצרי הי״ו מהעיר עמנואל ת״ו – אגב שהוא מגיה את השיעורים – כתב אלי בזה״ל, **לגבי ימות המשיח, מלחמה, שלום, שמעתי מהרב ברוך רוזנבלום שליט״א** – זהו הדרשן המפורסם – **שביי״ז סיון התשפ״ה, תמה עת מלחמה, והתחילה עת שלום עד סוף 6000 שנה.**

כיצד הוא הדבר? הרי בדיוק בתאריך י״ז בסיון, החלה המלחמה עם איראן. באותו היום. ביום ששי. והוא קורא לכך, ׳עת שלום׳. אולי לפי ההמשך, הדבר יהיה מובן.

כי הביא (בשם הגר״א) שימות עולם 6000 שנה מתחלקים ל–28 עתים שבקהלת, וכל עת יותר מ–214 שנים.

אבל כנראה שטעה – כך כותב הרב יואב הי"ו – **ולפי מה שחישבתי במחשבון 'עת שלום' (ה–28) יחל בעזהי"ת בי"ז בסיון התשפ"ו. בשעה 3 בלילה, 25 דקות, 42 שניות, 857 חלקי שנייה.**

יישר חיליה לאורייתא.

הנני רק מביא זאת בפניכם, כי איננו יודעים לקראת מה אנחנו הולכים, ומה ילד יום.

[**בלנ"ד** בשיעור נוסף, נרחיב עוד בעניין כ"ח עתים דלעיל].

*

דבר נוסף שצריכים לדעת, מ"ש בספר דעה חכמה לנפשך [שיחות קודש התשע"א, דף י"ד] בזה"ל, **אמרו רבותינו זכרונם לברכה [עיין מגילה דף י"ז ע"ב], כי המלחמה היא בבחי' אתחלתא דגאולה, וכל מלחמה היא ראיה שכבר מאיר האור של משיח בן יוסף בעולם. אך ישנן כמה מדרגות, במשיח בן יוסף.**

הדרגא הראשונה, הוא כח של־צדיקים שלוחמים לגלות אור גילוי אלהות בעולם, כי בסופו של דבר צריך לרחמים, שתהיה המלחמה בדרכי נועם ושלום. ויש קבלה מהגר"א, וכן מהבעש"ט, שכשמאיר אורו של דוד, אזי המלחמה היא בדרכי שלום.

והעצה לזה הוא, לימוד הש"ס. ללמוד גמרא. שקלא וטריא וכו'.

כידוע שהרה"ק מבלאז'וב – כשהיה עת מלחמה – התמיד מאד בלימוד קצות ונתיבות. דהיינו, ספר קצות החושן, וספר נתיבות המשפט.

ושאלוהו, מה זאת? מה קרה? וכי עכשיו זהו הזמן, ללמוד זאת?

וענה – תשמעו דבר מעניין – **כי כל מלחמה שיש בעולם, נשתלשל משורש העליון במלחמתה של־תורה. ואם אין מתעסקין במלחמתה של־תורה, נתעורר מלחמה אחרת. ותלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, ע"י שעוסקים במלחמתה של־תורה.**

לפי זה, לא רק סתם הזכות של לימוד תורה, זה מגן ומציל, מגנא ומצלא, אלא שלוקחים את כוח המלחמה אל המקום האמיתי, מלחמתה של־תורה, שהיא מבטלת את המלחמות הגשמיות בעולמנו פה.

אלו דברים נסתרים, אבל לכל הפחות שנדע את זאת.

צריכים לעשות כיום הודאה מיוחדת, על הנסים הרבים שנעשו לעם היושב בציון.

ידידנו הרה"ג שמריהו יונה הי"ו, שלח אלי שאלה בזה"ל, **לכבוד מורינו ורבינו המאלפנו דעת וכל מדה נכונה.**

האם ראוי להורות לרבים לעשות איזה הודאה מיוחדת על הנסים הרבים שנעשו לעם היושב בציון, או איזה 'קידוש' בשבת בבתי כנסיות, על מיעוט הנפגעים מטילים רבי עצמה, שהתחזיות היו קודרות.

כמה נפגעו? בודדים. וחלקם היו גויים. ח"ו היו יכולים להיות אלפי הרוגים, רח"ל.

ובכלל, שהשי"ת גרם לכך שיכו את אויבינו מכות קשות.

הצד שכן, ברור.

הצד שלא לעשות הכרזה מיוחדת, הוא שלא יגרם האדרה לצבא וכו' – שמא יתחילו לשבח את הצבא – **כידוע כהוראת הגרי"ז מבריסק, המובא בספר הרב מבריסק, אחר מלחמת ששת הימים.**

אשמח לשמוע דעת הדר"ג בזה.

בברכה, שמריהו יונה.

עניתי לו כך, **נראה לי שכן, כגון קידוש, והלל הגדול (עיין במשנה ספ"ג דתענית). ולהדגיש, שמבחינת הצבא היו טעיות רבות וסיכונים, ורק יד ה' עשתה כל זאת היא נפלאת בעינינו.**

כדי שלא יהיו טעיות, כוחי ועוצם ידי וגו', להדגיש בדרשות כי הקב"ה רק משתמש באנשי הצבא. כמו המשל הידוע ב'הֶגֶה' המדומה.

מישהו נכנס לרכב מסויים, והתפלא לראות שישנם שני 'הגאים'. שאל את בעל הרכב, מה זה? ענה לו, שיש לו ילד כשרוני ובעל מרץ גדול, שרוצה שהוא יכוין את ההגה. עשיתי למענו הגה נוסף מדומה, וכשאנחנו נוסעים, ואני פונה ימינה או שמאלה וכו', הוא חושב שהוא עשה זאת... מבחינתם, הם היו יכולים להיכשל, ולהכניס להרבה סכנות.

כך עשינו כאן בבית המדרש פעו"צ, בליל שבת־קודש, לקראת סוף התפילה. אמרנו הלל הגדול בעמידה, ובנעימה יתירה, אחד אמר 'הודו לי"י כי טוב', וכל הקהל ענו 'כי לעולם חסדו'. כמו בליל הסדר. 'למכה מלכים גדולים', ג' פעמים. וכן 'הודו לאל השמים' ג"פ.

אפשר לומר גם את המזמור אודה י״י בכל לבב, הללריה והללריה, כמו שעושים בחתונה, בסגנון שמח.

חושבני כי כדאי לעשות כך, ולתקן את דרכינו. השם ברוך הוא למען חסדו, יְיַשר דרכינו.

מכתב שקיבל מרן שליט״א בעניין הזמר ציון גולן, והופעותיו הפסולות בפני ציבור בני תורה.

כפי שאמרנו בס״ד לעיל, מצד אחד עברנו פחד מות רח״ל, אבל עלינו לדעת כי בזכות זה הקב״ה ניקה אותנו מחבילות רבות של עבירות. ומצד שני, צריכים לדעת כי היצה״ר לא יתן לנו זאת בקלות. אדרבה, היצ״ר נכנס ואורב בכל פינה.

כעת הנני חוזר, לנושא של ציון גולן, שהתחלתי בעזרתו יתב׳ בשיעור מוצש״ק בהעלתך.

בעיקבות זאת, קיבלתי מכתב חשוב בעניין, ולא האמנתי. חשכו עיני, לראות את המכתב הזה. בחור ישיבה אחד הי״ו, כתב ושלח אלי את המכתב.

לא אקרא בפניכם כעת את כל המכתב, מפאת קוצר הזמן, אבל העורך ידפיס את כולו. הדברים מדברים בעד עצמם. הדבר יותר חמור, ממה שאנחנו חשבנו. בכינוס של רבנים ובני תורה, הוא שר בגלוי שירי תועבה. מקבל הכשר מאותם רבנים, גושפנקא. צריכים כאן טיפול שורש, לבער את הנגע הרע הזה מקרבנו. שורש פורה ראש ולענה.

וכך הוא כתב אלי בזה״ל, בעניין ציון גולן.

אדגיש כי מלכתחילה לא כתבתי בעניין הזמר ציון גולן, בכדי לא לתת לו איזו שהיא מעליותא, להכניסו לראשנו. כי אז, באנו באש ובמים של ויכוחים, כביכול הוא מאן דאמר. וכפי שאמר הרב בשיעור, שהוא טען כי אף אחד לא יאמר לו מה לעשות וכו׳.

ברצוני לדבר כעת על עניין שרציתי לְפַתרו בעצמי, אך מאחר וראיתי כי איני יכול לו, אף כי נגעתי בכף יריכו, שכחתיו ועזבתיו. אולם כעת שהרב עורר את הנושא שוב, ברצוני להעלותו.

בחג הסוכות האחרון התקיים כנס, כמדומני נקרא שמו ׳אחי בני תימן׳, מטעם תנועת ש״ס, ובעזרתו של חבר הכנסת יהונתן מזרחי. נכחתי במעמד ההוא, מעמד של בני תורה תימניים, וברובו בחורי הישיבות הקד׳ שבאו לכנס זה.

והנה בסוף הערב, אמרו שיש הפתעה.

ומי הגיע? כמובן הנ״ל ציון גולן.

ותחילה כפי שאני זוכר, ולאחר מכן כמובן שעבר לשירים בערבית. ומאחר ובעניותי למדתי פעם ערבית, ומקצת מפירושי השירים הנ״ל, הרי שהבנתי את פי׳ השירים, וממש נזדעזעתי ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה.

היאך יתכן בכנס שכזה ל׳בני תורה׳ כפי שהגדירוהו, שבו שעירים ירקדו עם שירי תועבה בחלל.

וכששבתי הרמתה, כי שם ביתי, לא שקטתי, והישגתי מחשב עם סינון, וחיפשתי את ההופעה שהיתה באותו יום, וכך מצאתי את אחד מהשירים הבעייתיים שהוא שר. וכן הישגתי את הספר של הנ״ל עם שיריו והתרגומים של־מלים, וצילמתי את פירוש המלות עם קטע של ההופעה, ושלחתי אותו לחה״כ הנ״ל מהמארגנים, וא״ל היאך יעשו הנבלה הזאת בישראל, להחטיא את בחורי ישראל ובני התורה.

זה מלבד מה ששלחתי לו, היאך בכנס של בני תורה, מביאים זמר החובש כיפה סרוגה? כיצד הדבר מסתדר עם ההשקפה הצרופה, ומעלים אותו על הבמה, בשעה שאמור להיות איסור הבמות לאנשים כאֵלו, בכנסים של המחנה החרדי. והוא בבחינת, וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחווים להמן.

וייאמר לשבחו, שוישמע האיש וילפת, ונעשה בשרו חידודין חידודין, וישכם בבוקר וכבר מוקדם למחרת, השאיר מייל שבו הוא מתנצל, ושלא ידע על כך מאומה, ושאינו מבין את השירים שלו. וטוב שאמרתי לו, ושוב זה לא יקרה.

אך אליה וקוץ בה, שהרי לנושא הכיפה הסרוגה, לא הגיב, למרות שהוא אמור להיות נושא לא פחות חשוב. אך החרשתי. כי מה נפשך, אם הסכים לנושא השירים, לכאו׳ בכלל מאתיים מנה (שאם לא יביאו אותו פעם הבאה, אז כבר הוא לא יהיה וכו׳).

והנה בחודש הראשון בארבעה עשר לחודש בין הערבים פסח לי״י, בו עשו שוב פעם כנס ׳אחי בני תימן׳, ושוב פעם הלכתי לראות את שלום אחי בני תימן, ואת שלום הצאן, ולהשיב דבר ליוני על פעולתו לפניו. ושוב פעם אמרו, שבערב זה תהיה הפתעה בסוף. ואמר לי חברי, שמא

יביאו את ציון גולן, וכמו בפעם הקודמת. אך אמרתי לו, שאין סיכוי. וסמכתי על דברֵי הנ״ל.

אך בסוף הערב, שוב פעם הגיע ציון גולן, והחל להרקיד את כל בני התורה, וכולם רוקדים שם. ממש ביזוי התורה ממש.

אולם ראיתי כי נגעתי בכף הירך, הלא הוא המממן של הערב חה״כ יוני משרקי, אך לא יכולתי לו, ולא ענה כלום.

ואמרתי אני בליבי, כי צריך לא לגעת בכף הירך, אלא לנקר את הגיד כולו, אז אלך אל הרב מחפוד, שהוא היה ראש בכנס ההוא, לדבר על ליבו, להתחנן לו ולבקש מלפניו, להעביר את מחשבת יוני מזרחי, להביאו כל אירוע אל בני התורה היקרים שלנו. אך הנה נטרפה השעה ולא נזדמן לי ללכת אליו, וכך נשתקע הדבר ולא נאמר.

אך כעת שמרן שליט״א עורר את הנושא, הוא זמן נכון וחשוב לטפל בנושא זה, ובפרט שידידנו הרב עזריאל בהר״ש צדוק יצ״ו שותף פעיל בכנס ההוא, כפי שהודו לו על ארגון הערב הזה, אזי אפשר לפעול דרכו, לשכנעו לקנות עולמו בשעה אחת, ולהסיר את המכשלה הזאת, להרים אבן נגף מדרך עמי, ולסלול את המסילה העולה בית אל.

וחבל שעד שיש תקציב כה גדול, שמגיע והולך לדברים בטלים אלו (והאמת שזה לא פלא, כי התקציב מגיע מהכנסת שהיא סט״א, והולך לסט״א). ולפחות שבכנס הקרוב, נוכל להציל אזניים רבות ממכשלה זו.

ומפני מה אזניים נכוות תחילה לאיברים, מפני שמשמיע לאזניו דברים בטלים [כתובות דף ה:]. וכ״ש בדברי תועבה כאלו. ומי יתן כל עם ה׳ נביאים, לידע מה לרחק ומה לקרב, וה׳ הטוב יכפר בעדנו ובעד כל קהל עדת ישראל.

בברכת במקהלות ברכו אלהים, בלא ׳שם׳ ומלכות.

זהו בחור חשוב ויקר החפץ בעילום שמו, מאחת הישיבות החשובות, פה בעירנו בני ברק ת״ו, ירבו כמותו בישראל.

הדבר הזה חמור מאד. כל העניין הזה, זר ומוזר לי. איך יכול להיות דברים כאלה? לכן מי שיכול למחות, או לתקן, שיפעל, ויציל את הדור. עוד מעט נקרא פרשת ׳פינחס׳. אי אפשר לעבור לסדר היום. זהו דבר גרוע מאד, לעשות דבר כזה. ואפי׳ מבטיחים שהוא לא יהיה, ולא עומדים בדיבורם.

ידוע לי שהרב עזריאל צדוק שליט״א סלד מהעניין מראש. אך לא שמעו לו.

ולהזכירכם למי שעדיין אינו יודע, כי כיפה סרוגה, מליאה חורים...

כל המושג ׳אחַי בני תימן׳ פסול. מקורו שיר שחיבר אחד שׁשָׁנא בני תורה, וכבר הרחבנו בס״ד בזמנו על כך, בחוברת שירה כשֵׁרה.

הערה מהקהל: צריכים לאסור את כל המוזיקה, כי כל הכלים שמנגנים בהם כיום הם בגדר טרף. כגון הגיטרה, וכדומה.

תגובת מרן שליט״א: לא ידוע לי. וכבר כתבנו על כך בחוברת שירה כשרה. זאת הרבנים שליט״א צריכים להחליט, מה אסור ומה מותר? כעת הנני מדבר, לגבי דבר שהוא בודאי אסור.

׳**עת** מלחמה, ועת שלום׳. כעת נכנסנו בעז״ה לשלום. ואם לא, זה יהיה בעז״ה בעתיד. אנחנו מצפים לישועת ה׳ כהרף עין.

שאלה מהקהל: האם היה אפשר לברך שהחיינו, באותו יום שחיסלו את כל המפקדים של צבא איראן? כי היתה אז שמחה גדולה בעם ישראל.

תשובת מרן שליט״א: מי שבירך שהחיינו, בודאי שזה כדת וכדין, דהיינו שאין זאת ברכה לבטלה. אבל לפעמים, הידיעות אינן מדוייקות. לכאורה אי אפשר לסמוך, כי יכול להיות שבסוף אולי תשמע משהו אחר. צריך עיון. עכ״פ בודאי שזה בגדר ׳שמועות טובות׳ ביותר.

יה״ר שנשמע ונתבשר בשורות טובות, ישועות ונחמות, כהנה וכהנה. כפי שאמרנו לעיל, איננו יודעים האם מתחיל ה׳עת שלום׳ מעכשיו. לפי דברי הר״י מהצרי דלעיל, זה מהשנה הבאה.

אבל, לא משנה. כי אנחנו כבר בימים גדולים, רק שאנחנו לא נישאר קטנטנים. כפי שאמרנו, ב״ה אנחנו כעת כבר נקיים, זכים וטהורים. יה״ר שבעז״ה נתפוס את עצמינו, ושנצליח לטהר את האויר מכל הזוהמות ומכל הטומאות.

בעניין כשרות הבשר ׳צדיק חסד׳ שבהשגחת בד״צ פעולת צדיק.

כעת חשוב לנו לשמוע, את ידידנו הרב אפרים לוי הי״ו, בעניין כשרות הבשר. ואני שומע כי נמצא

כאן ג"כ ידידנו הנעלה כש"ת הרה"ג עדיאל נחום הי"ו. בוא תשב כאן לידי.

יש לדעת, כי נושא כשרות הבשר, הוא חשוב מאד. לא ידעתי, עד כמה הדברים מזולזלים. אבל מה שהופתעתי, כי הנה הרב אפרים הי"ו כבר שם מודעות, במשך כמה שבועות, לגבי כשרות הבשר, שהוא עומד להפיץ. זה נקרא 'צדיק חסד', על שם הפסוק [תהלים קמ"א, ה'] יֶהֱלְמֵנִי צַדִּיק חֶסֶד. נתננו את השם הזה, צדיק חסד, על שם גאון עוזנו מהרי"ץ בעל שו"ת פעולת 'צדיק'. צאלח, כידוע. והנה רבים מן האנשים שבאו אלי, שאלו לגבי המחירים הגבוהים.

צריכים לדעת, זאת גופא התשובה. מחירים זולים, פירושו שהכשרות זולה. אין אפשרות לעשות כשרות טובה, עם מחירים נמוכים. בהכשרים הטובים הבשר יקר, לא בגלל שהם רוצים להתעשר, אלא בכדי שהכשרות תהיה טובה. שוה לשלם את זה.

ודורשי 'רשומות' בדורנו אמרו, לגבי 'חלק בית יוסף', כי חל"ק ראשי תיבות, ח'ייבים ל'מלא ק'רטונים...

בעל המפעל דואג, תשחטו ותגמרו, מה שיותר מהר, מה שבדיעבד, או בשעת הדוחק, או לא משנה מה, העיקר שהקרטון יהיה מלא. בעוה"ר. צריכים לדעת, כי זהו המצב. הכסף יענה את הכל.

על כן, מי ששומר נפשו, מי שרוצה כשרות מהודרת, כשרות אמיתית, זהו הזמן והמקום. ב"ה הקב"ה זיכה אותנו שידידנו הרה"ג הצדיק עדיאל נחום הי"ו, אשר ב"ה הוא גם משורש טוב. דור רביעי למהר"ר יחיא נחום זצ"ל, שהיה שד"ר בארץ תימן, לפקח על השחיטה וכו'. ברוך ה', אשריך וכו', שיצא זה מחלציך [עיין חגיגה דף יד:]. בעזרתו יתברך הוא זכה בדור הֶמשך, שהכשרות באמצעותו תהיה כדת וכדין.

אכן זה עולה כסף. מי שאין לו אפשרות, יכול לתת ממעשר כספים, כי זה לצורך מצוה. אין בכך שום ספק.

לכן, כעת הם יפרטו. ואם ירצו, תהיה אח"כ אפשרות לשאול שאלות.

שאלה מהקהל: מה הפירוש, לרכוש ממעשר כספים?

תשובת מרן שליט"א: כוונתי, להשלים. אם נניח שעל בשר רגיל, הוא משלם 50 ₪, וזה עולה לו 100 ₪, את ה–50 הוא יכול להשלים מהמעשר. בכדי שהכשרות תהיה, חלק אמיתי. לא חלק, של מילוי קרטונים גרידא.

המשך השאלה מהקהל: כוונת הרב, שאם בד"צ רגיל עולה 50, וזה עולה יותר. אין הכוונה לבשר שבהכשר הרבנות.

תשובת מרן שליט"א: נכון. לא רבנות. הכשר שהוא קנה עד היום, וכעת הוא רוצה לקנות את ההכשר הזה. שידע לו, שזה לצורך מצוה. הנני מדבר, לגבי מי שקשה לו.

*

ואלו המסקנות שעלו מדברי הרה"ג עדיאל נחום שליט"א, בנוגע לשחיטה המהודרת שע"י בד"ץ פעולת צדיק:

כולנו מודעים לאתגרים הרבים העומדים בפתח העוסקים בנושא השחיטה והטריפות.

ולכן מו"ר מרן הרב יצחק רצאבי שליט"א דורש שתהיה שחיטה ללא שום פשרות, ועם פיקוח הדוק מהחל ועד כלה.

א. בראש ובראשונה שתהיה אכיפה אמיתית בפועל של נהלי הכשרות של הבד"ץ, המוכתבים ישירות ע"י מרן שליט"א.

ב. פיקוח הדוק וצמוד על כל שלבי השחיטה, בדיקת סכינים, ושטות, בדיקות פנים וחוץ בריאה, בדיקת איברים פנימיים, הכשרה ומליחת הבשר, עד האריזה.

ג. העבודה תיעשה ללא לחץ מגורמי חוץ. ויש בזה מספר פעולות שננקטו כדי לוודא זאת.

ד. הקפדה על יראת שמיים של צוות השחיטה, הבודקים והמשגיחים והליכותיהם, שיהיו בעלי הליכות המתאימות לעבודת הקודש, בני תורה, וכמובן עם טלפונים כשרים.

ה. רמת הכשרות בבדיקת הריאה, היא "חלק בית יוסף" ללא שום שאלות בריאה.

ו. ניתן דגש מיוחד, לא לעבור כמות מסוימת של שחיטת בשר, באופן שניתן לתת השגחה צמודה הדוקה וקפדנית לאורך כל תהליך השחיטה, ובכל פרט מפרטי השחיטה.

ז. לא יהיו פשרות על מספר אנשי הצוות הנצרך להשגחה ברמה הטובה ביותר, גם אם זה מייקר קצת את הבשר, כי הכשרות מעל הכל.

ונסיים בתפילה לבורא עולם, שלא תצא ח"ו שום תקלה תחת ידינו. אכי"ר.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

חֻקת ובלק

תמוז התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

ביאור תשובת מהרי״ץ [בשו״ת פעו״צ ח״ב סימן קי״א] בעניין לישא אשה בימי העומר. האם הוא הדין לגבי ימי בין המצרים, והאם מותר להשתתף בחתונה שנעשית בימים הללו.

תגובה למכתב בעניין נימוק אחד [מתוך ארבעה] שאמר מרן שליט״א [בשיעור מוצש״ק פקודי–החודש], מדוע מהרי״ץ הביא את הדעה הסוברת שבחלוקת סעודת שחרית של־שבת לשתים, יוצאים ידי חובת סעודה שלישית. והאם נכון הכלל הכתוב בספר עין יצחק, כי במגיד משנה על הרמב״ם, נכנסו דברים שאינם מהרב המגיד, אלא ממפרש אחר.

המשך בעניין הקריאה הנכונה בפסוק ׳וּשֵׁעָר בַּנֶּגַע. הָפַךְ, לָבָן׳.

השלמה בעניין קריאת הקדמונים ללא געיות, דוגמא מקריאת המלה ׳וְהָיְתָה׳, ומעוד מלים נוספות. ותגובה לשואל בעניין תיבת ׳וֶהָאֲנכִי׳ הריתי, ולגבי הגעיות בקריאת מגילת איכה.

חשיבות ההודאה על הנסים והנפלאות שעשה לנו המקום ברוך הוא במלחמה האחרונה [עָם כלביא]. והצעה לעשות הודאה קבועה, ע״י אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו׳ שאחרי קריאת שיר השירים בציבור, וד׳ פסוקים אחרי עלינו לשבח, אל תירא מפחד פתאום וגו׳.

הבקשה הזאת איננה נהוגה רק בנוסח שאמי, אלא גם אצל רבים בנוסח בלדי. מי חיבר בקשה זו, והתחלת ביאור עניינים המופיעים בה. כיצד אומרים בַּבַּקשה, אשר קראנו ׳ולמדנו׳, והרי רק קראנו ולא למדנו.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א
השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 793
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א, וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

אמרתי פרשיות חקת ו'בלק, בוא"ו החיבור, ולא 'חקת בלק', כי זה לא החוק של בלק... אלא זאת חקת 'התורה'. ואותו הדבר בכל הפרשיות המחוברות, כגון 'אחרי מות וקדושים'. לא 'אחרי מות קדושים', שאז המובן הוא אחרי שמתו הקדושים... הדבר משנה את המשמעות. מי שיעיין בספרי אבותינו נע"ג ובכללם במהרי"ץ זיע"א, יראה שתמיד ישנו בין הפרשיות המחוברות וא"ו החיבור.

***

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי מאור נסים הי"ו בן רבי דוד. וכן ע"י רבי מנחם ברוך בן רבי שמעון הי"ו מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה, ונחת מכל יוצאי חלציו.
בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ.
כמו כן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי' מארצה"ב, להצלחת בנה וכלתה בעבודת הקודש בשנת הלימודים החדשה, והצלחה מרובה בפרנסה.
וכן השיעור מוקדש ע"י הבחור החשוב מאיר בן דניאל חגבי הי"ו מארצה"ב, לזיווג הגון ולהצלחה בכל העניינים.
וכן ע"י ידידנו ר' דוד בן הרב משה צדוק הי"ו – זהו ידידנו יקר־יקרים מפה, אשר עומד תמיד לימיננו – לרגל היכנס בנו משה בן דוד בבריתו של־אברהם אבינו ע"ה. היום בשב"ק בבוקר, הוא נכנס לברית כאן בביהמ"ד. הוא נקרא ע"ש סבו – שהוא גיסי – הרב משה חגבי זצ"ל. יזכו הוריו לגדלו עם כל אחיו לתורה לחופה ולמעשים טובים.
בעבור שהתנדבו – השלושה האחרונים – למוסדות נתיבות מהרי"ץ.
המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

***

ביאור תשובת מהרי"ץ [בשו"ת פעו"צ ח"ב סימן קי"א] בעניין לישא אשה בימי העומר. האם הוא הדין לגבי ימי בין המצרים, והאם מותר להשתתף בחתונה שנעשית בימים הללו.

מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק [חלק ב' סימן קי"א] כתב בזה"ל, **שאל השואל, מהו לישא אשה בימי העומר, כשלא קיים פריה ורביה.**

מי שעדיין לא קיים מצות פו"ר, דהיינו בן ובת, האם מותר לו לעשות נישואין בימים שסופרים את העומר, שהם ימי אבל וצער כנודע.

אומר מהרי"ץ, תשובה. אם הש"ע [או"ח סימן תצ"ג סעיף ב'] החמיר, היינו למי שהוא נשוי. אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פ"ו, הדבר פשוט שמותר גמור הוא. מהי הראיה לכך? דהא אפי' באבל תוך ל', מותר בכל אלו.

[מי שהוא] אָבֵל – לא אליכם – על אביו או אמו, באופן רגיל הדין שהוא נושא אשה, רק לאחר שלושה רגלים. עליו לחכות ג' רגלים, עד שתשתכח מליבו אשתו הראשונה. אולם כאשר המדובר לגבי האנשים הנז"ל, דהיינו מי שהוא בחור, או אין לו מי שישמשנו, או לא קיים עדיין פו"ר, אזי מותר לו לישא אשה. כך הוא הדין, כמפורש בש"ע יו"ד סי' שצ"ב ס"ב.

כ"ש בימי העומר, דלאו מדינא, אלא מנהג. הרי מדינא דגמרא, אין איסור לישא אשה בימי העומר, אפילו שמתו אז תלמידי רבי עקיבא, כדאי' ביבמות דף ס"ב ע"ב. הרי לא מוזכר בגמרא, לא שם ולא במקום אחר, שישנו איסור כזה. אלא מאי, כך נהגו. א"כ נלמד משם לכאן.

וכשיש סיבה, כגון דא, שרי.

וכן עשינו מעשה כאן. מהרי"ץ אומר, כי הלכה למעשה היתה שאלה כזאת, הורינו להיתר, והם עשו כך בפועל. שלא תאמר, כי זאת 'הלכה ואין מורין כן'.

וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל.

גם בעל שתילי זיתים [בסי' תצ"ג] כתב כך. הוא **הביא את דברי הפרי חדש.**

כיון שהמדובר הוא, רק לגבי ימי ספירת העומר, צריך לדעת מהו הדין, לגבי ימי בין המצרים?

מהרי"ץ והשת"ז לא כתבו על כך במפורש. ברם נראה לי, שהדבר קל וחומר.

כי לגבי ספירת העומר, בשלחן ערוך [סי' תצ"ג סעיף א'] כתב בזה"ל, **נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, עד ל"ג בעומר.** מרן כתב בלשון 'נוהגים'. אולם לגבי ימי בין המצרים, מרן לא מביא בכלל אפילו מנהג, להחמיר בכך מי"ז בתמוז, אלא רק מראש חודש מנחם־אב. שכן כתב [בסימן תקנ"א סעיף ב'] וז"ל, **מראש חודש עד התענית ממעטים במשא ומתן ובבנין של־שמחה** וכו', **ואין נושאים נשים, ואין עושים סעודת אירוסין** וכו'.

מי שהעלה את המנהג להחמיר בכך מי"ז בתמוז, זהו הרמ"א שם, וזה לשונו, **ונוהגים להחמיר, שאין נושאים מי"ז בתמוז ואילך, עד אחר ט' באב (מנהגים).**

ממילא, לפי איך שמהרי"ץ מדבר, אם הש"ע החמיר וכו', אינני יודע אם זה כולל גם את הרמ"א. מסתמא הוא התכוון רק על מרן. בכל אופן, בודאי שישנו כאן חילוק.

ממילא אם בספירת העומר התירו למי שלא קיים פו"ר וכו', קל וחומר בימי בין המצרים.

אבל, למרות שמהרי"ץ, וכן מהרד"ם בשת"ז, פסקו שהדבר מותר, לא ראינו ולא שמענו – בדורות שלנו – מי שעשה כך הלכה למעשה.

נראה, כי 'קיימו וקיבלו היהודים עליהם', שלא לפרוץ גדר. דהיינו, כיון שהתקבל המנהג שלא לעשות נישואין בימים הללו, לא בימי ספירת העומר וק"ו לא בימי בין המצרים, למרות שזה לא מצד ההלכה, אבל בעוה"ר ראו כי רבו הצרות, עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ, וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ [ירמיהו ח', כ']. לכן, לא יראה ולא ימצא, מי שעשה או שיעשה נישואין בימים הללו, אפילו מי שלא קיים פו"ר. דחו זאת, ל'שבת נחמו'.

[**הקורא** עלול לתמוה, דלעיל עשה מעכ"ת קל וחומר בהיפך. לכן צריך לפרש כי שם הקל וחומר הוא מצד דברי מרן, שכתב מנהג זה רק בעומר. וכאן הקל וחומר הוא מצד עיקר העניין, לפי שימי בין המצרים חמורים יותר מימי העומר, בפרט לפי מנהגינו שנמנעים מן החדשים משבעה עשר בתמוז, מה שאין כן בימי העומר כידוע. איתמר.

ואמנם כבר כתבנו בס"ד בשע"ה שיש בקהילותינו הנמנעים מן החדשים גם בימי העומר. יב"ן].

*

מאי נפקא מינה?

במלחמה האחרונה [עם כלביא], ישנן חתונות אשר היו אמורות להתקיים בימי המלחמה, וכיון שלא היה אפשר לעשות חתונות גדולות, בגלל הסכנה, ישנם אשר דחו את החתונה, וקבעו אותה לאחרי י"ז בתמוז, בימי בין המצרים.

אם היו שואלים אותנו לפני כן, היינו אומרים לא לעשות כך, אלא לדחות את החתונה לאחרי תשעה באב. לא לפרוץ גדר, במנהגי ישראל. אבל ישנם כאלה שכבר קבעו כך, והם עלולים להפסיד את האולם.

מצד אחד, שלחו לי תשובה של ידידנו הרב הגאון יצחק יוסף שליט"א, בה כתב בזה"ל, **עקב המלחמה שבה אנחנו נמצאים, מלחמת "עם כלביא", ועל פי הוראת פיקוד העורף שלא לקיים אירועי התכנסות של ציבור, התבטלו חתונות רבות באולמות ובשאר מקומות.**

פנו אלינו רבנים ומורי צדק, מעדות המזרח, ומעדות אשכנז, ונפשם בשאלתם, באם ניתן לקבוע השנה חתונות בימי בין המצרים, מי"ז בתמוז ועד ערב ר"ח אב, ככל שיתאפשר לקיים חתונות על פי הוראות כוחות הבטחון.

ואמנם הרחבנו בזה בילקו"י מועדים – ארבע תעניות, ובתמצית הדברים הנני להשיב:

לציבור הספרדים מעדות המזרח ההולכים על פי מרן השלחן ערוך רבינו יוסף קארו (סי' תקנ"א סעיף ב'), מצוה להינשא גם בימים אלו כמנהג ירושלם עיה"ק תובב"א, כפי שהעיד הראשל"צ בעל פרי האדמה בשם שלחן מלכים (חלק ד' עמוד ד'). ואין חילוק בין אם החתן כבר קיים פריה ורביה, או לא קיים.

וזה נכון גם בכל שנה לימים כתקנם, שאינם ימי מלחמה.

ואף מי שנוהגים להחמיר בכל שנה שלא לקיים נישואין בימים אלו, היות שכבר התבטלו חתונות רבות, ועתה על פי הרוב החופות נערכות ברב עם באולמות נישואין, וכשהנישואין נדחים מיום י"ז בתמוז עד לאחר ט' באב, אין משיגים בקלות אולם לצורך החופה, להכיל את כל הקרואים לסעודת החתן והכלה, ובכך דוחים את החופה למספר חדשים עד שיתפנה האולם, וע"י כך נגרמים מכשולים וקלקולים ח"ו, לכן יש לקבוע נישואין גם בימים אלו, ומצוה ייחשב לכל העושים כן. והמחמיר בזה, יוצא שכרו בהפסדו.

ולאחינו האשכנזים היוצאים ביד רמ"א, יש להורות, כי אף שפסק הרמ"א (שם) שנוהגים להחמיר שאין נושאין נשים מיום י"ז בתמוז והלאה עד אחרי ט' באב, כבר כתבו האחרונים שיש להתיר למי שלא קיים מצות פריה ורביה להינשא בימים אלו, ובפרט בימים אלה ימי מלחמה שיש להורות להם בשופי להינשא, ולא לעכב הנישואין בשל כך.

וכפי שכתב בערוך השלחן (סק"ז), שאם הדבר מוכרח לישא אשה בימים אלו, יש להתיר. ורק בשבוע שחל בו ט' באב, יש להחמיר. וכ"כ בשו"ת לב אריה (סי' ה'), דמכיון שמניעת נישואין אחר י"ז בתמוז אינה אלא חומרא בעלמא, בשעת הדחק יש להתיר, באין לו אשה ובנים. ואין לך שעת הדחק כעת הזאת, כפי שכתבנו.

ידוע, כי זהו בעיקבות הפְּסָק של אביו, הגאון בעל שו"ת יביע אומר [חלק חמישי או"ח סי' י"ח, וחלק ששי או"ח סי' מ"ג]. אבל, מי שמבין 'בין השיטין', המוביל העיקרי הוא, כי זאת דעת מרן הש"ע. ישנם עוד כל מיני שיקולים, כגון שבדורנו יש חוסר צניעות, עלול להיות מכשולים אם ידחו את החתונה. אבל הקו העקרוני הוא, ללכת אחרי דעת

מרן. בנדון דידן זה לקולא, אך ה"ה אם זה לחומרא, כגון להחמיר כפי שיטת ר"ת במוצאי שב"ק, כמ"ש בש"ע, למרות שלמעשה התקבל – גם אצל הספרדים – להקל כשיטת הגאונים. הכיוון הוא, להנהיג את דעת מרן הש"ע, גם במקום שגדולי הספרדים האחרונים נטו ממנו, ואכמ"ל.

כפי שאמרנו, אנחנו סוברים שאין אפשרות לפרוץ גדר במנהגי ישראל. אפי' שהוא פוסק לאשכנזים ככה, רבני האשכנזים בודאי אינם מסכימים לכך. וגם רבים מרבני הספרדים, ובלנ"ד נרחיב בשיעור נוסף.

*

קיבלתי מכתב ממשפחה אחת בזה"ל, הנני פונה בשאלה הלכתית שמטרידה אותי מאוד.

אחי היה צריך להתחתן לפני שבועיים, אך בעקבות המצב הבטחוני לא היה אפשר לעשות חתונה גדולה, ולכן דחה את החתונה והחליט להינשא בתקופת שלושת השבועות, בין י"ז בתמוז לתשעה באב.

לפי מה שלמדתי, כפי מסורת אבותינו – בני תימן – אין עורכים נישואין בתקופה זו, משום שהיא זמן של אבלות על חָרבן בית המקדש, ואין עושים בו שמחות. כאחותו, אני מרגישה קונפליקט פנימי גדול. מצד אחד, רצוני לשמוח איתו ביום חופתו ולכבד את המשפחה. ומצד שני, איני רוצה לעבור על דבר שהוא איסור, או שנוגד את ההלכה והמסורת שלנו.

שאלתי, האם מותר לי להשתתף בחתונה כזו? ואם כן, האם יש הגבלות מסוימות (כגון הימנעות מריקודים, מוסיקה, או השתתפות חלקית)?

אשמח לדעת את דברי הרב בנדון, ולהישען על דעת תורה ברורה.

בתודה והערכה רבה.

נ"ב – אני משתייכת למסורת תימן שאמי.

למעשה, כפי שאמרתי לעיל. אם היו שואלים לפני כן, היינו אומרים שלא לעשות את החתונה בימים הללו. למרות שלפי מהרי"ץ והשתילי זיתים הדבר מותר לכתחילה, אבל אנחנו לא יכולים לפרוץ גדר ממה שכבר התקבל.

ובפרט, ידועים דברי השבות יעקב [ח"ב סימן ל"ה], האומר כי נכון שהדבר מותר, אבל 'לא מְסַמְּנא מלתא'. זה לא סימן טוב. וישנו גם חשש סכנה. הרבה גדולים כותבים בסגנון הזה, כי נכון שאין איסור, אבל כנראה ראו כי בסוף היו ח"ו מריבות וקטטות, בעיות בשלום בית, וכנראה הם הרגישו – או שכך הם הבינו, כנראה היו להם הוכחות לכך – כי 'הזמן גורם'. לכן, העדיפו להחמיר. למרות שהדבר גורם לדחות את החתונה, מ"מ כך זה יותר טוב. ואם מצד שישנם עי"ז מכשולים וכו', מי יודע, כנראה הדבר הזה יגרום בעתיד ליותר מכשולים. על כן, שב ואל תעשה עדיף.

ברם ישנם שהם קרובי משפחה וכד', שהם מוכרחים להשתתף בחתונה כזאת, שקבעו אותה בזמן זה, כי סמכו על רבנים מסויימים שהתירו, או מפני שלא ידעו, או כאלה שההלכה אצלם היא רפויה, והם בלאו הכי מחפשים מישהו אשר יקל להם. כיון שאין ברירה, אם הם צריכים ומוכרחים להשתתף, טוב, אי אפשר להגיד שהדבר אסור. אם קבעו, קבעו. זאת לא עבירה. מעיקר הדין עכ"פ הרי הדבר מותר. רק שזאת האחריות שלהם, על אחריותם.

לכן, אם הינך חייב להשתתף, אזי תשתתף רק מעט ההכרחי, כגון בחופה, ו'להיעלם' מהמקום מבלי שיבחינו. לצמצם. אפשר לעשות שלא ירגישו, כדי לא לפגוע בשמחתם. לא לומר מראש, אני לא משתתף בגלל כך וכך.

לא לפגוע בהם. לצמצם ולהיעלם, מבלי לעשות מכך 'עניינים'.

*

היה בדעתי להוסיף כמה הערות וחידושים בעניינים דלעיל, בשיעור נוסף. אבל להפתעתי, בכמה נקודות ראיתי שידידי הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א הקדימני, בהערות ששלח לי אחרי ששמע את השיעור, לכן נביא כבר כאן את דבריו היקרים, וז"ל.

לגבי מה שאמר כת"ר כי לא ראינו ולא שמענו מי שעשה כך הלכה למעשה, הנה מלשון השואל בשו"ת פעולת צדיק שם, מהו לישא אשה בימי העומר כשלא קיים פריה ורביה ע"כ, משמע לכאורה שכבר בזמנם לא היו רגילים לעשות נישואין בימי העומר, ועל כן הוצרך לשאול על כך. אך יש לדחות, דאפשר שלא שאל אלא מפני שראה בשלחן ערוך שנוהגים שלא לישא. ועוד, שיתכן כי השואל אינו מעי"ת צנעא מקומו של מהרי"ץ, וכדמשמע קצת מלשון מהרי"ץ וכן עשינו מעשה "כאן", ואם כן מדבריו אין ראיה כיצד היה המנהג בעי"ת צנעא.

אולם מדקדוק לשון מהרי"ץ וכן עשינו מעשה, משמע שאירע כך רק פעם אחת, אבל בדרך כלל לא היו עושים נישואין בימי העומר. שהרי הנישואין היו מצויים תמיד, ולא עוד אלא שרובם ככולם היו של רווקים, והיאך לא נזדמנו נישואין גם בימי העומר. אלא דמשמע ליה למהרי"ץ שמעצמם היו רגילים העולם להימנע, אולי מפני שראו דברי האחרונים דבכי האיי גוונא לא ירבה בשמחה, וכמו שהעלה גם כן השתילי זיתים בסימן תצ"ג סק"ד, והם רצו להרבות בשמחה כרגיל. על כן סבירא ליה למהרי"ץ שאין לזה תורת מנהג. ולפיכך כשאירע פעם אחת שנשאלו על כך, עשו מעשה כפי הדין, ועל פי זה הורה כאן הלכה לרבים.

אך אפשר לדחות, כי אעפ"י שרוב הנישואין היו של רווקים, הרי רוב ככל הרווקים היו נושאים קטנות שעדיין אינן ראויות ללדת, באופן דלא שייך בהם היתר זה של מי שלא קיים פריה ורביה, וכמו שטען היבי"ע בשאלתו למהר"י יצחק הלוי, ונדפסה בספר איש ימיני חלק א' ריש דף קע"ה, ובגנוזות ותשובות חלק א' דף רע"א ד"ה והנה [דהיינו מה שכתב שם, כי כלָתוֹ, עדיין כמה שנים עד שתביא סימנים יעו"ש, לרמוז על כך. יב"ן].

ומה שכתב מהר"י קורח במשכיל דורש פרשת משפטים על פסוק (שמות כ"א, ז') וכי ימכור איש את בתו לאמה וגו', המנהג הרע שבמדינתנו נתחדש מקרוב, שמשיאין בנותיהן כבת תשע כבת עשר שנים וכו' יעו"ש, ומשמע שלפני כן בזמנו של מהרי"ץ עדיין לא היה כך, מסתמא גם אז אף שהיו משיאין אותן גדולות יותר, מכל־מקום עדיין לא היו ראויות ללדת. ומאי דנקט מהרי"ץ אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פריה ורביה, הדבר פשוט שמותר גמור הוא ע"כ, אין לפרש דבחור בכל גוונא שרי, דהיינו אפילו אם נושא קטנה ולא יקיים פריה ורביה אלא אחרי כמה שנים. ולכן השושנת המלך לא הזכיר בחור, אלא כתב בזה"ל, אבל מי שעדיין לא קיים פריה ורביה, או אין לו מי שישמשנו, מותר לישא וכו' ע"כ. ופשיטא ליה למהרי"ץ דמטעם זה לא היו עושים נישואין בעומר, לפי שלא שייך היתר זה של מי שלא קיים פריה ורביה. ונישואי אשה גדולה למי שלא קיים פריה ורביה, לא היו מצויים, באופן שאין בזה מנהג.

והנה מהרי"ץ לא כתב שלא ירבה בשמחה, ויש לעיין אם יש ללמוד מזה דסבירא ליה דרשאי להרבות בשמחה, או שמא קיצר ולא כתב אלא העיקר. על כל פנים, בשאלת היבי"ע ובתשובת מהר"י יצחק הלוי, מפורש שהמנהג להימנע מנישואין בכל גוונא, ומובן שנתברר להם שכך נהגו בזמנם. מה שאין כן בזמן מהרי"ץ:

לשון פריצת גדר דנקט מעכ"ת כמה פעמים, נמצא כבר בשאלת היבי"ע ובתשובת מהר"י יצחק הלוי דלעיל, לעניין ימי העומר, וקל וחומר לעניין בין המצרים, עכ"ל נר"ו.

ויישר חיליה לאורייתא. ועוד נרחיב בל"נ בעתיד בעניינים הללו.

תגובה למכתב בעניין נימוק אחד [מתוך ארבעה] שאמר מרן שליט"א [בשיעור מוצש"ק פקודי–החודש], מדוע מהרי"ץ הביא את הדעה הסוברת שבחלוקת סעודת שחרית של־שבת לשתים, יוצאים ידי חובת סעודה שלישית. והאם נכון הכלל הכתוב בספר עין יצחק, כי במגיד משנה על הרמב"ם, נכנסו דברים שאינם מהרב המגיד, אלא ממפרש אחר.

לפני מספר חדשים, דיברנו [בשיעור מוצש"ק פקודי–החודש התשפ"ה] בעניין חלוקת סעודת שחרית של־שבת לשתים, בערב פסח חל בשבת. זאת ה'נפקא מינה' המצויה. הסברנו בס"ד את שיטת מהרי"ץ, למה הוא הביא את הדעה הזאת, לחלוק את סעודת שחרית לשתים, כי יוצאים בכך ידי חובת סעודה שלישית, למרות שמרן בש"ע פסק שלא יוצאים בזה ידי חובה. אמרנו אז ארבעה נימוקים.

אחד מהם, כי מרן בבית יוסף לא הביא את דברי הרב המגיד, אשר לומד בדעת הרמב"ם, כי זה לא שהרמב"ם סובר שאין יוצאים בכך ידי חובה, אלא שזאת רק מצוה לכתחילה. מצוה לעשות סעודה שנייה בזמנה, לפני חצות היום, וסעודת המנחה אחר כך.

וכמו־כן, מרן בב"י גם לא ראה את שיטת בעל העתים, הסובר שיוצאים בזה יד"ח. ואם היה רואה, היה מודה. ולכל־הפחות היה שונה זאת במחלוקת.

הבאנו ארבע סברות, למה בכל זאת יש לסמוך על השיטה הזאת, וזוהי אחת הסיבות. כי נשמט למרן הב"י, דברי הרב המגיד. ואם הוא היה רואה את דבריו, מסתמא הוא היה חוזר בו. או עכ"פ יכול להיות, שהוא היה חוזר בו. זה לא מוחלט. זהו אחד מן השיקולים. בודאי שיש מקום לדון בזה, אבל בכל אופן ישנו לכך איזה משקל מסויים.

והנה הופתעתי כעת לקבל מכתב מידידנו הרה״ג יהודה חרזי הי״ו, בו הוא מביא דבר חדש. אם מרן הב״י לא הביא את מ״ש הרב המגיד, פירושו שזה לא מדברי הרב המגיד. לא שהדבר נשמט לו, אלא שזה לא היה כלל בדברי הרב המגיד. זה לא הוא שכתב זאת, אלא מפרש אחר.

ממש השתוממתי. אמרתי לו, תשמע, אם ישנו דבר כזה, אם זאת אמת, א״כ הכל נפל. לא אמרנו כלום.

במכתבו הוא כתב כך, לק״י ליל חמישי ד׳ תמוז התשפ״ה בשל״ו.

לכבוד מרן שליט״א.

הנה בעניין חילוק סעודת שחרית לשתים כדי לקיים מצות סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת, קמה השאלה וגם ניצבה, מה יועיל לן זאת, מאחר שמרן השו״ע דחה דעה זו מן ההלכה לגמרי. ומרן שליט״א האריך בטוב טעם ודעת, בארבעה טעמי תְּרֵיצֵי לבאר זאת. ובתוכם היה הטעם, שהנה הרב המגיד הביא דעות המקילים בזה, ובבית יוסף לא העלהו, שמע מינה דאשתמיטתיה. ואם היה רואה, הד״ר הוא לכל חסידיו, עכ״פ מלהעלות דעה זו בשם י״א. [וזכורני כעת שמרן שליט״א התייחס לטענה שרגיל הוא הב״י להביאו].

ודבר חדש בקנקן ישן ראיתי בספר עין יצחק ח״א כללי הרי״ף והרמב״ם אות ל״א עמ׳ ת׳, שכתב בהאיי לישנא, יש דברים בהרב המגיד שאינם מדברי הרב המגיד אלא דברי שאר מפרש, והיינו כאשר מרן לא הזכיר דבריו ע״כ.

ומקורו בצד״ו, שהוא לשון גט פשוט סימן קכ״א ס״ק א׳ סוף ד״ה ואם.

ועיינתי שם – בספר גט פשוט – ונראה שהיה מסופק בזה.

הרב חרזי הי״ו מעיר עליו, כי נכון שהגט פשוט כתב כך, אבל הוא לא כתב זאת בצורה ׳חלקה׳, אלא רק אולי. יש לו רק צד כזה.

שזה הלשון שם, וכן משמע מדברי הרב המגיד. וְיֵרָאֶה לִי, שאינם דברי הרב המגיד, אלא דברי שאר מפרש. דהרי מרן לא הזכיר דבריו ע״כ.

ובחפש״י בספרים ראיתי כמה, שהעתיקו לשון העין יצחק, כגון מתלמידי הר״מ מאזוז, ולא ראיתי שדנים בלשון הגט פשוט כלל ועיקר.

איך שיהיה, לכאורה יש פקפוק בטעם זה.

מנאי תלמידו המתענג על שיעוריו וספריו, יהודה חרזי יצ״ו.

*

ובכן יצאתי לחפש״י. ראשית, גם אם נגיד שישנה דעה כזאת, הדבר עכ״פ אינו ׳סוגיין דעלמא׳. משאר המפרשים רואים, שהם אינם מבינים כך.

למשל, בעל כנסת הגדולה ביורה דעה [סימן ע״ג ס״ק ל״ח] דן לגבי בשר צלי, האם צריך לחתכו שתי וערב לפני הצלייה, בכדי שיצא הדם. הוא כותב שם בזה״ל, אבל אין נראה כן דעת הרי״ף והרמב״ם, שלא הזכירו זה גבי צלייה, והזכירוהו גבי מליחה. דאם דעתם היה דצריך קריעה אפילו לצלייה, למה השמיטוהו מלכתבו גבי צלייה, וכתבוהו גבי מליחה. הרמב״ם כתבו בפירוש, והרי״ף סמך על מה שכתב גבי אומצא דאסמיק וכו׳.

ומיהו נראה שרבינו בית יוסף לא ראה דברי הרב המגיד, שכתב שמדברי הרמב״ם יראה דאף לצלי בעי חתיכה. ויראה דחיליה, מדכתב הרמב״ם בסתם, הכבד אם חתכה והשליכה לתוך החומץ וכו׳, משמע דחתיכה בעי אף לצלי.

אבל הבית יוסף סובר, דשם בפירוש מדבר הרמב״ם בבישול שכן סיים הרי זה מותרת לבשל אותה אחר כך וכו׳.

רואים שהדבר פשוט לו, כי מרן הב״י לא ראה את דב׳ הרב המגיד בנדוננו.

כמו־כן בספר כף החיים [הלכות עירובי תחומין, סימן שצ״ז ס״ק ח״י] הביא את דברי ספר אליה רבה, ורואים גם שם כי הדבר היה פשוט להם, שהבית יוסף לא ראה. נשמט לו.

מרן הבית יוסף, לפי גודל המלאכה שהיתה לפניו, עשרות ספרים שהוא היה צריך להביא, לא פלא כי פה ושם נשמט לו.

לגבי המלה ׳נשמט לו׳ – בארמית ׳אִשְׁתְּמִיטְתֵּיהּ׳ – השדי חמד מביא [כללים, מערכת א׳, אות שט״ז] כי זהו לשון כבוד. זה לא ח״ו פגיעה בכבודו. וכן לגבי כל מפרש, כאשר אומרים ׳נשמט לו׳, הכוונה היא שבאותו הרגע הוא שכח. זה לא שהוא לא ידע זאת. [עיין בשיעור מוצש״ק תולדות התשפ״ה].

בכף החיים שם כתוב בזה״ל, המוסר בהמתו לבנו וכו׳. כ״כ ב״י בשם הרמב״ם פ״ה דיו״ט, ופסק כן בש״ע. מיהו בעה״ק – בעבודת הקודש להרשב״א

– דף ל״ה, חולק על הרמב״ם, ופוסק דבנו הרי הוא כאחר. וכן ביש״ש פ״ה דביצה, חלק על הרמב״ם. וגם הרמב״ם גופיה בפי׳ המשנה, פסק דהוא כאחר. וכ״מ מטור והרא״ש וריו״ דף ל״ג, שלא חילקו בין בנו לאחר.

גם המגיד פ״ה דיו״ט, כתב דרש״י ושאר מפרשים פסקו דבנו כאחר. לכן נ״ל ברור, שלא לפסוק כפסק הש״ע ולבוש בזה. א״ר או׳ ו׳.

כך ראיתי גם בספרים אחרים של־זמנינו, כגון בספר תורת אש [קניינים ה׳ סימן ה׳ דף קכ״ו] שכתב בזה״ל, **ומעתה יש מקום להעיר על מה שכתב בפשיטות מרן הבית יוסף הנ״ל, דכל הפוסקים סתמו דשפיר יש לכתוב מודעא אף במקום שיש לבי״ד הורמנא דמלכא לכפות את הבע״ד, ודלא כהי״א שהביא הרמב״ן.**

ואחר המחילה, אשתמיטתיה דכן כתבו להדיא הרא״ש ור״י בנו ורבותיו והריב״ש, וכן נראה ממה שכתבו הרשב״א והריטב״א והר״ן. וכן כתב המגיד משנה בדעת הרמב״ם. וא״כ אדרבה, רוב רבותינו הראשונים סוברים כשיטת הי״מ שהביא הרמב״ן, ולא מצינו מי שיחלוק עליהם בהדיא, זולת הנימוקי יוסף דיתכן דפליג בכך. וכן מסתבר מאד כשיטתם, לפי הטעמים שהביא הבית יוסף עצמו בביאור סברת אביי ורבא. וצ״ע.

גם בספר אהלי שם [אוצר המשניות, מהדורא חדשה, עירובין פרק ד׳, דף קס״ב] כתב בזה״ל, **ועיי״ש בכסף משנה שהניח קושית המגיד משנה בצ״ע. ולא ראה שהקדימו המגיד משנה. אמנם בבית יוסף [סימן שצ״ו] הביא את המגיד משנה בשלמותו. ופְּסק לבסוף לעניין הלכה, כיון דהרי״ף והרמב״ם מסכימים לדעה אחת, הכי נקיטינן עכ״ל.**

זהו דבר מעניין. כי רואים שבעת כתיבת דבריו בכסף משנה, לא ראה מרן את דברי הרב המגיד. ואח״כ בספרו בית יוסף, הוא כן ראה, כי שם הוא כן הביא את דבריו. העניינים נכתבו בשני זמנים שונים. רואים עכ״פ שהדבר נשמט לו, בספרו כסף משנה.

הסברא הזאת, להגיד כי ישנן פיסקאות בהרב המגיד בספר מגיד משנה שהן לא יצאו מהרב המגיד, דבר זה נשמע לי משונה מאד. מה יכול להיות? הרי הספר מגיד משנה, נדפס כבר לפני מאות שנים, ומעיקרא הוא היה בכת״י. כך ראיתי מובא, כי ישנם כאלה מפרשים אשר היה להם זאת עוד בכת״י. להגיד כי למרן הב״י היה לו זאת בכת״י, ונוסחתם לא כפי שיש לנו כיום בדפוסים, זהו דבר שאמנם יתכן. ראיתי שכך כותב הרי״ש שפיגל במאמריו, כי בדק ומצא שהספר היה נפוץ קצת בכת״י, עוד לפני שהוא נדפס. אבל הכי הרבה, ישנם קצת שינויים והוספות מעטות, בין המהדורות. וגם אם כן, אם ישנן אֵי־אֵלו הוספות בהרב המגיד, וכי מישהו אחר הכניס והוסיף דברים? וכי הוא חלילה זייף? אם מישהו הוסיף, היה עליו לכתוב כי זאת הוספה שלו. אלא כנראה, זאת מהדורא בתרא של הרב המגיד. למדפיסים היו הוספות מהרב המגיד, שהכניסו במשך הזמן. זה לא מפרש אחר, אלא זהו הרב המגיד, רק שמצאו מהדורות יותר מושלמות, כאשר הדבר שכיח גם אצל שאר מחברים. ואם כן, חזרנו לכך שהדבר היה כתוב בהרב המגיד מהדורא בתרא, והבית יוסף לא ראה את זאת. וחזרנו לומר שאם היה רואה, היה מודה.

כך הייתי חושב לומר, בכדי לרכך את הדברים, ושלא להגיד דברים מוזרים כאלה דלעיל.

ברם בסופו של־דבר היגעתי בס״ד למסקנא, כי הכל הוא טעות.

אכן בספר גט פשוט – למהר״ם בן חביב – על הלכות גטין [סימן קכ״א] כתב [כפי שהבאנו לעיל], אולם כבר כתבו בספרים, לגבי שלושת הפרקים הראשונים בהלכות גירושין, כי הם אינם מהרב המגיד, אלא מאת 'מפרש'. חכם אחר שלא נודע שמו. אם כן, טעות מ״ש בספר עין יצחק, כי כל דבר שהב״י לא מביא בשם הרב המגיד, זה לא מהרב המגיד. הדבר הוא רק בפרקים הראשונים של הלכות גירושין, רק על כך כתב זאת בספר גט פשוט.

הערה מהקהל: ברמב״ם החדש [פרנקל] הם כותבים את זה.

תגובת מרן שליט״א: גם הם. וישנם כמה דברים כאלה בהרב המגיד. למשל בהלכות שחיטה, ידוע כי הפירוש הנקרא מגיד משנה, אינו ממנו, אלא זהו מאת מה״ר רבי יהודה כלץ. כתוב זאת במפורש. כבר העירו על כך.

ובנדון דידן, מי שיעיין בהלכות אישות פרק כ״ג, יראה כי כתב זאת כבר הכסף משנה בזה״ל, **כתוב בדפוס קוסטנטינא, במגיד משנה חסר מכאן**

לתשלום הלכות אלו, והתחלת הלכות גירושין עד פרק ג׳, ולא נמצא בשום העתק עכ״ל. הם כותבים, כי מפה חסר לנו את הרב המגיד, ולא נמצא בידם בשום העתק. חיפש ולא מצא.

ובתשובת הריב״ש ג״כ כתוב, שלא נמצא אצלם מגיד משנה משלשה פרקים של התחלת הלכות גירושין – מובן שהרב המגיד אכן כתב, אבל לא היה זאת למדפיסים – **מתחילת זה הפרק, עד דיבור המתחיל אבד במקום שהשיירות מצויות, שבפרק שלישי. ואינו מפרישת הרב המגיד, אלא דברי תלמיד עכ״ל.** נשמע אם כן שהמשקל שלו פחות בהרבה. הוא רק ׳תלמיד׳.

כמו־כן ראיתי בספר שו״ת בני יעקב [כתיבת גטין ושטרות, מאמר ז׳, דף קנ״ט], למהר״ר יעקב ששון זצ״ל, שכתב בזה״ל, **כתב הרמב״ם בפרק הנז׳, וכן שכור שהגיע לשכרותו של לוט וגירש, אינו גט. ואם לא הגיע, הרי זה ספק ע״כ. ולפי גירסא זו נראה דאם הגיע לשכרותו של לוט, ואם נשתכר הרבה, אף על פי שידעינן בודאי שלא הגיע לשכרותו של לוט, הרי זה ספק.**

אם אדם מגרש את אשתו, והוא שכור כלוט, הגט אינו גט. ואם לא הגיע, זה ספק. ישנן שם כמה גירסאות ברמב״ם, ולפי הגירסא הזאת, אם אותו אדם השתכר הרבה, אבל יודעים שהוא לא הגיע, זהו ג״כ ספק. וכו׳. הוא דן בכך, לא ניכנס אל הפרטים הללו. והוא מביא אחר כך, את מה שכתב הרב המגיד.

ובסוף הוא אומר כך, והרב בעל לחם משנה זלה״ה, תקע מסמרות בדברי הרב המגיד אלו. ומרן ודאי דלא ראה אותם, דלא הוה משמיט מלכָתבם.

וכן נראה, דבפרקים אלו, אינו מתורתו של הרב המגיד (אלו) [אלא] ממפרש אחר, וכמו שכתב מרן הריב״ש ז״ל בפרק מהל׳ אישות. [ניכר למעיין שחסר כאן כמה מלים בדפוס, והסוף חוזר לדברי מרן בפירושו כסף משנה שם. יב״ן]. **ובמקום שמזכירו, כותב ׳כתב המפרש׳. ובשלחנו הטהור בהל׳ גירושין כתב כלשון הרמב״ם שכתוב בספרים דידן, ואם לא הגיע הרי זה ספק** וכו׳.

ה׳מפרש׳ הזה, הוא רק בשלושה פרקים הראשונים של הלכות גירושין, שאין לנו אותם עד היום מהרב המגיד. אבל זהו אינו כלל, לגבי מקומות אחרים.

בֶּעָבַר נדפסו גם פירושי פרקים אלו תחת הכותרת מגיד משנה.

נֶעֱרַךְ גם כן הֵנה, את הכתוב בזה בס׳ יד מלאכי, כללי הפוסקים – הרב המגיד [בדף פ״ב אות ה׳] וז״ל, **קיבלתי מרבותי, שביאור ג׳ פרקים ראשונים מהל׳ גירושין עד ד״ה אבד וכו׳ [הל׳ ט׳], איננו לשון הרב המגיד ז״ל, כי אם דברי תלמיד. וכן נראה מתשובת ריב״ש ז״ל סו״ס קי״ז. מוהריק״ש בתשובותיו כת״י [שו״ת אהלי יעקב] סי׳ פ״ב. וע״ע כס״מ פרק כ״ג מהל׳ אישות הל׳ ה׳, ובני יעקב דף קמ״ד ד׳ [ושם ביאר לפי״ז דברי המ״מ פ״ו מהל׳ גירושין הל׳ י״ט שכתב, כבר הארכתי בזה פ״ב, דאמנם שם לא הזכיר מזה כלום. ועל כרחנו כהנז״ל, כי מה שנדפס לפנינו עד פ״ג מהל׳ גירושין בשם המ״מ, מכתיבת תלמיד הוא. ביאור מתנת ידו, הסובב על יד מלאכי שם].** וקנ״ט א׳ **[ושם ציין לדברי הכס״מ שכשכותב דבר בשם המ״מ בריש הל׳ גירושין, כותב כן בשם ׳המפרש׳. שם]** עד כאן.

בנ״ד שהוא בהלכות שבת, הרי מרן הב״י מביא מדברי הרב המגיד, באותו הפרק. הוא מביא שם דברים ממנו. א״כ היה לו את הרב המגיד, כפי שיש לנו. ואם ישנה פיסקא אחת שהוא לא הביא, אזי בטח דאשתמיטתיה. אין אפשרות להגיד, בלתי מתקבל על הדעת, שזה לא היה כתוב לפניו בספר, אלא שרק זה נשמט לו. והכי הרבה, פיסקא זאת נוספה במהדורא אחרת. כפי שאמרנו מקודם.

עכ״פ כל דברי הגט פשוט, הם אך ורק בהלכות גירושין, וזהו גם הנושא שלו שם באבן העזר סימן קכ״א.

*

לק״י ליל רביעי י״ג תמוז התשפ״ה בשל״ו.
לכבוד מו״ר ועט״ר מרן שליט״א.

שמחתי מאד לשמוע את תשובת מרן שליט״א בשיעורו, בבירור כוונת הרב גט פשוט באריכות ובטוב טעם דברים המעידים בעד עצמם.

אמנם האמת אגיד כי מעיקרא לא נתיישבה דעתי לְגַמֵּרֵי, כי הנה מלשון הגט פשוט משמע, שלא ידע או לא שמע מכל זאת, ולכן כתבה בלשון מסופקת ׳יראה לי׳. והרי עיקר החידוש שבדבריו, לולא דחיית מרן שליט״א, היא הסברא שבזה. ואם כתב זאת כביכול זוהי סברת עצמו, מוכח דאכן לא ראה בסברא זו קושי. ואכן חיפשתי בשאר מקומות בספריו, האם מזכיר דברי הרב המגיד בריש הלכות גירושין בשמו או בשם ׳מפרש׳, ומצאתי בסימן קכ״ז ס״ק כ״א ד״ה ומיהו שכתב בשם ה״ה גבי פרק א׳ מהלכות גירושין ע״ש.

אלא שכשהמשכתי בחיפוש, פרץ ליבי בשמחה גדולה ונפעמתי לראות עד כמה מן שמיא קא זכו למרן שליט״א לשדד עמקים לאמיתה של־תורה, כי הנה בהמשך הסימן שם ס״ק כ״ו ד״ה ובטעם, כתב הגט פשוט להדיא ככל דברי התורה הזאת שהביא מרן שליט״א. וזה לשונו שם, ואני רואה בדברי מרן הב״י דאינו מזכיר בחיבורו דברי ה״ה ז״ל בשני הפרקים הראשונים דהלכות גירושין. ואני מצאתי כתוב בגליון אחד דהך פירוש, שיש בב׳ פרקים הראשונים גם בפ״ק עד דין המביא גט ואבד, אינם דברי המ״מ, אלא דברי תלמיד. וראיתי בהריב״ש ס״ס קי״ז דכתב דהיה להם חסר דברי ה״ה בג׳ פרקים הראשונים, וראיתי למרן הכס״מ פ״א דגירושין דין כ״ג דהזכיר דברי ה״ה בשם כתב המפרש. גם הלח״מ כשמזכיר דברי ה״ה שבפרקים הנז׳, אומר כתב המפרש וכו׳. וכיון דהפירוש הזה הוא מיוחס לדברי ה״ה, אני כותב בשם ה״ה, אע״ג דאני יודע דאינם דברי מגיד משנה ע״כ.

ואשרינו שזכינו שתורת ה׳ בפיהו אמת לעולם ועד.

ומסוף דברי הרב גט פשוט נזכרתי גם במש״כ מרן שליט״א בש״ע המקוצר ח״ג סימן פ״א הערה ט״ז גבי איגרת מהרי״ץ, שאינה אלא לזקינו מהר״ץ, ובכל זאת כותבה בשם מהרי״ץ מפני רוב פירסומה. ועל דרך שכתב מרן בהקדמתו לגבי תשובות הרשב״א המיוחסות לרמב״ן וכו׳ כיעוש״ה.

עד כאן מנאי קטן תלמידיו, הדבק בעפר רגליו, המתענג על שיעוריו,

יהודה חרזי יצ״ו.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה, וירבו כמותו בישראל.

המשך בעניין הקריאה הנכונה בפסוק ׳וְשֹׁעֵר בַּנֶּגַע. הָפַךְ, לָבָן׳.

דיברנו בס״ד [בשיעור מוצש״ק שלחד״ך] בעניין הפסוק **וְשֹׁעֵר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן** [ויקרא י״ג, ג׳], וברצוני להשלים כעת את הנושא.

בפסוק שם כתוב כך, **וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ נֶגַע צָרַעַת הִוא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ.** כך היא הקריאה הנכונה, ׳ושער בנגע. הפך,לבן. ומראה הנגע, עמוק, מעור בשרו׳. כבר אמרנו אז, כי לפי הדפוסים זה ׳ושער בנגע, הפך לבן׳. ו׳העולם׳ עושים, ׳ושער בנגע, הפך, לבן׳. כמו שהוא אחר כך, ׳ומראה הנגע, עמוק, מעור בשרו׳. עשו אותו הדבר.

וזה לשון מהרי״ץ זיע״א בחלק הדקדוק [שם], **תיבת ׳ושער׳, באזלא. ׳בנגע׳, אתי. ׳הפך׀ לבן׳, פסיק אחר תיבת הפך, בכל התיגאן. וזה לשון מהר״י בשירי, ספרים אחרים, בלי פסיק. והמדוייקים, פסיק עכ״ל.**

מכך שמהרי״ץ מתחיל להעיר לגבי תיבת ׳ושער בנגע׳, שזה באזֵיל ואתי, משמע שזהו ג״כ דבר המיוחד לספרי התיגאן. כי בספרים האחרים, ישנם טעמים אחרים. לא זכיתי להבין זאת. הרי בכל הספרים הידועים לנו, זה ג״כ אזיל ואתי. אינני יודע, איזה ספר היה לפני מהרי״ץ בדפוס, שהיו שם טעמים אחרים, כי על כן הוא היה צריך להעיר שזהו באזיל ואתי.

ולא מסתבר להגיד, כי לכך גופא מהרי״ץ התכוון, כי בגלל שזה באזיל ואתי, על כן צריכים להעמיד בתיבת בנגע. ולכן הוא הקדים זאת.

ואכן יש נוסחאות של חלק הדקדוק שאין מלים הללו לגבי האזיל ואתי.

בכל אופן, כפי שאמרנו אז בס״ד, חייבים אנו לקבל את האמת. מה שהעולם עושה, ׳ושער בנגע, הפך, לבן׳, זאת טעות.

כלשון מהרי״ץ בכי האיי גוונא, העולם טועים. ה׳פשרה׳ הזאת, לא יכולה להיות. חייבים להעמיד בתיבת ׳בנגע׳.

אמרנו, כי אחת הסיבות אשר הטעתה את העולם, היא בגלל שהדבר נראה להם משונה. מה זה ׳ושער בנגע. הפך, לבן׳?

שאלה מהקהל: אותו הדבר לגבי הפסוק, **דֶּרֶךְ | הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ** [במדבר כ׳, י״ז]. בפרשת חקת שקראנו בשבת בבוקר.

תשובת מרן שליט״א: נכון. [כמ״ש מהרי״ץ בחלק הדקדוק וז״ל, **כן הוא ברוב התיגאן המדוקדקות, בשופר הולך ופסיק, היפך הדפוסים**]. גם זה מוזר מאד. לפַסֵּק ׳דרך, המלך נלך׳.

אבל לא בגלל שהדבר מוזר, זאת סיבה שלא לקבל אותו. אלא צריכים להתעמק, להבין מדוע הדבר כך. והרי ישנם ׳טעמים׳, שלפי כל הדעות הם אינם מובנים. יש קצת מקומות שהטעמים אינם כפי ההבנה, לפי כל הספרים ולפי כל השיטות.

למשל ישנו פסוק בספר מלכים [א׳ י״ח, י׳], שקוראים אותו בהפטרת כי תשא, **חַי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ.** מה הפירוש, ׳אשר. לא שאל אדוני׳ וגו׳? זהו דבר מוזר. אלא מאי, ישנם סודות ורמזים ועניינים.

לגבי 'דרך, המלך נלך', כבר יש את הספר נפלאות מתורתך, הסברנו זאת שם בס"ד באריכות. 'שברתי את הראש', נתתי את לבי להבין זאת, עד שברוך ה' העליתי מה שעלה במצודת עיוני.

בנדון דידן – לגבי הפסוק 'ושער בנגע הפך לבן' – לפי הפשט, על פי ההלכה, לא מצאתי טעם להסביר זאת, למה להעמיד בתיבת 'בנגע'? מה הדבר בא להגיד?

הרי המדובר בפסוק, שהכהן בא לראות את הנגע, ורואה כי השער שהיה שחור, הפך לצבע לבן, אזי הוא טמא. כי הדבר מראה, שהנגע הוא נחלש. כאשר השחור נהפך ללבן, זה כמו אדם זקן ששערותיו נהפכות ללבן, הדבר מראה על חולשא. זה מראה שהנגע פגע בו, שהחליש אותו, לכן הוא מטמא אותו.

אבל בס"ד לכל הפחות יש לנו טעם על־פי הדרש, בכדי להסביר ולהטעים את העניין.

כי הנה בספר שפתי כהן [שם] כתב בזה"ל, **'וראה הכהן את הנגע'** – תשמעו מה שהוא מסביר – **אם הלך בתענוגי מאכלות אסורות, ומחמתן בא 'הנגע', הָעֵגֶ. 'ושער בנגע', וְרִשַּׁע בָּעֵגֶ. שלא אכל אותם מאכלים לתיאבון, אלא בְּרִשע, לענג גופו.**

הוא מסביר את תיבות הפסוק ברמז, בהיפוך אותיות. אל תקרי וְשֵׂעָר בנגע, אלא וְרִשַּׁע בָּעֵגֶ. דהיינו, הרשעות שלו היתה, שהוא מחפש לאכול מאכול אסורות לתענוג.

הרי ישנו מושג של 'משומד לתיאבון', וישנו 'משומד להכעיס'. משומד לתיאבון, הוא פחות גרוע. רצונו לאכול אמנם בשר כשר, אבל אם אין בשר כשר, חיפש ולא מצא בשר כשר, אז הוא לוקח בשר שאינו כשר. זאת דרגא פחותה. כמובן, אין שום היתר, אבל הרשעות שלו אינה כ"כ גדולה. משא"כ מומר להכעיס, אפילו יש לו בשר כשר, בכל זאת הוא לוקח בדוקא בשר נבילה וטריפה.

כעת התחדש לנו מהשפתי כהן מושג, 'משומד להתענג'. זה לא בשביל שהוא צריך, אלא שהוא מחפש דברים יותר טובים וטעימים. ישנו לו בשר כשר, אבל הוא רוצה סוג מיוחד, שהוא יותר מתענג בו.

איננו יודע, מהיכן הגדר הזה, אבל עכ"פ כך כותב לנו בעל ספר שפתי כהן, שהיה גברא רבה. שמו הוא מהר"ר מרדכי הכהן, מתלמידי הרה"ג מוהר"ר ישראל די קוריאל זצ"ל, שהיה מגורי האר"י זצ"ל, כמו שכתוב שם בשער הספר.

הספר הזה מקובל בתפוצות ישראל. אם ככה הוא אומר, בטח שהוא יודע על מה הוא מדבר. אני רק סתם מעיר, 'על הדרך'.

ובהמשך הוא כותב, לגבי 'הפך לבן'. ובדרך אגב, הדבר גם יסביר לנו את עניין ה'פסיק' שאחרי תיבת הפך.

'הָפַךְ', רואה – הכהן צריך לראות – אם היה הפכפך. שהיה רכיל, היה מהפך הדברים. לזה אמר בכה, ולזה אמר בכה.

ישנם אנשים, שהם מבלבלים את העולם. בכדי שלא להטעות את האנשים, הם 'מורחים' אותם. לאחד הוא אומר כן, ולשני הוא אומר לא.

'לָבָן', שהיה נָבָל צר עין, שהנגעים באים על צרות העין. זהו 'לבן', נבל הוא ונבָלה עמו.

'ומראה הנגע עמוק מעור', שהיה הולך בעקמימות ובעָרמה. 'מֵעוֹר', ערום. הוא ערמומי.

עמוק – עקום. **מעור** – ערום.

לפי דבריו – עפ"י דרך הדרש הזאת – יש לנו דרך להבין את הפיסוק. וא"כ יוצא בעצם, שאין קשר בין הדברים. 'ורשע בענג', הכהן רואה כי הרשעות שלו היא, שהוא מחפש תענוגות. זהו דבר אחד. לכן פה מעמידים, ושֵׂער בנגע. ואח"כ דבר נוסף – זהו מין אדם אחר, או שזהו אחד הפגמים שיש לו לאותו אדם – שהוא הפכפך, או נבל.

על פי הדרך הזאת, ניתן להבין את הפיסוק. לכל הפחות יש לנו קצת מושג.

*

אפשר בס"ד להוסיף עוד משהו, בכדי להבין את הפְּסיק שבמלה 'הפך | לבן'.

כי הדבר אינו מובן, למה צריך להפסיק בין המלה 'הפך' למלה 'לבן'? לפי פשטות העניין, היה עדיף שנאמר זאת ביחד, 'הפך לבן'? מה הביאור בזה?

יכול להיות שישנו כאן רמז, בהפרדה הזאת.

יש פסוק בספר משלי [ט"ז, כ"ח], **אִישׁ תַּהְפֻּכוֹת, יְשַׁלַּח מָדוֹן. וְנִרְגָּן, מַפְרִיד אַלּוּף.**

'נרגן' היינו, אדם שמדבר דברים של תרעומת. כגון שנא' **דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים** [משלי י"ח, ח']. **וַתָּרָנּוּ בְאָהֳלֵיכֶם** [דברים א', כ"ז]. הוא גורם בדיבוריו להפריד בין איש לחבירו, ובין איש לאשתו.

לכן ישנו כאן פסיק, הפך | לבן. האדם הזה, 'הפך', איש תהפוכות, הוא גורם להפריד בין האנשים. זהו

מה שבא הפסיק לרמוז. ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא.

לגבי העניין הזה, אכן ישנם הסברים המתקבלים.

*

ברם ישנו עוד דבר, מסתפינא למימר, אבל אולי לכל הפחות זה יהיה בדרך מליצה.

אמרנו כי הטעמים שבמלים 'ושער בנגע', הם אזל"ו ואת"י. כך זה לפי ספרי הדפוסים. אולם בכתבי היד, הטעמים אינם מעוגלים, אלא הם קוים ישרים, משופעים. כמו כן, הטעמים הללו נוגעים ממש בגוף האות. אינני יודע, על מה סמכו ספרי הדפוסים, אשר שינו הרבה דברים מן הספרים הישנים. בספרים הישנים זה מחובר לאות. ראיתי כך אפילו בכתר בן אשר, הטעם אזיל נוגע באות, מחובר ממש, וכן האתי. אותו הדבר, תלשא ימין ותלשא שמאל, זה מחובר ממש לאותיות. וכן פשטא, היא מחוברת לאות. זה לא רק מֵעֲלֵיה. וזה לא עגול. וכן עוד שינויים ואכמ"ל.

בכל אופן, נראה שישנו כאן רמז, שהוא הלכתי.

כתוב בתורת כהנים [שם] בזה"ל, **'בנגע', להביא את מה שבתוכו, ושוכב חוצה לו. פרט לשחוצה לו, ושוכב בתוכו.**

מבאר שם החפץ חיים – הוא מסכם את פירושי הראשונים – כך, **פירוש, מדכתיב 'בנגע', משמע שעיקר השער, צריך שיהיה בתוך הנגע. ואע"פ שראש השער שוכב חוץ לנגע, הוא טמא.**

אין חובה שכל השער יהיה בתוך הנגע, אלא מספיק שעיקרו – דהיינו השורש, היכן שהשער צומח – יהיה בתוכו.

ופרט לשחוצה לו וכו', היינו שעיקרו עומד חוץ לנגע, אף שכל השער הוא על הנגע הוא טהור.

אם עיקר השער מחוץ לנגע, אזי הוא טהור. ומה שראש השער נוגע, אין זה טמא.

הכהן צריך להסתכל היכן עיקר השער.

הפלא ופלא. הדבר ממש מתאים לטעמים. זאת הצורה של"אֶתִי", צורת שערה אשר מחוברת אל האות. אם הדבר כך, אזי הנגע טמא.

הערת הרה"ג משה רצאבי שליט"א: לגבי האזיל ואתי במלים 'ושער בנגע', זה רומז לשתי שערות. שערה אחת ראשונה, ושערה שנייה.

תגובת מרן שליט"א: הינך צודק. כי 'שיער' זהו לשון רבים. 'שערה' זה שערה אחת, אבל 'ושער' זה לשון רבים. אולם אני התכוונתי, לגבי המלה 'בנגע', כי זה כאילו נגע בנגע. וכעת אתה מוסיף יפה, כי אולי בשביל זה ישנן שתים. בסדר. מפורש שם בתורת כהנים בנ"ד לפני כן על תיבות וְשֵׂעָר, כי מיעוט שֵׂעָר שתי שערות יעו"ש.

השלמה בעניין קריאת הקדמונים ללא געיות, דוגמא מקריאת המלה 'וְהָיְתָה', ומעוד מלים נוספות. ותגובה לשואל בעניין תיבת 'הֲאָנכִי' הריתי, ולגבי הגעיות בקריאת מגילת איכה.

כל האמור לעיל ולקמן, הוא בזכות ידידנו הרב גיורא כהן הי"ו, אשר כתב אלינו מכתב בעניין זה, וכמובא בשיעור הקודם.

אמרתי והסברתי בס"ד, כי קריאת הקדמונים היתה, בלי הרבה געיות. ואנחנו מקיימים זאת, בכמה וכמה מלים על־פי מסורת הקדמונים.

למשל, עוד שמעתי בעבר – אמנם אני בעצמי אינני קורא כך, רק רצוני להביא לכם ראיה שהקדמונים לא היו עושים את הגעיות – בפרשה שקראנו בשב"ק זו, וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' [במדבר י"ט, י']. ישנה געיא, באות וא"ו.

כיצד קוראים את המלה, 'והיתה'?

'**העולם**' אצלינו קוראים כך, 'ו–ה–יתה לבני ישראל'. שתי געיות. אחת בוא"ו ואחת בה"א. למרות שבספרי התיגאן, הגעיא היא רק באות וא"ו. אבל הם בכל 'והיתה', אינם עושים געיא. זכורני ששמעתי זקן אחד, שהיה קורא כך, 'ו–היתה' לבני ישראל. יפה מאד, אם כך עדיין שגור לו בפיו, שמע מינה כי כך היתה המסורת מקדם. וכפי שאמרתי לכם [שם], לגבי המלה בשיר השירים 'אֱמצאך', געיא רק באל"ף הראשונה, וכן 'כמוצאת' שלום, בלי געיא במי"ם.

עוד מקומות ישנם כך, כגון בפ' מסעי וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט [במדבר כ"ז, י"א] שהוא"ו געי לבן אשר, כמו שהעלה מהרי"ץ בחלק הדקדוק שם, ובזה כולי עלמא יודו להעמיד את הה"א, כיון שיש עליה טעם אֲזֵיל.

ישנו פסוק נוסף בספר שיר השירים, ששכחתי להזכיר אותו, כְּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם [שה"ש ז', א']. בלי געיא באות מי"ם.

וישנו עוד פסוק – כך אבא מארי זצ"ל לימד, ומצאתי עוד אנשים שקוראים כך – וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיי"ָ בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם וגו' [במדבר כ"ח, כ"ו], בלי געיא באות שי"ן שבתיבת 'בשבועותיכם'. והמפליא הוא, שבספר מנחת שי כתב כך, שאין געיא בשי"ן.

שאלה מהקהל: גם לא טעם מְאַיֵּלָא?

תשובת מרן שליט״א: ישנה מאילא באות עא״ן, אבל בשי״ן אין געיא. בספרי התיגאן אין געיא, אולם ׳העולם׳ עושים געיא באות שי״ן, כפי הדפוסים. כמו בפסוקים דומים, כגון [שמות ל״ד, כ״ב] **וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ**. אבל הם, לא היו עושים געיא באות שי״ן, ׳ש–בועות׳, אלא קראו זאת ביחד, ׳שבועות׳. וגם כאן – במלה ׳בשבועותיכם׳ – הם לא היו עושים. נשארה לי המסורת הזאת רק בתיבת בְּשָׁבעתיכם.

כמו״כ למשל בפסוק [ויקרא ז׳, ז׳] **הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה**. אני שומע את כולם קוראים כך, ׳אשר יכפר בו, לו י–הְיֶה׳. אבל אנחנו למדנו, ׳לו יהיה׳, בלי געיא באות יו״ד. כמו בספרי התיגאן, שאין להם את הגעיות הללו.

ישנו פסוק נוסף, **וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְנָרְשׁוּם** [שמות ב׳, י״ז]. בלי געיא באות גימ״ל. ובנפלאות מתורתך הארכתי בס״ד.

*

עוד עניין קטן, שהעיר בכלל מכתבו אלינו ידידנו הרב גיורא כהן הי״ו.

הוא מביא שמישהו כתב, **כי לכן, כעין פשרה, העולם נהגו לנגן קלות ב״ושער בנגע״, ואח״כ שוב להפסיק בתיבת ״הפך״.**

המדובר הוא, לפי המנהג המוטעה. והוא אומר, שישנו כאן הבדל. ׳ושער בנגע׳, עם ניגון קלות וכו׳. **אולי** זאת שיטה, כשיש שני טעמים בזה אחר זה, נניח גם בזקף קטן וכו׳, שבטעם השני מנגנים יותר. ובראשון, לנגן רק קלות.

נראה לי, כי עכ״פ בנ״ד הדבר ההיפך. צריך להיות הפוך, בכל אופן. אמנם ׳העולם׳ אינו יודע זאת, הם חושבים כי כאשר ישנו פסיק, צריכים להפסיק הרבה. אולם למעשה, הדבר בדיוק הפוך. כאשר ישנו פסיק, פירושו רק פסיק. דהיינו, אל תסלסל. אל תנגן. רק הפסקה קלה.

כעת אוֹמַר בפניכם, כיצד קוראים זאת לפי האמת, ׳ושער בנגע. הפך, לבן׳ [מרן שליט״א מדגים זאת. העורך]. רק הפסקתי מעט בתיבת הפך. לא לנגן בתיבת הפך. ה׳פסיק׳ בא להגיד, שזאת רק הפסקה. כך מבואר בספרי המדקדקים. [עיין בהרחבה בשיעורי מוצש״ק ויחי ושמות, שנת התשע״ח בשכ״ט].

*

דרך אגב, ידידנו הרב יואב מהאצרי הי״ו כתב אלי בזה״ל, **במחוז שלנו ובמהאצר, עושים געיות בזה – בשיר השירים – ו–גם – בשירת הים, כמו בס״ת.** הם אינם עושים חילוקים. הם עושים את כל הגעיות הללו.

והוא שואל, אם לגבי הפסוק [במדבר י״א, י״ב] **אִם אֲנֹכִי יְלַדְתִּיהוּ**, שישנה געיא באות אל״ף שבתיבת אנכי, **האם אעשה געיא גם ב׳הֲאָנכי הריתי׳?** **וגירסא דינקותא, הֲאָנכי הריתי, בלי געיא בה״א.**

ככה הוא למד. אם כן, הם למדו בזה שלא לפי התיגאן. הם עשו געיא באות אל״ף, שבתיבת האנכי. על כן הוא שואל, מה אעשה עכשיו?

מובן כי עד עכשיו הוא קרא, ׳ה–אנכי׳ הריתי, כי כך מדפיסים כיום, בתורת אבות ובתורה קדומה, על פי הבנתם מחֻלק הדקדוק. אבל מי שיעיין בנפלאות מתורתך [שם], יראה שהארכתי על כך, כפי שהסברנו בזמנו.

אכן הדבר נכון, אין ספק כי זאת הקריאה הקדמונית, רק בה״א. אולם לאחר שהתקבל לקרוא כל ׳אָנכי׳ בגעיא, א״כ גם פה נהגו לעשות בה געיא, מלבד באות ה״א. הגעיא שבאות אל״ף, נשארה כמו כרגיל. הרי בלאו הכי, כל ׳אנכי׳ האל״ף גע׳, א״כ בתיבת ׳הֲאָנכי׳ שצריכים להוסיף געיא גם באות ה״א, זה המיוחד שבתיבה זו, יוצא שהקריאה ׳ה–א–נכי׳.

זאת כעין צעקה, הֲא. משה רבינו ע״ה צועק, הוא מתרעם וכו׳. בשביל זה ישנה געיא באות ה״א.

*

דרך אגב, הר״י מהאצרי כתב לנו עוד, לגבי מגילת איכה, בזה״ל, **גירסא דינקותא שלי, עם געיות.**

אם כך המסורת בעיר שלהם [מהאצר], הדבר יכול להיות. אבל זה לא המנהג הקדום. אצלינו בעירנו [רצאבה], המסורות הן קדמוניות. וגם ראיתי כי אצל מהרי״ץ זיע״א הדבר ג״כ כך. ברור שהקדמונים לא קראו כך. אבל הם, כנראה כבר נכנס זאת להם מן הספרים המודפסים, לקרוא עם כל הגעיות.

הרש״צ – הרה״ג שמעון צאלח זצ״ל – אמר לי במפורש, כי בבית הכנסת של מהרי״ץ זיע״א, קראו את מגילת איכה בלי הרבה מן הגעיות. וכפי שאמרנו. זה כמו בקריאת ספר תהלים, אצל כל קהילותינו, עד היום.

גם ידידנו הרב ליאור טביב הי״ו מעיר הרצליה ת״ו אמר לי, כי אצלם לא עשו געיות בקריאת מגילת איכה. קראו בלי געיות.

הערה מהקהל: גם בבית הכנסת בדיחי בירושלם עיקו״ת, זה כך.

תגובת מרן שליט״א: יפה. כגון בפסוק [איכה ב׳, י׳] **יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יִדְמוּ זִקְנֵי בַת־צִיּוֹן**, [בלי געיא באות יו״ד שבתיבת ׳ישבו׳]. וכן בפסוק [שם א׳, ג׳] **גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי** וגו׳, [בלי געיא באות גימ״ל]. אכן זכורני בבירור שכך הקריאה היתה. אבל כנראה, המדקדקים הם מעטים. עכ״פ זאת המסורת הקדמונית. מי שיכול להחזיק בכך, הדבר טוב מאד. שלא תישכח מסורת קדמונינו נע״ג.

חשיבות ההודאה על הנסים והנפלאות שעשה לנו המקום ברוך הוא במלחמה האחרונה [עָם כלביא]. והצעה לעשות הודאה קבועה, ע״י אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו׳ שאחרי קריאת שיר השירים בציבור, וד׳ פסוקים אחרי עלינו לשבח, אל תירא מפחד פתאום וגו׳.

הוֹדוּ לַיי כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ [תהלים קל״ו, א׳], **הַלְלוּ־יָהּ אוֹדֶה יְיָ בְּכָל לֵבָב** וגו׳ [שם קי״א, א׳], כי עשה עמנו הקב״ה נסים ונפלאות, **על נסיך ונפלאותיך שבכל עת ועת, ערב ובוקר וצהרים** [ברכת ההודאה בתפילת שמונה עשרה], אבל בפרט מה שהיה בימים הללו – [ימי מלחמת עָם כלביא] – פלאים עצומים, כיצד הקב״ה סידר את כל העניינים מסביב.

הקב״ה הראה לנו, כמה שהוא אוהב אותנו. לנוכח כל באי עולם. מסוף העולם ועד סופו, כולם מסתכלים ועוקבים, מה קורה פה בארץ ישראל במלחמה הזאת? מול עיניהם המשתאות, בתוך זמן קצר [י״ב ימים] היה קידוש ה׳ גדול בעולם. הקב״ה אוהב את עם ישראל, את עַם קִרבּוֹ [שם קמ״ח, י״ד], הוא שומר עליהם ומציל אותם.

הקב״ה הראה לנו בעינינו, את מפלתו ותבוסתו של ׳המן של דורנו׳, חמינאי צורר היהודים, **שֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב** [משלי י׳, ז׳]. עשרות שנים הוא פוער את פיו, שבקרוב הוא ישרוף ויבעיר את כל ארץ ישראל, ישמיד את כל היהודים שבארץ ישראל רח״ל. במשך עשרות שנים, הוא פיתח את תכנית הגרעין שלו, והשקיעו בזה מליארדי־מליארדים, והכל ירד בפתע פתאום לטמיון. הכבוד שלהם, הושפל עד עפר.

וכבר הסברנו, כי בשם שלו רמוז שמו של המן. אנחנו אומרים בכל שנה בפורים ׳ארור המן׳, אפילו שהמן כבר שחיק עצמות, כי הכוונה לשורש של המן. שורש הרע.

נאמר בפסוק [תהלים פ״ג, ה׳] **אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי, וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד**. הדבר הוא בכל הדורות. ׳היא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו וכו׳ [אגדתא דפסחא]. וגם התימנים [החות׳ים], הצטרפו אליהם. התחברו עם האיראנים. על דרך שנאמר שם [פ״ג, ט׳] **גַּם אַשּׁוּר נִלְוָה עִמָּם, הָיוּ זְרוֹעַ** וגו׳.

שמתי לב כעת, כי גם במלה ׳תימן׳, רמוז ׳המן׳. הרי בלשון ערבית, הם קוראים לארץ תימן, בשם יֲמַן. א״כ זהו ׳המן׳. והאות יו״ד – כפי שאמרנו – זהו הניצוץ הקדוש שיש להם, הניצוץ אשר מחזיק אותם, עד שיתבער ויאבד מן העולם.

ברוך ה׳, ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ולהם, ולכל צוררי ישראל, תהיה חשיכה ואפילה ועצב ודכאון, וחרפת עולם תהא מנת כוסם.

ב״ה גם בשב״ק זאת, עשינו כאן [בביהמ״ד פעו״צ ב״ב] הודאה מיוחדת להקב״ה. ואמרו חז״ל, לעולם יהא אדם מודה על העבר וצועק על העתיד [עיין ברכות דף נ״ד ע״א].

על כן חשבתי, הנני רק מציע זאת, כי כיון שהקב״ה הראה לנו כמה הוא אוהב אותנו, א״כ אנחנו צריכים להחזיר לו.

ישנו עניין חשוב, בקריאת שיר השירים בערב שבת. זהו החיבור, קשר האהבה והחיבה, שבין עַם ישראל לבין הקב״ה. הקב״ה הוא החתן, וכנסת ישראל היא הכלה.

בספר פסקי תשובות [סימן ע״ר אות ג׳] כתב בזה״ל, **מנהגם של ישראל מתקָנת הקדמונים ז״ל, לקרות בכל ערב שבת שיר השירים כולו. ויש נוהגין לקרותו לאחר קבלת שבת קודם תפילת ערבית, ויש נוהגין לאחר תפילת מנחה קודם קבלת שבת, ויש הכותבים לאָמרו בלילי שבתות קודם הקידוש. ומנהג רבים לקרותו בערב שבת קודם תפילת מנחה, לאחר הטבילה כשהוא לבוש בבגדי שבת, ואם אין לו שהות בערב שבת יקרא בשבת מתי שיוכל.**

וגודל מעלת שיר השירים, כבר הוזכר בחז״ל ובזוה״ק בכמה מקומות, וכולו יראת שמים וקבלת עול מלכותו, ומעורר האהבה שבין ישראל לאביהם שבשמים. ולכן זמנה בכניסת השבת, לכבוד הכלה העליונה – דהיינו השכינה – **לעורר האהבה בין הדודים לעילא.**

ועיקרה על גאולת ישראל הראשונה (יציאת מצרים), ואם שומרים ישראל שתי שבתות נגאלים. והאומרה בכוונה, ניצול מדינה של גהינם בכל השבוע יעו"ש.

אנחנו כעת באלף הששי, זהו 'ערב שבת עם חשכה'. ואנחנו מצפים לגאולה האחרונה, שתהיה במהרה בימינו אכי"ר.

כתוב בספרים, כי ימי בין המצרים יֵהפכו לעתיד לבוא לששון ולשמחה. בשבעה עשר בתמוז זה יתחיל, ובתשעה באב זה יסתיים. והימים שביניהם, יהיו כמו חול המועד. יהי רצון שנראה זאת בעינינו.

מה שאנחנו צריכים לעשות, אלו שני דברים.

ראשית, חילקו לכם דפים – הם מונחים ע"ג השלחנות – **ובהם בקשה לאחר קריאת שיר השירים.** בס"ד התחלנו כאן [בביהמ"ד פעו"צ ב"ב] לקרוא את הבקשה הזאת, אחרי קריאת שיר השירים. הדפסנו זאת, מוגה הדק היטב עפ"י ספרים רבים. יישר כוחו של ידידנו הרה"ג יהונתן שבח שליט"א שערך זאת בטוטו"ד, כיד ה' הטובה עליו, ירבו כמותו בישראל. ומיועד הדבר להיכנס גם לסידור–תכלאל קהל יהודה, בעזרתו יתברך.

לא הבאתי כאן את כל שינויי הנוסחאות, אלא רק חֵלק מן הנוסחאות העיקריות. חשוב מאד לומר את הבקשה הזאת, בכדי לעורר את זכות הקריאה. להרגיש להדגיש ולרומם את חשיבות קריאת שיר השירים ומעלתה. [הבקשה מצורפת בסוף החוברת בדף 20].

ובלי נדר, ארחיב על כך בהמשך.

כך כלפי הודאת הציבור, באופן כללי. בכדי להרגיש את הקשר והחיבור, שבין הקב"ה לבינינו. קיבלנו זאת, 'בלי נדר'. בינתיים הננו מדברים על שנה, אינני רוצה להגיד יותר. וגם זה, בלי נדר.

ובאופן יחידי, כלפי כל יחיד ויחיד, רצוי להגיד בסיום תפילת שחרית וערבית את ג' הפסוקים, **אַל תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם, וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא** [משלי ג', כ"ה]. **עֲצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל** [ישעיהו ח', י'], **וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל. אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא, וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט** [שם מ"ו, ד'].

כבר מהרי"ץ מביא [בעץ חיים דף פ"ג ע"א], כי סודם רם ונישא.

ובזמנינו עכשיו הדבר חשוב עוד יותר, עקב המלחמה הקשה, כי זהו ממש 'אל תירא מפחד פתאום, ומשואת רשעים'.

הרי המקור והשורש לעניין הזה, הוא במדרש אסתר רבתי [פרשה ז' אות י"ג], לגבי ימי מרדכי ואסתר, כאשר המן גזר את גזירותיו [עיין בהרחבה בשיעורי מוצש"ק בלק התשע"ו בשכ"ז, ויקהל ופקודי התשע"ז בשכ"ח, משפטים התשפ"ד בשל"ג]. א"כ הדבר מתאים בדיוק עכשיו, לחזק את עצמינו, כי איננו מפחדים מהם, ובוטחים אנו בהקב"ה.

בשו"ת עולת יצחק [חלק ג' סימן נ"ד, דף קמ"ז] הארכתי בס"ד לברר את היסוד של אמירת פסוקים אלו, והבאתי בזה"ל, **אמרו רבותינו ז"ל, בשעה שנחתמו אותן האיגרות (והחתום) [וניתנו] ביד המן, ויבא שמח הוא וכל בני חב[ו]רתו, ופגעו במרדכי שהוא הולך לפניהם. וראה מרדכי שלושה תינוקות שהיו באים מבית הספר, ורץ מרדכי אחריהם.**

וכשראה המן וכל בני חב[ו]רתו שהיה מרדכי רץ אחרי התינוקות, הלכו אחרי מרדכי, לדעת מה ישאל מרדכי מהם.

כיון שהגיע [מרדכי] אצל התינוקות, שאל לאחד מהם, פסוק לי פסוקך. אמר, אל תירא וגו' ומשואת רשעים כי תבוא.

פתח השני ואמר, אני קריתי היום, ובזה הפסוק עמדתי מבית הספר, עוצו עצה ותופר וגו'.

פתח השלישי ואמר, ועד זקנה אני הוא וגו' אסבול ואמלט.

כיון ששמע מרדכי כך, צחק והיה שמח שמחה גדולה.

אמר לו המן, מה היא זאת השמחה ששמחת לדברי התינוקות הללו? אמר, על בשורות טובות שבישרוני, שלא אפחד מן העצה הרעה שיעצת עלינו ע"כ.

והבאתי שם הסבר – [בשם מהר"ר יהודה ן' שושן ז"ל] – לגבי הקשר של־פסוק השלישי, בזה הלשון, **ועל דבר העוונות והחטאים, אמר השלישי ועד זקנה אני הוא וגו'. וביאורו על דרך מאמרם ז"ל בשמות רבה [פרשה כ"ט אות ז"], דבר אחר אני עשיתי לישראל, שנאמר [דברים ל"ב, ו'] הוא עשך ויכוננך. 'ואני אשא', ואשא אתכם על כנפי נשרים [שמות י"ט, ד']. 'אני אסבול', בעגל. 'ואמלט', שנאמר [במדבר י"ד, כ'] ויאמר י"י סלחתי כדבריך ע"כ.**

הפסוקים הללו ממש מתאימים, להגיד אותם לאחר התפילה, בכדי לעורר את הלבבות, להפר ולבטל את עצת האויבים. 'עוצו עצה ותופר וגו'.

מלבד שלושת הפסוקים האלו, הוספנו שטוב לומר עוד פסוק אחד, פסוק רביעי, **כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח, וְכָל לָשׁוֹן תָּקוּם אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי. זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְיָ, וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם יְיָ** [ישעיהו נ"ד, י"ז], עפ"י מדרש מחכמי תימן בכת"י – זהו 'מדרש הביאור' [דף תקנ"ו], אשר נדפס כבר, וכ"ה גם במדרש הביאור כת"י שבידי – שהוא מביא את המאמר דלעיל, וכותב שהיו ארבעה תינוקות [עיין בשיעור מוצש"ק משפטים התשפ"ד בשל"ג]. כי התינוק השלישי אמר את הפסוק, כל כלי יוצר עליך לא יצלח וגו'.

זהו ג"כ ממש 'נאה לעניין, ויפה לבניין'.

אלו ארבעת הפסוקים. א' אל תירא וגו', ב' עוצו עצה וגו', ג' כל כלי וגו', ד' ועד זקנה וגו'.

הדבר חשוב מאד, מי שיקבל על עצמו לומר זאת. כי לא די שהודינו להקב"ה רק פעם אחת, או שתים, אלא שיהיה באופן קבוע. כמובן, בלי נדר. אחרי עלינו לשבח, בשחרית וגם בערבית, לומר את ד' הפסוקים הללו.

ומ"ש בסידור תורת אבות, לומר אותם בלחש, אין לכך שום הכרח. אפשר לומר אותם בקול רם [כפי שהתבאר בשיעורי מוצש"ק ובשו"ת עולת יצחק הנז"ל]. הכל לפי העניין. איך שרוצים.

ומי שאומר את הפסוקים הללו בימות החול, יכול לאמרם גם בשב"ק. כי אם האדם כבר רגיל לאמרם, אינו נחשב שאלת צרכים.

הבקשה הזאת איננה נהוגה רק בנוסח שאמי, אלא גם אצל רבים בנוסח בלדי. מי חיבר בקשה זו, והתחלת ביאור עניינים המופיעים בה. כיצד אומרים בַּבַּקשה, אשר קראנו 'ולמדנו', והרי רק קראנו ולא למדנו.

לגבי הבקשה הזאת, שאחרי קריאת שיר השירים, הרבה אנשים חושבים כי זה רק בנוסח שאמי, ולא בבלדי. ברם, הדבר אינו נכון. בארץ תימן, רבים מהבלדי אמרו אותה. רק שבארץ ישראל, אלה אשר הדפיסו את סידורי נוסח בלדי, לא הכירו את זה, לא נהגו לומר זאת, ממילא חשבו כי בנוסח בלדי לא נוהגים לומר את הבקשה הזאת, וע"כ רבים הפסיקו ולא אמרו אותה.

אבל הננו יודעים, כי רבים מהבלדי אמרו זאת. למשל אצלינו בעיר רצאבה וסביבותיה, היו אומרים אותה. ושמעתי כך לגבי הרבה קהילות, ובכללם כגון בעיר רדאע, בסידור שלהם 'שיח שפתותינו' נוסח בלדי ג"כ מובאת הבקשה הזאת, אמרו אותה שם. וכפי שהבאתי שם בַּדף, כבר מהר"ר יצחק ונה זצ"ל כתב זאת בתכלאל שלו. וכו' וכו'.

*

ברם צריכים לברר ולהסביר כמה דברים, בעניין הבקשה הזאת.

דבר ראשון, מי חיבר אותה?

ב'שורה התחתונה', לא יודעים מיהו המחבר. הבקשה הזאת נדפסה בפעם הראשונה, בספר מפורסם וידוע בשם תיקוני שבת. עברו כבר יותר מ–400 שנה, מאז שהדבר נדפס. זה הודפס בשנת ה'שע"ג, ואנחנו כיום כבר בשנת התשפ"ה.

הוא לא כותב מיהו המחבר, אבל הוא כתב לגבי הבקשה הזאת, דברים 'חזקים' מאד, כפי שהבאתי [שם בהמשך] את לשונו, **התפילה הזאת פותחת פתח להרבה פתחים אשר הם סגורים, כאשר יבין מי שיש לו מח בקדקדו.** אלו מתוך המלים שהוא כתב שם, בספר תיקוני שבת.

ישנם כאלה הכותבים, כי חיבר את הבקשה הזאת מהר"ר משה קורדובירו, בעל ספר אור יקר, והספר פרדס רימונים. שר בית הזוה"ר.

כך כתב בספר הקיצו ורננו [עילוי נשמות, סימן ק"ל, דף קס"א] וז"ל, **הבקשה שאומרים אחר קריאת שיר השירים, ריבון כל העולמים וכו', תיקנה ויסדה רבינו הקדוש הרמ"ק ז"ל בספרו תפילה למשה, לאמרה בעת קבלת השבת שהוא עת רצון, שיזכה למקום שהנפשות והרוחות והנשמות נחצבות משם. ותפילה זאת תתקבל בעת רצון, בכניסת השבת.**

גם ב'שיר השירים המפורש' – לידידנו הרב דוד יהושע צדוק נר"ו – ראיתי שהביא [בדף קכ"א] כך, **לאחר שיר השירים, יאמר בקשת ריבון כל העולמים הנדפסת. קיצור של"ה. ותפילה זו נדפסה בס' תיקוני שבת, ונתחברה ע"י הרמ"ק** וכו' יעו"ש.

מהי הסיבה, שהם כותבים כך?

כנראה ישנו דבר, אשר הטעה אותם. הרי סידור הרמ"ק, נקרא בשם תפילה למשה. אבל מדפיס הסידור, לא הדפיס רק את דברי הרמ"ק, אלא הוא צירף אליו עוד שני סידורים ביחד. כנראה הוא רצה, 'להשביח מַקָּחוֹ'. כי אם הוא ידפיס רק את דברי הרמ"ק, הרי שישנם שם רק סודות ע"ד

הקבלה, שהם נחלת יחידי סגולה. כנראה הוא חשב, שלא יהיה לזה 'שוק', לא ירכשו אותו. ע"כ הוא צירף לכך, גם את סידור אור הישר, למהר"ם פאפירש. וגם את סידור דרך החיים, להגר"י מליסא, בעל נתיבות המשפט וחוות דעת. המדפיס צירף אותם ביחד, והדבר הזה גרם לבלבול.

דהיינו, בסידור הנז' הודפס 'שיר השירים', ובכותרת למעלה כתוב 'תפילה למשה', ובסוף שה"ש כתוב בזה"ל, **תפילה זו יאמר אחר שה"ש בכוונה גדולה, רבון כל העולמים** וכו'.

מן הכותרת הבינו, כי הכל הוא מהרמ"ק. אולם למעשה, מי שיעיין יראה, כי הדבר מובא בסידור אור הישר. ומסתמא המדפיס לקח זאת משם.

גם לא מסתבר שזהו מהרמ"ק, כי אין דרכו של רמ"ק לכתוב דברים בסתם, בלא לבארם. אם הוא היה המחבר, אזי הוא היה מסביר, למה הוא חיבר זאת וכד'. כך היא דרכו, לפרט ולבאר כל דבר. מהר"ר משה קורדובירו, כתב את חיבוריו כנראה ב'השבעת קולמוס'. הוא חיבר כ"כ הרבה ספרים, ולגבי כל עניין הוא מביא בפרוטרוט את ביאורו. הוא אינו סותם את הדברים, תמיד הוא דן ומעורר. כגון, לגבי הפסוק ואנחנו נברך יה וגו' בסוף תהילה לדוד, הרי זה לא מובא שם בסוף המזמור שהוא בתהלים פרק קמ"ה. וכן לגבי תפילת נשמת כל חי וכו', שיש שם הוספה מהדורות האחרונים. ממילא אם הוא היה המחבר של־בקשה הזאת, אחרי שיר השירים, בטח שהוא היה מעיר ומסביר למה חיברה, ואת הרמזים שבודאי ישנם בה. ברם, הדבר מובא כך בשתיקה. לא נראה, שהבקשה הזאת היא ממנו.

בספר הליכות עולם לו [דף קפ"ב, אות ל"ה] הביא, כי ישנה בסידורי הספרדים וכו' תפילת לשם יחוד וכו' לפני קריאת שיר השירים, ועל כך הוא כותב בזה"ל, **ודע, שתפילה זו חיברה בעל חמדת ימים, וכידוע שכל תפילותיו עפ"י הסוד, ואי אפשר לדעת מה כיוון במלים אלו** – הנה אנו באים לשורר בקול נעים וכו' – **ולכן ישתדל להנעים בקולו ככל שיוכל.**

אפשר אולי היה לפום רהטא להתבלבל ולהבין, כי הוא מדבר לגבי הבקשה הזאת שאחרי שיר השירים, אולם הדבר אינו כן. כי בהמשך [באות ל"ו] הוא כתב בהדיא בזה"ל, **אחר שיר השירים נהגו לומר 'רבון [כל] העולמים', והוא נוסח תפלה קדמון. ולעת עתה לא מצאתיו בשום ספר, רק בסידורי התפילה. והמקור הכי קדום שראיתי, הוא בסידור תיקוני שבת, שנדפס בקראקא שנת שע"ג, דהיינו לפני למעלה מארבע מאות שנה. ושם כתוב לאמרה בכוונה ורצון הלב, ואשרי חלקו, כי תפילה זו היא פתח פתוח להרבה פתחים סגורים ע"כ.**

ואמנם יש להעיר על מה שאומרים בו 'בזכות שיר השירים אשר קראנו ולמדנו', או 'אשר קראתי ולמדתי'.

הרי אנחנו רק קראנו, ולא למדנו. וכי מישהו לומד כעת שה"ש? אמנם הרי מי בכלל יכול ללמוד, את שיר השירים? אלא אפילו אם תקרא עם פירוש רש"י, וכדומה, הרי כעת בערב שבת לא לומדים זאת, אלא קוראים. ישנם שכותבים הנוסח בלשון יחיד, 'אשר קראתי ולמדתי'. כנראה היו קוראים את שיר השירים, כל אחד לעצמו. לא כמו אצלינו, שקוראים זאת כל הציבור ביחד. הדבר אינו משנה. העיקר הוא, שכתוב לשון לימוד.

שמכיון שרובם לא לומדים, ולא יודעים מה אומרים בשיר השירים, עדיף לומר רק 'אשר קראתי'. וכן ראיתי בהרבה סידורים, שהשמיטו מלת 'ולמדתי'.

כך הוא אומר, להשמיט את המלה 'ולמדנו', או 'ולמדתי', מכיון שלא לומדים את שיר השירים.

לא נראה לי שצריכים להשמיט זאת, גם אם היינו נשארים בקושיא. לא בגלל שישנה קושיא, קובעים מסקנא. זהו כפי שאומרים, 'מקושיא לא מתים'. ישנם דברים רבים, שהיו לתלמידי חכמים שאלות לגביהם. למשל, בתפילה אחרי חבטת ערבה. הרי כתוב שהערבה היא מנהג נביאים, כך נראה מסקנת הגמ' בסוכה דף מ"ד ע"ב, וכ"פ כל הפוסקים, ואילו בנוסח שם כתוב שהיא 'יסוד נביאים'. ישנם שאמרו כי מאחר שזה נגד הגמרא, צריך לשַנות את זה. הארכנו על כך בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ, הלכות סוכה ולולב, דף שכ"א שכ"ב, וביארנו שם בס"ד, כי הדבר אינו לחנם. אפילו מהרי"ץ והחיד"א ועוד גדולים, כתבו כך, שהיא יסוד ומנהג נביאים. והרי בודאי שכל גדולי ישראל יודעים זאת, וברור שהדברים פשוטים מאד, אלא ישנם בכך 'עניינים', כיעויין שם בהרחבה.

אם מחבר הבקשה כתב כך, קראנו 'ולמדנו', הינך יכול להישאר על כך ב'צריך עיון', מכיון שאינך

יודע. אינך מבין. אבל לא יותר מזה. להתפלל שנזכה להבין.

ישנן שתי דרכים, כיצד להסביר זאת. הנני רואה שהזמן קצר, על כן נסיים בזה.

תשמעו תחילה דבר אחד, עניין נפלא.

בספר שערי ליל הסדר [עמ' שי"ז], שאל את השאלה דלעיל וז"ל, **הנה בכל ערב שבת לאחר שיר השירים הודפס תפילה לומר, וכן הוא גם בסוף ההגדה של פסח** – אלה שנוהגים לומר שיר השירים בליל פסח – **רבון כל העולמים, יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שבזכות שיר השירים אשר קריתי ולמדתי שהוא קודש קדשים וכו'.**

ויש להבין, מהו 'ולמדתי'. קריאה יש כאן, אבל לימוד מאן דכר שמיה? ואכן יש סידורים מיוחדים שהכניסו את התיבה 'ולמדתי' בסוגריים.

ועוד אומרים בהמשך התפילה, שיהיה עולה לפניך קריאת 'ולימוד' שיר השירים. ויש להבין עניין הזכרת הלימוד.

והוא מביא תירוץ נפלא. לפי דבריו יוצא, שאחרי המלים 'אשר קראנו', או 'אשר קראתי', צריכים לעשות פסיק. ואחר כך, 'ולמדנו' – או 'ולמדתי' – שהוא קודש קדשים.

שמעתם? 'אשר קראתי' – כאשר אני קורא שיר השירים, 'למדתי' – הנני מגיע למסקנא 'שהוא קודש קדשים'. כי מי שקורא שיר השירים, הוא מרגיש שלהבת אש קודש. א"כ לאחר שקראתי, הבנתי כי ישנו כאן משהו עמוק מאד, כי הוא קודש קדשים, כמו שכתוב במשנה מסכת ידים פרק שני.

שאלה מהקהל: לפי זה אין לגרוס את המלה, 'לפניך'.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הינחתי אותה בסוגריים. במקורות רבים, היא אינה כתובה כלל. הינך צודק, המלה 'לפניך' פה היא מפריעה. לפי הפירוש הזה.

זהו פירושו של מהר"ם בריסק זצ"ל, כמובא בספר שערי ליל הסדר [שם] בזה"ל, **ראיתי בהגדה אחת, שמעיר הערה זו, וכתב שם דבר פלא:**

פעם אחת נכנסתי אצל מו"ר הגה"ק מהר"ם בריסק, בערב שב"ק לפני תפילת מנחה, בעת שאמר שיר השירים.

וכשסיים אמר לי, הנה באמת תמיהא לי, מהו זה שאומרים בתפילה שלאחר אמירת שיר השירים, בזכות שיר השירים שקראתי ולמדתי וכו'. וכי למדנו כעת שיר השירים?

ותירץ מו"ר בנועם שיחו, שפירוש התפילה הוא כך. בזכות שיר השירים שקראתי, שאני רק אמרתי שיר השירים. והמציאות מוכיחה, שכל איש מישראל בעת אמרו שיר השירים, ליבו מתלהב בקרבו. ואפילו אם אינו מבין את פירוש הפסוקים כל כך, מכל מקום מתעורר בקרבו על ידי האמירה, געגועי אש קודש. ולָמה הוא כן? **ועל זה בא המשך התפילה "ולמדתי שהוא קודש קדשים", שמזה שנתלהב בקרבו רשפי אש קודש, מזה למד ששיר השירים הוא קודש קדשים, ששיר השירים מקדש את האדם עד לתוך עמקי נשמתו.**

וגם אם שוכן הוא בתוך בירא עמיקתא – זאת הנפקא מינה, אם אותו אדם שקוע בחטאים – **על ידי השגתו מה מבואר בשיר השירים** – אם הוא יתעמק בכך – **יוכל להתעלות, בידעו שהשי"ת אוהבו באהבה עצומה, והוא קרוב אליו עד מאוד.** למרות כל החטאים, אפילו שהוא נמצא בשאול תחתית, הקב"ה אוהב אותו. כאשר הוא רואה אהבה כ"כ גדולה, שהקב"ה מרוב אהבתו אלינו מוכן לסלוח לנו על הכל. איזו אהבה עצומה? הוא עדיין קרוב אליו. **וממילא יוכל להתעורר לבא לאהבת ה'**. כמו שרואים בשה"ש שהקב"ה כ"כ אוהב את כנסת ישראל, למרות כל העבירות ע"ז וכו' שעשו בבית ראשון, ולכן נחרב בית המקדש וכו', הקב"ה מקבל אותם בחזרה בידיים פתוחות.

מן הקריאה הבנתי, 'שהוא קודש קדשים'.

נחמד מאד. אבל, זהו אינו הפשט.

שאלה מהקהל: ומה יהיה לגבי ההמשך, שתהיה עולה לפניך קריאת 'ולימוד' שיר השירים?

תשובת מרן שליט"א: נכון. לכאו' שם הדבר אינו מסתדר. הפירוש שלו. אולי לכן ישנם כאלה שהשמיטו זאת שם. בראשון השאירו, ובשני מחקו.

אבל חושבני, כי לדבריו יתבאר 'קריאת ולימוד שיר השירים' היינו, 'קריאת ולימוד' כפי מה שאמרתי מקודם. הלימוד והמסקנא שהיסקתי. אין צורך להסביר, לחזור על כך שוב הפעם. א"כ, אפשר להסתדר.

אולם עכ"פ צריכים פה, גם פשט.

בש"ע הגר"ז [יו"ד הלכות תלמוד תורה פרק ב' הלכה י"ב] איתא, שעם הארץ אשר קורא פסוקים, למרות שאיננו מבין, זה נקרא שהוא למד. אבל

לגבי תורה שבעל פה, לא. אם הוא ילמד משנה, גמרא או הלכה וכד׳, ואיננו מבין, זה לא נקרא לימוד. משא״כ במקרא, תורה שבכתב, נביאים וכתובים. והראיה, כי גם הוא מברך ברכות התורה. לכאורה, הרי אינך מבין, א״כ על מה אתה מברך? התשובה היא, כי זה נקרא לימוד.

ראיתי שהביא זאת בספר נחלת אבותי [עמוד ש״י] – אשריו ואשרי חלקו – בזה״ל, **תירץ רבי יעקב ג׳יען הי״ו עפ״י מ״ש שו״ע הרב [יו״ד הלכות תלמוד תורה פרק ב׳ הלכה י״ב] ז״ל, אך אם מוציא בשפתיו** – העיקר שיאמר בפיו, לא די בליבו – **אף על פי שאינו מבין אפילו פירוש המלות מפני שהוא עם הארץ, הרי זה מקיים מצות ׳ולמדתם׳.** דהיינו כפי שנאמר, וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם [דברים ה׳, א׳]. הדבר נחשב שהוא למד.

ולפיכך כל עם הארץ, מברך ברכות התורה בשחר לפני הפסוקים, וכן כשעולה לספר תורה.

במה דברים אמורים, בתורה שבכתב. אבל בתורה שבע״פ וכו׳ ע״ש.

והוא – בספר נחלת אבותי – מביא על כך [בסוגריים], **ויעויין עוד במגן אברהם סימן נ׳ אות ב׳, שאם אומר המשנה ואינו מבין, אינו נקרא לימוד, לכן צריכים ללמוד הפירוש. ובמורה באצבע סי׳ מ׳ אות מ״ג, שלפחות בקריאת המשנה ישתדל להבין פירוש התיבות, אף שלא יבין פירוש העניין באמת.**

החיד״א כתב זאת, אפילו לגבי מי שהוא כן בן תורה, אולם כעת הוא לומד בלי להבין. על כך הוא אומר, לכל הפחות תבין את המלים. גם אם אינך מבין את העניין, להסביר מה כתוב פה, לכל הפחות הינך מבין את המלים. אמנם זאת הדרגא הכי פחותה, אבל עכ״פ זה נחשב לימוד.

יוצא שפירוש העניין הוא כך, ׳קראנו ולמדנו׳ – הקריאה הזאת של־פסוקים, היא נחשבת לימוד.

זהו כעין מה שדוד המלך ע״ה ביקש, כי מי שקורא תהלים, יהא נחשב כאילו הוא עוסק בנגעים ואהלות [עיין ילקוט שמעוני תהלים א׳]. וישנו נדון, האם הקב״ה קיבל את תפילתו, או שלא. כמו שהעיר הגר״ח מואלאזי״ן בספרו נפש החיים [שער ד׳ פרק ב׳]. בדרך כלל, מקובל שכן. רוב גדולי ישראל סוברים שכן. אבל מסתברא כי אין זה אלא לגבי תהלים, כי הם רק שבחים ותפילות, שירות ותושבחות. משא״כ שיר השירים, שזהו ודאי לימוד. אין צורך ששלמה המלך יבקש זאת, כי זה בלא״ה נחשב כך.

מובן א״כ כי זהו מה שאומרים בבקשה, ׳אשר קראנו ולמדנו׳. הקריאה הזאת, היא נחשבת לימוד. דהיינו שהקב״ה קובע לו שכר, כמו שאר עוסק בתורה.

[**נראה** כי כאשר אומרים תפילה זו בפסח אחרי קריאת שיר השירים שנים מקרא ואחד תרגום (אֵלו שנהגו לאמרה. יב״ן), לכולי עלמא אין להשמיט תיבות ולמדנו, לימוד. שהרי התרגום מפרש את המקרא היטב ובהרחבה, ובדרך כלל מבינים את התרגום כידוע, וכמו שניכר מן ההתלהבות בעת קריאתו, בפרט בקריאת העניינים המרגשים שבו. ויש אף שהיו עיניהם זולגות דמעות אז. ועיין בזה במצפי״ת דף ק״ט, ובנפלאות מתורתך מגילת שיר השירים על פסוק שיר השירים אשר לשלמה ד״ה הוסיף. ועיין עוד שם לעיל מינה, מד״ה אכן. ובודאי אין צורך שיבינו כיצד מתפרשות תיבות המקרא לפי התרגום, אלא סגי במה שיודעים שכך מפרש התרגום כוונת אותו פסוק. ואף אם ישנם שאינם מבינים את התרגום, הרי לעומתם רבים מבינים אותו. והלא גדול בית הכנסת הוא שאומר תפילה זו, והוא בכלל המבינים. ואין לומר שזהו טעם הנוהגים לומר תפילה זו רק אז, ולא בכל ערב שבת, לפי שאז אין קוראים את התרגום, ואין הדבר נחשב לימוד, שהרי אפשר לאמרה ולדלג תיבות ולמדנו, לימוד. איתמר].

הערה מהקהל: גם החיד״א במורה באצבע [אות רכ״ו] נקט בזה״ל, **נכון <u>ללמוד תהלים</u> ביום חג השבועות.**

תשובת מרן שליט״א: יפה מאד. ולא רק הוא, אלא רבים מגדולי ישראל, כגון השל״ה, והחמדת ימים בענייני יוהכ״פ פרק ד׳, פלא יועץ ע׳ תהלים, הגר״א פאלאגי בהקדמת ספרו כתוב לחיים. מכל זה סייעתא לנדון דידן.

וישנם דברים נוספים שצריכים להסביר בבקשה הזאת, בלי נדר בהמשך. בשיעור נוסף.

חשוב לנו מאד שיהיה לנו משהו, לזכר הנסים הגדולים האלה, כפי שאמרתי לעיל, כי האחרונות משכחות את הראשונות. חשוב שתהיה לנו קבלה טובה לעתיד. אבל, רק ׳בלי נדר׳.

והשם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, ויתן בליבנו אהבתו ויראתו, אכי״ר.

בקשה לאחר קריאת שיר השירים

מה טוב ומה נעים לאמר הבקשה דלקמן, כפי שנהגו בקהילות רבות אפי' בלדי, כדי שתעלה קריאת שיר השירים לרצון לפני הרצון העליון. ונדפסה לראשונה בס' תיקוני שבת קראקא ה'שע"ג, ונעתקה משם ע"י רבים מגדולי ישראל בכל תפוצותיהם ובסידוריהם. וגם בתימן ע"י כמהר"ר יצחק ונה זיע"א בתכאליל כתי"ק שלו וזולתו, ורבים נמשכו אחריהם.

ויאמרנה בלשון רבים ובקול רם ובעמידה, בכוונה גדולה וברעותא דליבא, אחד מן הציבור, מי שקרא שיר השירים מתחילתו ועד סופו. ואשריהם ואשרי חלקם, כי תפילה זו פותחת פתח להרבה פתחים אשר הם סגורים, כאשר יבין מי שיש לו מוח בקדקדו. והרחבתי עוד אודות בקשה זו בס"ד בשערי יצחק ... ה'תשפ"ה ב'של"ו.

והא לך שפ"ר נוסח בקשה זו, מוגה עפ"י ספרים ישנים עם חדשים, דפוסים וכת"י, ועד אֲחֶרָן זקיני מהריק"א זצ"ל בתכאליל כתיבת יד קדשו

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁבִּזְכוּת שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר קָרִינוּ[א] וְלָמַדְנוּ[ב] (לְפָנֶיךָ), שֶׁהוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. בִּזְכוּת[ג] פְּסוּקָיו[ד], וּבִזְכוּת תֵּיבוֹתָיו, וּבִזְכוּת אוֹתִיּוֹתָיו, וּבִזְכוּת נְקֻדּוֹתָיו, וּבִזְכוּת טְעָמָיו, וּבִזְכוּת שְׁמוֹתָיו וְצִירוּפָיו וּרְמָזָיו וְסוֹדוֹתָיו הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים וְהַנּוֹרָאִים הַיּוֹצְאִים מִמֶּנּוּ. שֶׁתִּהֶא שָׁעָה זוֹ, שָׁעַת רָצוֹן, שָׁעַת רַחֲמִים, שָׁעַת הַקְשָׁבָה, שָׁעַת הַאֲזָנָה. וְנִקְרָאֲךָ וְתַעֲנֵנוּ. נַעְתִּיר לָךְ, וְתִיעָתֵר לָנוּ. שֶׁתִּהְיֶה עוֹלָה לְפָנֶיךָ קְרִיאַת וְלִמּוּד שִׁיר הַשִּׁירִים, כְּאִלּוּ הִשַּׁגְנוּ כָּל הַסּוֹדוֹת הַנִּפְלָאִים וְהַנּוֹרָאִים, אֲשֶׁר הֵם חֲתוּמִים וּסְתוּמִים בּוֹ, בְּכָל תְּנָאָיו[ה]. וְנִזְכֶּה לִמְקוֹם שֶׁהַנְּפָשׁוֹת וְהָרוּחוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת, נֶחְצָבוֹת מִשָּׁם. וּכְאִלּוּ עָשִׂינוּ כָּל מַה שֶּׁמֻּטָּל עָלֵינוּ לְהַשִּׂיג, בֵּין בְּגִלְגּוּל זֶה בֵּין בְּגִלְגּוּל אַחֵר[ו]. וְלִהְיוֹת מִן הָעוֹלִים וְהַזּוֹכִים לָעוֹלָם הַבָּא, עִם שְׁאָר צַדִּיקִים וַחֲסִידִים. וּמַלֵּא כָּל מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה[ז] (הציבור עונים, אָמֵן). וְתִהְיֶה עִם לְבָבֵנוּ וְאִמְרֵי פִינוּ, בְּעֵת מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וּתְפִלּוֹתֵינוּ (אָמֵן). וְעִם יָדֵינוּ בְּעֵת מַעֲבָדֵינוּ (אָמֵן). וְתִשְׁלַח בְּרָכָה וְהַצְלָחָה וְהַרְוָחָה, בְּכָל מַעֲשֵׂי יָדֵינוּ (אָמֵן). וּמֵעֲפַר עָנְיֵנוּ, תְּקִימֵנוּ (אָמֵן). וּמֵאַשְׁפּוֹת דַּלּוּתֵנוּ, תְּרוֹמְמֵנוּ (אָמֵן). וְתָשִׁיב שְׁבוּת שְׁכִינָתְךָ לְעִיר קָדְשֶׁךָ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. אָמֵן, נֵצַח, סֶלָה, לָעַד: (אָמֵן)

ולא נהגו לומר אחריו קדיש, והוא לפי שיטתנו שאין אומרים קדיש אחרי קריאת פסוקים.

···◆ ✕ ···◆◆··· ✕ ◆···

א. י"ג קָרֵאנוּ.

ב. וכן כתוב לקמן קריאת **ולימוד** שיר השירים וכו', רצונו לומר שקריאתו נחשבת לימוד, כמי שעוסק בתורה.

ג. י"ג וּבִזְכוּת.

ד. בהעתקת 'תיקוני שבת' לחכם תימני אחד משנת ה'ת"פ ניקד תיבה זו פִּיסוּקָיו, בהתאם לגי' הקדמונים בכל כי האיי גונא. וכבר בטלה גירסא זו, ולטובה נשתכחה ונשתקעה מפינו, כנראה מפני שחכמי תימן האחרונים הסתירו פניהם ממנה, בגלל השינוי במשמעות. שהרי אין זה שֵׁם תואר, אלא שֵׁם הפעולה, על דרך שאמרו חז"ל (נדרים דף לז.) **פיסוק** טעמים. וזה היפך הכוונה, והבן.

ה. אין לזה ביאור לפום רהטא. אבל הוא ר"ת וס"ת **תי**בותיו, **נ**קודותיו, **או**תיותיו. וכמ"ש בס"ד בשערי יצחק שם.

ו. י"ג בְּגִלְגּוּלִים אֲחֵרִים.

ז. יש מוסיפים, לַעֲבוֹדָתֶךָ.

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

פינחס

תמוז התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך בעניין חשיבות אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו', לאחר קריאת שיר השירים בעש"ק. ביאור העניין שבית המקדש השני נחרב בעון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג' עבירות החמורות שבתורה ע"ז ג"ע ושפ"ד. שנאת איש לרעהו בעוה"ז, גורמת לשנאה בשָמים, מדה כנגד מדה.

ביאור הנוסח שבבקשה דלעיל, שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, 'כאילו הישגנו' כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו', 'וכאילו עשינו' כל מה שמוטל עלינו להשיג. כוונה במלה 'רבון' כל העולמים.

תוכחת בעל שת"ז על מה שלא קוראים את שיר השירים עם הטעמים, ובביאור הנוסח שבבקשה הנז"ל 'ובזכות טעמיו'. חוסר דיוק בקריאת חלק מן המלים בשה"ש, כגון 'באתי לגני' עם זרקא. 'הנך יפה רעתי, הנך יפה'. 'מצאוני השומרים'. טעות המחברים בשה"ש פסוק לפסוק, כמו במגילת אסתר. יש לדקדק בגעיות שבשיר השירים. מובן נוסף למלים 'ובזכות טעמיו'. ובעניין עשיית הטעם אתנחא, בפסוקי שה"ש.

ביאור האמור בבקשה הנז"ל, הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, 'בכל תנאיו'.

המשך ביאור תשובת מהרי"ץ בעניין נישואין בימי בין המצרים, למי שעדיין לא נשא אשה, ואין לו מי שישמשנו וכו'. מה הפירוש בדבריו, 'אם הש"ע החמיר'. ומה שכתב בסוף תשובתו, 'וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל'. וחיזוק המנהג בדורותינו להחמיר בכך, למרות שהשת"ז ומהרי"ץ התירו זאת. התייחסות למ"ש בשו"ת יביע אומר בעניין זה. מסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה, ומה יעשה מי שהוזמן לחתונה כזאת המתקיימת בימי בין המצרים.

שיר השירים המפורש.

כל הזכיות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחוברות "שערי יצחק" – 794
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש בראש ובראשונה לע"נ דודי אחי אבא הרה"ג ישראל בה"ר נסים זצ"ל, שהיאר־צייט שלו השבוע ביום שלישי י"ט תמוז. הוא נלב"ע בשנת התש"ד ברנ"ה. תנצב"ה.

כמרכן מוקדש השיעור באופן מיוחד, להצלחת ידידנו היקר והנעלה רבי איתי דהרי הי"ו, בעבור שהתנדב לרכוש מהונו מדפסת חדשה ומשוכללת, לטובת פעילות מוסדות יד מהרי"ץ, להפצת תורה ומסורת אבותינו ורבותינו נע"ג, ובפרט להוצאת השיעורים השבועיים בחוברות 'שערי יצחק', והפצתם בא"י ובעולם באמצעים שונים.

ירבו כמותו בישראל. הנני רואה כי כמאז גם עתה, ידיו רב לו, ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. השם ברוך הוא יברך אותו בכל מעשי ידיו, ובכל אשר יפנה יצליח. ולהצלחת נות־ביתו רות רותם בת ראובן שתחי', וילדיהם יצחק ומרים ובנימין שיחיו. שיזכו לבריאות איתנה ופרנסה טובה, נחת מהילדים וכל הישועות.

וכן מוקדש השיעור ע"י רבי נפתלי ישכר דוב בן אליעזר יהושע הי"ו מארצה"ב, להצלחה בפרנסה, ונחת מכל יוצאי חלציו. בעבור שהתנדב ג"כ למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי מרדכי בן אבנר הי"ו מארצה"ב, להצלחה בפרנסה, נחת וזיווגים טובים לכל יוצאי חלציו.

וכן על ידי ידידינו רבי אסף בן חיים אחרק הי"ו ורעייתו החשובה מרת ציפורה בת יחזקאל שתחיה מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה שלום בית וזרע של קיימא, ולרפואת אמו מרת תמר בת יוסף, ורפאל הרצל בן אימליה הי"ו. בעבור שהתנדבו – שני האחרונים – למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש – השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

המשך בעניין חשיבות אמירת הבקשה רבון כל העולמים וכו', לאחר קריאת שיר השירים בעש"ק. ביאור העניין שבית המקדש השני נחרב בעון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג' עבירות החמורות שבתורה ע"ז ג"ע ושפ"ד. שנאת איש לרעהו בעוה"ז, גורמת לשנאה בשָׁמים, מדה כנגד מדה.

דיברנו בס"ד [בשיעור הקודם] בעניין קריאת שיר השירים בערב שבת, ואמירת הבקשה שאחריה, רבון כל העולמים וכו', כי הדבר מעורר ומחזק ומדגיש את חשיבות העניין. להתחזק בכך. וגם מי שבדר"כ מאחר, ק"ו מי שלא מגיע לשיר השירים, שישתדל לתקן זאת. כיון שהדבר בא לעורר את האהבה שבין עם ישראל לאביהם שבשמים. הדבר חשוב מאד.

בפרט אחרי המלחמה שעברנו [עָם כלביא], שהקב"ה הראה את ידו הגדולה, בנסים ונפלאות נוראים וגדולים. שלא נהיה כפויי טובה. שיהיה משהו קבוע, להראות כי כפי שהקב"ה אוהב אותנו, כך אנחנו מחזירים לו, לכל־הפחות קצת.

ובפרט כי ידוע ומפורסם מה שמובא בגמ' במסכת יומא [דף ט' ע"ב] בזה"ל, **מקדש ראשון, מפני מה חרב**? **מפני ג' דברים שהיו בו. עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.** שלושת העבירות החמורות ביותר. והגמרא שם מביאה לכך ראיות מן הפסוקים.

ובהמשך מובא כך, **אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים** – לא היו עבירות חמורות. אדרבה, היה אז חיזוק – **מפני מה חרב**? **מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך, ששקולה שנאת חנם, כנגד שלש עבירות, ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים.**

למתבונן, הדבר מדהים. אכן ישנו לאו בתורה, **לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ** [ויקרא י"ט, י"ז]. ואם היו אומרים לנו, כי לאו זה, שקול כנגד אחת מן העבירות החמורות הללו, זה כבר היה חידוש. ששנאת חנם, היא כמו ע"ז? או שאר הדברים? אבל כתוב הרבה יותר, כי הדבר כמו שלושת העבירות גם יחד.

למה חמור כ"כ העון הזה, שנאת חנם? עד כדי כך, שהוא שקול כנגד שלשתם כאחד? ועל זה חרב בית המקדש? ולמרות שבדברים האחרים, הם היו בסדר גמור.

ישנם בכך כמה וכמה ביאורים, ברם חושבני כי ישנו טעם עיקרי לכך – אמנם מבהיל לשמוע אותו, אולם בנראה שזאת היא האמת, או עכ"פ חלק מן האמת – כי כאשר ישנה שנאת חנם בין איש לרעהו בעוה"ז, הדבר מעורר שנאה כנגד ישראל גם בשָׁמים. מה שעושים בעולם הזה, פועלים גם בעולמות העליונים.

עמדתי על כך בהרחבה בס"ד בנפלאות מתורתך שם בפ' קדושים על פסוק הנז' [ד"ה

ואפשר], וכתבתי בין השאר כי **השנאה שבין ישראל למטה, עוררה עליהם שנאה וקטרוג למעלה, עד שנתמלאה הסאה ושילח אותנו מעל פניו.**

מדותיו של הקב"ה, מדה כנגד מדה. את**ערותא** דלתתא, עושה את**ערותא** דלעילא. זה גם לטובה, וגם לרעה. מן השנאה, מגיעים לגירושין. פירודים. כפי שכתוב לגבי יצחק אבינו, **וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי, וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם** [בראשית כ"ו, כ"ז]. **כִּי יִקַּח אִישׁ** וגו' **וּשְׂנֵאָהּ** וגו' **וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ** [דברים כ"ד].

השנאה הזאת, היא עושה שנאה גם בשמים רח"ל.

ישנו מאמר מבהיל – אמנם איננו יורדים להבין את עומק המאמר, אבל הדבר כתוב במפורש, לכל הפחות הננו מבינים את המלים – במדרש ויקרא רבה [פרשה ז' אות א'], ובמדרש הגדול [פרשת צו ופרשת עקב] בזה"ל, **אמר רבי שמואל בר נחמן, קרוב לתשע מאות שנה, היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים. מיום שיצאו ישראל ממצרים, ועד שנה שנתעוררה עליהן בימי יחזקאל** וכו'.

היתה שנאה נסתרת. עד שהתמלאה וגדשה הסאה, וכבר אי אפשר היה יותר.

זאת השנאת חנם.

אם־כן, אם ישנה שנאת חנם, ובעוה"ר לא רק שאנחנו לא היטהרנו – לא התנקינו – ממנה, לכל הפחות שנעשה משהו הפוך, בכדי לעורר את האהבה. וזאת על ידי קריאת שיר השירים, לעורר את האהבה שבין הקב"ה לבין כנסת ישראל.

ישנו מאמר מזעזע בספר הזוהר הקדוש, במדרש הנעלם [פרשת וירא דף צ"ח ע"א] בזה"ל, **כשחלה רבי אליעזר הגדול, ההוא יומא ערב שבת הוה. ואותיב לימיניה הורקנוס בריה, והוה מְגַלֵּי ליה עמיקתא ומסתרתא. והוא לא הוה מקבל בדעתיה מִלַּייא, דחשוב כמטורף בדעתיה הוה.**

רבי אליעזר בן הורקנוס, קרא לבנו הורקנוס על־שם אביו. וביום שהוא הלך לעולמו – כפי הידוע מן הגמ' בסנהדרין ס"פ ארבע מיתות, ובספר הזוה"ק מובאים בזה דברים שאינם מוזכרים בגמ' – הוא היה מדבר דברים עמוקים מאד, כי הוא רצה שבנו ישמע וילמד. אבל הורקנוס, לא קיבל. אמנם הוא שמע באזנו, אבל לא התעמק להבין, כי הוא חשב שאביו 'מטורף'. מה יש לשמוע? כנראה הוא דיבר דברים גבוהים ונסתרים מאד, והיה סבור כי אינו מיושב בדעתו, וא"כ מה יש לשמוע ממנו? כך עלה בדעתו. עד שהוא ראה, שאביו כן מיושב. זה כנר' כפי המתבאר מן המובא בגמ' שם, שהוא ענה לו בעניין התפילין וכו'. ורק מאז, הוא קיבל ממנו. הקשיב ושמע את דבריו.

כיון דחמא דדעתא דאבוי מתישבה עלוי, קביל מניה מאה ותמנין ותשעה רזין עילאין.

לאחר מכן, הוא קרא לרבי עקיבא. הרי רבי אליעזר שאל את רבי עקיבא, למה לא באתם עד עתה ללמוד? ורבי עקיבא אמר, שלא היה להם פנאי. ואז רבי אליעזר כעס עליו, ואמר לו קללה, שתהיה לו מיתה קשה וכו'.

בכי רבי עקיבא ואמר ליה, רבי, אוליף לי אורייתא.

רבי עקיבא בכה ואמר לר"א, טוב, עכשיו תלמד אותי. מה שעד עכשיו לא באנו, הסיבה היתה ידועה, רק שהוא לא יכל להגיד לו זאת בצורה מפורשת, כי זה מפני שרבי אליעזר היה 'מבורך' – מנודה, בגלל עניין תנורו של עכנאי. היה מצב חמור מאד, לגבי התורה שבע"פ. ר"א עמד על דעתו, לא ויתר, וחכמים ג"כ לא ויתרו. בגלל זאת, הפסידו חלק גדול מן התורה.

אפתח פומיה רבי אליעזר במעשה מרכבה, אתא אשא ואסחר לתרוויהון. היתה האש מלהטת מסביבותם.

אמרו חכימיא – הרי באו כמה חכמים לבקר את רבי אליעזר, כאלה שלא הגיעו עד עכשיו, והם אמרו – **דלית אנן חזיין וכדאין לכך. אנחנו לא ראויים. נפקו לפתחא דברא, ויתיבו תמן.**

הוה מה דהוה, וַאֲזַל אֶשֵׁא. ואוליף בבהרת עזה, תלת מאה הלכות פסוקות. ואוליף ליה רי״ו טעמים – גימטריא גבור״ה – **דפסוקי שיר השירים. והוו עינוי דרבי עקיבא נחתין מיא** – ירדו מעיניו של רע״ק דמעות בלי הפסק – **וְאִתַּחֲזַר אשא כדקדמיתא.**

כד מטא להאיי פסוקא, סמכוני באשישות וגו׳, **לא יכיל למסבל רבי עקיבא** – כאן הוא כבר התפרץ בבכי, לא יכל להמשיך – **וארים קליה בבכייתא וגעי. ולא הוה ממליל, מדחילו דשכינתא דהות תמן. אוֹרי ליה כל עמיקתא ורזין עלאין דהוה ביה בשה״ש. ואוֹמִי ליה אוֹמָאָה** – השביע אותו שבועה – **דלא לישתמיש בשום חד פסוק מניה, כי היכי דלא ליחרב עלמא קב״ה בגיניה** וכו׳.

כעת לאחר שהינך יודע ומבין לעומק את מה שכתוב בשיר השירים, תדע כי הדבר מסוכן. אם ח״ו תשתמש בזה בעוה״ז, הקב״ה יחריב את העולם.

> ביאור הנוסח שבבקשה דלעיל, שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, ׳כאילו הישגנו׳ כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו׳, ׳וכאילו עשינו׳ כל מה שמוטל עלינו להשיג. כוונה במלה ׳רבון׳ כל העולמים.

בעל הספר תיקוני שבת, הוא הראשון שהביא את הבקשה הזאת, רבון כל העולמים וכו׳. וכפי שאמרנו אז, לא כתוב מיהו המחבר, ושלא נראה כי הרמ״ק הוא שחיבר אותה.

נראה לי, כי בעל תיקוני שבת הוא שחיבר זאת, רק שברוב ענותנותו הוא לא כתב זאת בהדיא. הוא הראשון אשר הדפיס את זה, והוא לא כתב מיהו המחבר.

מובא שם, וממנו נעתק גם לספרו של השל״ה שער השמים [דף 308] בזה״ל, **תפילה זו – (רבון כל העולמים) – יאמר אחר שיר השירים בכוונה ורעותא דליבא, ואשרי חלקו. כי תפילה זו, היא פתח פתוח להרבה פתחים סגורים, למי שיש לו מח בקדקדו.**

הוא לא הסביר, איזה ׳פתחים׳ ייפתחו על ידי זה.

אבל אולי אחד מן הדברים – או עכ״פ זה קרוב לכך – זהו העניין, כי אחד מן הדברים המיוחדים בתפילה הזאת, הוא מה שאומרים בנוסח בזה״ל, **שתהיה עולה לפניך קריאת ולימוד שיר השירים, ׳כאילו הישגנו׳ כל הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו וכו׳, ׳וכאילו עשינו׳ כל מה שמוטל עלינו להשיג** וכו׳.

בספר מהר״ם שיק [על התורה, שמות דף ע׳] כתב, כי זהו הדבר הכי טוב לכוון, כאשר עושים מצוות. למרות שישנם טעמים למצוות, אבל מי יוכל להשיג את כל העומק והסיבה והטעם של־מצוה? אולי זאת הסיבה, ואולי זאת היא הסיבה? ע״כ הוא אומר, כי הכי טוב לחשוב, שעושים זאת עפ״י כוונת הקב״ה. וא״כ כביכול כיוונתָ את הכל. היקפת את כל ה׳עניינים׳.

וזה לשונו שם [על הפסוק שָׁם שָׂם לו חוק ומשפט וגו׳], **כשם שאין לחקור אחַר מציאות הבורא, אין לחקור ג״כ אחר טעמי המצוות. כי אם נחקור אחר הטעמים, לפעמים בטל הטעם, וממילא יאמר שבטל ג״כ המצוה. כי** אם תגיד שזאת היא הסיבה למצוה, א״כ כאשר הסיבה כבר לא תהיה קיימת, תחשוב שלא צריכים לעשות אותה. ברם, אין דבר כזה.

אבל מ״מ – מצד שני – **אין לומר שאסור לחקור כלל, אחר טעמי המצוות. שהרי אנו רואים קדושים וטהורים מרבותינו זצ״ל, שכתבו טעמי המצוות. החובות הלבבות, הרמב״ם, והחינוך. אלא שעלינו לקבל לעשות המצוות, מטעם חוק. בין שאנו מבינים טעמם, בין לא.**

נכון שישנם טעמים, ניסו להסביר, אבל אנחנו צריכים לקבל זאת כחוק, בלי טעם. [וכזאת כתב מהרח״כ בשם טוב סוף הלכות מעילה ובקיץ המזבח פרשת ואתחנן על פסוק (דברים ו׳, כ״ד) ויצונו י״י לעשות את כל החקים וגו׳ יעו״ש. איתמר].

ואז אם אנו מקיימים המצוה מטעם חוק, נוכל לחקור ג״כ אחר הטעם. ואין לחוש שאם ימצא שבזמן הזה בטל הטעם יבטל המצוה,

*

שהרי מקיים המצוה מטעם חוק. כעת אין את החשש, שמא תאמר כי כיון שהטעם כבר איננו קיים, אזי תתבטל המצוה. כיון שזהו חוק. אינך יודע, מהי הסיבה.

ובהמשך הוא כותב כך, והנה אף אם כבר יודע טעמי המצוות, אין לו מזה שום תועלת. כי מי יודע אם כיון לזה נותן התורה, ואנו מצווין לכווין כוונת נותן התורה במצות, שאנו קיי"ל [או"ח סימן ס' ס"ד] מצוות צריכות כוונה. ואף אם השיג כוונת נותן התורה, הלא אינו יכול להשיג רק מקצת, כי התורה נתנה עם נו"ן שערי קדושה [ראש השנה דף כ"א ע"ב], וכולם נכללים במצות ה', וצריך לכווין כל הנו"ן כוונות.

וידוע שגם משה רבנו ע"ה לא השיג רק מ"ט שערים, ושער הנו"ן היה סגור גם לפניו [כמ"ש שם]. רק בסוף, כאשר 'ויעל משה מערבות מואב', לפני מותו, אז זכה להיכנס לשער זה.

ויש מצוות שלא יבין אפילו מקצת הטעם, כמו בפרה אדומה, שאמר החכם מכל אדם [קה"ר ז' כ"ג אות ד'] שעל כל התורה עמדתי וחקרתי ומצאתי טעם. וכיון שהיגעתי לפרשת פרה אדומה, 'אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני' [קהלת ז', כ"ג]. ומזה אנו רואים, שאין להשיג כוונת נותן התורה, ואין לכוון כוונתו.

ולכן הטוב המעולה, לעשות מעשה המצוה ולכוון בה שעושה מצוה הזאת עפ"י כוונת נותן התורה. ואז הקב"ה מעלה עליו כאלו השיג כל הסודות, וכיוון כל הכוונות.

עד"ז ישנן תפילות שחיברו איזה גדולים, תכוון על דעת מי שחיבר את התפילה, מה שהוא התכוון, כי הוא ידע. אבל בנ"ד הוא – מהר"ם שיק – מדבר על מצוות דאורייתא, כי אם האדם מכוון שהוא עושה מצוה זו עפ"י כוונת נותן התורה, אזי הקב"ה מעלה עליו כאילו השיג את כל הסודות וכיוון את כל הכוונות. אם האדם 'מובילׂ' זאת לשם.

וכמו שמבואר בהרבה נוסחי תפילה, וביותר בנוסַח התפילה שאומרים אחר שיר השירים. כמה כוונות גבוהות ונסתרות ישנן במלים שבנוסח הזה. אפילו במלה 'רבון', כפי שמתחילה הבקשה 'רבון כל העולמים'.

אביא בפניכם את המובא בספר מגילת שיר [סדר אמירת שיר השירים, אות ט"ו, דף קס"ט] וז"ל, טוב שבעת שיאמר תיבת 'ריבון' יכוין שמִלה זו רומזת לשמותיו של הקב"ה, אשר כוללים בתוכם הכל, עד סוף כל הדורות.

והבא בסוד ה' יכוין באמרו תיבת 'ריבון', שהוא בגימטריא ד' מילואים של שם הַוְיָ"ה, ובשמות אלו נרמזים ד' עולמות אבי"ע, שהם אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. וירמוז שיתקשרו ויתייחדו כאחד, לקבל מאור העליון שפע אור הברכה לכל העולמות, עד סוף כל הדורות.

ובהערה [נ'] הוא מביא בזה"ל, כן כתב סידור ישועות ישראל (להרב מסגרת השולחן דף ר"צ) שיאמר תפילה זו בכוונה גדולה, ויכוין באמרו תיבת 'ריבון' כפי הכוונות המובאות בספר ברכת ישועה [שה"ש א', י"ז].

ותבט עיני שכתב ז"ל, מצאתי כתוב בשם רב גדול, שאם בא אחד וביקש ממנו שיתפלל על איזה דבר, אמר תֶּכֶף 'רבון העולמים, עזור לנו על הדבר שמבקש רפואה או שאר בקשה'. והכוונה בתיבת ריבון – שהוא בגימטריא ד' מילואים של שם הוי"ה ב"ה – ברוך הוא – ע"ב, ס"ג, מ"ה, ב"ן, עם שם הוי"ה הפשוט, שהוא בס"ה רנ"ח. וידוע כי ד' שמות אלו הם כוללות ד' העולמות, אצילות, בריאה, יצירה, עשייה. והחַיוּת שלהן, הם ד' אותיות שם המיוחד.

ועל כן בתיבת 'ריבון' כלול הכל, המשפיע הנכבד והנורא, וכללות המקבלים עד סוף הדורות. ולכן אמר, ריבון [כל] העולמים. שיתקשרו ויתייחדו כאחד לקבל מאור העליון, ויתמשך על ידי יחוד זה אור הברכה, הכלול מחיים טובים, וגאולה מצרה, ורפואת חולים, וכל הטובות עכ"ל. וכן תמצא שהביא בלשון זה בהגדה של פסח – שיח יצחק

להרה"צ יצחק וייס הי"ד אב"ד וועריבוי [עמוד רס"א]. עד כאן.

זאת רק לגבי המלה הראשונה, רבון. קל וחומר השאר.

ויש להוסיף ולבאר, כי אף שארבעה מילואי שם הוי"ה, עולים רל"ב, ורבון עולה רנ"ח, נראה פשוט שהכוונה בארבעה מילואים אלו, הם בתוספת שם הוי"ה פשוט בעצמו, שאז הכל עולה רנ"ח.

תוכחת בעל שת"ז על מה שלא קוראים את שיר השירים עם הטעמים, ובביאור הנוסח שבבקשה הנז"ל 'ובזכות טעמיו'. חוסר דיוק בקריאת חלק מן המלים בשה"ש, כגון 'באתי לגני' עם זרקא. 'הנך יפה רעתי, הנך יפה'. 'מצאוני השומרים'. טעות המחברים בשה"ש פסוק לפסוק, כמו במגילת אסתר. יש לדקדק בגעיות שבשיר השירים. מובן נוסף למלים 'ובזכות טעמיו'. ובעניין עשיית הטעם אתנחא, בפסוקי שה"ש.

בעל שתילי זיתים [סימן רס"ז סוף סק"ג] עורר על כך, שקוראים את שיר השירים לא כפי שצריך, בלי הטעמים. כך היה בזמנו, לפני כ–250 שנה.

ליתר דיוק, מהר"ד משרקי – מזרחי – נלב"ע בשנת ה'תקל"א, דהיינו לפני מאתים חמשים וארבע שנים. ומי יודע כמה שנים לפני כן כתב זאת.

וזה לשונו שם, **מנהגינו לומר קודם תפילת ערבית שיר השירים, והוא על פי מה שאמרו בתיקונים תיקון י"ג. ולכן צריך לאמרו בנעימה ובטעמיו בדקדוק, ולא כמו שעושים בזמנינו זה. ומוכרח השליח ציבור לעמוד ולומר הבקשה אחר קריאתם, שקראוהו כקורא איגרת, ואומר ובזכות טעמיו וכו', וזה שקר גמור.**

איך אתה אומר 'ובזכות טעמיו', אם לא קראת עם הטעמים? זהו שקר גמור.

וריב לי על המדפיסים, שלא הדפיסו טעמיו, וזה מורה שבכל המקומות עושין כן.

הוא אומר, כי רואים בכל הסידורים, שהדפיסו – בזמנם – את שיר השירים בלי הטעמים, א"כ הנני מבין – כך אומר בעל שת"ז – כי בכל העולם הדבר כך. אחרת, היו מדפיסים זאת.

ועל מנהיגי הקהילות הרבנים, להוכיח על זה. ועל מלמדי תינוקות מוטל חיוב, להרגיל התינוקות בגירסא דינקותא, ועליהם תבוא ברכת טוב.

כנראה שהדברים הללו, בגלל שהם יצאו מלב טהור, הם נכנסו ללבבות, ותיקנו. הדבר נתקבל. אינני מכיר, בדורות שלנו, כאלה אשר קוראים את שה"ש, שלא לפי הטעמים. רק פה ושם, ישנם חוסר דיוקים. לא מדייקים בהכל. אבל ברוב, כן מדייקים. ובכל דבר, הולכים אחרי הרוב.

אחד מן הדברים שיש להעיר עליהם, זהו דבר בולט, בפסוק [שיר השירים ה', א'] בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה, שצריכים לעשות זרקא במלה 'לגני', ולא שמעתי אף אחד שעושה את הזרקא הזאת [עיין בהרחבה בשיעור מוצ"ק ויגש התשע"ד, נצבים התשע"ה, נח ומטות התשע"ח]. בשנים האחרונות, הנהגנו בס"ד לעשות זאת כאן [בביהמ"ד פעו"צ ב"ב], ולבסוף המשיכו את זה גם באמירת פסוקי ישקני וכו' [אחרי לכה דודי, לפני בר יוחאי].

יש לשים לב, כיצד קוראים את פסוקי ישקני וכו'. כפי שקוראים זאת בזמנינו, כך כנראה הם קראו את כל שיר השירים. זהו כנראה כפי שקוראים אנחנו את מזמורי לכו נרננה וגו', שירו לי"י שיר חדש וגו' [מרן שליט"א מדגים זאת, וכן את ההמשך בפסוקי שה"ש. העורך]. שחורה אני ונאוה, בנות ירושלם. כאהלי קֵדר, כיריעות שלמה. אל תראוני שאני שחרחורת, ששזפתני השמש וגו'. ככה הם קראו. לא עשו את פיסוק הטעמים.

והאמת היא, שנראה כי מהרי"ץ זיע"א לא הקפיד על זה, כי הוא לא הדגיש את עניין הטעמים בכלל.

מהרי"ץ כותב [בעץ חיים, סדר הנהגות ערב שבת, דף צ"ו אות כ"ו] בזה"ל, **ילך לבית הכנסת שש ושמח, ויתחיל לקרות שיר השירים עם אחוזת מרעהו, ויתנהל לאט בקריאתו, כי סודו רם ונישא.**

ובהמשך [בדף צ"ח ע"ב] מהרי"ץ כותב, **ואחר השלמת שיר השירים כולו, יתחילו הקהל**

בנועם שיר ו׳ מזמורים אלו, שהם כנגד ששת ימי החול. ובזה הוא כורת ומסלק הקליפות ששלמו באותו יום, ככתוב בספר תיקוני שבת.

מי שיודע, מהרי״ץ בכתב יד קדשו, לא העתיק את שיר השירים. רק המוציאים לאור – מהר״ר אברהם אלנדאף וחבריו – שהדפיסו זאת יחד עם הטעמים, אבל מהרי״ץ לא הביא זאת בכלל. ואם היה עניין לקרוא שה״ש עם הטעמים דוקא, אזי מסתברא שמהרי״ץ היה כותב זאת. הוא כותב רק שיתנהל ׳לאט׳ בקריאתו. אל תמהר.

יכול להיות, כי כיון שבלא״ה הוא לא הזכיר את הבקשה, ממילא לא היתה אצלו בעיא מצד המלים ׳ובזכות טעמיו׳. הגם שמה״ר אברהם צאלח, שהוא דור רביעי למהרי״ץ, הנהיג לומר בימים נוראים נוסח תפילה על הפרנסה, מ״מ את הבקשה שלאחר שה״ש לא הנהיג, משום־מה.

האמת היא, שבספר עריכת שולחן [דף ק״ד] כתב, כי לכן אולי זאת הסיבה, של־אלה אשר לא אומרים את הבקשה. וז״ל, **אפשר שזהו טעמם של אלה שאין נוהגים לומר הבקשה, כי אע״פ שעצם אמירת שיר השירים יסודו בסוד המובא בתיקונים, מ״מ חששו לומר הבקשה, כי אולי רבים לא דקדקו בקריאתו, ואיך יאמר בזכות נקודותיו וטעמיו** וכו׳.

לפ״ז שמא גם בניקוד, לא דקדקו.

אבל לענ״ד לא מסתברא כי מטעם זה לא נהגו לאמרה, שהרי בלאו הכי הרבה בקשות אינם אומ׳ אף דלא שייך התם האיי טעמא. אלא לא רצו להכביד ולהטריח בהם על הציבור, על דרך הא דקיי״ל בש״ע או״ח [סימן א׳ סעיף ד׳], טוב מעט בכוונה, מֵהרבות בלא כוונה יעו״ש.

בכל אופן, כך היה היה בזמנם. בדורותינו כבר התקבל לקרוא עם הטעמים. גם אם מהרי״ץ סבר שאין קפידא, אבל בודאי שזהו דבר טוב.

מה שכן, צריכים לשים לב, לגבי דברים מסויימים, שאכן הקריאה תהיה מדוייקת. חוץ מן העניין של ׳באתי לגני׳, שצריך לתקן, ישנן פה ושם שגיאות אשר מצויות אצל הרבה אנשים. לא אכנס כעת לפרטים, כל אחד שיתבונן לעצמו.

אחת מן הטעיות הנפוצות, היא בגלל שישנם שני פסוקים הדומים.

למשל, תשמעו אנשים רבים הקוראים את הפסוק, **הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד** וגו׳ [שיר השירים ד׳, א׳] כך, ׳הנך יפה, רעיתי. הנך יפה, עיניך יונים׳. [כמו הפיסוק שבפרק א׳ פסוק ט״ו]. ברם, הפיסוק הזה איננו נכון. צריכים לקרוא זאת ביחד, ׳הנך יפה רעיתי, הנך יפה. עיניך יונים׳.

גם לגבי ׳באתי לגני׳, מה שאינם עושים זרקא, זהו מפני שהם כביכול עושים את הקצב הרגיל, הם רק עושים פיסוק.

לגבי ׳מצאוני השומרים׳, ישנו פסוק אחד שכתוב, **מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים** [שיר השירים ג׳, ג׳]. וישנו פסוק נוסף, שזה ביחד, **מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים** [שם ה׳, ז׳]. לא שמים לב לדיוק.

*

ישנו דבר נוסף, שנפוץ בהרבה מקומות, שמחברים פסוק לפסוק. וישנם כאלה החושבים, כי כך היא ׳המסורת׳ שלהם. לפי דעתי, זהו צמצום המוחין.

כבר שמעתי מאחד שאמר לי בלשון זה, אצלינו המנהג לקרוא שיר השירים, כמו מגילת אסתר. מחברים פסוק לפסוק. [עיין עיני יצחק על שע״ה חלק ה׳ (יו״ד ב׳) הלכות תלמוד תורה הערה ס״א]. לגבי מגילת אסתר, ישנן סיבות מדוע אין נושמין בין פסוק לפסוק [עיין המקורות בעיני יצחק או״ח הלכות מקרא מגילה סימן קכ״ב ריש הערה ל״ג].

הסיבה העיקרית לכך – ומי שיש לו חוש דק, הוא יבין זאת – כי מחברים פסוק לפסוק, רק כאשר הפסוק נגמר בתיבה שהיא מלעיל. למשל, **עִם נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף: עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בְּמְסִבּוֹ** וגו׳ [שיר השירים א׳, י״א–י״ב]. כאשר המלה האחרונה היא מלעיל, אזי זה גורם להמשיך את תחילת הפסוק הבא. כעין ׳קרש קפיצה׳.

כולם עושים זאת, בשירת הים. תשימו לב איך אומרים. **כָּל יְשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד** וגו' [שמות ט"ו, ט"ז]. הדבר בגלל שהמלה 'כנען' היא מלעיל. זה לא בגלל שמתלהבים להגיד 'תפול'. אולי ישנם החושבים כך, כי זאת מֵרִגְשֵׁי ההתלהבות לבקש מאתו יתב' כנגד צוררינו ושונאינו, תפול וגו'. אבל האמת לענ"ד כי לא זאת היא הסיבה. אלא הסיבה היא כדלעיל.

אותו הדבר, במזמור של חג הפסח. אלה שמחברים פסוק עם פסוק הבא, אם תשימו לב תראו כי הם מחברים היכן שהמלה האחרונה היא מלעיל.

במלים אחרות, הדבר מונח בטבע, שזה 'מקפיץ' למלה הראשונה אשר בפסוק הבא אחריו. מי שיבדוק יראה כי האמת היא כך. אין זאת 'מסורת' אלא יוצא כמו מאליו, באופן טבעי. ולענ"ד לא נכון לעשות כן, ולהקפיד על פיסוק הפסוקים, כמו שניתנו לנו בסיני.

*

עכ"פ לגבי 'באתי לגני', הדבר תמוה, כיצד הזרקא הזאת נעלמה?

ולא רק בקריאת שה"ש בערב שבת, אלא גם כאשר קוראים שה"ש עם התרגום, בחג הפסח, לא עושים את הזרקא הזאת.

דרך אגב, מי שרוצה לזכור היכן ישנה זרקא, שיזכור 'באתי לגני' – אל תקרי 'לגני', אלא 'לניגוני'. כדי שיזכור, כי פה צריכים לעשות ניגון. סלסֶלָה ותרוממך.

אותו הדבר, במגילת איכה. ישנו פסוק באיכה [א', י"ב] **לֹוא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶּרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֶשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי** וגו'. ישנה זרקא במלה אליכם, ולא עושים אותה. מכיון שזאת הזרקא היחידה, אין עוד זרקא בכל ספר איכה. וכן בשיר השירים, זרקא אחת בתיבת 'לגני'. על כן הדבר נשכח.

ברם חושבני כי מצוה לתקן. כאשר עושים כאן זרקא, הרי זהו בכלל 'טעמיו'. ואדרבה, יותר מיוחד.

בעבר הסברנו בס"ד [שיעור בראשית התשע"ח], את אלה אשר נוהגים לעשות זרקא, בתרגום ההפטריות. כאשר ישנן שתי הפרדות, עושים את ההפרדה הראשונה עם זרקא. לכאורה, מה פתאום זרקא? הרי אין בפסוק זרקא? אלא התשובה, כי הא גופא. רוצים להראות, שאנחנו קוראים את התרגום, בלי הטעמים. והראיה, היכן שישנה זרקא בפסוק, לא עושים בתרגום. אולם כאן בתרגום, כן עושים.

אכן עיקר הסיבה היא, כי כאשר ישנן שתי הפרדות, עושים כך לצורך הנשימה, בשביל להמשיך את הקריאה, לכן מנגנים בהפרדה הראשונה. ישנם כאלה שאינם עושים כך, אלא הם עושים הפסקה ממש בראשון. שהרי אי אפשר לקרוא הרבה מלים בבת אחת, צריכים לתת לקורא אפשרות לנשימה, לכן הוא עושה פיסוק. אבל אלה העושים זרקא, הדבר ג"כ נותן אפשרות לנשימה, אולם כפי שהסברנו בזמנו, הם כנראה עושים זאת, מפני שהמקובלים אומרים, שאסור לקרוא את התרגום בטעמים, ובכך הם מראים שאין אֵלו טעמים, אלא מנוחה לנשימה.

הרי בהפטרה, זה יותר מהתורה. בתורה אין הפרדות, עושים רק נקודות. אבל בהפטרה, עושים פיסוקים. א"כ כיצד אתה עושה טעמים? אלא מזה שאני עושה כאן זרקא, היכן שלא צריכה להיות זרקא, הנני מראה שאני לא מתכוון בכך לטעמים, אלא רק להנעים את הקריאה. הארכנו על כך בזמנו.

שאלה מהקהל: הבנתי מדברי הרב שעשו זאת כדי שלא יאמרו שקוראים את התרגום עם טעמים, כיון שבתרגום ההפטרות עושים פסיקים. והרי גם בתרגום התורה לפעמים יש פסיקים, כגון בשירת הים.

תשובת מרן שליט"א: יבוא זה וילַמד על זה, כי אין הכוונה בכך לעשות טעמים, רק מפני הנעימה המיוחדת שלהן.

*

צריכים גם־כן לשים לב, להרבה געיות שישנן בשיר השירים, כמו שקיבלנו.

כגון בפסוק, **צֵאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן** [שה"ש א', ח'], כאילו כתוב צִיאִי. **וְאִם־תְּעוֹרְרוּ** [שם ג', ה'], כאילו כתוב וְיאִם. רבים אינם מדקדקים בכך.

דבר נוסף, שהרבה אינם יודעים, **נִטֶּרָה אֶת־הַכְּרָמִים** [שם א', ו']. המלה נטרה, מלעיל. [עיין בשיעור מוצש"ק פינחס ומטות התשע"ח].

בעז"ה כאשר יודפס הסידור – תכלאל 'קהל יהודה', כתבנו שם בס"ד מקצת מן הנימוקים לכך.

למרות שמהרי"ץ לא הזכיר את עניין הקריאה בטעמים, וגם לא הזכיר את אמירת הבקשה, עכ"פ בודאי שאין סיבה שלא לעשות זאת, ושלא לאמרה. רק לא נהגו, או לא רצו להטריח על הציבור כנראה. הרי אפילו את שלום עליכם וכו' [בליל שב"ק לפני הקידוש], מהרי"ץ לא הביא את זה. לא העלה, ואפילו לא הזכיר. כנראה שבזמנו עדיין לא התקבל המנהג הזה. ועכ"פ לא היה נפוץ.

מאי שנא, מהתפילה שאומר התוקע לפני תקיעת שופר, ריבונו של־עולם, בניך בני רחומיך וכו'. שהעלה מהרי"ץ בעצמו, והקדים לכך דברים מעוררים.

וישנם רבים האומרים תפילות נוספות, כגון התפילה קודם חבטת ערבה, בגלל שהדפיסו והכניסו אותה בתכלאל ע"ח, ע"כ רבים אמרו זאת. אולם בעבר, הרבה לא אמרו אותה.

כמו"כ ישנה תפילה לפני נטילת לולב, גם אותה הדפיסו, וישנם כאלה שאומרים אותה.

בתכאליל, ובכללם כתי"ק של מהרי"ץ גופו, אין תפילות הללו כלל.

וישנם כאלה, האומרים תפילה עפ"י הסוד, לפני הגדה של פסח. רבש"ע אתה יודע כי בשר אנחנו וכו'. ישנם כאלה גם בנוסח בלדי, שנהגו לומר אותה. אולם האמת היא, שמהרי"ץ לא כתב אותה במהדורא בתרא, אלא רק במהדורא קמא. במהדורא בתרא, הוא השמיט אותה. אבל עכ"פ, הם כבר התרגלו לומר אותה.

בכל אופן, אנחנו כעת, לרגל המצב שלנו, בודאי שזהו דבר חשוב, להכניס את אמירת רבון כל העולמים וכו' אחר שה"ש, מטעם שהסברנו בס"ד.

*

ברם לגופו של עניין, מה יהיה אם לא קראו עם הטעמים, או מי שאינו יודע לקרוא עם הטעמים, האם ישנה בעיא בכך שהוא יאמַר 'ובזכות טעמיו'?

בספר הליכות עולם לו [דף קפ"א, אות ל"ה] כתב על כך בזה"ל, **יש שכתבו שצריך להיזהר לומר שיר השירים בטעמים, שכן בתפילה שאחר שיר השירים אנו אומרים 'בזכות טעמיו', ואם לא אמר בטעמיו נמצא דובר שקר.**

כנראה כוונתו לספר שתילי זיתים דלעיל. כי לא ידוע על מישהו נוסף שעמד על כך.

על זאת הוא אומר, **ולענ"ד הכוונה באמרנו 'בזכות טעמיו', על הטעמים שיש בו, ולא הטעמים שניגנו אותם.** ישנם טעמים בשיר השירים, ולא למימרא שאני עצמי אמרתי אותם.

והראיה שלו היא, **שהרי אנו גם אומרים 'בזכות שמותיו וצרופיו ורמזיו וסודותיו', ואֵלו בודאי שלא הזכרנו אותם בפינו, ואפילו לא בליבנו. אלא בודאי כוונתנו שהם קיימים ונמצאים בשיר השירים. וא"כ הוא הדין ל'טעמיו', הם הטעמים שלו, אע"פ שלא ניגְנוּ בפינו את טעמיהם.**

ומ"מ בודאי מי שיודע לנגן שיר השירים בטעמים, טוב שיעשה כן. שכן הטעמים ניתנו בסיני, ויש בהם סודות גדולים כמבואר בדברי רבנו האר"י (עץ חיים דף ט"ל סוף ע"ג), וגם לחוש לדברי רבותינו (מגילה דף ל"ב ע"א) שאמרו, כל הקורא בלא נעימה, עליו הכתוב אומר וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים (יחזקאל כ', כ"ה), ופירש רש"י, נעימה – כגון טעמי המקראות. ואע"פ שדחה זאת אביי, מ"מ לא דחה אלא מפני הטענה ש'האם מפני שאינו יודע להנעים בקולו,

יֵאָמר **עליו שנתתי לו חוקים לא טובים**׳? **ומשמע שאם יודע להנעים בקולו, דורשים זאת ממנו. ודו״ק.** ישנו שם נדון בעניין.

אמנם יש להעיר, לא כ״כ פשוט שכך נפסק להלכה, דהיינו עניין זה של ׳כל הקורא בלא נעימה, והשונה בלא זמרה וכו׳. כבר כתבנו על כך בס״ד, במאמר משנת מהרי״ץ [הודפס גם בקובץ דברי חפץ, גליון י״ט, תשרי התשפ״ג בשל״ד].

עכ״פ כך הוא אומר, כי במלים ׳בזכות טעמיו׳, אין הכרח שקראנו זאת עם הטעמים, אלא הכוונה רק שישנם טעמים בשיר השירים.

אבל זה נשמע תירוץ דחוק.

וגם יש להעיר דשאני התם, בזכות שמותיו, שרוב ככל בני אדם אינם מבינים אפילו מקצתם. מה שאין כן הכא, שכל אדם יכול לקרוא שיר השירים בטעמיו, שמא יהיה עליו איזה קטרוג אם יקראנו בלא טעמיו.

ונראה לי בס״ד תירוץ יותר טוב, עפ״י הזוה״ק שהבאנו מקודם. הרי כתוב שם, שרבי אליעזר בן הורקנוס לימד את רבי עקיבא, מאתים ושש עשרה ׳טעמים׳ דפסוקי שיר השירים.

אם־כן, אלו הם ה׳טעמים׳. זהו ׳בזכות טעמיו׳. אין הכרח לומר, כי ׳טעמים׳ היינו כגון פשטא וזרקא ואתנחא וכו׳.

שאלה מהקהל: בודאי כוונת הרב דמי שקרא שיר השירים בלא טעמי המקרא, יפרש כך תיבת וטעמיו. אבל פשט תיבת וטעמיו, היינו טעמי המקרא כמובן, ובפרט שבאה מלה זו אחרי המלים פסוקיו תיבותיו אותיותיו נקודותיו. מה גם שהטעמים שלימד רבי אליעזר, בודאי כלולים כבר במה שאומרים לאחר מכן, ובזכות שמותיו וצירופיו ורמזיו וסודותיו וכו׳. וכמו שכן הוא פשט תיבת וטעמיו בתפילות נוספות, כגון תפילת הפרנסה, ששם הכוונה למזמור בתהלים, ולא מצינו שנאמרו בו טעמים, אף כי יתכן שיש בו טעמים.

תשובת מרן שליט״א: אף שבאה אחרי תיבותיו ואותיותיו וכו׳, יתכן שהיא נמשכת למַטה עם שמותיו וצירופיו וכו׳. אין הכרח שזה כלול עם מה שאומ׳ לאחר מכן, שהרי גם בזוהר עצמו נזכר בנפרד לאחר מכן עמיקתא ורזין עילאין. וגם לפי מה שנסביר לקמן, הרי תיבת תנאי״ו שהיא ראשי תיבות תיבותיו נקודותיו אותיותיו, איננה כוללת וטעמיו, שמע מינה. איך שיהיה, לכל הפחות זהו לימוד זכות שאינו דובר שקר בהחלט, מאחר שאפשר להתפרש במובן הזה.

*

ישנו דבר נוסף, שחושבני כי צריכים לשים לב אליו בקריאת שיר השירים, וזהו הטעם אתנחא. אם כי זאת בעיא לא רק כאן. האנשים עושים את הכל, באותו הקצב. מונוטוני. אינם מבדילים, אפילו בין אתנחא לבין זקף, וכדומה. כיצד לפסק זאת.

כגון בפסוק [שיר השירים ד׳, ב׳] **שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכְּלָה אֵין בָּהֶם.** ׳העולם׳ קורא זאת אותו הדבר [מרן שליט״א מדגים את קריאת הציבור. העורך]. ברם, הרי ישנה אתנחא במלה ׳הרחצה׳. [מרן שליט״א מדגים כיצד לעשות את האתנחא. העורך]. שיורגש כי כאן מרכז הפסוק.

זהו כפי שדיברנו בעבר [שיעור שלך לך התשפ״א] בעניין האתנחא בהפטריות, ובכללם בנביאים וכתובים, כי יש לדקדק בזה. מי שיכול.

בכל אופן הבננו, כי אפילו אם נגיד כי ׳טעמיו׳ כפישוטו, דהיינו טעמי הקריאה, גם אם זאת איננה הכוונה, עכ״פ בודאי שישנה לכך חשיבות.

הערה מהקהל: נפקא מינה, לכוון את שני הדברים, כאשר אומרים ׳ובזכות טעמיו׳. טעמי הקריאה, וגם טעמי הפסוקים, כמו שכתוב בזוה״ק.

תשובת מרן שליט״א: מה־טוב העניין.

ביאור האמור בבקשה הנז״ל, הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, ׳בכל תנאיו׳.

ישנו דבר נוסף, שצריכים להסביר בבקשה הזאת.

בהמשך הבקשה מובא כך, 'הסודות הנפלאים והנוראים אשר הם חתומים וסתומים בו, בכל תנאיו'.

מה הפירוש, 'בכל תנאיו'? על איזה 'תנאים' מדובר?

בספר פסקי תשובות [סוף סימן ע"ר, דף רפ"א הערה 33] **הביא** בזה דבר חידוש, בשם ספר דברי חנה השלם [חלק א' עמ' י"ב] בזה"ל, **מה שכתוב בנוסח 'רבון כל העולמים' שלאחר שיר השירים (שמקורו בתיקוני שבת הקדמון) אשר הם חתומים בו 'בכל תנאיו', אין לו פירוש.**

והנראה שהכוונה על ר"ת ת'יבותיו, נ'קודותיו, א'ותיותיו, ו'טעמיו (וכפי שכתוב בתחילת ה'רבון'), והיו"ד היה קו וסימן לר"ת, והמדפיס טעה בזה.

הוא אומר, כי המלה תנאי"ו, היא ראשי תיבות של ת'יבותיו, נ'קודותיו, א'ותיותיו, ו'טעמיו. והאות יו"ד, זה היה צ"ל סימן ה'ראשי תיבות', אלא שהמדפיס חשב בטעות שזאת יו"ד.

הערה מהקהל: גם בנוסח יהי רצון וכו' שאחרי קריאת תהלים, אנחנו אומרים כך, 'ובזכות תיבותיו, ובזכות נקודותיו, ובזכות טעמיו'.

תגובת מרן שליט"א: כן. בלנ"ד עוד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

נראה לי, כי אפשר ליישב, גם בלי לומר שזאת טעות, כפי שסבר בספר דברי חנה השלם. הדבר פשוט מאד. בהרבה ספרים, כותבים לפעמים בר"ת, את האות הראשונה של־מלה, ואת האות האחרונה. למשל, בספרי הקבלה, כגון מערכת האלוהות, את המלה תפארת כותבים כך, ת"ת. האות הראשונה והאחרונה. וכן עטרת, ע"ת.

חידוש הנוגע לנ"ד, ראיתי בס' ארים נסי [חידושי גטין דף ז' סוף עמוד א'], לגבי הפסוק וְכֵן נָגֹזוּ וְעָבָר [נחום א', י"ב] דרשו חז"ל בגמ' שם 'וכל שכן' כשהן מרובין, וז"ל, **אפשר דדריש תיבת 'וכן' רבים, נוטריקון וכל שכן, כמו שנוהגים לכתוב 'ירושלם' בקצרה י–ם, וכן ד"ר במקום דוקטור, שלוקחים אות ראשונה ואחרונה בלבד** ע"כ. וזה טוב ונחמד, אם היינו מוצאים לחז"ל דרשות נוספות כאֵלה. וע"ע מהרש"א ועיון יעקב ופתח עינים ושא"מ שם.

כמו־כן החיד"א בשם הגדולים ע' מה"ר שלמה – אנשלמה – אסתרוק, כתב, **ונראה שלאדם גדול** – יש שהיו – **מוסיפין קודם שמו אותיות א"ן, שהם תחילת וסוף 'אדון', כאילו יאמר אדון שלמה. וכיוצא בשאר שמות** ע"כ. כמו כן נפוץ בסידורים רבים לציין את שם ה' בשתי יודי"ן יי, כי לא רצו לכתוב שם הוי"ה מלא מרוב קדושתו, כנראה שמא לא ינהגו בו בקדושה כראוי וכו', וידוע שזהו ההתחלה והסוף של שילוב שני השמות הקדושים הוי"ה ואדנות, דהיינו **יאהדונהי**. לקחו את האות הראשונה והאחרונה, וכך יצא יי.

א"כ אפשר לומר גם בנ"ד, דנקט כעין זה מייסד הנוסח, את האות הראשונה ושתי האותיות האחרונות, של תיבת **תנאי"ו**. הרי כל המלים הללו נגמרות באותיות יו"ד וא"ו, א"כ זה ת'יבותי"ו נ'קודותי"ו א'ותיותי"ו. זהו ההתחלה, והסוף שלהן שהן אותיות יו"ד וא"ו. המלה תיבותיו, נגמרת ביו"ד וא"ו, וכן נקודותיו, וכן אותיותיו. טעמיו, אינָה בכללן, לפי מה שהסברנו שהכוונה לטעמים הנסתרים כמ"ש בזוה"ק. א"כ אֵלו הֵן היו"ד והוא"ו האחרונות. הוא חיבר אותן במלה אחת.

הערה בכתב לאחר השיעור: לפרש כי בכל תנאיו הוא ראשי תיבות תיבותיו נקודותיו אותיותיו וטעמיו, קשה לכאורה כי הלא אין זה כסדר דלעיל, תיבותיו אותיותיו נקודותיו טעמיו. ועוד, דאם כן תיבת בו נראית לכאורה מיותרת. ועיין ספר ה' נסי חלק א' דף תמ"ו וסוף דף תע"ג, ואור תורה אדר ה'תשע"ח דף תק"י ד"ה בנוסח, וגם על הפירוש המובא באור תורה שם קשה מתיבת בו.

עוד יש להעיר כי לפי זה חסר טעמיו, ויתיישב רק לפי האמור לעיל שהכוונה לטעמים

שלימד רבי אליעזר, אך כבר הערתי דפשט תיבת וטעמיו אינו כך. ועוד, שלא מצינו קיצורים כאלה אלא בתיבה אחת, כגון ת"ת תפארת, ולא בצירוף כמה תיבות כמו כאן. ועוד, שבקיצורים כאלה מזכירים רק אות ראשונה ואות אחרונה, וכאן אות ראשונה ושתי אותיות אחרונות. ועוד, שחסרים כאן שתי נקודות להוראת הקיצור. ועוד, שבתיקוני שבת שהוא המקור, מנוקד תְּנָאָיו, והרי לפי פירוש מעכ"ת אין לקרוא כך, אלא תיבותיו נקודותיו אותיותיו.

תשובת מרן שליט"א: לעיל הלך כפי הסדר הפשוט, שהרי אי אפשר להקדים את הטפל לעיקר, הנקודות לפני האותיות. וכאן הוכרח לכך לפי המלה תְּנָאָיו, לרמוז שזה כמו תנאי, לכן לא יכל לכתוב תאני"ו, שאין לה משמעות.

שאר ההערות, אין צריך להשיב בפרטות, כי המעיין יבין מאליו מה יש ליישב. רק יש לכתוב כי מה שבתיקוני שבת מנוקד תְּנָאָיו, אין זה בדפוס הראשון שלו, ששם נדפס כל הנוסח ללא ניקוד. ואעיקרא בודאי יש לקרוא תנאיו, בלא לפתוח הראשי תיבות. רק לדעת שזהו המכֻוון בכך.

שאלה מהקהל: כתוב כאן בדף, 'שְׁמותיו' עם שו"א בשי"ן, זה לא צריך להיות בצירי, 'שֵׁמותיו'? שהרי רק כאשר זה סמוך למלה אחרת אזי הניקוד בשוא, כמו [שמות א', א'] **וְאֵלֶּה שְׁמות בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**.

תשובת מרן שליט"א: השאלה היא לא רק לגבי זה, אלא גם בשלהי נוסח תפילה על הפרנסה הארוכה, וכן בתפילות דומות לה. שמעתי כאלה הקוראים 'שֵׁמותיך', 'שֵׁמותיו', אבל ראיתי כי בכל הספרים השי"ן מנוקדת בשוא.

לאחר העיון ראיתי, כי האם אֵמנם שיש חילוק בניקוד כשזה סמוך, שכך כתוב למשל **וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמות לְכָל הַבְּהֵמָה** [בראשית ב', כ'], **אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמות** [במדבר א', י"ז] בצירי, ומאידך בסמיכות זה בשוא, כגון **וְאֵלֶּה שְׁמות בְּנֵי לֵוִי** [שם ו', ט"ז], **וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמות בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** [שם כ"ח, ט']. אבל כשנוספו אותיות בסוף, תמיד הניקוד בשוא, כגון **וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת שְׁמוֹתָם** [שם כ"ח, י"ב] **וּבַל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי** [תהלים ט"ז, ד'] **בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם** [בראשית כ"ה, י"ג] **שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם** [שם כ"ח, י'] **קָרְאוּ בִשְׁמוֹתָם עֲלֵי אַדְמוֹת** [תהלים מ"ט, י"ב].

א"כ ה"ה בנ"ד צ"ל בשוא, ובכל כי האיי גוונא. [וע"ע מדרש הגדול ר"פ שמות דף ו', אל תקרי ואלה שְׁמות, אלא שֵׁמות, ובמצויין בהע' שם. ומ"ש בס"ד בפתיחה לנפלאות מתורתך במדבר דף א' סוד"ה ומסתברא].

בספר הליכות עולם לו [דף קפ"ב], אחר שהביא את דברי חנה השלם דלעיל, הוסיף בזה"ל, **וזכורני כי ראיתי למי שפירש את הראשי תיבות, ת'יבות נ'קודות א'ותיות, והיו"ד והוא"ו שבמלת תנאיו הוא מאחר שכבר שיש רגילות לראשי תיבות תנ"א שפירושו כאמור תיבות נקודות אותיות אפשר להטות אותם וכאילו אומר תיבותיו נקודותיו אותיותיו. ואינני מוצא אותו כעת.**

ואמנם הפירושים נאים ומסתברים אך מעיון בכל הסדורים הקדמונים שראיתי אין אף אחד שכתב בראשי תיבות ולדבריהם צריך לתלות את הטעות במדפים הראשון וכולם נמשכו אחריו והוא קשה ומ"מ טוב שיאמרו בכל תנאיו ככתוב בכל הנוסחאות ויכוונו בלבד לראשי תיבות הנזכרות עכ"ל. ויפה העיר.

המשך ביאור תשובת מהרי"ץ בעניין נישואין בימי בין המצרים, למי שעדיין לא נשא אשה, ואין לו מי שישמשנו וכו'. מה הפירוש בדבריו, 'אם הש"ע החמיר'. ומה שכתב בסוף תשובתו, 'וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל'. וחיזוק המנהג בדורותינו להחמיר בכך, למרות שהשת"ז ומהרי"ץ התירו זאת. התייחסות למ"ש בשו"ת יביע אומר בעניין זה. מסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה, ומה יעשה מי שהוזמן לחתונה כזאת המתקיימת בימי בין המצרים.

דיברנו [בשיעור הקודם] לגבי השאלה, האם אפשר להתיר נישואין בימי בין המצרים, כמו

בספירת העומר, עפ"י מה שמהרי"ץ זיע"א כתב בשו"ת פעולת צדיק [חלק ב' סימן קי"א] וז"ל, **שאל השואל, מהו לישא אשה בימי העומר, כשלא קיים פריה ורביה.**

תשובה. אם הש"ע [או"ח סימן תצ"ג סעיף ב'] החמיר, היינו למי שהוא נשוי. אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פ"ו, הדבר פשוט שמותר גמור הוא. דהא אפי' באבל תוך ל', מותר בכל אלו. כ"ש בימי העומר, דלאו מדינא, אלא מנהג. וכשיש סיבה, כגון דא, שרי. וכן עשינו מעשה כאן. וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל.

מה פירוש המלים, 'אם הש"ע החמיר'? מה זה 'אם'? הרי השלחן ערוך בודאי החמיר?

וחוץ מזה, למה מהרי"ץ היה צריך לומר, 'השלחן ערוך'? וכי זהו הנדון, בגלל השלחן ערוך? הרי גם אצלינו, מנהג העולם הוא להחמיר. הילל"ל אעפ"י שמחמירים.

לגבי השאלה בעניין המלה 'אם', התשובה היא כי ישנו 'אם' שהוא ודאי. זה לא שישנו ספק, האם הש"ע מחמיר או שלא. זה ודאי. כמו שכתוב במכילתא ובפירוש רש"י ע"פ **וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים** [שם כ', כ"א], **אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי** [שם כ"ב, כ"ד], כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה שהם חובה, וזה אחד מהם. ומובנה כַּאֲשֶׁר יעו"ש, ובראש השנה דף ג. ד"ה כדריש לקיש, ובסמ"ע חושן המשפט ריש סימן צ"ז.

ולגבי השאלה, למה מהרי"ץ הביא שהש"ע החמיר, נראה לי שמהרי"ץ רומז כאן, כי הרמב"ם אינו מביא כלל את החומרא הזאת. 'הש"ע החמיר', רק מרן. אולם רבינו הרמב"ם אינו מחמיר בנ"ד, הוא בכלל לא הביא זאת.

ואמנם האמת היא, שהדבר צריך עיון גדול. מדוע הרמב"ם השמיט את העניין הזה, שלא עושים נישואין בימי העומר? כי לכאורה, זה נראה כדבר מוסכם, שכבר כתוב בגאונים. צריכים להסביר את העניין הזה, אולי בלי נדר נעשה זאת בשיעור אחר.

בכל אופן, כאשר מהרי"ץ כתב בסוף, 'וכן פסק הרדב"ז וספר שתי ידות והפר"ח ז"ל', הנני מבין, שכך היתה סברת מהרי"ץ גם בלעדיהם. דהיינו, הבחנתי כי ישנם מן המחברים שכבר ראו את מה שכתבו בספרי הפוסקים, והם מתחילים לדון בדבר כאילו מעצמם, שאפשר להביא ראיה מכאן ומשם וכו'. אבל בעצם, הדבר לא התחיל מהם. כבר דנו בכך בספרים. לא היה צריך להביא את הדבר, כביכול הוא בעצמו מתחיל לדון בעניין הזה. אולם אצל מהרי"ץ, בטוחני שהדבר התחיל ההיפך. כי מהרי"ץ זיע"א, אם אלו אינם חידושים שלו, הוא מביא כי כך כתב פלוני אלמוני. מיד בהתחלה הוא מביא את המקור.

ומאחר דחזינן בנדון דידן, שמהרי"ץ כתב את הדברים הללו תחילה, בשם עצמו, ורק בסוף סיים וכן כתב וכו', שמע מינה. דהיינו, מסברא דנפשיה היה נראה לו כך, עוד לפני שהוא ראה זאת באותם הספרים.

נפקא מינה, כי נראה לענ"ד לפום רהטא שמהרי"ץ מיקל יותר מהם. לפי שהרדב"ז, והשתי ידות – זהו ספר שחיבר מהר"ם לונזאנו – והפרי חדש, הם אינם מתירים לעשות חתונה רגילה. הם מדגישים, שזהו בתנאי 'שלא ירבה בשמחה'. אולם מהרי"ץ, לא כתב את הפרט הזה.

הנני אומר זאת, בתורת הִשְׁעָרה. הדבר אינו בטוח. בפרט כי לפני כן בסימן ע"ו, מהרי"ץ העתיק את מהר"ם לונזאנו, ושם הוא כן הביא את המלים שלו הללו, 'בתנאי שלא ירבה בשמחה'.

כך מהרי"ץ מביא שם [מלשונו], **וכן מה שנהגו שלא לישא נשים עד ל"ג לעומר, בזמן שיש שם סיבה וטעם, לא חיישינן למנהגא. כגון שלא קיים מצות פריה ורביה, או שאין לו מי שישמשנו וכיוצא בזה.**

ובתנאי שלא ירבה בשמחה.

שטעם המנהג הוא מפני השמחה, דלא עדיף מנהג זה מאבילות של שלשים יום, וברור הוא עכ"ל.

אבל שם, הדבר הוא רק בדרך אגב. משא"כ כאן, אשר הוא מדבר על גוף העניין, והלכה למעשה, מהרי"ץ לא הזכיר זאת.

גם השתילי זיתים, שהוא ג"כ מתיר, הוא מביא את הפר"ח שהתיר, כתב כך, 'ובתנאי שלא ירבה בשמחה'.

אולם מהרי"ץ, אינו מזכיר זאת כלל ועיקר. ולא עוד אלא שחושבני כי מהרי"ץ רמז כך, דהיינו לאפוקי מהכי, במה שכתב בזה"ל, 'הדבר פשוט שמותר גמור הוא'. פירושו, שהדבר 'חלק'. א"כ לכאורה אין שום הבדל. כך אני חושב.

*

ודיברנו עוד, כי עכ"פ להלכה ולמעשה, אנחנו איננו מורים ככה. ואינני יודע, אם מהרי"ץ היה בזמנינו, מה הוא היה אומר. כי מדברי מהרי"ץ משמע, שלא היו נוהגים גם בזמנו לעשות אז נישואין, ועם כל זאת מובן שהוא אינו חושש למנהג. אלא כמו ההלכה לגבי אבל, שזהו מצד הדין, ובכל זאת אם הוא לא קיים פו"ר, או אין לו מי שישמשנו, אזי הדבר מותר. א"כ אותו הדבר וקל וחומר בנ"ד, שזה מותר. העניין היה נראה למהרי"ץ, נגד ההלכה. כביכול זהו מנהג טעות, מה שלא עשו אז נישואין אפילו למי שלא קיים פו"ר וכו'.

כך נראה מדבריו.

ונראה כי כך היא ג"כ דעת הרדב"ז, רק שהוא הגביל זאת באמרו כי יש למעט את השמחה.

הערה מהקהל: כמו בברית מילה.

תגובת מרן שליט"א: לא עד כדי כך. עכ"פ שיהא ניכר שזה פחות משמחת חתונה רגילה.

הוא עשה כעין פשרה. הרי הסיבה שלא עושים נישואין בימי העומר, היא כדי שלא תהיה שמחה יתירה, א"כ הרי אין חובה לעשות שמחה גדולה בחתונה, תצמצם את השמחה. אבל למהרי"ץ היה נראה, כי אין צריך להגביל את העניין הזה.

אולם למעשה, הגאון מהר"י יצחק הלוי זצ"ל, שהוא ממעתיקי השמועה, מַמשיכי דרכו של גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זצוק"ל, הוא ג"כ הורה שלא לעשות חתונות בימים האלה, למרות שאותו אדם עדיין לא נשא אשה, ואין לו מי שישמשנו וכו'. [אין זו הוראה מדעתו, אלא מפני שכך המנהג. איתמר].

הדבר מובא בספר איש ימיני [חלק א' דף קע"ג], הודפסה שם התשובה הזאת שלו. הוא נשאל על כך מהעיר רדאע. היבי"ע – הרב יחיא בן יחיא עומיסי – היה שם המרא דאתרא, והוא כתב אליו בזה"ל, **נודיע לאדון, איך מנהגינו מימות אבה"ק דור אחר דור, להחמיר ולאסור תספורת ונישואין בין פסח לעצרת, ומונין מעת ספירת העומר מליל ב' יו"ט של פסח. ומנהג אבו"ת, וכ' ואהב"ת. ומנהג זה לא יזחיחו אותו הפוסקים, כמבואר בטור ובב"י, וגם מר"ן ולבוש ורד"א. וכולם יעידון יגידון פה אחד, כנזכר בדבריהם ז"ל. ואיתא במשנה, אם קבלה, נקבל. ואם לדין, יש תשובה.**

והנה בזמן הזה, סעו המה למנוחות, ועזבו אותנו לאנחות. כעת נשתנה משהו, לאחר שנפטרו אבותינו ורבותינו אשר הנהיגו זאת, ויקם דור חדש אשר לא רצה לדעת.

עמדו מורי הוראה, ופסעו על דברי הפוסקים, והתירו נישואין בפומבי בזה העת. והתחילו בו משבת־קודש כ"ח לחדש ניסן. ולא חשו לא לדברי הפוסקים זלה"ה, ולא למנהג דאיהו אלים עפ"י הדין. ואמרו חז"ל, כל הפורץ גדרן של ראשונים וגדר במנהגים ישכ"ן – ישכנו נחש רח"ל. ולא חיישי למיתת תלמידי רע"ק, דאיהי גרמא לאיסורא. ומצאנו שצרתן של ת"ח מוטלת ע"כ ישראל, דכתוב ואחיכם [כל בית ישראל יבכו] וגו'. וסילוקן של צדיקים, קשה לפני הקב"ה יותר מחרבן בהמ"ק, כידוע ליודעי חן.

לא ניכנס כעת לכל הפרטים, רק נביא את מה שהוא כותב בזה"ל, **והנה** המתירים ס"ל, שעד ר"ח יכול לישא אשה. ולא קיים פו"ר, גם לדעת הפר"ח והמהר"מ – דהיינו מה"ר מנחם לונזאנו – כנזכר בבאר היטב בש"ע סי' תצ"ג.

והנה ודאי איסורא איכא. חדא, משום מנהג. וגם מטעמיה דר"ח, הנה אנחנו מונין ליום ל"ג

מיום טוב ב׳ פסח. וכבר ה׳ זרע אמת ומהרי״ל וה׳ שע״ה – נראה דצ״ל בתי״ו, שע״ת. דהיינו שערי תשובה – **ובמח״ב** – ובמחזיק ברכה – **החמירו אפילו לא קיים פו״ר, וכמו שהובא בסידור בית עובד ובשערי תשובה, והביא מעשה נורא ז״ל. כ״ש נדון זה מנהג אלים, ויש לו מי שישמשנו, ועדיין בחור, וכלתו עדיין כמה שנים עד שתביא סימנין.** בין כה וכה, אין ע״ז פריה ורביה, וכמו שהסברנו בס״ד בשיעור הקודם.

ועוד נעלם מעיני המתירים, מה שכתוב בב״י ובלבוש וברד״א ז״ל, מי שקפץ וכנס, אין עונשין אותו. אבל אם בא לשאול בתחילה, מורין לו שלא לעשות כן, וכן הורו הגאונים. כ״ש – כל שכן – **[ש]עשו כמה שמחות וריקודין ומחולות.** דהיינו, הם עשו בחתונה זו שמחה גדולה.

זה מה שנלע״ד העבד הנבזה. ואתה אדוננו היֵה **לנו לעינים. ואלהים אמת ינחנו בדרך אמת, ותמ״ת** – ותשובתך מהרה תצמח – **אם נאה לעשות כן. ונחתום בשי״ל** – בשלמך ישגא לָעלמין – **בסדר והַזַרתם – והזהרתם – את בני ישראל.**

ומנין להם בעת שנדרשו ע״ז להתיר. והלא כתבו הפוסקים הנז״ל, אם בא לשאול בתחילה, מורין לו שלא לעשות כן. וזה חכמים החמירו, והם התירו וד״ל.

דשו״ט – דורש שלומו וטובתו – **הצ׳ יבי״ע הי״ו.**

כך הוא כתב למהר״י יצחק הלוי, כדי שיגיב בחומרא על העניין הזה, בכדי לגדור את הפירצה הזאת.

*

עונה לו מהר״י הלוי כך, ידי״ן כה״ר החביב ויקיר שי״ל כיר״א.

דברי חז״ל ידועים. והמנהג ג״כ ידוע, באין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה. אך מה נעשה להמתפרצים. אם באנו להשיב להם גמול כמעשיהם, אין לדבר סוף. וחוששני פן יצא האדם חוץ למחיצתו ח״ו.

אם ח״ו אנחנו נצא נגדם ׳בכוח גדול וביד חזקה׳, כגון לנדות אותם, אזי מי יודע? עלול ח״ו שיעשו דברים חמורים, אולי יפנו לשלטונות, או שח״ו יפעלו באלימות. סָתם ולא פירש.

ומימי אבותינו ומימינו, לא ראינו ולא שמענו מי שנושא אשה, אפי׳ בלא ריקודים ומחולות, מעת שחל ספירת העומר עד ל״ג לעומר, [אפילו] למי שלא קיים פו״ר, או שאין לו מי שישמשנו. ואדרבה נוהגים חומרא בזה, וכפי המנהג לדעת האוסרים, ואעפ״י שיש מקילים.

והואיל וקיבלו עליהם סברת האוסרים דור אחר דור, אסור להם להקל, וכמ״ש הרב בהקדמתו לב״י בדיבור המתחיל ואם באיזה מקומות וכו׳. אך השה״ט – השם הטוב – **יכפר בעד, ויחננו דעת בו״ה** – בינה והשכל. **ויכין את לבבנו ללכת בדרכי אבותנו הקדושים נוחי נפש זת״ע.**

ובכן ואתה שלום ואל״ש. אייר ברל״ד.

הצעיר יחיא ן׳ מוסי׳ יצחאק יצ״ו ס״ט.

מובן מכך, כי למרות שהשתילי זיתים ומהרי״ץ התירו, הדבר לא התקבל. ויכול להיות, שגם מהרי״ץ בדורותינו היה מסכים לכך, כי בעוה״ר רואים שהדורות פוחתים והולכים. עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ, וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ [ירמיהו ח׳, כ׳]. דבר זה מתאים לא רק לימי בין המצרים, לעניין הגאולה שלא זכינו, אלא גם בימי ספירת העומר.

בפרט אם רואים כי ח״ו נוצרו מכך בעיות, כפי שמובא באותו מעשה נורא, שעשו נישואין ויצא מכך מכשולים ותקלות, מריבות וקטטות. א״כ גם מהרי״ץ היה מודה.

עכ״פ רואים, כי הפסק הזה לא התקבל להלכה ולמעשה.

אמנם בסוף הוא – מהר״י יצחק הלוי – כותב בזה״ל, **הנה אחרי כָּתְבִי התשובה הנז״ל, הגיע לידי אופן המעשה בפנים אחרות, כי נזכר שם אונס ודוחק, ושיש לחוש גם לביטול הנישואין וכו׳. אז כתבתי תשובה אחרת, כפי השאלה. והכל לפי המעשה. סיון ברל״ד.**

לקראת הסוף, לפני ששלח את המכתב, הוא הוסיף פרט, חזר בו. אבל היבי"ע מעיר על כך וכותב בזה"ל, ובאמת כי היה לו שלא להשיב להם כלל. ונראה כי האמין לאופן המעשה שכתבו לו, מה שאינו אלא להחזיק בסברתם. ה' יודע תעלומות וכל מחשבות.

דהיינו, הדבר כאב להרב יבי"ע. כי הוא כתב ושלח את השאלה מעיקרא למהר"י הלוי, להתריע נגדם, והצד השני נודע להם על כך ושלחו גם הם את השאלה מצידם למהר"י הלוי ו'עבדו' עליו, אמרו לו כי היה שם אונס ודוחק, ביטול נישואין. כביכול, מה רוצים מאתנו? היו לנו כאן סיבות מיוחדות להתיר. לכן היבי"ע מעיר, כי הוא לא היה צריך להאמין להם.

כנראה מהר"י יצחק הלוי לא ידע, כי שם בעיר רדאע, התחילה לפעול קבוצה של אנשים עם דעות זרות. אנחנו כיום יודעים מכך, נתפרסם. אבל אולי אז כנר' הדבר עדיין לא היה מפורסם. הם פרצו הרבה גדרות, בהרבה תחומים. לכן הוא מעיר, כי – במחילה מכבודו – הוא לא ידע כי זהו שקר, מה שהם כתבו לו. הם בלבלו אותו.

בכל אופן מובן, כי אם אכן היה אונס ודוחק, אזי גם מהר"י יצחק הלוי היה מסכים להתיר. במקרה מיוחד, יוצא דופן.

*

בשו"ת יביע אומר [חלק חמישי או"ח סימן ל"ח] להגרע"י זצ"ל ג"כ נשאל לגבי מקרה של אונס ודוחק, בימי ספירת העומר, והוא ג"כ מתיר זאת.

וזה לשונו שם, **נשאלתי אם מותר לערוך חופה וקידושין בתוך ימי ספירת העומר, כשהחתן אשר טרם קיים מצות פריה ורביה, ממהר לנסוע למדינה אחרת, כי ירט הדרך לנגדו. וקיים חשש ג"כ, שאם לא יעשו הנישואין מיד, יתבטל השידוך לגמרי.**

והוא כותב בסוף למסקנא, **אם יש צורך ושעת הדוחק, רשאים לערוך נישואין בחופה וקידושין בתוך ימי הספירה, אם עדיין לא קיים החתן פריה ורביה, או אין לו מי שישמשנו, וכיו"ב.**

אבל ישנם דברים שצריכים לעמוד עליהם, בתוך תשובתו הנז"ל.

הוא מביא את כל שלושת הפוסקים שמהרי"ץ הביא, את הרדב"ז ואת מהר"ם לונזאנו ואת הפר"ח, אולם צריכים להבין כאן משהו.

וזה לשונו שם, **הרדב"ז יליף דין זה, מדין אבילות.** דהיינו, כמו שמותר לאבל תוך שלושים, אם הוא לא קיים פו"ר או אין לו מי שישמשנו, כך הדבר מותר גם בנ"ד, כמו שהקדמנו.

כך הרדב"ז כותב [בשו"ת ח"ב סימן תרפ"ז], **מה שנהגו לא לישא נשים עד יום ל"ג בעומר, אם יש סיבה וטעם לא חיישינן למנהגא, כגון אם לא קיים מצות פו"ר, או אין לו מי שישמשנו וכיו"ב, ובתנאי שלא ירבה בשמחה** וכו'.

מביא על כך בשו"ת יביע אומר, **ואמנם ראיתי לכנסת הגדולה בהגה"ט [סי' תצ"ג] שהביא בשם מהר"ם די לונזאנו בס' שתי ידות שכתב, שאם לא קיים פו"ר או אין לו מי שישמשנו וכיו"ב, לא חיישינן למנהגא, ונושא אשה בימי הספירה, ובלבד שלא ירבה בשמחה.**

וכתב על זה הכנסת הגדולה, ואין אנו נוהגים כן.

בעל כנסת הגדולה הביא את מהר"ם לונזאנו, שכתב כמו הרדב"ז בדיוק. והוא מסיים, 'ואין אנו נוהגים כן'. צריכים להבין, מה רוצה הכנסת הגדולה? מה חידש בכך? הרי הרדב"ז יודע שלא נוהגים כך, ובכל זאת הוא כותב שלא חוששים למנהגא, כי המנהג הזה הוא נגד ההלכה. א"כ מה הוסיף לנו כעת הכנה"ג, בכך שכתב שאנחנו לא נוהגים כך?

כנראה צריכים להבין זאת, כי כיון שהרדב"ז היה כמאה שנה לפני הכנה"ג, וכבר אז הוא פירסם את דעתו בעניין הזה שלא לחשוש למנהג, אולם הם לא קיבלו. אמנם כך הרדב"ז פסק – אינני יודע האם הוא עשה מעשה, או שלא עשה מעשה, בכל אופן מבחינתו היה

אפשר לעשות מעשה – וכבר אנחנו מאה שנה אחרי כן, וההוראה הזאת לא התקבלה. פירושו, שגדולי ישראל לא הסכימו להלכה הזאת. אמנם אין זה ראיה על כולם, הכנה"ג עכ"פ מדבר על ארצו ומקומו, הוא היה בתוגרמה, דהיינו תורכיה, אין אנו נוהגים כן. לא קיבלו את זה. כלומר, עבר זמן רב מאז שהתפרסם הפסק שלו, והוא לא התקבל. יפה.

בא הפרי חדש, ומביא את מהר"ם לונזאנו, וכותב בזה"ל, **הדבר ברור להתיר למי שלא קיים מצות פו"ר, שהרי הרא"ם התיר משום פו"ר ליקח שתי נשים, ולא חשש לגזירת רגמ"ה, דס"ל שלא גזר ר"ג על כך** וכו'.

ובסוף הוא כותב, **וכן נוהגים.**

הפרי חדש כותב במפורש להיפך, כי כך כבר נוהגים. הפר"ח היה במקום אחר, הוא היה בארץ ישראל ובעוד כמה ארצות. הם 'נוהגים' לעשות חתונות, ועכ"פ מתירים למי שלא קיים מצות פו"ר.

לגבי אין לו מי שישמשנו, הדבר אינו כן.

כך הביא גם בשו"ת יבי"א בהמשך, בשם הישועות יעקב, שהוא עושה חילוק בין מי שלא קיים פו"ר, לבין מי שאין לו מי שישמשנו. וז"ל, **סבירא ליה כוותיה בחדא, ופַלֵיג עליה בחדא. דכשאין לו מי שישמשנו וכיו"ב, אין להתיר, הואיל וגם באבילות אסור לבוא עליה עד אחר שלושים. אבל כשלא קיים פו"ר, ששם מותר בתוך שלושים לבוא עליה, ה"נ הכא שפיר דמי.**

נקוט מיהא פלגא, דכשלא קיים פו"ר כגון נ"ד, יש להקל לישא אשה בתוך ימי הספירה.

וכעת הוא מוסיף את מהרי"ץ, **וכן פסק בשו"ת פעולת צדיק ח"ב [סי' קי"א] ע"ש.**

לפענ"ד, הדבר כאן אינו מדוייק. מהרי"ץ לא הסכים לכך, לחילוק הזה. הוא לא עשה פשרה כזאת. מהרי"ץ התיר את שניהם. לא רק מי שלא קיים פו"ר, אלא גם מי שאין לו מי שישמשנו. מהרי"ץ כתב במפורש את שניהם.

הפר"ח והישועות יעקב אומרים, כי רק מי שלא קיים פו"ר, מותר לו לעשות נישואין בימי העומר. ומשא"כ לגבי מי שאין לו מי שישמשנו, שהדבר לא עד כדי כך נחוץ. והיבי"א מסיים – לאחר שהביא את דבריהם – כי כך פסק בשו"ת פעולת צדיק. ברם, הדבר אינו כן. מהרי"ץ לא פסק ככה. מהרי"ץ כתב במפורש בזה"ל, **אמנם אם עדיין בחור, או שאין לו מי שישמשנו, או שלא קיים פו"ר, הדבר פשוט שמותר גמור הוא.**

שאלה מהקהל: אולי מ"ש שכן פסק מהרי"ץ, חוזר רק לגבי עיקר העניין?

תשובת מרן שליט"א: אם כן לא היה לו לכתוב זאת אחרי דברי הישועות יעקב, אלא קודם לכן, עם הרדב"ז ומהר"ם לונזאנו.

שאלה מהקהל: אם כן גם על מהרי"ץ דנקט וכן כתב הפרי חדש, יש להעיר שאין זה כדבריו ממש.

תשובת מרן שליט"א: לא. יש שלושה הבדלים. **א'** לשון מהרי"ץ הוא, וכן פסק הרדב"ז, וס' שתי ידות, והפרי חדש. א"כ הוא לא דיבר רק על הפר"ח, אלא כְּלַל ואפילו הקדים את הרדב"ז ושתי ידות, ולגביהם ודאי הדבר נכון ומדוייק.

ב' הפר"ח לא פסק כי מי שאין לו מי שישמשנו אין להתיר, רק כי מי שלא קיים פו"ר הדבר ברור להתיר יעו"ש. ש"מ וכך הדעת נותנת שזה ג"כ מותר לדעתו, רק שזה פחות ברור.

ג' יתכן כי מהשת"ז משמע שהבין כך את מסקנת הפר"ח, שהרי כתב בפשיטות [בסי' תצ"ג סק"ד] בזה"ל, **בזמן שיש סיבה, כגון שלא קיים פו"ר או שאין לו מי שישמשנו, לא חיישינן למנהגא, ובתנאי שלא ירבה בשמחה (פר"ח בשם מהר"מ לונזאנו)** יעו"ש. ולא הביא את המשך דבריו. אף שיש לדון בזה.

ובזה יובן מה שראיתי לאחר מכן שכבר בבאר היטב שם, הביא בפשיטות את הפר"ח שהסכים למהר"ם לונזאנו, גם לגבי מי שאין לו מי שישמשנו יעו"ש. וכמרכן המשנ"ב בשער הציון שם אות א'. שמע מינה כדברינו, ברוך הוא וברוך שמו. וע"ע כף החיים סק"ב.

שאלה מהקהל: הל' למעשה בימי בין המצרים, הדבר מותר?

תשובת מרן שליט"א: דיברנו על כך בס"ד בשיעור הקודם. אנחנו לא מתירים זאת לכתחילה, אפי' למי שלא קיים פו"ר, כי אסור לפרוץ גדר.

שאלה מהקהל: מהי הגדרת של 'מי שאין לו מי שישמשנו'?

תשובת מרן שליט"א: כגון אדם שאין לו מי שיכין בעבורו אוכל. אמנם כיום בזמנינו אולי ישנה לו אפשרות, להזמין אוכל מוכן ממקום אחר. אבל כל אחד, לפי המצב שלו.

הם אוסרים, אפילו אין לו מי שישמשנו. אבל מהרי"ץ מתיר זאת, אם האדם נמצא במצב שהוא צריך עזרה, כגון אם הוא חולה, וכן שיביאו לו אוכל. או שהוא צריך מישהו, שיעזור לו להוציאו ולקחת אותו, ואין לו. הוא צריך אשה שתעזור לו. מישהו קבוע, שיהיה אצלו צמוד יומם ולילה, אולם אין לו. לא פינוק.

שאלה מהקהל: אולי כמו שכתוב בגמרא, לכי ופרנסי בני אחותך.

תשובת מרן שליט"א: טוב. זה בגמ' מועד קטן דף כ"ג ע"א. הכוונה שתגדל אותם ותטפל בהם, כיון שאשתו מתה יעו"ש.

הערה מהקהל: זאת האמת. אם אין אשה בבית, אין מי שישמש.

תגובת מרן שליט"א: הכל לפי העניין. מהו הסיפור האישי, זה לא משנה כעת. כי להלכה ולמעשה, הכל תלוי לפי המצב.

הערה נוספת, על דברי היביע אומר.

הוא הרגיש, כי מהר"ם לוזאנו העתיק את הרדב"ז. הוא כתב זאת – בתוך דבריו שם – בלשון מליצית בזה"ל, **וכנראה שמהר"ם די לונזאנו צדיק עתק תשו' הרדב"ז הנ"ל, כי שני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד, שפה אחת ודברים אחדים.**

'צדיק עתק', זאת לשון מליצה, ע"ד שנאמר [תהלים ל"א, י"ט] הַדְּבֻרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק. ומשתמשים בכך בספרים במובן אחר, כי הוא העתיק.

ולמעשה, הוא – הגאון בעל יביע אומר – לא ראה שמהרי"ץ כבר עמד על כך [בחלק ב' סימן ע"ו], כי ישנה כאן העתקה. מהרי"ץ הדגיש זאת שם, וגם ביאר את הסיבה לכך.

וזה לשון מהרי"ץ שם, **והנה דברי הרדב"ז אלו, העתיקם מהר"ם לונזאנו ז"ל בס' שתי ידות, אף שלא בא לידי מדה זו בספרו זה להעתיק פסקי דינים.** הרי מהר"ם לונזאנו אינו 'מלקט', א"כ מה פתאום פה הוא העתיק את כל דברי הרדב"ז?

אמנם להיות שראה שהוא דבר נאה ומתקבל, העתיקו לרוב חשיבותו. גם הרב כנה"ג הביאו. גם הרב מהר"ם חאגיז הביאו בספרו לקט הקמח. ומדהביאוהו ולא חלקו עליו, מוכח דס"ל כוותיה יעו"ש.

שאלה מהקהל: ההערה על יבי"א אינה מובנת, אלא אם כן מהר"ם לונזאנו העתיק דברי הרדב"ז מבלי להזכיר את שמו. האם אכן כך.

תשובת מרן שליט"א: הוא הזכיר בהדיא את שמו, כיעויין בספר שתי ידות דפוס ונציא השע"ח בסוף אצבע שני דף נ"א ע"ב, וזה מה שהיה לנגד עיני מהרי"ץ. אך משום מה, הכנה"ג כשהעתיק את דברי מהר"ם לונזאנו, לא הוסיף שזה בשם הרדב"ז. והיביע אומר לא ראה בגוף הספר שתי ידות.

*

כעת דבר נוסף.

בשו"ת יביע אומר חלק ששי [או"ח סימן מ"ג] כתב בזה"ל, **בבואי שנה זו (התשכ"ט) לשרת בקודש בעיר ואם בישראל תל אביב רבתי והמחוז, הוריתי בסייעתא דשמיא לרבנים רושמי הנישואין ברבנות הראשית לת"א יפו, להרשות לעשות נישואין לספרדים ועדות המזרח גם לאחר י"ז בתמוז עד ראש חדש אב, ולא עד בכלל, כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, וכמנהג עיר קדשנו ותפארתנו ירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן, וכמבואר בספר פרי האדמה חלק ד' בשם שולחן מלכים. וכן הוא במנהגי ירושלים. ובפרט שרוב הנרשמים לנישואין, הם רווקים שעדיין לא קיימו מצות פריה ורביה. ואף על פי שעד כה לא נהגו לרשום לנישואין בימי**

בין המצרים גם לספרדים ועדות המזרח, צוויתי שמכאן ולהבא ינהגו להקל כאמור, ואמרתי לבאר טעמי ונימוקי בזה בעזרת ה' יתברך.

הוא מאריך שם, להתיר נישואין לכתחילה עד ר"ח אב, כפי שכתב מרן בשלחן ערוך [סימן תקנ"א סעיף ב'], שנוהגים שאין נושאים נשים מר"ח אב, עד אחרי תשעה באב.

ישנם כאן טעמים רבים, שלא ניכנס אליהם כעת. נעמוד רק על נקודה אחת, מאחר שהיא ג"כ קשורה למהרי"ץ זיע"א.

הוא כותב כך, **ושמעתי שיש טוענים על דְּבָרַי** – ישנם כאלה שאינם מסכימים איתו – **שמאחר שהרבנים הראשיים לת"א יפו שקדמוני הניחו המנהג להחמיר, אין לשנות המנהג.**

מה אתה בא ומתיר? עד היום, כל הרבנים הספרדים אמרו שאסור, ופתאום אתה מתיר?

ולאו מלתא היא. דהיינו זאת אינה טענה. **שמקום הניחו לי להתגדר בו.**

ומכל שכן שידוע שהרבנים הראשיים הספרדים שקדמוני – תשמעו דבר חשוב מאד, שהוא אמיתי – **הוו מיכף כייפי לעמיתיהם הרבנים הראשיים האשכנזים, הגאון רבי בן ציון עוזיאל, היה כפוף להגאון ראי"ק. (ונודע כי מרוב אהבתו לאיחוד ומיזוג העדות, הציע לוותר ולבטל אף את השחיטה הספרדית, והסכים שהספרדים יקבלו עליהם מנהגי השחיטה של האשכנזים, אלא שהגאון רבי צבי פסח פראנק ז"ל התייצב מנגד, ואמר, "אף אם הרבנים הספרדים יוותרו על מנהגי השחיטה הספרדית, אקום אני ואארגן שחיטה ספרדית. שכל עדה, צריכה להמשיך במסורתה ומנהגיה המקובלים מדורי דורות. וכל שבט ושבט, עליו לתפוס כמנהג אבותיו").**

וכן הגאון רבי יעקב משה טולידאנו, בהיותו רב ראשי לת"א–יפו, לא היה יכול להרים ראש כלפי עמיתו יבדל לחיים טובים הגאון רבי איסר יהודה אונטרמן שליט"א, ולחלוק עליו בהלכה.

והם היו ממונים ושולטים על הרבנים רושמי הנישואין, והנהיגו הכל כמנהג בני אשכנז, ולמען השלום שתקו. שָׂרִים עָצְרוּ בְמִלִּים, וְכַף יָשִׂימוּ לְפִיהֶם [איוב כ"ט, ט']. והדברים מפורסמים בבירור גמור. ובמקרה שכזה ודאי שלא נחשב מנהג.

מה אתם טוענים, 'נהגו'? זהו אינו 'מנהג'. הם – הרבנים הראשיים הספרדים – היו כפופים לרבים האשכנזים, אשר שלטו וקבעו כך לרושמי הנישואין, שלא ברצונם.

ומהו המקור שלו, שזה לא נחשב 'מנהג'?

וכמו שכתוב בשו"ת פעול(ו)ת צדיק חלק ב' סימן ע"ו סוף עמוד ס"א, עיין שם.

אבל אנן דלא כייפינן, תהילה לאל יתברך, על משמרתי אעמודה להחזיר עטרה ליָשנה, להורות כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ולהשוות מנהג עירנו ת"א יפו כמנהג עיר קודש תיבנה ירושלים של זהב.

כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכן קיימו וקבלו הרבנים הגאונים רושמי הנישואין, והוקבע המנהג זה שנים רבות, להתיר נישואין לספרדים ועדות המזרח לאחר י"ז בתמוז עד ראש חודש אב, ולא עד בכלל, כמו שנוהגים במנהגי ירושלים. והבא לשנות ולהחמיר, חטא רבים נשא, וידו על התחתונה. ושומע לנו ישכון בטח, ושאנן מפחד רעה, ומה' ישא ברכה.

זאת אמת גמורה, כי הוא לא היה כפוף כלל ועיקר לרבנים האשכנזים.

הערה מהקהל: בכל שנה הוא היה אומר, כי בעלי האולמות עשו לו הפגנות על כך שהוא ביטל את החתונות במוצאי שבת, ולכן בתמורה הוא התיר להם עד ר"ח אב.

תגובת מרן שליט"א: נכון, בגלל שזה גרם חילול שבת. אולם אינני נכנס כעת לכללות הנושא, שיש עוד מה לדון מלבד זה. רק מה שנוגע למהרי"ץ.

גם רבנים ספרדים, אשר אינם מסכימים איתו על כך שהוא משנה את מנהגי העדות בארץ ישראל, בטענה כי זהו אתרא דמרן, מ"מ בנקודה זו שיבחוהו, שכן ראיתי רבנים

מרוקאים אשר ממש באצילות – כגון הרב חיים טולידאנו, אחיו של מחבר הספר 'דברי שלום ואמת'. הדבר בזכות ידידנו הרב אלון גרטי הי"ו, שהביא לי את הקובץ אור המערב [חוברת ל', אלול התשפ"ד, דף קמ"ח] – כתב בזה הלשון, **ברור כי לכולנו, צאצאי ארצות המזרח והמערב, היתה הערכה והערצה רבה, למהפכה שחולל מרן הרב עובדיה יוסף זצוקלה"ה. הפוסקים הספרדים שנדחקו לקרן זוית מאז קום המדינה, הם ותורתם ומנהגיהם, חזרו באחת להיות גורם שיש להתחשב בו. אין חולק על כך, כי הוא נתן את האומץ להחזיר עטרה ליְשנה.**

מאידך, נוצר בלבול אצל חלק נכבד מיהודי מרוקו וצפון אפריקה, כאשר נתקלו בסדרת ילקוט יוסף במנהגים שונים ממה שהיו רגילים בהם מימים ימימה במסורתם עתיקת היומין. כך נוצר אז הצורך, לרכז בכתב את היסודות ההלכתיים שעליהם מתבססים אותם מנהגים עתיקים, שאפיינו את יהדות צפון אפריקה בכלל, ויהדות מרוקו בפרט.

מצד אחד הם מכבדים אותו, אולם מאידך הם אינם מסכימים אתו. ממש בצורה מאד אצילית. הם עושים השוואה, כפי שהרמ"א עשה ספר על הבית יוסף, פרשׂ עליו מפה. הגהות. לא בנה במה לעצמו, אלא התחבר והצטרף לספרו. אבל אלו 'דברי שלום ואמת'. בלי ח"ו לפגוע.

אבל בכל זאת, יש לי כאן שתי הערות.

דבר ראשון, לגבי הפרט הזה, של רבני הספרדים שהיו לפניו – כגון הרב יעקב משה טולידאנו – הסיבה שהוא הסכים שלא לעשות נישואין בימי בין המצרים, איננה בגלל שהוא היה כפוף לרבנים האשכנזים. הדבר אינו נכון. אלא הסיבה היא, כי גם במרוקו, אשר משם מוצאו, לא עשו נישואין בימי בין המצרים, החל מי"ז בתמוז. זה לא בגלל האשכנזים. כנראה כך היה ברוב ארצות הספרדים, אלא שאין פנאי לחפש ולחטט אחרי זאת בספרים שונים.

למשל, בספר נתיבות המערב [דף ר"ט אות ג'] שהם מנהגי ארץ מרוקו, מובא בזה"ל, **נהגו שאין נושאים נשים, ואף לא עורכים אירוסין, בימי בין המצרים.**

ובאות ד', נהגו שאין מסתפרים בימי בין המצרים וכו' יעוש"ב.

כמו כן ראיתי בספר ברית כהונה [אורח חיים דף ט"ז אות י"ב], לגבי מנהג גרבא, בזה"ל, **בין המצרים, נוהגים פה שלא לגלח משבעה עשר בתמוז עד אחר תשעה באב, וכמ"ש מור"ם ז"ל סי' תקנ"א ס"ד** וכו'. כמו דעת הרמ"א.

ובאות י"ג, בין המצרים, נוהגים פה שלא לישא אשה מי"ז בתמוז והלאה, עד אחר ט"ב. וכמ"ש מור"ם ז"ל סי' תקנ"א ס"ב ע"ש.

בדיוק כמו אצלינו התימנים. למרות שמרן הש"ע החמיר בנישואין רק מר"ח אב. והרי לפי רבינו הרמב"ם, גם אחרי ר"ח אב הדבר מותר, אבל נהגו בקהילותינו להחמיר.

[**הערה** בכתב אחרי השיעור: לכאורה מה שכתב הרמב"ם בפרק ה' מתעניות הלכה ו' משיכנס אב ממעטים בשמחה, זה כולל איסור נישואין אז. וכך מתבאר מדברי מהרח"כ בשם טוב שם שכתב שהרמב"ם סמך על מה שכתב בפרק ג' הלכה ח', ושם כתב דממעטים באירוסין ונישואין אלא אם כן לא קיים מצות פריה ורביה. ויש לעיין בלחם משנה שם בפרק ג'. איתמר.

תשובת מרן שליט"א: עכ"פ מרן הבית יוסף, שהוא בעל השלחן ערוך, הבין כי מדין התלמוד מותר נישואין גם אחרי ראש חודש אב, שכן כתב מפני זה בב"י סימן תקנ"א (ד"ה ומ"ש ולפי זה) כי מה שאין נוהגין לישא כלל אז, אפילו מי שאין לו אשה ובנים, הוא רק משום דלא מְסַפְּנָא להו מלתא יעו"ש. וע"ע בשיעור מטות דלקמן.

ואפילו אליבא דתירוץ השם טוב התם (כי הבית יוסף ושאר מפרשים, תירצו באופנים אחרים את הקושיא מדוע לא כתב הרמב"ם אף לגבי משנכנס אב, שממעטים במשא ומתן) הלא מפורש ברמב"ם שם בפרק ג' הל"ח (לגבי תעניות על הגשמים) שממעטים באירוסין ונישואין אא"כ לא קיים מצות פריה ורביה יעו"ש ובמפר', ש"מ כי למי שלא קיים מצות פו"ר מותר, ומינה נילף לנ"ד. יב"ן].

אינני יודע, ממתי המנהג הזה? יכול להיות שהמנהג הזה היה אפי' לפני מרן, בארצות

הללו. כמו שמצוי עוד עניינים כאלו, ובכל כה"ג לא קיבלו הוראות מרן כנודע. לא כל הארצות, כי ישנן הרבה ארצות, אבל עכ"פ בהרבה מארצות הספרדים החמירו. אם כן, לא היה כאן ויכוח בין אשכנזים לספרדים.

הפרט הזה, הוא תמוה. כי מה שהרב י"מ טולידאנו רב הספרדים בתל אביב החמיר שלא לעשות נישואין מי"ז בתמוז, זהו בגלל שכך הוא ג"כ מנהג הספרדים.

זהו דבר אחד.

*

דבר שני, לגבי הראיה הזאת שהיבי"א מביא ממהרי"ץ – בעניין מה שהם היו כפופים לרבנים האשכנזים – הדבר הינו 'כרחוק מזרח ממערב'.

מהרי"ץ דיבר, על מה שבארץ תימן היתה כפייה, שלא להסתפר בימי העומר. אבל הכפייה אז היתה עונש כספי, וגם שמו אנשים בבית הסוהר. משא"כ בעניין כפיית הרבנים כאן בא"י. אין בכלל מה להשוות.

ביביע אומר נסמך בזה ע"ד מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק, שציין כמקור מדוייק ח"ב סימן ע"ו סוף עמוד ס"א, וכמו שהקדמנו.

הכוונה לדפוס הישן של פעו"צ, מה שבדפוס החדש הוא בדף פ"ד פ"ה, ושם כתוב בזה"ל, **ואם שראשי עם, בתחילת המנהג, שתקו ולא ענו על זה. היינו טעמא. דחשו למחלוקת, או משום כבוד. ושתיקה כזאת, לא הוי הודאה. כי מנהג השרידים אשר ה' קורא, לתת כבוד לפרסום, ולא להיכנס במחלוקת. מה גם כי ציוו חז"ל בפרק הבא על יבמתו ואמרו, אסור לת"ח לומר דבריו במקום שאינם נשמעים. וכבר ידוע מ"ש הר"מ, מביאו הטור בסי' ס"ז והרד"א, שנשאל הר"ם על מה שמפסיקים בקרוב"ץ, והשיב שאסור להפסיק מכמה טעמי וכו' עד ואשר הוגד לכם שאני יושב ביניהם ושומע ושותק, אמת הוגד לכם, ולא מפני שהדבר ישר בעיני וכו'. אך מה שהוגד לכם שיש בידי למחות, לא הוגד לכם האמת. על כן אמרתי הנח להם לישראל שיהו שוגגין ואל יהיו מזידין, וזאת היא סבת שתיקתי וכו' ע"כ. א"כ אין להביא ראיה מהשתיקה במנהגות, שדעת חכמים נוחה מהם או מהמונם, אך ורק סבת שתיקתם מה שזכרנו. וזה מפורסם מאד ע"כ.**

אבל כנראה במחכת"ה לא שת ליבו, שהדברים האלה נשענים ונתמכים על מה שהקדים מהרי"ץ לעיל מינה (בדפוס ראשון בדף נ"ח נ"ט, ובדפוס החדש בדף פ"ב) וכדלקמן.

לפני כן בתחילת התשובה, מהרי"ץ כתב שם בזה"ל, **שאלתָ בענין דינים הנוהגים בימי העומר, שגזרו שלא להסתפר, אם הוא מטעם שמתו תלמידי ר' עקיבא, וכי אפשר שתהיה אבילותם יותר מאבילות המקדש וירושלים. ושמעת עלינו, שאנו נהגנו להסתפר בימי העומר.**

ומהרי"ץ עונה לו כך, **יקבל הנכבד את תשובתו.**

דע ידידי, כי קושיא היא. אמנם עיקר הטעם הוא, מפני שהם ימי דין, וראוי להיות אדם נכנע בימים אלו. לכך נהגו באותם המקומות שלא להסתפר, דרך הכנעה, להיותם ימי דין. וראיה לזה, שהרי מדת הדין פגעה בתלמידי ר' עקיבא בימים אלו, ולזה תלו הדבר במיתתם דרך הַשְׁאָלָה.

אמנם המנהג הזה נתפשט באיזה מקומות. אך במקומינו זה, ארץ התימן, לא היו נוהגין כן. דהיינו, הם היו מסתפרים.

ומקרוב, כמו מ' שנה, יצא חכם אחד מאיי הים, ומדי עברו לעירנו הכריח הציבור לנהוג כן, מטעם איסור, ומנעם שלא ברצונם.

ובהמשך [באות ב', דף פ"ב בדפוס החדש וכנז' לעיל] מהרי"ץ כותב כך, **ועתה אמרתי לדבר עוד, בהיות כי שמעתי אומרים, דכיון שנשיאנו אדוננו כה"ר שלום הכהן זצוק"ל הסכים וקיים דברי האיש שבא מאיי הים, ראוי לקיים המנהג שלא להסתפר.**

ואעַן ואומר, **כי הנה מודעת זאת בכל ההמון, כי מקודם היום כמו מ"ה או מ"ט שנה, היו כל הקהל נוהגים להסתפר כל ימי העומר. זולתי**

קצת מן הקצת יחידים, מעט לא הרבה, לא ישלמו למנין עשרה.

ומדי עבור החכם הראשון פֹּה מחנינו, כפי מה שהיה רגיל בעירו להחמיר שלא להסתפר, הקפיד על זה, ודיבר באזני הנשיא הנז"ל. הנשיא זהו הרב שלום הכהן, המכונה עיראקי, אלאוסטא. מהרי"ץ כתב מקודם, כי הנשיא אישר את דברי האיש ההוא, לקיים המנהג שלא להסתפר.

ואז הנשיא, בכֹח שיש לו – כיון שהוא היה נשיא הקהילה, והיה לו קשר חזק עם השלטונות – **גזר על הציבור למנוע התספורת, בכֹח ואֵל. הן לענוש נכסין, הן לאסורי.** הוא חייב לקנוס אותם, או להכניס לבית הסוהר, מי שהסתפרו בימי העומר.

ועדיין היו אנשים מהקהל שלא נמנעו.

כעת תשמעו, יותר גרוע.

עד שבא תגר אחד סוחר, שמו נסים נֹח סויסי – כנראה הקריאה סֶוֶיסִי, הוא היה מהעיר סואץ. תעלת סואץ עדיין לא היתה אז, לא חפרו אותה אז עדיין. אלא הכוונה לעיר סואץ, שבה הפתח הדרומי של אותה תעלה הנקראת על שמה – **ונתרעם על אדוננו הנשיא מהמנהג. כפי מה שעלה בחשבונו, שזה דבר אסור כנבילה וטרפה, וכערוה החמורה.**

תספורת בימי העומר? אוי ואבוי!

ואדוננו הפיק רצונו – כעת הנשיא הנז"ל התעורר להחמיר האכיפה יותר – **ויעבר חיל בכל מחנה העברים, לחפש מי ומי מהמסתפרים, לאסור אותם במאסר המלך.**

שמעתם? היא ציוה לחפש אחריהם, מי הסתפר? ומי שמצאו שהסתפר, השליכו אותו לבית הסוהר.

וכ"כ חָזַק הדבר עליהם, עד שנמנעו כולם.

כעת מהרי"ץ מכניס משהו, בדרך אגב. ברמז.

ואפי' חכמי הדור המחזיקים בפשטי התורה והלכותיה, לא היה בהם כֹח לדַבֵּר שום דבר מזה.

מה הפירוש, חכמי הדור 'המחזיקים בפשטי התורה'?

חושבני, כך נראה, כי היה כאן ויכוח, בין הפשטנים לבין המקובלים. דהיינו, הרי עפ"י רבינו האר"י ז"ל, אסור להסתפר מפסח ועד עצרת. אפילו לברית מילה. ואפילו בל"ג בעומר. א"כ כנראה אלה אשר עסקו בתורת הקבלה, או שהנהיגו כך הלכה למעשה, הם בודאי נמנעו. עכ"פ הסכימו. אבל הפשטנים, היו לכיוון השני. ע"כ מהרי"ץ אומר, כי אפילו הם, אשר מחזיקים בפשטי התורה – דהיינו עפ"י ההלכה, לפי הפשט – לא יכלו לדבר.

ומוכרחים היו, מפני חשש או ודאי מחלוקת. בקיצור, היתה מלחמה בעניין הזה.

או לצד כבודו עליו השלום שלא להמרות פיהו.

והנה שואלים, אי יכולים עתה לחזור למנהגם העיקרי.

ממילא, אין מה להשוות בין העניינים. פה היתה מריבה וקטטה. לגבי כפייה כזאת, מהרי"ץ אומר כי המנהג אינו תופס כנגד זה. משא"כ בנדון היבי"א, בכפייה מהסוג הזה, שישנו עניין של מעמד בין הרבנים, ושל כוחם וגדולתם בתורה.

*

להלכה ולמעשה, כפי שאמרתי לכם, נראה לי כי אם מהרי"ץ היה בזמנינו, הוא ג"כ היה אוסר זאת.

נפקא מינה לדידן, לגבי אלה אשר בגלל המלחמה האחרונה דחו את החתונה, מכיון שלא יכלו לעשות חתונות גדולות, וקבעו אותה לימים האלה.

איננו יכולים להגיד להם לבטל, אם יש להם הפסדים, כי זהו בדיעבד. הרי מצד הדין, הדבר אינו אסור. אולם מצד שני, אם היו שואלים לפני כן, היינו אומרים להם שלא לפרוץ גדר. שלא יעשו כך לכתחילה. אבל בדיעבד, אחרי שכבר עשו, אם מישהו מוזמן לחתונה והוא חייב ללכת, כיון שישנה קירבת משפחה, או אם ייעלבו אם הוא לא ישתתף, וכדומה, אזי שיבוא להשתתף מעט זמן, לפי מה שמוכרח, כיון שעפ"י ההלכה הדבר אינו אסור. ברם לכתחילה, בטח שהיה צריך לדחות לאחרי

תשעה באב. ובפרט שאנחנו מצפים לישועת ה', והשטן מקטרג בשעת הסכנה. הדבר אינו פשוט.

זהו גם לא סימן טוב, להתחתן בימים האלה. אבל זהו החשבון שלהם. מי שעשה את החתונה, מי שהתיר, זהו עניין שלו.

אולם לגבי המשתתפים, מבחינתנו הנושא הוא מצד עניין השמחה, ע"כ מה שמוכרחים. רק לכבד את בעלי השמחה, אבל לא יותר מכך.

השם ברוך הוא יעזרנו על דבר כבוד שמו, אכי"ר.

שאלה מהקהל: כיצד יתכן שבא רב אחד מחוץ לתימן, והצליח לכפות את דעתו על כל רבני העיר?

תשובת מרן שליט"א: טוב שהינך שואל זאת. ישנה כאן נקודה, שצריכים לדעת אותה. למנהיג הקהילה אז, קראו בשם הר"ר שלום הכהן 'עיראקי' אלאוסטא. כי הוא במקור לא היה תימני, אלא עיראקי. מוצָא משפחתו. יש חילוקי דעות אם הכוונה לארץ עיראק, או לעיר במצרים בשם דומה, כידוע. א"כ, זרוק חוטרא אאוירא, אעיקריה קאי. המנהג שלו היה כך. הוא שהכניס את מנהגי הספרדים, היה לו עניין בכך, הדבר היה אצלו בתורת שיטה. הם אלה אשר הכניסו את נוסח התפילה של ספרדים.

נראה כי הדבר רמוז בשם שלו, עיראקי. בהיפוך סדר האותיות. הוא עקר כמעט את הכל. אבל האמת היא, כי מסתברא שהוא קיבל את ענשו, בסופו של דבר, ואותו בעצמו, שמו בבית הסוהר. זאת מדה כנגד מדה. הוא לא יצא נקי, מהסיפור הזה. הקב"ה עושה את כל החשבונות. ואף שהוא היה עשיר גדול, לא הניח נכסיו לבניו, ונהפך עליהם הגלגל, עיין אבן ספיר חדרי תימן פרק מ"ו דף ק"א ע"א, ושאר ספרים.

לא עמדו לו כל זְכיותיו דמעיקרא, שכן הוא החזיק ידי תלמידי חכמים שישבו על התורה ועל העבודה, הרים את קרן ישראל בעת ההיא, בנה בתי כנסיות לתפארת וכו' כמבואר שם באבן ספיר. אפילו מהרי"ץ עצמו שיבח אותו במקו"א, אלא שאכמ"ל. כל דבר, לגופו.

הקב"ה נורא עלילה על בני אדם, אינו מוותר. כי לא הניח הר"ש אלאוסטא יתרו לבניו, ובעל אבן ספיר מעיד שם, ראיתי מבני בניו מבקשים לחם וכו' יעו"ש. מפליא ומעורר.

טוב ששאלת זאת, בכדי לחדד כאן את הבעיא. היתה לו מגמה, להכניס את מנהגי הספרדים. ובכפייה. והדברים עתיקים. וע"ע מ"ש בס"ד בס' נר יום טוב סוף פרק ל"ז מד"ה וכיון.

שיר השירים המפורש.

דרך אגב, כיון שדיברנו לגבי שיר השירים, ברצוני לומר עוד דבר אחד חשוב מאד.

מי שרוצה לקרוא שיר השירים בהבנה, לא חסר מפרשים. ברוך ה'.

ישנו ג"כ ספר נפלא בשם שה"ש המפורש, שערך והוציא לאור ידידנו הרב דוד יהושע צדוק הי"ו, בנו של הרב יוסף צדוק זצ"ל. על כל פסוק, צמוד אל הפסוק, ישנם ביאורים עפ"י חז"ל. משהו מאד מרגש.

חשוב לדעתי מאד גם לעודד אותו, שיוציא זאת לאור מחדש, בתוספת שני דברים. א' שיהיה יותר מדוייק, ב' שיהיה מוגה עפ"י חלק הדקדוק למהרי"ץ זיע"א. ושלא יפחד מכך. כי לאחרים, לא איכפת להם אם כתוב 'נטֵרה' מלעיל, וכמרכן 'ירושלם' בפשטא אחת. הם לא ירגישו בכלל בשינויים. כי בלאו הכי אינם מדייקים, וקוראים כאשר יעלה המזלג.

עכ"פ הספר הזה ממש נפלא, הפלא ופלא. הפירוש הצמוד עפ"י מאמרי חז"ל, נותן טעם לשבח בקריאה.

*****

[**בסיום** ה'קדיש דעתיד' שלאחר השיעור, הוסיף מרן שליט"א וכן הציבור – מפאת היות עכשיו ימי בין המצרים – את המלים 'וינחמנו בציון, ויבנה ברחמיו את ירושלם וכו' (כפי שהתבאר בשיעורי מוצש"ק ואתחנן התשע"ד, פינחס התשע"ה, מסעי התשע"ח, פינחס התשע"ט, פינחס התשפ"א, מסעי התשפ"ג, ואתחנן התשפ"ד)].

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

מטות

תמוז התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

המשך [משיעור מוצש״ק שלח־לך] ביאור דברי החפץ חיים בעניין חובת שמירת הלשון, עשרה איסורי הדיבור שסימנם א״ך גמ״ר החשמ״ל. סימן אחר שמציע מרן שליט״א, הגמר״א כחשמ״ל, והרחבה בפירוש סימן זה.

המשך ביאור העניין שבית המקדש השני נחרב בעוון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג׳ עבירות החמורות שבתורה ע״ז ג״ע ושפ״ד. בירור דברי הרמב״ם בעניין לאו ד׳לא תשנא׳, שהוא רק לגבי שנאה בלב, ולא כאשר האדם מכה את חבירו וכו׳. ותמיהה על ביאור הכסף משנה בדברי הרמב״ם.

כיצד יִבָּנה בית המקדש, אם ישנה עדיין ׳שנאת חנם׳? ולימוד זכות עפ״י דברי הרמב״ם דלעיל.

ותירוץ לגבי השאלה כיצד ביהמ״ק השני נחרב רק בעוון שנאת חנם, עפ״י דברי הגר״י איבשיץ כי עוון שנאת חנם הוא רק נלוה אל ג׳ העוונות החמורים שהיו בביהמ״ק הראשון.

ביאור לשון הגמרא, מקדש ראשון ׳מפני מה׳ חרב, מקדש שני ׳מפני מה׳ חרב.

תשובה לשואל בעניין אמירת הוידוי שבכלל נוסח תיקון חצות, בימי בין המְּצרים, לדידן שאיננו אומרים וידוי אלא רק בשני וחמישי.

תשובה לשאלתו הנוספת, מה הדין במי שנרדם לפני חצות הלילה, לגבי אמירת ברכות השחר וברכות התורה. כאשר מהרי״ץ כתב בלשון ׳קיבלנו׳, הכוונה שכך הוא קיבל מאבותיו ורבותיו שהיו חסידים ואנשי מעשה, ואין הכוונה כלפי כולם.

בירור דעת הרמב״ם בעניין האיסורים בשבוע שחל בו תשעה באב, ותשובה לשאלה כיצד הרמב״ם השמיט בענייני ספירת העומר, את מנהג כל ישראל שלא עושים נישואין אז. מי שאינו מתאבל בימי ספירת העומר, שגם לא ישמח בשמחת תורה.

אין מקום לטענה, כי אם הרמב״ם לא הביא איזה עניין, אזי ודאי שאינו סובר אותו, כדמוכח מדברי בנו הר״ר אברהם.

השלמת הנדון בדברי הספר גט פשוט, כי היכן שהבית יוסף לא הביא את המגיד משנה, הסיבה היא כביכול מפני שלא כתב זאת הרב המגיד בעצמו. והמסקנא שאין הדבר כך.

מכתב חשוב לגבי דברי הגר״א, בעניין כ״ח עתים שכתב שלמה המלך ע״ה בספר קהלת.

ביאור דברי הר״ש מולכו בספרו חית קנה, לגבי ׳עת לבקש, ועת לאבד׳. ׳עת לקרוע, ועת לתפור׳. ׳עת לחשות, ועת לדבר׳. ׳עת מלחמה, ועת שלום׳.

כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק

טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 795

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י רבי בנימין יהודה בן אברהם משה פרויליך הי"ו מארצה"ב, להצלחה בפרנסה, ונחת מכל יוצאי חלציו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י האשה הכשרה מרת רחל יהודית בת דוד מאיר גיגי שתחי' מארצה"ב, להצלחה מרובה בפרנסה כדי שתמשיך בעז"ה ובל"נ להחזיק תורה. בעבור שהתנדבה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי יהודה חיים בן אברהם אריה פולק הי"ו מארצה"ב, לרפואת נו"ב היולדת מרת זהבה ברכה בת רבי אברהם דוד שתחי', לבריאות איתנה ונהורא מעליא. ולהצלחת בתם שיינדל שתחיה, בחיק ירא אלד"ים תינתן, יחד עם שאר אחיותיה שתחיינה. בעבור שהתנדב בנפש חפצה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש– השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

*****

הנני רואה כי מדגישים [בהקדשת השיעור] בכל פעם, 'הזקוקים לרפואה שלימה'. ראיתי פעם שאלה, לגבי ברכת רפאנו ה' ונרפא וכו', בתפילת שמונה עשרה. הרי אנשי כנסת הגדולה תיקנו בתפילת שמו"ע, שלוש ראשונות הֵן שבח, ושלוש אחרונות הן הודיה, והאמצעיות הן שאלת צרכים. בכל יום, אנחנו אומרים ג' פעמים את ברכת רפאנו. לכאורה, למה? וכי כולנו חולים ח"ו?

התשובה היא, לא תמצא אדם שאין לו איזו בעיא רפואית, אפילו קטנטונת. אולי האדם חושב שאין לו, אבל כשיבדוק ימצא כי יש לו לכל־הפחות משהו קטן. בבחינת לא יחדל אביון מקרב הארץ. כולם זקוקים לרפואה שלימה. המקור לכך הוא בספר מקור חיים [בעל שו"ת חוות יאיר], למהר"ר יאיר בכרך זצ"ל, אשר כתב זאת על השלחן ערוך, לגבי ברכת רפאנו, כי זאת היא הסיבה. אין מישהו שאין לו ח"ו איזה צורך ברפואה מסויימת, אפילו דבר קטן. [תיקון והוספות לעניין דלעיל, ימצא המעיין בשיעור מסעי הבא אחרי שיעור זה].

המשך [משיעור מוצש"ק שלח־לך] ביאור דברי החפץ חיים בעניין חובת שמירת הלשון, עשרה איסורי הדיבור שסימנם א"ך גמ"ר החשמ"ל. סימן אחר שמציע מרן שליט"א, הגמר"א כחשמ"ל, והרחבה בפירוש סימן זה.

הבאנו בס"ד [בשיעור מוצש"ק שלחלך התשפ"ה בשל"ו] את דברי החפץ חיים, שהוא 'שופר גדול' בעניין איסורי הדיבור, לשון הרע וכל מה שנלווה לכך. הוא כתב כמה וכמה ספרים בעניין הזה, ועורר רבות לגבי הדבר. וכתב כי לכל הפחות, בחלק מן הזמן, האדם יקדיש להיזהר בזה.

ואמרנו אז כי לפחות יום אחד בחודש – האדם יחליט בעצמו, יבחר לו איזה יום – שביום הזה הוא שומר על הדיבור. ולאחר שעשה משהו, אחרי שכבר יש לו יום אחד נקי, אפשר עוד יום, ואח"כ עוד שבוע. אבל עליו להתחיל, עם משהו.

החפץ חיים בספרו חובת השמירה [פרק ט'] עשה לכך סימן, לצורך הזכרון, של עשרת הדברים, שעלולים להיכשל בהם ח"ו. לפני שהאדם פותח את פיו, לדעת כי הוא עלול להיכשל באחד מאלה העשרה דברים.

וזה לשונו שם, בעשרה דברים צריך להיזהר כשהוא רוצה לדבר, אולי יש בדיבורו אחד מהם. תבדוק לפני שהינך פותח את פיך, האם באחד מהם ישנו איזה איסור.

ובהמשך הוא כתב כך, **הסימן של העשרה דברים הוא, א"ך ג"מר החשמ"ל.**

וביאורו, א"ך – אונאת דברים, כעס. גמ"ר – גאוה, מחלוקת, רכילות. החשמ"ל – הלבנה, חנופה, שקר, מספר לשה"ר, ליצנות.

בשביל הזכרון, הוא עשה לכך סימן, א"ך גמ"ר החשמ"ל. והוא מאריך שם לפרטם.

אם יש לי רשות להעיר, לא זכיתי להבין את הסימן הזה. מה יש במלים הללו, אך גמר החשמל? איני מעכל זאת. וכי מה יש בזה? לכאורה בשביל הזכרון, צריכים להגיד מלים אשר ישנן בהן איזה תוכן.

לכן, אם אפשר, ואם בעיני ה' יכשר, ואם הח"ח ג"כ מסכים שיהיה הדבר טוב וישר, אנחנו נעשה לעצמנו סימן אחר. והוא, **הגמר"א כחשמ"ל.**

אלו מלים אשר יש בהן קצת תוכן, כפי שנסביר בעז"ה לקמן. הסימן הוא כפי הסדר שלו, רק הפכתי את סדר האותיות. אלו אינן מלים אחרות, הן אותן המלים, רק שהפכנו את הסדר.

הגמר"א כחשמ"ל.

שאלה מהקהל: מהו ההבדל שבין אונאת דברים, לבין הלבנת פנים?

תשובת מרן שליט"א: הלבנת פנים, זה שהאדם מבייש את חבירו, בפרט בגלוי. אבל אונאת דברים, זה לעשות לו צער. כגון מי שאומר לבעל תשובה, 'זכור מעשיך הראשונים'. אין בכך הלבנת פנים, אלא הוא רק מעורר לו צער בליבו.

והחפץ חיים מגדיר זאת [שם] כך, **אונאת דברים, כמה דכתיב 'ולא תונו איש את עמיתו'. והיינו, שלא יקניט את חבירו. ויזהר בזה אפילו לאשתו, כמו שאחז"ל. וכ"ש למשרתת, ובפרט אם היא אלמנה או יתומה, שהוא עון פלילי מאוד.**

הלבנת פנים, אפילו בשעת תוכחה, כמה דכתיב 'הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא'.

יכול להיות – כך נראה – שישנו קשר מסויים בין הדברים, רק שהלבנת פנים כוללת דברים אחרים.

בכל אופן, הקנטה, זהו משהו אשר מרגיז אותם. אבל הלבנת פנים, 'אזיל סומקא, ואתי חיורא'. זהו אדם שהועלב, ובפרט אם זה ברבים. השם ברוך הוא ישמרנו ויצילנו, אכי"ר.

*

מה פירוש המלה 'חשמל'?

ישנו פסוק בספר יחזקאל, ב'מעשה מרכבה', **וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ** [יחזקאל א', ד']. כותב על כך הרד"ק בספר השרשים, כי יתכן שהגוון של־חשמל, הוא כמו הגוון של־אש יעו"ש. לכן בזמנינו, שנתחדש עניין הזֶרם וכו', את המלה 'אלקטרי' בלעז, קבעו אותה כך, 'חשמל'. אם כי רבים התנגדו לכך, ראו בזה זלזול ח"ו, כי זהו שם של מלאך, חֵלק ממעשה המרכבה העליונה. והגמ' [חגיגה דף יג:] דורשת זאת, חשמל, עתים חשות עתים ממללות. ישנם כאלה שאמרו שאסור להשתמש במלה חשמל. אבל רואים, שכל גדולי ישראל – כמעט כולם – משתמשים במלה הזאת. גם החזון אי"ש, משתמש בה בפשיטות. וכן מהרי"ח סופר בספרו כף החיים. צדיקים אשר לא חששו לכך.

אכן יכול להיות דמעיקרא הדבר לכשעצמו הוא אינו טוב, כאשר הנהיגו זאת – אלה שהנהיגו את זה, שהכניסו את המלה הזאת לשפת הציבור בעברית החדשה – אולם אחרי שזה כבר נכנס, ובני האדם משתמשים במלה הזאת לזרם של־חשמל, כבר אין בזה חשש, וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת שבועות.

זהו כפי שאסור לקרוא שמות של מלאכים, להגיד את שמותם, אבל אם ישנם בני אדם עם שמות כאלה, אזי הדבר מותר. כך כתב רבינו האר"י ז"ל. וכמו שהעליתי בס"ד בשע"ה סי' ו' סעיף י'. כגון מיכאל, גבריאל. רק מלאך, שאין שֵם כשמו אצל בני האדם, אזי אם אתה מזכיר את שמו, פירושו שכביכול הינך קורא לו. ובזה מכניס האדם את עצמו לסכנה שיעניש אותו על כך. מה אתה קורא לי? משא"כ שם שהוא נפוץ אצל בני אדם.

אותו הדבר בנדון דידן. כיון שהמלה הזאת כבר נידושה.

*

מה פירוש המלה 'גְּמָרָא'?

פשט המלה הוא, לשון לימוד. תלמוד בבלי, זהו עיקר הלימוד, לכן הוא נקרא גם בשם 'גְּמָרָא'. כמו 'הלכתא גמירי לה', 'גמרינן', 'למגמר'. פירושו בלשון ארמית, ללמוד. זהו הפשט.

הגר"א כתב [בסוף פירושו לשה"ש], כי הפירוש הוא 'סיום'. יש מקרא, ומשנה, והתלמוד הוא הסיום.

אבל מהרי"ץ כותב [בחלק הדקדוק, וכדלקמן], כי פירוש המלה 'גמרא', הוא מלשון 'אש'. כמו 'גומרין', שפירושו גחלים.

דברי מהרי"ץ הם, לגבי הפסוק [ישעיהו נ"ד, י"ב] **וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח**. התרגום הוא, **לְאַבְנֵי גְמָר**.

הקדמונים [נע"ג] קראו, לְמה שאנחנו קוראים 'גמרא', בשם 'גְּמָר'. לפעמים השתמשו במלה

'גמרא', אם זה נסמך. או להיפך, בנסמך אמרו 'גמר'. עכ"פ 'גְּמָר' ו'גְּמָרָא', זה היינו הך. זאת אותה המלה, רק הוסיפו אל"ף.

גמר"א זהו גם ראשי תיבות של מלאכים, ג'בריאל מ'יכאל ר'פאל א'וריאל. מי שלומד גמרא, זוכה שמקיפים ושומרים אותו ארבעה מלאכים, כפי שכתב בספר החיים, לאחיו של מהר"ל מפראג [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק שלח לך התשע"ט, ומוצש"ק בא ותרומה התשפ"א].

מהרי"ץ כתב זאת בספרו חלק הדקדוק. המעתיקים לקחו משם את מה שנוגע מהערותיו אל ההפטריות, וכתבו אותן בפני עצמן. ואצלינו זה בהפטרת נח, וגם בהפטרת ראה, שם מובא הפסוק 'ושעריך לאבני אקדח'.

קודח היינו, מלשון חום. קדחת.

וז"ל מהרי"ץ שם, ותרעך לאבני גמר, פירוש, אבנים מזהירים ומתנוצצים כאש. כמו 'גומרין דאשא', לשון גחלי אש.

ואפשר, דמזה קראו לתלמוד, גמרא. כי כל הכתוב בה, הם דברים כניצוצי אש. ועיין בהפטרת גוג [יחזקאל ל"ח ד'] – כוונתו להפטרת חול המועד סוכות – **תרגום לְבֵשֵׁי מִכְלוֹל, 'לבושי גמר'.** [עיין בשיעור מוצש"ק כי תצא וכי תבוא התשע"ג].

מהרי"ץ סָתם ולא פירש. למה הגמרא היא כמו ניצוצי אש? והרי כל דברי חכמים, הם כך? כפי שכתוב במסכת אבות [פרק ב' משנה ט"ו] **והוי זהיר מגחלתן** – של חכמים – **שמא תיכווה** וכו', **וכל דבריהם כגחלי אש.**

א"כ לכאורה זהו גם המשנה, וגם התוספתא, וגם המכילתא, וגם הספרי וכו'. זה לאו דוקא הגמרא.

שֶׁמֵּא נגיד, כי הכוונה שהם דברים 'מאירים'. שזה 'זוהר'. זהו כבוד התורה.

יכול להיות שנתנו לזה שם כזה, אפילו שאין חובה והכרח שזהו דוקא התלמוד.

אבל יכול גם להיות, כי בגלל שהתלמוד הוא פלפול, אזי כאשר האדם לומד בפלפול הוא מתחמם, כמו אש. ישנם ויכוחים, שקלא וטריא, והאדם סוער.

א"כ מובן כי זהו הסימן, הגמר"א – כחשמ"ל. הגמרא היא כמו האש, שזאת המשמעות של־ מלה חשמל.

שאלה מהקהל: לגבי 'סוד החשמל', הוא שומר ומגן על האדם, מפני דברים שאינם טובים.

תגובת מרן שליט"א: יתכן אולי שיש לצרף זאת לענייננו. סוד החשמל מבואר בכתבי המקובלים זיע"א, כגון בשער הכוונות דף ב' ע"ג ועמוד ד', ובעץ חיים שער כ"ה ושער מ"ח. אלא שהדבר נסתר, והנגלות לנו ולבנינו ע"ע.

המשך ביאור הענין שבית המקדש השני נחרב בעוון שנאת חנם, ומדוע הדבר שקול כנגד ג' עבירות החמורות שבתורה ע"ז ג"ע ושפ"ד. בירור דברי הרמב"ם בענין לאו ד'לא תשנא', שהוא רק לגבי שנאה בלב, ולא כאשר האדם מכה את חבירו וכו'. ותמיהה על ביאור הכסף משנה בדברי הרמב"ם.

הבאנו בס"ד [בשיעור הקודם] את דברי הגמרא במסכת יומא [דף ט' ע"ב], **מקדש ראשון, מפני מה חרב? מפני ג' דברים שהיו בו. עבודה זרה, וגלוי עריות, ושפיכות דמים.** [והגמרא שם מביאה לכך ראיות מן הפסוקים].

ובהמשך מובא כך, **אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. ללמדך, ששקולה שנאת חנם, כנגד שלש עבירות, ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים.**

ביארנו בשיעור הקודם, טעם אחד (מתוך כמה טעמים שישנם) מדוע כ"כ חמורה שנאת חנם, שהיא נחשבת כנגד שלושת העבירות החמורות ביותר, ע"ז ג"ע ושפיכות דמים?

בעניין שנאת חנם, ישנו על כך לאו מפורש בתורה, **לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ** [ויקרא י"ט, י"ז].

רבינו הרמב"ם כותב על כך בהלכות דעות [פרק ששי הלכה ה'] בזה"ל, **כל השונא אחד מישראל בליבו, עובר בלא תעשה, שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. ואין לוקין על**

לאו זה, לפי שאין בו מעשה. ולא הזהירה תורה, אלא על שנאה שבלב. אבל המכה את חבירו, והמחרף את חבירו, אף על פי שאינו רשאי, אינו עובר בלא תשנא.

איסור השנאה, הוא רק בלב. מי שמכה את חבירו, בשביל מה הוא מכה אותו? בגלל שהוא אוהב אותו? וכי הוא נותן לו לטיפות? אלא הוא מכה אותו, וכן מחרף אותו, בגלל שהוא שונא אותו. ואף על פי כן הוא לא עובר בזה גם משום 'לא תשנא'. זה לא שהדבר מותר, הדבר אסור מצד דברים אחרים, מצד 'לא יוסיף להכותו על אלה', ומצד 'לא תקום ולא תטור', ואולי סיבות אחרות. אבל עכ"פ לא על 'לא תשנא', כי לא זאת היא הנקודה.

הכסף משנה [שם] אומר חידוש גדול בזה"ל, **אבל המכה את חבירו, אע"פ שאינו רשאי מפני שהוא עובר משום לא יוסיף, וכן המחרפו אע"פ שאינו רשאי – אדרבה**, הדבר יותר גרוע. כי השנאה אינה רק בלב, אלא היא באה לידי ביטוי בפועל – **מאחר שאינו מכהו ומחרפו משנאתו אותו, אינו עובר משום לא תשנא.**

לדבריו מדובר שאותו אדם, אינו מכה את חבירו בגלל שנאה. הוא לא שונא אותו. מה שהוא מכה אותו, הוא רק בכדי להעניש אותו מפני שעשה לו משהו, הוא רק רוצה ללמד אותו לקח, וכדומה. אבל עכ"פ זה לא בגלל שהוא שונא אותו. אין לו בליבו שנאה עליו.

מובן לפי דברי הכס"מ, שכאשר האדם מכה מתוך שנאה, אזי בודאי שהוא עובר על לאו ד'לא תשנא'. זהו קל וחומר. כי השנאה היא לא רק בליבו, אלא גם כלפי חוץ.

ברם, האמת ניתנה להיאמר, כי זהו אינו הפשט בדברי הרמב"ם.

הרמב"ם בעצמו, הסביר את עצמו בספר המצוות [לא תעשה ש"ב]. פלא שנשמט הדבר, לְמָרַן בעל כסף משנה. מדברי הרמב"ם שם, אפשר להבין היטב את מה שכתב כאן בחיבורו בהלכות דעות.

וז"ל הרמב"ם שם, כשהראה לו השנאה, והודיעו שהוא שונא אותו, אינו עובר על זה הלאו, אבל עובר על לא תקום ולא תטור, ועובר על עשה, והוא אמרו ואהבת לרעך כמוך. אבל שנאת הלב, הוא חטא חזק יותר מן הכל.

דהיינו, שסובר הרמב"ם, כי האיסור הזה הוא אם השנאה היא אך ורק בלב. בקִרבו, ישים אָרבו. אולם אם השנאה נראית גם באופן חיצוני, אזי לא עוברים על הלאו.

וההבנה בכך היא, כי כאשר האדם שונא את חבירו רק בליבו, וחבירו אינו יודע שהוא שונא אותו, אזי הוא חושב שהוא ידיד שלו, ועכ"פ הוא אינו חושש שאותו אדם יזיק לו. משא"כ אם הוא כבר עושה זאת, גם בצורה גלויה.

כך מפרש החפץ חיים, ב'באר מים חיים' בפתיחה ללאוין [אות ז'] – ולא רק הוא, אלא עוד כמה מפרשים – בזה"ל, **כיון שמראה שנאתו לו בגלוי, חבירו נשמר ונזהר ממנו** יעו"ש.

ברור שכך היא שיטת הרמב"ם. אם כי ישנן שיטות אחרות.

ראיתי אחר כך כי הגר"י פרלא [בחיבורו על ספר המצוות לרס"ג, עשה י"ט] כבר הרגיש את ההערה הזאת מסהמ"צ, ואין לו תשובה על כך.

וזה לשונו, **ראיתי להרמב"ם ז"ל בספר המצוות** [לאוין ש"ב] **שכתב וז"ל, הִזְהִיר שלא לשנוא וכו' עכ"ל.**

מבואר מזה, דסבירא להו דהדברים כפשטן. דמאי דקתני בברייתא לא אמרתי אלא שנאה שבלב, היינו שנאה הטמונה בסתר לבו, ולמעט שנאה גלויה אָתֵי. ולפי זה דברי הרמב"ם [בהלכות דעות שם] **הן כפשטן, דאף על פי שמכהו ומחרפו משנאתו אותו, אינו עובר משום לא תשנא, דלא תשנא לא קאי אלא על שנאה שבסתר, אבל שנאה גלויה אינה בכלל אזהרה זו, אלא שהיא בכלל לאו דלא תקום ולא תטור, ועל הכאתו עובר בלא יוסיף, ועל חרפתו עובר בלא תשא עליו חטא, ודלא כהכסף משנה.**

והוא מוסיף, **וכבר ראיתי לקצת אחרונים שהרגישו בזה על דברי הכסף משנה, ואין להאריך.** א"כ כבר לפניו, העירו את ההערה הזאת.

לפני כן, הגר"י פרלא מביא את שיטת הסמ"ק.

הרי ישנה מצות עֲשֵׂה, ואהבת לרעך כמוך. וישנו לאו, לא תשנא את אחיך בלבבך. הרמב"ם, במקרים כאלה, לא מונה אותם כשני דברים, אלא עושה אותם כדבר אחד. אבל אצל הסמ"ק [וכן רס"ג], הן נחשבות שתי מצוות. ואם נשאל, הרי בעצם הם אותו הדבר? לכן הוא מסביר, שישנו בכך חידוש.

וזה לשון הסמ"ק [מצוה י"ח], **שלא לשנוא חבירו, דכתיב [ויקרא י"ט] לא תשנא את אחיך בלבבך. ואינו בכלל 'ואהבת' .**

'**ואהבת** לרעך כמוך', זאת מצוה לאהוב כל אחד מישראל.

מזהיר על אותו אדם שמותר לשנאתו – כמבואר במסכת פסחים [דף קי"ב ע"ב] – **כגון אם עבר עבירה, אפילו הכי אסור לשנאתו בלב ולהראות לו פנים יפות, אלא יראה לו שנאתו.**

אדם שעבר עבירה, שמותר לשנוא אותו. כלפי האדם הזה, נאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. אל תשנא אותו רק בליבך, אלא תראה לו שאתה שונא אותו.

ישנן קושיות, מהרבה סוגיות, על השיטות הללו. האריך בכך הגר"י פרלא שם, שהיה גאון עצום, כל התלמוד, כל השיטות, וכל המפרשים. כמאן דמנחי בכיסתיה. הפלא ופלא. לא ניכנס לכך במסגרת שיעורנו זה, המיועד להיות בבחינת שווה לכל נפש.

בכלל הדברים, הוא כותב שם בזה"ל, **יש לתמוה על הסמ"ק מעיקר הסוגיא דהתם, דהרי לדעת הסמ"ק עיקר אזהרת לא תשנא את אחיך בלבבך, לא באה אלא להזהיר על שנאה שבלב בלבד. אבל כשמראה לו שנאתו בגלוי, ואיננו מסתיר שנאתו בלבו ומראה לו פנים יפות בגלוי, מותר מצד אזהרה זו, אלא דאסור מצד עשה דואהבת לרעך כמוך.**

והלכך, כשעבר עבירה דלית ביה מצות עשה דואהבת לרעך כמוך, מותר לשנוא אותו כשמראה לו שנאתו בגלוי, ולא מִתְסַר אלא להטמין שנאתו בלבו ולהראות פנים יפות בגלוי, מכח אזהרה דלא תשנא את אחיך בלבבך, וכמבואר בדברי הסמ"ק שם וכו'.

בכל אופן, כך היא שיטת רבינו הרמב"ם, כפי שאמרנו, שאם מראים את השנאה בגלוי, אין לאו זה.

ודעת רב אחאי גאון בשאלתות פ' וישב [שאילתא כ"ז] אינה כך, כמ"ש הנצי"ב בהדיא בהעמק שאלה שם אות ג' [דף קפ"ב], כי אליביה, כל־שכן אם עושה מעשה הוא עובר על לא תשנא יעוש"ב. ובלנ"ד עוד נדון בדבריו, וגם במה שהוסיף שם כי מדברי הרא"ש משמע כרמב"ם.

כיצד יִבָּנה בית המקדש, אם ישנה עדיין 'שנאת חנם'? ולימוד זכות עפ"י דברי הרמב"ם דלעיל. ותירוץ לגבי השאלה כיצד ביהמ"ק השני נחרב רק בעוון שנאת חנם, עפ"י דברי הגר"י איבשיץ כי עוון שנאת חנם הוא רק נלוה אל ג' העוונות החמורים שהיו בביהמ"ק הראשון.

בודאי אתם יודעים, כי רבים מִסְפְּרי המוסר 'צועקים חמס', איך נזכה שיִבָּנה בית המקדש השלישי, אם בעוה"ר לא ניטהרנו ולא נתנקינו מן העניין הזה של שנאת חנם?

החיד"א בספרו לב דוד [פרק ט"ז] מפרש כך את הפסוק, **חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם, וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ** [ישעיהו נ"ב, ג']. חנם – בגלל השנאת חנם – נמכרתם, הקב"ה מכר אותנו ואנחנו בגלות. ולא בכסף תיגאלו, המצוות נקראות כסף, על דרך הדרש יעו"ש.

כנראה שהפירוש הוא – אמנם החיד"א לא כתב זאת – כי לא יעזרו אפילו כל המצוות, אם לא יתוקן העוון של שנאת חנם. אפילו אם האדם יעשה מצוות עם כל החשק ועם כל הרצון, כלשון הכתוב [בראשית ל"א, ל']

נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה, אף על פי כן 'ולא בכסף תיגאלו'. צריכים לתקן, את עוון שנאת חנם.

ובעוה"ר, למרות שהקב"ה נתן הזדמנות גדולה בדור שלנו לתקן את עניין שנאת חנם, הזדמנות פז, כי באו ונתקבצו קהילות מכל העולם, קיבוץ גליות, מכל העולם חזרנו לארץ ישראל, כל העדות וכל החוגים, אזי במקום שנתקן את עוון שנאת חנם, בעוה"ר מוסיפים שנאה על שנאתם. כל איש לדרכו פנה, זה נגד זה, כולם נגד כולם. כל אחד רוצה, שכל התפקידים וכל הכסף יהיה רק לעצמו, ונלחם כנגד האחרים. כל עדה, וכל חסידות, מחולקת לעשרה חלקים. וכן הליטאים וכו'. נחלקנו למאה חלקים בעוה"ר.

אם־כן, הא כיצד יבנה בית המקדש? אם לא רק שלא מתקנים, אלא מוסיפים עוון על פשע?

מדת הדין מקטרגת. אבל אנחנו צריכים ללמד זכות. כי לפי הרמב"ם [שהבאנו לעיל], אין בכך בעיא, כיון שהשנאה היום היא בגלוי. אמרנו שאם השנאה היא בגלוי, לא עוברים על לאו ד'לא תשנא'. חושבני כי בכך נסתום למִדת הדין את הפה, כי מכיון שהדבר הוא בגלוי, כולם יודעים ומכירים מי נגדם, ומי נגד מי. האיסור הוא רק שלא תסתיר, משא"כ אם זה פרץ החוצה, נשמרים ונזהרים.

והרי מרן בספרו שולחן ערוך, לא חלק בזה על דברי הרמב"ם, רק בספרו כסף משנה הוא כתב את דעתו. [ואעפ"י שיש אומרים כי הספרדים קיבלו גם הוראות מרן שבכסף משנה, ולדבריהם לכאורה גם בזה הלכה כדבריו, אעפ"כ יש חילוק גדול, דשאני הכא שביאר את דברי הרמב"ם, היפך דבריו עצמו בספר המצוות. ואם כן מסתברא שאם היה רואה מה שכתב שם, היה חוזר בו. וזה דומה למה שכתבו כמה רבוותא בכמה עניינים, אילו היה מרן רואה דברי איזה גדול מן הראשונים, היה חוזר בו].

והכלל הוא, שהיכן שאין שלחן ערוך, ההלכה היא כמו הרמב"ם. ר"ל אעפ"י שבעל השאֵלתות חולק כדלעיל. [וע"ע מ"ש בס"ד בתשובתנו שבס' שנת השבע סי' ה' [מהדורא שנייה התשפ"ב בשל"ג מדף י"ג], לגבי פסקי הדינים לדידן בהלכות שמיטה, יען שלא הובאו בש"ע רק ברמב"ם וכו']. וכפי שפוסקים בבית דין של מטה, כך פוסקים בבית דין של מעלה.

אם־כן, ירד הקטרוג הזה מעלינו, ואפשר לבנות את בית המקדש. אכי"ר.

שאלה מהקהל: הלא גם שנאת חנם שהחריבה את בית המקדש הראשון, היתה בגלוי, כדמוכח מהא דאיתא התם ביומא בתר הכי, ובמקדש ראשון לא הוה ביה שנאת חנם, והכתיב (יחזקאל כ"א, י"ז) **מְגוּרַי אֵל חֶרֶב הָיוּ אֶת עַמִּי, לָכֵן סְפֹק אֶל יָרֵךְ**, ואמר רבי אלעזר אלו בני אדם שאוכלין ושותין זה עם זה, ודוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם. ההיא בנשיאי ישראל הואי וכו' יעו"ש. והרי מה שהיו דוקרין זה את זה בחרבות שבלשונם, בגלוי היה.

תשובת מרן שליט"א: אדרבה, כבר מהרש"א שם ביאר בזה"ל, מגורי, הוא מלשון דירה וכו'. דהיינו שהאדם דר עמהם ואוכל ושותה עמהם, ולא ידע להיזהר (ממנו) [מהם], ועל ידי זה דוקרין זה לזה בחרבות שבלשונם וכו' יעו"ש. וכן פירש בהא דאיתא להלן מינה התם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קצם וז"ל, כדלעיל שהיתה להם שנאת חנם בלב, ולפנים כאילו אוהבים, כדאמרינן שאוכלין ושותין זה עם זה וכו' יעו"ש.

שאלה חוזרת מהקהל: גבי מאי דאמרינן התם דבית ראשון חרב מפני שהיתה בו שנאת חנם וכו', פירש מהרש"א עצמו וז"ל, כמפורש פרק הניזקין (גטין דף נ"ה ע"ב) בעובדא דקמצא ובר קמצא, שהוא היה תחילת החרבן יעו"ש, והרי זה היה בגלוי.

תשובת מרן שליט"א: גם בגטין פירש מהרש"א כך, וכן החת"ס. אבל מה שבגלוי היה רק התוצאה בסוף, כשהוציא אותו מהסעודה, אבל לא כתוב מפורש בגמ' איך

התחיל העניין. דהיינו על מה ולמה התחילה השנאה ביניהם, אולי זה היה בסתר.

ועכ״פ הקושיא מזה, אם היא קושיא, אינה עָלַי, אלא על הרמב״ם. ונראה שאינה קושיא של ממש, מאחר ואין הדבר מפורש בגמ׳ כי עוון זה בעובדא דקמצא ובר קמצא, היה שנאת חנם. רק מהרש״א וסיעתו מפרשים כך, ויתכן שיש לרמב״ם בזה פירוש אחר.

*

לגבי השאלה ששאלנו, למה עוון שנאת חנם הוא כ״כ חמור?

ישנם על כך הרבה הסברים. אולם הפלא ופלא מה שכתב בנדוננו הגר״י איבשיץ בספרו יערות דבש [חלק ראשון, דרוש עשירי] בזה״ל, **כבר ידוע, כי המינים מצערים לישראל ואומרים, בבית ראשון, שהיה בהם חטאים גדולים ומפורסמים, נגאלו בקץ ע׳ שנים. ובבית שני, אשר לא נמצא בעם ישראל מהתועבות הגדולות, רק שנאת חנם, תהיה אריכות הגלות זמן ארוך כזה?**

כוונת אותם רשעים לייאש בכך את עם ישראל, שכביכול הדבר אינו מציאותי שתבוא הגאולה.

אומר הגר״י איבשיץ, **אבל טעו. כי חשבו כי בגאולה בימי עזרא, כבר נמחל עון בית ראשון. ולא כן הוא. כאשר יֵעוּדֵי כל הנביאים מורים על זה, וכאשר הארכתי בביאורי לירמיה. רק להיות כי ישראל היו נְעוּרים – דהיינו ריקים – מהתורה ונשתקעו בעבודה זרה, עד ששכחו בשבעים שנים שהיו בגולה, שמירת שבת, מצות סוכה וכדומה, כאשר הדבר מבואר בעזרא ונחמיה, נשאו בנות אלהי נכר, עמוני מואבי, ולא ידעו כי הרחיק ה׳ אותם מבוא בקהל ה׳.**

וא״כ אילו ח״ו היו יותר בגלות, ולא היה פקידה, היתה נשכחת מאתם תורת אלהינו מכל וכל, עד שלא היה רושם זכירה אצלם, ונתערבו בעמים, והיה ח״ו נשבת זֵכר ישראל, וזֵכר תורת אלהינו. ועל זה נכרתה הברית, לבלי תִּשָּׁכח תורת אלהינו, ולבלי יתערבו בגוים, והן עם לבדד ישכון. ולזאת עשה ה׳ למען שמו ולמען תורתו, ופקד אותנו מקץ ע׳ שנים, אשר עדיין רְשׁומה של התורה והמדע קיים, ואז היו עדיין עזרא וכנסת הגדולה שהנחילו לנו תורה, וכן בכל דור ודור שקבעו לנו מסמרות וסייגים, עד שעל ידי כן אי אפשר לשכוח ולעבור הגדר של תורה.

וכאשר שיער בחכמתו העליונה, שכבר נשקעה התורה בלבנו מבלי שכוח, חזר והגלנו, למרק חטאים מבית ראשון. וכן באמת כנ״ל, כי אנחנו בגולה לא שכחנו מצות ה׳, אדרבה בכל דור ודור מוסיפים תקנות. וא״כ הגלות השניה היא עיקרה גלות הראשונה, רק בחסד ה׳ מבלי להפר בריתו, גאל אותנו.

הוא מסביר, כי מה שלא ארכה הגלות של בית ראשון רק שבעים שנה, ואח״כ נבנה ביהמ״ק השני, זהו כדי שלא יטמעו ח״ו בין הגויים, ואז ח״ו כבר היתה שכחת התורה. לכן כאשר חזר ונבנה ביהמ״ק השני, אדרבה התחזקה התורה, הוסיפו עוד תקנות וכו׳. אבל כדי למרק את העוונות הללו, ע״ז ג״ע ושפ״ד, צריך היה הקב״ה לחזור ולהגלותנו.

שנאת חנם, היא איננה הסיבה היחידה לחרבן בית שני. נכון שלא היו ע״ז ג״ע ושפ״ד, אולם העוונות הללו עצמם הם עדיין לא נמחקו, עדיין לא קיבלו את העונש עליהם מספיק. כל מה שאנחנו סובלים במשך הדורות, זהו בכדי לתקן ולְמָרֵק את העוונות אשר היו בבית ראשון. וכיון שהקב״ה כרת איתנו ברית, הוא גאל אותנו בכדי שנחזיק מעמד.

א״כ יוצא, כי זאת איננה שאלה, למה נחרב ביהמ״ק רק בעוון שנאת חנם בלבד. כי בעצם, זה רק נלווה לעוונות הללו, ע״ז ג״ע ושפ״ד. ולא עוד אלא שמבאר שם היערות דבש באריכות, כי השנאת חנם, היתה שורש לעבירות אחרות, לא הוכיחו איש את רעהו, ולכן צצו אז כתות הצדוקים והבייתוסים וכו׳ יעוש״ב.

ביאור לשון הגמרא, מקדש ראשון 'מפני מה' חרב, מקדש שני 'מפני מה' חרב.

כאשר עיינתי בזמן האחרון במלים שבגמרא, **מקדש ראשון, מפני מה חרב** וכו'. **מקדש שני, מפני מה חרב** וכו'. נזכרתי בכְּלל שכתב מהרי"ץ זיע"א בשו"ת פעולת צדיק [חלק ב' סימן קמ"ו], וכן החיד"א בספרו פתח עינים [נדה דף ל"א], והגרי"ח בבן יהוידע [בהרבה מקומות], כי כל מקום שכתוב הלשון 'מפני מה', פירושו שזאת איננה הסיבה היחידה. אלא אדרבה.

לא סתם מעמידים שאלה, בלשון 'מפני מה'. הרי היה אפשר לומר זאת מבלי לשאול, רק לכתוב 'מקדש ראשון נחרב מפני וכו', מקדש שני נחרב מפני וכו'. מדוע צריך להקדים, 'מפני מה'?

אלא פירושו, לא שהשואל אינו יודע שום תשובה, אלא שאלתו היא, מהי הסיבה העיקרית. הוא יודע שישנו לכל הפחות עוד טעם אחד, ואולי עוד כמה טעמים.

מלשון מהרי"ץ מובן, כי יכול להיות אפילו עוד כמה טעמים. אבל לכל הפחות, עוד טעם אחד. רק שהשואל אינו יודע מהו הטעם העיקרי.

זהו כלל ידוע, שדיברנו עליו כבר כמה וכמה פעמים [עיין בהרחבה בשיעור מוצש"ק קדושים התשפ"ב, ומוצש"ק צו – דרשת שבת הגדול התשפ"ג, ומוצש"ק ויגש התשפ"ה].

וזה לשון מהרי"ץ, **כל מקום שאמרו מפני מה, איכא טעמים. ושואל מפני מה, מאיזה משניהם. עין יהוסף פרשת בראשית דף ה' ע"א.**

אומר על זה מהרי"ץ, **והוא כלל אמתי. ויש הרבה דוגמתו בתלמוד, כששואל מפני מה כך וכך, ומשיב פליגי בה ר' פלוני ור' פלוני וכו'. הרי דשואל הגמ' על זה, משום דיש בה שני טעמים, והוא מאי דפליגי בה. ועיין ביבמות דף פ"ט [דף פ"ו ע"ב] מפני מה קנסו לוים במעשר וכו'.**

אם־כן, מה נגיד על דברי הגמרא פה?

עיינתי במפרשים, וראיתי כי הם שואלים ההיפך.

בגמרא במסכת בבא מציעא [דף ל' ע"ב] כתוב כך, **אמר ר' יוחנן, לא חרבה ירושלם, אלא על שדנו בה דין תורה. אלא דיני דמגיזתא** [פירש"י – דמגיזתא, גוזאי הדנין ביסורים ובחזקה] **לידיינו? אלא אימא, שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפנים משורת הדין.**

שואלים התוספות [בד"ה לא חרבה כו'], **ואם תאמר, דביומא [דף ט:] אמר, מפני שנאת חנם.**

ויש לומר, דהא והא גרמא.

והפני יהושע בתשובותיו יו"ד סוף סימן י' [דף י"ד ע"ב] הקשה על כך, כי מאחר וכתוב בגמרא, לא חרבה ירושלם 'אלא' וכו', מובן שזאת היא הסיבה היחידה. וזה לשונו, **קשה לי גם בתוס' ד"ה לא חרבה ירושלם אלא על שדנו בה דין תורה. וא"ת והא גרמה וכו', וי"ל דהא והא גרמא. וק"ק א"כ מאי 'אלא שדנו', דמשמע לא חרבה אלא מפני שדנו, ולא מפני ד"א והא והא גרמה.**

ונראה לי לתרץ בדוחק, דהא בהא תליא. למה לא עשו לפנים משורת הדין, מפני שנאת חנם. א"כ מתורץ. ואפשר שגם תוס' סובר כן, הא והא גרמא. אבל הלשון לא משמע כן, לומר דהכא והתם דאמרינן שחרבה משום שנאת חנם, מיירי בחרבן שני, דחרבן בית שני אירי וע"ש עד כאן.

ובבבא מציעא דף ל"א ע"א כתב עוד הפני יהושע, **בתוספות בד"ה לא חרבה ירושלם וכו', וא"ת דביומא אמר מפני שנאת חנם עכ"ל. ויש לדקדק, אמאי קשיא להו הכא, טפי מכל הני אמוראי דאיירי בכה"ג, בפרק כל כתבי [שבת דף קי"ט ע"ב]. דחד אמר, לא חרבה ירושלם, אלא בשביל שחיללו שבת. וחד אמר, על שביטלו ק"ש. וחד אמר, על שביטלו תינוקות של בית רבן. וכה"ג טובא.** וכן השוו קטן כגדול. ביזו תלמידי חכמים. כתובים עוד הרבה דברים. ישנן עוד הרבה סיבות.

[וביומא [דף ט' ע"ב] אמרינן, דמקדש ראשון חרב, על שהיה בהם עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. ובפ' כל כתבי [שבת שם] נמי על כרחך אמקדש ראשון קאי, דהא מייתי מקראי.

כך הפני יהושע שואל, ויעו"ש תירוצו. כמרכן יש מפרשים שהקשו מהגמ' בנדרים דף פא. שחרבן בית א' היה מפני שלא בירכו בתורה תחילה. ועוד יש שאלות נוספות כמותן.

אולם לפי הכלל שאנחנו אומרים, לכאורה מובן ממילא כי הא גופא השאלה. השואל יודע כי ישנם הרבה טעמים, אבל רצונו לדעת מהי הסיבה העיקרית?

שאלה מהקהל: לפי זה, הטעם שכתוב בגמ' בשבת, אם היה צריך לבחור את אחד מהטעמים שם.

תשובת מרן שליט"א: בסדר. אבל רצוני לומר, כי זה ששאל פה, הוא ידע את הטעמים שישנם שמה. הוא רק שואל, מהו הטעם האמיתי.

המשך השאלה מהקהל: מה שכתוב פה, הרי הוא טעם חדש, כי הוא לא כתוב שם?

תשובת מרן שליט"א: אבל זה מפורש בפסוקים. את זה ודאי אי אפשר להכחיש.

תשובה לשואל בעניין אמירת הוידוי שבכלל נוסח תיקון חצות, בימי בין המְצרים, לדידן שאיננו אומרים וידוי אלא רק בשני וחמישי.

אחד מידידנו הי"ו, שאל שאלה הנוגעת למעשה – הוא חפץ בעילום שמו, ותכף תבינו למה – בזה"ל, **כבר תקופה שאני משתדל מאד להקפיד על 'תיקון חצות', וזה בעיקבות דברי מרן שליט"א במוצש"ק חיי שרה התשע"ד, ובעיקבות הקונטרים 'תיקון חצות' שהדפיס ידידנו ר' אריאל מהאצרי הי"ו בהסכמת מרן. וכן הרב הינוקא שעודדני לזאת.**

ונפשי בשאלתי:

א' הרי הרב הסביר, שהבלדי אומרים וידוי רק בשני וחמישי, כדי שנוכל אז לכוון, ולא יהיה נידוש באמירתו בכל יום. וא"כ איך נאמר וידוי בכל לילה בתיקון חצות, ולמחר (בימי אגד"ו) נדלגו? (ואולי מי שאומרו בלילה, יאמר גם ביום? ומה הדין במנחה, בציבור שאומרים?)

האם אכן לדלגו כשמתפללים עם מניין שאומֵר, ולהמתין לנפילת פנים, או להסמיך עמידה ('חזרה') לנפילת פנים (בלא וידוי) מבלי להמתין?

הוא שואל שאלה טובה.

האמת היא, שאין חובה לומר וידוי בתיקון חצות. אפשר גם בלי הוידוי. אבל בתיקון חצות שהדפסנו וכדלעיל, מובא הוידוי. כנראה זאת עיקר השאלה. לפני כן הדפיס זאת, ידידנו הרב אליהו אקוע הי"ו.

למעשה, לגבי העניין שאמרנו בעניין הוידוי, מהרי"ץ כתב זאת בע"ח, הטעם שלא נהגנו לומר וידוי בכל יום, מכיון שהוידוי צריך להיות מלב ומנפש. זהו יסוד גדול. וידוע מה שכתב החיד"א, דכיון שחובה לומר את הוידוי בכוונה, נמצא כי מי שאומר את הוידוי בלי כוונה, הוא צריך וידוי על וידויו. והשדי חמד האריך על כך, שאנחנו לא נדע מה נעשה? מכיון שכבר קבעו זאת אצלם בסידורים, אינם יכולים להשמיט את זה. לכן צריכים להשתדל.

לכן אנחנו ברוך ה', ברוך שפטרנו מן 'הצרה' הזאת, כי אבותינו ורבותינו נע"ג לא קבעו זאת בסידוריהם. אלא שבעדות אחרות, שקבעו זאת כבר אצלם בסידוריהם, זאת אכן בעיא, שעליהם לומר את הוידוי בכל יום לפחות פעמיים. הם אינם יכולים להשמיט את זה, לאחר שהדבר כבר נכנס. אבל אנחנו מעיקרא לא קיבלנו את זה.

אולם כעת השאלה היא, לגבי הוידוי שישנו בתיקון חצות.

רק ארחיב את שאלתו, ולאחר מכן נגיע בס"ד אל התשובה.

בקרית שמע על המטה, מהרי"ץ בעצמו אומר להגיד וידוי. כפי שכתב בעץ חיים [קרית שמע

על המטה, דף ב' ע"ב, ודף ג' ע"א] בזה"ל, **בזוהר פרשת קרח דף קע"ח ע"א איתא, שצריך להתוודות. ע"כ טוב ונכון הוא להתוודות קודם הברכה, כמו שהוא מקובל בידינו.**

הא חדא.

ותו, בברכת שמע קולנו וכו' שומע התפילה, בשמונה עשרה, מהרי"ץ כותב [בע"ח דף מ"ח ע"א] בזה"ל, **צריך שיתוודה בברכה זו על חטאתיו, ויאמר אנא ה' חטאתי** וכו'.

ובסוף הוא אומר, **וכתב תלמיד מובהק של האר"י, מהרח"ו ע"ה, שיותר טוב לומר חטאתי עויתי בלשון סתם, ולא יפרט החטאים.**

התשובה היא, שהדבר הזה איננו חוק קבוע לגבי כולם. בק"ש שעל המטה, 'העולם' לא אומר וידוי. אם מישהו כבר אומר וידוי, פירושו שאותו אדם הוא ירא שמים. הדבר מיועד ליחידי סגולה. וכן תיקון חצות, לא כולם אומרים. לא רצו להנהיג וידוי, לציבור הכללי, כי אז ודאי שיגידו אותו שלא בכוונה.

לכן, מי שבא להגיד תיקון חצות, והוא מרגיש חובה לומר את הוידוי, ולא מן הלב, אזי אין הכי נמי, שלא יגיד. ואותו הדבר, בברכת שומע תפילה. הדבר אינו כתוב בגוף הסידור, מהרי"ץ כתב זאת רק בפירושו ע"ח, שהוא אינו דבר השווה לכל נפש. רק אנשים שיראת ה' בוערת בקרבם, יחידי סגולה, יגידו זאת. ומכיון שהדבר לא נקבע כחובה, בתורת דבר שהוא בסדר התפילה, אזי אין הכי נמי. מי שיודע כי כעת הוא יאמר זאת בלי טעם ובלי ריח, אזי שידלג זאת. [נראה שאפילו אם הוא אומר זאת בכוונה שלימה, בפרט מכח עצם תיקון חצות שהוא מעורר את האדם, אלא שנתברר לו כי בגלל זה הוא אומר את הוידוי דשני וחמישי בלי טעם ובלי ריח, עדיף שידלג את הוידוי שבתיקון חצות, כי הוידוי דשני וחמישי עיקר יותר. איתמר].

שאלה מהקהל: את אותה השאלה אפשר לשאול לגבי הוידוי שאומרים באשמורות.

תשובת מרן שליט"א: לא. חודש אלול שאני. אלו ימים שנועדו לתשובה. אנחנו מדברים, לגבי כל ימות השנה.

שאלה מהקהל: האם אי אפשר לחלק ולומר, כי אין הכוונה על כל נוסח הוידוי, אלא על משהו יותר קצר.

תשובת מרן שליט"א: אין הכי נמי. יכול להיות. כל ערום יעשה בדעת. העיקר, לדעת שלא חייבים בכך. אם הינך רוצה להתנדב, תעשה זאת כפי שצריך.

וכן כל כיוצא בזה. למשל, אם אומרים לו, תשמע, את ברכת המזון, עליך להגיד 'קילומטר', מפה עד פה. מישהו שאל אותי [בשיעור מוצש"ק נח התשע"ד מובא מעשה זה, ומיוחס למרן שליט"א בהיותו בישיבת קול תורה, כשלצידו יושבים חבריו האשכנזים, כגון הרה"ג גי"ל שליט"א, ראש ישיבת באר התורה, שהיה יושב לימינו, והרה"ג משה שטרנפלד שליט"א, והרה"ג עזריאל פויפר שליט"א, ועוד. וכן בשיעור שמות התש"פ. העורך] למה ברכת המזון אצלכם היא קצרה? עניתי לו, תשמע, אני ראיתי בחורים בישיבה שישבו יחדיו, אשכנזים ואחד תימני בלדי, והוא גמר אחריהם. איך זה? למה הוא גמר אחריהם? אלא התשובה, כי את מה שכתוב בנוסח שבידיהם, הם 'מריצים' את הכל.

זהו כפי המעשה, בעניין סכין השחיטה. היה שוחט, שהיתה לו סכין קטנה, קצרה. שאלו אותו, למה אין לך סכין ארוכה, כפי שיש לכל השוחטים? הסכין שלו היתה, באורך שבע אצבעות. 14 ס"מ. הרי לשחיטת עוף, צריכים שתי אצבעות. ולשחיטת בקר, שבע אצבעות. ולצאן – בהמה דקה – חמש אצבעות. וסימניך [שמואל א' י"ד, ל"ד] וּשְׁחַטְתֶּם בָּזֶ"ה.

ענה להם אותו שוחט, אני לוקח סכין, כפי מה שצריך על פי ההלכה, ואני משתדל לבדוק אותה היטב שלא יהיו בה שום פגימות. משא"כ אם תהיה לי סכין גדולה יותר, אז מי יודע אם אצליח.

אותו הדבר בנ"ד. תעשה תפילה קצרה. טוב מעט בכוונה, מהרבות בלי כוונה, כדקיי"ל

בש"ע או"ח סי' א' ס"ד יעו"ש. להשתדל לומר בכוונה, את מה שצריך. אולם להוסיף הרבה, ולבסוף ח"ו ממהרים לגמור, אזי ח"ו יהיו 'פגמים'.

[**זוהי טענה ידועה, שאחרים מלגלגים בה עלינו תמיד, למה ברכת המזון אצלכם קצרה. ואני הקטן רגיל להשיב, הלא מסתברא טפי שיבוא איזה חכם ויוסיף, מאשר יבוא ויקצר. ואם כן הנוסח שלנו הוא המקורי, כפי שיצא מתחת ידי אנשי כנסת הגדולה. והנוסח שלכם התרחב מאוחר יותר, ואין זה מחייב אותנו כלל. איתמר**].

תשובה לשאלתו הנוספת, מה הדין במי שנרדם לפני חצות הלילה, לגבי אמירת ברכות השחר וברכות התורה. כאשר מהרי"ץ כתב בלשון 'קיבלנו', הכוונה שכך הוא קיבל מאבותיו ורבותיו שהיו חסידים ואנשי מעשה, ואין הכוונה כלפי כולם.

שאלה נוספת ששאל אותו השואל, **הנרדם על מטתו לפני חצות** (**לכמה זמן**?) **וקם ל'תיקון חצות' ובירך ברכות התורה לפני כן וחזר לישון, האם שוב יברך בבוקר ברכות התורה**? (**והאם חייב לברך בלילה גם ברכות השחר**?).

כידוע, על שינת קבע ביום, נוהגים שלא לחזור לברך ברכוה"ת. אבל בלילה, נוהגים לברך. אם אדם ישן שינת קבע על מטה, לכל הפחות חצי שעה. והשאלה כעת, שהוא קם לומר תיקון חצות, והוא בירך אז ברכות התורה.

האמת היא, שהוא לא היה חייב לברך כעת ברכות התורה. הדבר שנוי במחלוקת. הרי ישנן שתי דעות, האם חובה לברך ברכות התורה, על דבר שהוא לא לימוד. הוא לא קם ללמוד תורה, אלא רק להגיד תיקון חצות, ואח"כ הוא חוזר לישון. א"כ יוצא בעצם שזה תחנונים, ועל תחנונים אנחנו פוסקים שלא חייב לברך ברכות התורה. אלא מאי, ישנם כאלה הסוברים שכן. על כן, עדיף לברך בלב. אבל למעשה, גם אם הוא קם ללמוד, ישנם בזה חילוקי דעות.

שאלה מהקהל: ובבוקר הוא צריך לברך עוד הפעם?

תשובת מרן שליט"א: כן. בודאי.

והוא שאל גם לגבי ברכות השחר. אם המדובר אחרי חצות, שיברך אכן את כל ברכות השחר, אבל הוא יכול גם להשאיר זאת לבוקר. הוא לא חייב לברכם עכשיו.

שאלה מהקהל: מה עדיף?

תשובת מרן שליט"א: חושבני שעדיף להשאיר לבוקר. כדי שבבוקר הוא לא יחזור לברך שוב הפעם בטעות, כיון שהוא מסתמא ישכח. כיון שהוא רגיל בכל בוקר לברך, הוא עלול לחזור ולברך.

שאלה מהקהל: לברך ברה"ש בלב?

תשובת מרן שליט"א: לא. אם הוא בירך אחרי חצות בלב, אזי הוא כבר יצא ידי חובה. אחרי חצות, אפשר גם בפה. אבל עדיף להשאיר לבוקר.

שאלה מהקהל: ואת ברכות התורה, לא לברך?

תשובת מרן שליט"א: עדיף לברך בלב. כיון שישנם בכך הרבה חילוקי שיטות, לכן אם הוא יברך בלב, יצא ידי חובתו.

זה על דרך מה שאומרים בישיבות, שהרמב"ם 'הציל את המצב'. כי הרמב"ם פוסק, שאם האדם מברך בלב, הוא יוצא בכך ידי חובה. לדעתו אומרים בזה 'הרהור כדיבור דמי'. כך שיטת הרמב"ם, הסמ"ג והריא"ז. לכן בכל הספיקות שישנם, סוברים כל הגדולים הספרדים – זאת בפרט מפני שאצלם העניין של סב"ל הוא הכי חמור – בכל סב"ל תברך בהרהור בלב. והדבר נסמך על הרמב"ם. הפסק היה צריך להיות, לא לברך, אבל אפשר עי"ז 'להרויח', כי לדעת הרמב"ם יוצאים ידי חובה בהרהור.

שאלה מהקהל: למסקנא, לברך בלילה אחרי חצות ברה"ת בלב, לחזור לישון, ובבוקר לברך בפה?

תשובת מרן שליט"א: כן. ואולי כדאי להוסיף כוונה, כי מה שאני מברך, כַּוָונתי לפטור רק

עד עלות השחר. כדי שלא יכנס לעוד ספק, אולי הברכה חלה עד היום שאחריו.

שאלה מהקהל: בפסקי מהרי"ץ הרב שליט"א העלה את דברי מהרי"ץ, שמקובל בידינו להתוודות קודם הברכה של ק"ש שעל המטה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הינך צודק. ברם חושבני, כי כוונתו היא, שכך הוא קיבל מאבותיו. 'מקובל בידינו', הכוונה למשפחה של מהרי"ץ, שהם היו יחידי סגולה. האם הינך יודע, מי היה סבו? לא לחנם, הם נקראים 'צדיק'. צאלח זה צדיק.

תראה למשל מה מהרי"ץ כתב בעץ חיים [סדר תשעה באב, דף א' ע"א] לגבי הסעודה בערב תשעה באב בזה"ל, **וכך ראיתי לאבותי נוהגים ואוכלים פת זה בבכי, בעינים זבות כמעיין נובעות בדמעות. והעיד לי מו"ז שכך ראה לרבותיו ואבותיו ז"ל יעו"ש.**

מסתברא לענ"ד, כי מהרי"ץ אינו מתכוון בזה כללית על כולם, אלא 'קיבלנו' פירושו, שכך הוא קיבל מאבותיו ורבותיו, שהיו חסידים ואנשי מעשה.

המשך השאלה מהקהל: אבל בפסקי מהרי"ץ, הרב לא הרחיב בזה.

תגובת מרן שליט"א: ברוך ה'. זהו כפי שמצינו כי דברי תורה עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר.

בירור דעת הרמב"ם בעניין האיסורים בשבוע שחל בו תשעה באב, ותשובה לשאלה כיצד הרמב"ם השמיט בענייני ספירת העומר, את מנהג כל ישראל שלא עושים נישואין אז. מי שאינו מתאבל בימי ספירת העומר, שגם לא ישמח בשמחת תורה.

בעניין של שבוע שחל בו תשעה באב – בשנתנו זו התשפ"ה בשל"ו, אין אפילו שבוע שחל בו ת"ב – כל האיסורים כגון להסתפר ולכבס, הם רק בשבוע שחל בו ת"ב. עניין הנישואין, אינו מוזכר כלל בדברי הרמב"ם. אפשר אולי להבין שאין לעשות נישואין, מכך שכתב 'משיכנס אב ממעטין בשמחה'. ברם, זאת איננה ראיה. יכול להיות שאפשר לעשות את עצם הנישואין, רק למעט אז מן השמחה הרגילה.

ברם למעשה, אנחנו – אבותינו ואבות אבותינו נע"ג – נהגו ונוהגים שלא לעשות נישואין כלל ועיקר. לא נשמע שיעשו. אינני יודע, ממתי החל מנהג זה. עכ"פ זה כמה וכמה דורות. אין נישואין, ולא שידוכין ולא כלום. משבעה עשר בתמוז, לא עושים נישואין.

מרן בשלחן ערוך [סימן תקנ"א סעיף ח'] פסק שאין נושאים נשים] מראש חודש, עד תשעה באב. ובספרו בית יוסף הוא מסביר, כי מדינא דגמרא הדבר מותר. רק נוהגים להחמיר, אפילו מי שאין לו אשה ובנים, כי 'לא מְסַפְּנָא מִלְּתָא'. זהו איננו סימן טוב. כנראה לא תהיה בזאת הצלחה ח"ו. שמא ח"ו יעלו הנישואין הללו על מוקש, יהיה ביניהם מריבות, ח"ו השכינה לא תהיה שרויה להם בביתם.

אפשר אולי, כי אצלינו ושאר קהילות שנמנעו, הקדימו זאת, מי"ז בתמוז. חששו שמאז לא מסמנא מלתא. או בגלל שרצו לעורר את הציבור שיתנו ליבם על החרבן וכו'.

*

ברם, ישנה לכאורה שאלה חמורה על הרמב"ם.

איך רבינו הרמב"ם השמיט בענייני ספירת העומר, את מנהג כל ישראל שלא עושים נישואין בימים אלו. הרמב"ם לא הביא זאת בחיבורו משנה תורה, ולא בשום מקום. הוא לא מזכיר שמץ דבר מזה.

והשאלה בעיקר היא, שהרי כבר הגאונים כתבו את המנהג הזה. כמרכן הרי"ץ גיאת – רבי' יצחק אִבְּן גִּיַאת – שהיה בספרד עוד לפני הרמב"ם. המגיד משנה בכלל מה שהוא מציין מקורות לדברי הרמב"ם, הוא מביא את הרי"ץ גיאת בספרו מאה שערים.

הרי"ץ גיאת, היה בדורו של הרי"ף. הרי"ף היה בעיר פאס, והרי"ץ היה בספרד. הוא נחשב מגאוני ספרד.

הרי"ץ גיאת כותב כך במפורש בספרו שערי שמחה [ח"ב צד ק"ט] בזה"ל, **מנהג בכל ישראל, שלא לישא בין פסח לעצרת. ומשום אבילות הוא, ולא משום איסור הוא. שכך אמרו חכמים, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא, וכולן מתו בין פסח לעצרת, שלא נהגו כבוד זה בזה. וכולן מתו באסכרה. ומאותה שעה ואילך, נהגו להתאבל עליהן, שלא לישא אשה בימים הללו** וכו'. **וכן הורו הגאונים.**

כיצד הרמב"ם התעלם מן הדבר, אשר כתבו כבר גדולים לפניו שכך הוא 'מנהג בכל ישראל'? וכי הרמב"ם, נשמט לו? חלילה, הוא שכח לכתוב זאת?

מצד שני, מי שירצה 'להסתמך' על הרמב"ם הזה – הנני אומר זאת בדרך 'עקיצה' – אם אינו רוצה להתאבל בספירת העומר, א"כ שגם לא ישמח בשמחת תורה. כי אם הוא לא רוצה לעשות, רק מה שכתוב ברמב"ם, א"כ ישים לב כי ברמב"ם לא מוזכר כלל המושג של 'שמחת תורה'. אפילו לקרוא אז התחלת פ' בראשית, לא כתוב ברמב"ם. אין על כך אפילו מלה אחת ברמב"ם. בשמחת תורה, קוראים וזאת הברכה. אולם בראשית, מאן דכר שמיה. אין אצלו דבר כזה. מי שיעיין ברמב"ם, לא ימצא זאת. אם כן, גם שם שלא תהיה שמחה. פה אין אבל, ושם אין שמחה. עוד מעט נראה.

הקושיא הזאת היתה לי זמן רב, איך הרמב"ם לא הביא את זה?

הרי ישנה תשובה של רב נַטְרוֹנַאי גאון [הלכות פסוקות סימן צ"ד], שבה כתוב בזה"ל, **וששאלתם, למה אין מקדשין ואין כונסין בין פסח לעצרת. אם מחמת איסור, ואם לאו.**

הוו יודעין שלא משום איסור נגעו בה, אלא משום מנהג אבילות. שכך אמרו חז"ל, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר' עקיבא, וכולן מתו בין פסח לעצרת, על שלא נהגו כבוד זה בזה – זאת גמרא במסכת יבמות דף ס"ב – **ותאני עלה, וכולן מתו מיתה משונה באסכרה. ומאותה שעה ואילך, נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנוס בהן** וכו'.

ישנה גם תשובה כזאת, לרבי' האיי גאון. מי שיעיין באוצר הגאונים על מסכת יבמות [דף 141], יראה כי הוא אסף את כל המקורות הללו.

שאלה מהקהל: האם המנהג הזה התחיל, מאז שתלמידי רע"ק מתו?

תשובת מרן שליט"א: כך הגאונים כותבים. 'מאותה שעה ואילך, נהגו וכו'. למה הדבר אינו מוזכר בגמרא? אינני יודע. עכ"פ כך אומר רב נטרונאי גאון. ידוע כי לגאונים היו מקורות, אשר אינם בידינו. ויש שלא היו להם מקורות בכתב, אלא נמסרו בקבלה בעל פה, וכדקיימא לן שדבריהם דברי קבלה.

וראיתי בספר בין פסח לשבועות, שהוא מזכיר את השאלה הזאת [בפרק ח', סוף הערה ז', דף ר"כ], אבל לא נחה דעתי.

וזה לשונו שם, **הרמב"ם לא הזכיר בספרו, היד החזקה, את המנהג של איסור נישואין בימי ספירת העומר, לפי שאין דרכו להביא את כל העניינים שלא הוזכרו בתלמוד ובמדרשים. ומה שכתב בשו"ת בית מרדכי (פוגלמן), סימן ל', דהוא דרכו, שכל דיון, הלכה, או מנהג שלא נזכרו במשנה, תוספתא, תלמודים ומדרשות ההלכה, לא הכנים לספרו, עיין ביד מלאכי, כללי הרמב"ם, סימן ב', ע"כ, לשונו אינו כ"כ מדוייק, שהרי יש מנהגים שהזכיר אף שלא הובאו שם. וגם ביד מלאכי שציין, לא כתב שלא הביא דבר שלא הובא בגמ', אלא שעפ"י רוב לא הביאו.**

ישנם מנהגים רבים, שאינם כתובים בגמרא, ואעפ"כ הרמב"ם הביא אותם. איך דבר חשוב כזה, נשמט?

עמדתי על כך כבר בעיני יצחק על שע"ה הל' פריה ורביה סימן קצ"ח אות ט"ז דף קנ"ט יעוש"ב.

מתי נחה דעתי? זה מקרוב, כאשר ראיתי, נוכחתי לדעת, כי מה שאנחנו חושבים שהמנהג הזה נהג בכל ישראל – וכפי שאומר הרי"ץ גיאת – הדבר איננו מדוייק. ישנם ראשונים שכתבו במפורש, שזה לא נהוג בכל ישראל.

למשל האבודרהם [עמוד רמ"ד] כותב בזה"ל, **נוהגין בקצת מקומות, שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, ושלא להסתפר. והטעם, שלא להרבות בשמחה. שבאותו זמן מתו שנים עשר זוגות אלף תלמידים לר' עקיבא באסכרה, מפני שלא היו נוהגין כבוד זה לזה.** רק בקצת מקומות.

כאשר הטור מביא את העניין הזה, הוא מזכיר את דברי הרי"ץ גיאת, 'נהגו בכל ישראל שלא לישא אשה'. ולגבי תספורת, הטור מביא ש'יש נוהגים'. א"כ לפי הטור, מובן כי המנהג שלא לעשות נישואין היה בכל ישראל. אבל באבודרהם, אף שהיה אחרי הטור, הוא כותב בהדיא כי זה רק 'בקצת מקומות'.

שניהם היו ג"כ בארץ ספרד, כמו הרי"ץ גיאת.

בעל שבלי הלקט שהיה בארץ איטליה, כותב [בסימן רל"ה] בזה"ל, **יש מקומות שנהגו שלא להסתפר לאחר פסח, עד ל"ג לעומר. וכן יש נוהגין שלא לישא נשים בין פסח לעצרת, לפי שהימים עלולין הן, שנפלה מגפה בתלמידי רע"ק.**

הרי כתוב במפורש, בלשון יש נוהגין.

א"כ מי שכתב שכך נהגו 'בכל ישראל', מסתמא הוא לא ידע שאין הדבר כן. הוא חשב ככה. הרי בזמנם, לא היה קשר מסודר בין הארצות. זהו כגון שהמשנ"ב כתב [בסימן תפ"ט ס"ק ה'] בזה"ל, **מיהו מנהג בכל ישראל שכל אחד מברך וסופר לעצמו, ואין סומכין על הש"ץ.** הוא לא ידע, כי בתימן, לא נהגו כן.

קל וחומר בדורות הראשונים. הם חשבו, היו סבורים, כי כך הדבר בכל המקומות. או אולי הם חשבו, 'רוב ככל'. אבל אם אחרים אומרים, 'יש נוהגים', משמע שזה נפוץ.

גם בספר התדיר [מהדורת בלוי, עמ' רכ"ב] כתב בזה"ל, **ימים שבין פסח לעצרת, נוהגין אנו שלא לעשות חופה באותן ימים, עד ל"ג בעומר.** הוא מדייק לומר, 'אנחנו נוהגים' ככה, בעיר שלו, רומי, כי ידע שבמקומות אחרים לא נהגו כמותם.

יוצא כי אין ממש קושיא מדוע הרמב"ם לא הביא זאת.

אין מקום לטענה, כי אם הרמב"ם לא הביא איזה עניין, אזי ודאי שאינו סובר אותו, כדמוכח מדברי בנו הר"ר אברהם.

יתירה מכך.

ישנם הרבה הטועים וחושבים, כי אם הרמב"ם לא הביא איזה דברים, פירושו שהרמב"ם לא סובר אותם. הוא לא הביאם, כי לא נראה לו. אבל ישנה עדות של רבי' אברהם בן הרמב"ם, שממנה יש לנו ללמוד כי אפילו דברים שהרמב"ם לא כתב אותם בחיבורו, הוא בעצמו נהג אותם.

הרי הרמב"ם מביא את נוסח הגדה של פסח, בסוף הלכות חמץ ומצה. והנה לפני פיסקת רבן גמליאל אומר וכו', אחרי עניין עשר המכות, דצ"ך עד"ש באח"ב, אנחנו אומרים – **רבי יוסי הגלילי אומר, מנין שלקו המצרים במצרים עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות** וכו'. ואחר כך, **רבי אליעזר אומר** וכו', **רבי עקיבא אומר** וכו'. **כמה מעלות** וכו', **דיינו**. אבל בסדר ההגדה של הרמב"ם, כל זה אינו כתוב.

מביא על זה המעשה רוקח שם כך, **בספר כת"י קדמון מצאתי להר"א בנו של רבינו ז"ל וז"ל, ויש מי שמזכיר אחר תשלום דְּרָשׁ פרשה זו, וסימן העשר מכות, דרש אחר לחז"ל וכו', רבי יוסי הגלילי אומר, מנין אתה אומר וכו', רבי אליעזר אומר וכו', רבי עקיבא אומר וכו'. ואחר זה אומר, כמה מעלות טובות למקום עלינו כו', על אחת כמה וכמה** וכו'.

וכל זה, דרש גְּלוּי־ההבנה – בלנ"ד נסביר כוונתו בשיעור נוסף [ואתחנן] – **ועליו ועל**

כיוצא בו נאמר, כל המרבה וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ואמירת זה, מנהגינו ומנהג קדמונינו אבא מארי ז"ל והקודמין לו וחכמי המערב.

כעת תשמעו, את מה שהוא – הר"א בן הרמב"ם – מוסיף. **ועם היות שאבא מארי ז"ל לא זָכְרוֹ בנוסח ההגדה שכתב בסוף הִלְכוֹת חמץ ומצה, לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות, ולא הכרחי כמו מה שכתב.**

ישנה לנו כאן, הסתכלות חדשה. בלי הר"א בן הרמב"ם, לא היינו יכולים לדעת זאת. הוא ישב איתו בליל הסדר, והוא מעיד כי אביו הרמב"ם היה נוהג לומר את זה. ולא רק הוא, אלא אפילו קדמוניהם וכו'. אמרו זאת. ומה שהרמב"ם לא כתב זאת, הסיבה היא כי זה לא מפורסם בכל המדינות, ולא הכרחי. כך הוא אומר.

א"כ מהשתא נילף נמי לענייננו, כי הרמב"ם ג"כ ידע כי המנהג הזה של מניעת נישואין בימי ספיה"ע, הוא אינו בכל הארצות, ולכן הוא לא היה מחוייב להביא אותו. אבל יתכן שהוא בעצמו נהג כך, דהיינו למנוע זאת.

אמנם ישנם דברים, שהרמב"ם כן כותב לגביהם, כי ישנם ארצות שנהגו כך, וישנם ארצות שנהגו אחרת. 'יש מקומות'. כגון, בשנער, בספרד, בצרפת. לגבי זאת וכיו"ב, אינני יודע מה נשתנה שלא העלה אותם. אבל זאת כבר שאלה אחרת. השאלה דלעיל כבר הצטמצמה. באיזה דברים שהוא בכל זאת הביא, מנהגים של קצת מקומות, זאת כבר שאלה אחרת, מדוע זה כן, וזה לא.

וגם צריכים לדעת, שישנם דברים שנשמטו לרמב"ם, שלא במתכוין. כבר דיברנו על כך בהרחבה בעבר [עיין בשיעורי מוצש"ק אחרי מות, קדושים, אמור, בחוקותי, שנת התשע"ט, ומוצש"ק פקודי התשפ"ב]. ישנם דברים, שיכול להיות שהרמב"ם כן היה רוצה להביא אותם, רק עכ"פ כיון שאין הכרח להביאם, נשמט לו. [לשעבר ביאר מעכ"ת שיש שנשמטו לו אפילו דברים שהכרח להביאם. אלא דבנדון דידן קל יותר להבין דבר השמיט"ה. איתמר].

כבר דיברנו על כך בזמנו. והבאנו שישנם כאלה הסוברים, כי אין הוכחה מכך שהרמב"ם השמיט.

בכל אופן לענייננו, יש דרך ישרה.

חֵלק מן המקורות שהבאתי בפניכם מקודם, ר"ד אבודרהם, שבלי הלקט וספר התדיר, זה מתוך מאמר נרחב בשם מנהגי ישראל, המובא בקובץ אור ישראל מונסי [ל"ט, שנה י' גליון ג', מדף קצ"ה. הוא בעצמו ג"כ הרגיש בכך, שהרמב"ם השמיט את העניין הזה, וכמו שסיים שם [בדף קצ"ז] בזה"ל, **סמך לעובדא שמנהג זה לא נתפשט בכל המקומות, ונשאר רק נחלת 'קצת מקומות', אפשר ללמוד מהתעלמות הרבה מן הראשונים, ובכללם הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש, ובעל העיטור ועוד, מלהביא מנהג זה יעו"ש.**

לגבי הרמב"ם, זאת בודאי שאלה. למה הרמב"ם לא הביא זאת. אולם לגבי הרי"ף והרא"ש וכד', אינני יודע האם הם התכוונו להביא בספריהם את כל המנהגים. הרמב"ם התכוון לעשות ספר, שמקיף את כל התורה שבעל פה, משא"כ הם. אינני יודע, האם אפשר לדייק מהם כך. אבל בכל אופן, מהרמב"ם זאת בודאי הוכחה.

*

וגם לגבי העניין של קריאת התחלת פ' בראשית בשמחת תורה, מי שיעיין יראה כי הדבר לא היה מקובל אז בכל הארצות. אמנם כך היה בבבל, אבל למשל בפירוש ספר יצירה [עמוד 166] – למהר"ר יהודה הברצלוני – כתב בזה"ל, **יום שמחת תורה, לאחר שמסיימין התורה לאלתר, הרבה נהגו להתחיל בבראשית בפרשה ראשונה על פה** – בזמנם עדיין לא קראו זאת בס"ת – **בין בדרש שידרשו על הפרשה, בין בזולתו, כדי שיתחילו בשעה שמסיימין לאלתר בבראשית, לקיים רצוא ושוב.**

ובספר האשכול [חלק שני סימן כ"א דף 65] כתב בזה"ל, **ברוב המקומות מתחילין בזה היום גם פרשת בראשית, להודיע שחביבה תורה לנו כדבר חדש** וכו'.

אמנם בספר המנהיג [הלכות החג סימן נ"ה] כתב, **נהגו 'כל' ישראל להתחיל היום** – ביום שמחת תורה – **בבראשית, לפי שביום שמחת תורה שהשלמנוה, אנו מתחילין אותה** וכו'.

ולגבי הפיוטים בשמח"ת, הרמב"ם בלאו הכי איננו מזכיר פיוטים בשום מקום. רואים בתשובותיו, כי לא ניחא ליה שמכניסים פיוטים בתפילות. לאו דוקא בשמחת תורה. אולי בגלל כך, הוא התעלם מעניין הפיוטים בכל המקומות, כי כך היא ההשקפה שלו. ממילא אין שאלה, למה הוא לא הביא את הפיוטים, למרות שכבר הגאונים הביאו אמירת פיוטים של שמחת תורה. הרמב"ם, רוח אחרת עמו. ואם כן, זאת איננה שאלה.

שאלה מהקהל: לפי הרמב"ם, לא אמרו פיוטים באופן גורף?

תשובת מרן שליט"א: אולי רק בבית הכנסת שלו. או שאמרו, והוא לא הוה ניחא ליה בהכי. צריכים לדייק בתשובותיו. כי ראיתי זאת לפני שנים רבות. נראה לו, שתפילה ופיוטים לא הולכים ביחד.

שאלה מהקהל: הרמב"ם גם כותב [פ"ה מהלכות תעניות ה"ו], נהגו כל ישראל שלא לאכול בשר בשבוע שחל בו תשעה באב, עד אחר התענית.

תשובת מרן שליט"א: לא בכל הספ' גורסים את המלה 'כל', אלא רק 'נהגו ישראל'. והמגיד משנה אומר שם במקום, שבמקומותיהם לא נוהגים זאת. וכבר הבאתי בס"ד בשע"ה [סימן ק"ג בעיני יצחק הערה כ"ב], כי הרבה כתבו שלא נוהגים זאת. אבל מזה שהרמב"ם כתב בסתם, נהגו ישראל, ולא הביא את המנהג האחר, רואים כי הוא בעצמו לא ידע ממנו. הוא חשב, שכולם נוהגים כפי שכתב. גם זה יכול להיות. האמת ניתנה להיאמר, וצריכה להיאמר. יכול להיות שגם הרמב"ם חשב ככה. אבל בנ"ד, הוא כן ידע.

הערה מהקהל: גם לגבי קירוי ההלל, הרמב"ם כותב שכך היה המנהג הראשון.

תגובת מרן שליט"א: לשון הרמב"ם ספ"ג מחנוכה, **זה הוא המנהג הראשון, ובו ראוי לילך. אבל בזמנים אלו ראיתי בכל המקומות מנהגות משונות בקריאתו ובעניית העם, ואין אחד מהם דומה לאחר** ע"כ. הרמב"ם עבר בכמה ארצות, הוא ידע פה ושם מה שקורה, וכ"כ בתשובותיו מה שראה נוהגים לגבי חזרת מוסף של ראש השנה יעו"ש. אבל אי אפשר לדעת את כל מה שנוהגים בכל העולם.

השלמת הנדון בדברי הספר גט פשוט, כי היכן שהבית יוסף לא הביא את המגיד משנה, הסיבה היא כביכול מפני שלא כתב זאת הרב המגיד בעצמו. והמסקנא שאין הדבר כך.

ברצוני להשלים בעזרתו יתב' את ביאור דברי הספר גט פשוט, שהבאנו בשיעור מוצש"ק חוקת ובלק התשפ"ה בשל"ו, האם היכן שמרן הבית יוסף לא הביא את המגיד משנה, הסיבה היא מפני שלא כתב את זאת הרב המגיד בעצמו, שהוא מהר"ר וידאל די טולושא.

הבאנו כבר כמה מכתבים, ורק בכדי להשלים את העניין, אקריא חלק ממכתבו הנוסף של ידידנו הנעלה הרה"ג יהודה חרזי הי"ו, וירבו כמותו בישראל, כי אין כאן המקום לשקלא וטריא, אבל העורך ידפיס את הכל [וכדלקמן].

לק"י יום ששי ט"ו תמוז התשפ"ה בשל"ו.
לכבוד מרן שליט"א.
אחר המחילה הָרַבה, מחמת מהירות הזמן כתבתי מכתבי ביום רביעי י"ג תמוז בחפזה, ונשמט ממני לבאר הדברים כדבעי.
הנה אעפ"י שמסקנת הגט פשוט היא ודאי כדברי מרן שליט"א ששלושת הפרקים הראשונים בריש הלכות גירושין אינם מדברי הרב המגיד, וכמ"ש להדיא בסימן קכ"ז, עדיין ישנו מקום להיתפס על לשונו שבסימן

קכ"א שכתב בלשון 'יראה לי' שאכן יש תפיסה לסברא זו, כי אם הב"י לא הביא דברי ה"ה יתכן שלא היה זאת לפניו, ואינו אלא שאר מפרש. דהיינו כיון שכנראה בזמן כתיבת סימן קכ"א לא ידע מן המקורות שהביא בסימן קכ"ז, וכמש"כ במכתבי הנז' ד"ה אמנם כיעו"ש.

ולא הסתפק הרב גט פשוט לומר דמה שהב"י לא הזכיר דברי המגיד הוא מפני שהיה לפניו רק מהדורא קמא, כי אם כן יש לומר דאם היה רואה היה חוזר בו (וכמ"ש מרן שליט"א גבי סעודה שלישית), וזה הגט פשוט מְמֻאָן לומר, לפי מהלך סוגייתו. ובכל כרחו חידש שיתכן סברא זו, שמה שהב"י לא הזכירו כי אינם אלא דברי שאר מפרש.

וקצת הבנה לזה הוא מאחר שמצינו כמה הלכות בהרב המגיד שאינם ממנו אלא דברי שאר מפרשים, והרי הב"י רגיל הוא להביאו תמידין כסדרן, יש לומר כן גם הכא שזהו שאר מפרש הגם שלא הוזכר זאת בספרים בהדיא. כנלע"ד שזהו פשטות כוונת הרב גט פשוט.

אמנם אכן על סברתו המחודשת הלזו, ישנם חולקים הלא המה הכנה"ג וסייעתיה וכמו שהביא מרן שליט"א בשיעור.

מאתי יהודה חרזי יצ"ו.

אעַן ואומַר בקצרה, והמבין יבין.

הטענה היא, כי בסימן קכ"א, אפשר להבין כפי שהעין יצחק כותב בשמו, כי אם הוא לא מביא, אין זה ה' המגיד. אבל מצד שני, לאחר מכן בסימן קכ"ז, בטוח שכבר הוא בעצמו – בעל גט פשוט – עמד על כך, שהמדובר רק בפרקים הראשונים של הל' גירושין ברמב"ם. וגם אם לא כן, עכ"פ רואים במפרשים האחרים שהם לא סוברים את זה.

דהיינו, היה לבעל גט פשוט צד כזה, לכאורה, ככה הדבר נראה, כי אם הבית יוסף לא הביא, הדבר סימן לכך. כך הוא כתב, בלשון 'יראה לי'. אבל כאשר הוא כתב את פירושו לסימן קכ"ז, הוא כבר הגיע בכלל להבנה אחרת, ומסתמא אם הוא היה זוכר, אזי הוא היה מוחק את מה שכתב שם, כי כעת הוא אומר אחרת, והאמת ניכרת.

במלים אחרות, סוף סוף אין לדבר בסיס. אין כלל כזה, לפי האמת. רק הוא חשב, שיכול להיות ככה. הוה אמינא, יכולה להיות. אולם במסקנא, בודאי שלא. נמצא שכאשר הב"י לא העלה דברי הרב המגיד, ש"מ דאשתמיטתיה, ותו לא מידי.

מכתב חשוב לגבי דברי הגר"א, בעניין כ"ח עתים שכתב שלמה המלך ע"ה בספר קהלת.

קיבלתי מכתב חשוב ביותר מידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו בעניין כ"ח עתים, ממש מאיר עיניים בכל הנושא הזה. נתפרסם בעולם, העניין של כ"ח עתים, בשם הגר"א. דיברנו על כך בס"ד בשיעור [מוצש"ק קרח התשפ"ה]. אבל הוא ישב על המדוכה, לברר את המקורות, ולדייק היטב את העניין.

אי אפשר לקרוא כעת בפניכם את כל המכתב, אעמוד רק על נקודות קטנות ממכתבו, כי הדבר בבחינת 'מים שאין להם סוף', ובעז"ה העורך ידפיס אותו בשלמותו [וכדלקמן].

לק"י ו' תמוז ה'תשפ"ה ב'של"ו.

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

הבט ושא עיניך אל דברי מו"ר (שער"י קרח עמ' 14), אשר הביא חידוש בשם הגר"א על הפסוקים בקהלת (פ"ג): "לכל זמן ועת וכו' עת מלחמה ועת שלום" – שכ"ח העתים הללו, הן מתחילת העולם עד סופו.

ומימי קדם, קדמו לו רבי שלמה מולכו – "המלא בסודות", בספרו חית קנה (עמ' כט) הובא במגלה עמוקות (פ' ויצא).

גם ידידנו הרב אלון גרטי הי"ו שלח לי זאת, כי מהר"ר שלמה מלכו כבר כתב את העניין הזה. [וזה כמו חידושים וביאורים רבים שמייחסים אותם להגר"א, אף שהוא לא אמרם מדנפשיה, אלא ראה אותם בספרים, וכמו שהערתי כמה פעמים לשעבר, ואף מעכ"ת כתב זאת בכמה מקומות. איתמר].

מהר"ש מולכו היה גר צדק, ונשרף על קידוש השם הי"ד. הוא היה גבורא רבא, קדוש־עליון. עד כדי כך, שהמגיד מישרים – המלאך שדיבר עם מרן הבית יוסף – אמר לו, שהוא יזֻכֶּה אותו למות על קידוש השם בפרהסיא, כמו שנשרף רבי שלמה מולכו. כנז' שם במגיד מישרים סימן כ"ז.

הוא כותב סודות גדולים ונוראים. היו לו השגות גבוהות.

ולגבי העניין של כ"ח עתים, מה שכתבו בשם הגר"א, נמצא שכבר כמה מאות שנים לפניו כתב זאת רבי שלמה מולכו, את עיקר הרעיון, אלא שבפרטי פירוש הדברים הם דרך אחרת.

ולענייננו הנקודה היא, האם כ"ח העתים הללו מתחלקות כך, ששת אלפים לפי עשרים ושמונה, שלפ"ז עשו חשבון שהדבר יוצא בשנים שלנו עכשיו, בשנה הזאת או בשנה הבאה. ומתברר שזה אינו נכון.

*

בהמשך מכתבו הוא כותב כך, מו"ר הזכיר שהרב ברוך רוזנבלום שליט"א, פרסם את העניין הזה (ובעקבותיו נתפרסמו הדברים גם בחו"ל). לצורך השלמת העניין, אביא את דבריו במלואם, מתוך הגליון ברוך שאמר, אף שלא זכיתי לרדת לחשבונו של עולם. וז"ל: כותב ר' אליהו לופיאן (לב אליהו, בשלח מאמר 'כוח האמונה למעלה מן הטבע') – וכתב הגר"א כבר בזמנו, "שאנו בתקופת העשרים ושבע – היא תקופה של עת מלחמה".

אם נחלק 28 עתים שמונה שלמה המלך, לששת אלפים שנה שהעולם יתקיים, נשאר העת האחרון; כמה זמן זה 'עת'? 214 שנה – זה הסוף של 'עת שלום'. ומתי יש לנו עוד 214 שנה לסיום העולם?! תשפ"ו. אבל נשאר לך '0.285 – דהיינו שליש שנה (קצת פחות); אם נחלק שנה – 365 לשלש = 118 (בערך); יש לנו 214.285 = לערך 2.5 – זאת אומרת, יש לנו 103 ימים עד ראש השנה; ביום ההפצצה – י"ז סיון, היה בדיוק 103 ימים עד לראש השנה. זאת אומרת, יש לנו 214.285 ימים [נדצ"ל שנים] לסיום האלף השישי – זה ה"עת שלום". עכ"ל.

*

לגבי השאלה ששאלנו, היכן כתב זאת הגר"א? על כך הוא כתב במכתבו בזה"ל, **מרן שליט"א כתב (שם עמ' 15): "חיפשתי את מקור העניין הזה, ולא מצאתי. מי שימצא ויודיענו, ברוך יהיה".**

לכן בא הלוי אשר בשעריך – שערי יצחק, כי עמך מקור חיים, למען תהא ימינך על ראשו בברכתך: "גם ברוך יהיה".

ובכן, נראה דיסוד הדברים יסודתו בהררי קודש, בפירוש הגר"א על קהלת (שם) שהובא לראשונה על ידי פה שלישי לאליהו – רבי יצחק אייזיק חבר בסוף ספר פתחי שערים (ווארשא תרמ"ח), העתיקהו בשלמות בספר ביאור הגר"א (כתובים הוצאת מוסד הרב קוק). ומי יכנים ראשו בין ההרים.

ברוך יהיה, ויישר כוחו.

הוא מבית המדרש של הגר"א, זהו ספר נכבד בתורת הקבלה, ובסופו הוא כתב זאת תחת הכותרת ליקוט מהגר"א, ושם הוא הביא את המלים הללו.

אולם, כל זה והיה בהניח הנחה סובר"ת, שחלוקת הכ"ח עיתים היא חלוקה שווה של 214 שנה לכל תקופה, אולם אחר עיון במקור הדברים, נראה שנסתר"ה דרכ"ו, שהחלוקה אינה שווה.

משם רואים, כי זה לא מתחלק לכ"ח עתים שוים, אלא יכולים להיות כמה עתים אפילו ביום אחד.

אדברה וירוח לי, שעת לחשות ועת לדבר, שמגמתי איננה ח"ו להרפות ידים מן ההתעוררות הרבה שנוצרה מחישוב זה, אלא למען הרימו מכשול מדרך עמי: "כי צריכים להיזהר, אם אומרים כך, ולבסוף לא יתקיים, אזי זה קצת מחליש את האנשים באמונה" (שער"י בראשית תשפ"ד עמ' 21. ולכאורה, מקור דברי מו"ר הם דברי הרמב"ם באגרת

תימן אות ג'). וע"ע שער"י תזריע ומצורע (תש"ע עמ' צז. מן הראוי לציין, כי בתקופות קודמות נזכר במקומות רבים בחוברות שערי יצחק הפרשיות המחוברות בלא וא"ו – וכך אף שם). על כן אכנס בעובי הקורה לברר את מקחי.

ובעניינא דידן, בדברי קדשו של הגר"א כתוב לאמר: עת ללדת – לידת אדם הראשון. למות – על הגזירה שנגזרה המיתה עליו. לטעת – על "וישם שם את האדם", ע"ד "ותטעמו". לעקור נטוע – הגירוש מהגן. עי"ש. הרי, בצפייתינו צפינו – שכבר ארבעת העתים הראשונים הם ביום הראשון (סנהדרין דף לח:), או שני (בראשית רבה יא, ב) לבריאת אדם הראשון (ועי' רס"ג ב, כד).

וכן בהמשך, כל העתים אינם שווין, וזה כדברי הרה"ג מתתיהו חיים סלומון זצ"ל, המשגיח דישיבת ליקווד, שהובא בספר אמרי ישראל (עמ' ת"י בהערה שם). ובהיגלות נגלות מקור דבריו, נפל פיתא בבירא.

בקיצור, אין בסיס למה שכתבו בשם הגר"א בעניין הזה, שכביכול כעת אנחנו נכנסים ל'עת שלום'. כל מה שכתבו בשם הגר"א לופיאן, לא ברור בדיוק מהו מקור הדברים.

עתה באתי לדון אודות מה דאיתא, בספר לב אליהו הנ"ל בשם הגר"א, "שאנו כבר בתקופת העשרים ושבע – היא תקופה של עת מלחמה".

ולכאורה אין לזה שורש וענף, ויש להעיר רבתי. חדא, דהגר"א בביאורו (שם) כתב על תיבות "עת מלחמה" – זו מלחמת גוג ומגוג. עכ"ל. ומה אָרכה של מלחמת גוג ומגוג לדעת הגר"א, יש אומרים י"ב שעות [ספר הגאון החסיד מווילנא (עמ' שע"א), וספר דע מה שתשיב (שטרנבוך, עמ' 119)], ויש אומרים ג' שעות (שלמי תודה סוכות עמ' תתקל"ז). סוברני, שלכו"ע הדבר טרם נתרחש.

וכעי"ז תראה בספר הרב מבריסק (ח"ג עמ' 511) בשם הגר"א: עת מלחמה – עקבתא דמשיחא, ועת שלום – ימות המשיח. ולדעת הגרי"ז אורך ימות חבלי משיח הם ע' שנה, אשר כבר אנו נמצאים בתוכם, כמובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ג עמ' לט). חזינן, שאנו הנמצאים בתקופת עת מלחמה, ולא היתה עדיין בתקופת הגר"א.

וכן בקודש חזיתיה, לבן דורו של הגר"א רבי משה דוד וואלי, בספרו ביאור חמש מגילות (קהלת פ"ג) וז"ל: עת מלחמה – רומז למלחמת גוג ומגוג, שהיא תהיה המלחמה האחרונה שבעולם, ואחריה יהיה שלום בארץ ולכל יושביה וכו'. ולכן סיים הענין ב"עת מלחמה ועת שלום", כמו שיהיה זה ממש באחרית הימים. עכ"ל. ומיהו גוג לדעתו? כותב הגמ"ד וואלי בספרו ממלכת כהנים (יחזקאל לח, א–ב) בא"ד וז"ל: גוג "נשיא ראש משך ותובל" שלבי אומר לי הוא הקיסר של מוקסוויא [לכאורה צ"ל מוסקוויא], וזהו ראש משך שהוא זנבו של הנחש המכשכש לצד צפון שהוא מקומו ממש. עכ"ל. ואף זאת, דומה בעיניי לאנא עני'א – כי טרם התהווה הדבר.

שבתי וראיתי בספר מאורי שערים, שאמר רבי אריה זאב גורביץ בשם מו"ח ר' אליהו לאפיאן, "שאמר בשם הגר"א על מש"כ קהלת פ"ג ל' עתים [צ"ל כ"ח. חיב"א] ולבסוף בא "עת מלחמה ועת שלום", כי כל אלו הל' [כ"ח] עתים הם יעברו על העולם, ולבסוף תהיה עת מלחמה זה תקופת גוג ומגוג, ואחריה עת שלום ביאת המשיח. עכ"ל. זה עולה בקנ"ה אחד עם החית קנה והגר"א דלעיל, ולא כמו שהובא בשמו בלב אליהו.

אלא, שקיימת שיטה נוספת לגבי זמנה של מלחמת גוג ומגוג. דאיתא במדרשים (מדרש תהלים שוחר טוב קיח, י. ילקוט שמעוני זכריה יב סוף רמז תקע"ט) וכך הוא במלבי"ם (יחזקאל לח, ב. זכריה יב, ה. יואל ד, ט) שהמלחמה תהיה תהליך של שלוש מלחמות בכמה תקופות, "שלוש פעמים עתיד גוג ומגוג לעלות לירושלם" וכו'. ולפי זה, יתכן

שבתקופת הגר"א הייתה המלחמה הראשונה של גוג ומגוג מתוך אלו הג'.

ברם דא עקא, שבספר לב אליהו (ס"פ יתרו) הביא דברים מפורשים לגבי אותם ג' מלחמות, ומהם מוכח שהמלחמה הראשונה של גוג ומגוג לא הייתה בתקופת הגר"א. וז"ל: "אני שמעתי בלנדון מפי הקדוש ר' אלחנן וסרמן זצ"ל, שאמר בשם החפץ חיים זצוק"ל, שחז"ל אומרים [כדלעיל. חיב"א] שמלחמת גוג ומגוג יהיה שלש פעמים. ואז היה המלחמה העולמית הראשונה, ואמר החפץ חיים שהמלחמה הזאת – היתה מלחמת גוג ומגוג הראשונה, ובעוד עשרים וחמש שנה בערך – תהיה עוד מלחמה עולמית שניה, שהמלחמה הראשונה תהיה כאפס נגדה, ואח"כ תהיה מלחמת גוג ומגוג שלישית – עת צרה היא ליעקב, אבל ממנה יושע. עכ"ל.

*

מה שאמר מו"ר: שכל דברי הגר"א הם בחישוב ביאת המשיח בעיתה. כך כתב הרב מבריסק בהקשר לדברי הגר"א הללו, ראה בספר הרב מבריסק (ח"ג עמ' 511).

מה שהביא מו"ר מספר אמרי ישראל (סלומון, עמ' תי) שרבי אליהו לאפיאן דייק כן מלשון הפסוק, שעת מלחמה ועת שלום כתובים בלא למ"ד וכו' כיעו"ש. לכאורה, פירושו לא מבאר את חסרון הלמ"ד בשאר המקומות: עת ספוד ועת רקוד, עת כנוס אבנים.

לכאורה, אין בפירושו מענה לחסרון הלמ"ד שבשאר המקומות.

*

ומה שהביא מו"ר מספר שנות אליהו סוף ברכות, שהלמ"ד מרמז ללימוד התורה. כבר קדמהו הרוקח, כתב חסר למ"ד לימוד, כי מבטלין ת"ת להוצאת מת ולהכנסת כלה לחופה לכך חסירין למדי"ן. וכ"כ האבודרהם (ברכת אירוסין דפוס ירושלים עמ' שם) וז"ל: ואמרינן בפ"ק דמגילה, מבטלים ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. ויש סמך לדבר שתמצא בקהלת עת ללדת ועת למות וגו' שהם בלמ"ד. ותמצא עת ספוד ועת רקוד בלא למ"ד, כלומר בעת ספוד דהיינו בהוצאת המת, ועת רקוד דהיינו כשמרקדים לפני הכלה, מבטלין הלמוד ע"ש שחסר משניהם למ"ד. עכ"ל.

שוב ראיתי שהובא בקובץ ישורון (חכ"ג עמ' קכד) מספר המאור הגדול (ליקוט ד"ת מהגר"א עמ' תקז הערה ח') בשם ספר בינת נבונים, שהגר"א הביא מדרש פליאה: "מי שמתו מוטל לפניו פטור מק"ש, הה"ד עת ספוד ועת רקוד". וביאר שחסרון הלמ"ד, בא ללמדנו שבעת הכנסת כלה והוצאת המת מבטלין ת"ת.

וכ"כ בספר החיים לאחי מהר"ל (ח"ג פרנסה וכלכלה פ"א דף מח.) וז"ל: זה מ"ש חז"ל שמבטלין ת"ת מפני הוצאת המת והכנסת כלה, וראיה לדבר מ"ש עת ספוד ועת רקוד, ולא עת לספוד עת לרקוד, אלא הלמ"ד חסר בשניהם, רמז לביטול הלימוד בב' הזמנים הללו. עכ"ל. ועי"ש מש"כ לבאר מדוע פטרוהו בעיתים הללו. הביאו בשו"ת יד אליהו מלובלין (ס"ס לט) שהועתק חלקית בפתחי תשובה (אבה"ע סי' סה סק"ג).

אין לנו אלא דברי מרן שליט"א (שער"י קדושים ה'תשע"א): "אני מאמין שהיום יבוא המשיח, אנו נלך בתום לב, ואם יתקיים דבריהם, אשריהם ואשרי חלקם".

מקטני תלמידיך, המצפה לישועת השם כהרף עין,
חיב"א מני"ו.

ישנם כאן במכתב הרבה פרטים, מי שירצה יעיין בדברים הללו, וירווה את צמאונו.

*

לכאורה, מהיכן נבע העניין הזה? מאיפה בא להם הרעיון הזה, שצריכים לחלק ששת אלפים שנה לעשרים ושמונה, ולדייק בכך אפילו על השעות והדקות ועל השניות?

חושבני, כי הדבר נבע מכך, שהכניסו כאן את עניין ׳תקופות׳. כתוב כ״ח ׳עתים׳, ופתאום הביאו זאת – בס׳ אמרי ישראל – בסגנון ׳תקופות׳. המלה תקופות, מזכירה את ארבע תקופות השנה. תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן, תקופת תמוז. שם הדבר מחולק כך, תשעים ואחד יום בכל תקופה, ושבע שעות ומחצה כידוע, למשל כגון שכתב רש״י במסכת ברכות דף נ״ט ע״ב. כנראה מכך נולד ויצא להם בלבול.

ביאור דברי הר״ש מולכו בספרו חית קנה, לגבי ׳עת לבקש, ועת לאבד׳. ׳עת לקרוע, ועת לתפור׳. ׳עת לחשות, ועת לדבר׳. ׳עת מלחמה, ועת שלום׳.

הסתכלתי בספר חית קנה [דף כ״ט–ל״ד], של מהר״ר שלמה מולכו הנז״ל, וראיתי כי הוא כותב דברים חשובים מאד.

וזה לשונו שם, עתה הנני יושב פה ומתעכב בגליל הלז, לצפות עת וזמן אשר הבטיחני ה׳ לעשות עמי נפלאות כחפצו ורצונו, ויהי עמדי וישמרני כאשר עד כה עזרני, ממנו יבא עזרי להשלים כל אשר עלי לעשות, כי עוד חזון למועד, ועת לכל חפץ, עד שיגיד הקב״ה כ״ח מעשיו לעמו בודאי. כי בודאי בכ״ח נעשו מעשה ה׳ בכ״ח עתים.

עת ללדת, כשברא הקב״ה שמים וארץ, התעבר העולם וילד אדם הראשון, ויברכהו ה׳ ויניחהו בגן עדן לשמור מצותיו.

ועת למות, כאשר לא שמר את אשר צוהו, כי גורש מגן עדן, והערה נפשו למות.

עת לטעת, כאשר ידע את חוה אשתו וכו׳. הוא מסביר את כל ה׳עתים׳.

רק שישנו שם [בדף ל״ב] משהו שאינו כ״כ מובן.

עת לבקש, חכמה. בזמן הלל הזקן ור׳ עקיבה, שביקשו מאת ה׳ למסור בידם שָׁרוֹ של־תורה.

ועת לאבד, כי ירדו ישראל בגלות אדום, אז אבדה החכמה מביניהם. ולגמול מדה כנגד מדה, דכתיב ׳והאבדתי חכמים מאדום׳.

מה הפירוש, ׳ביקשו למסור בידם שָׁרוֹ של־תורה׳? ומתי היה הדבר הזה?

נראה לי, דאפשר שישנה כאן טעות. וצריך לומר, ׳למסור בידם סוֹדָהּ של־תורה׳. לא השר. אולי זהו אותו הדבר, השר יגלה את הסוד, יכול להיות.

בכל אופן, בזמנו בשיעור מוצש״ק האזינו התשפ״ה בשל״ו דיברנו על כך, והבאנו שם כי המקור לכך הוא בספר פרקי היכלות [פרק י״א] וז״ל, **אמר רבי ישמעאל, כך אמר רבי עקיבא משום ר׳ אליעזר הגדול** וכו׳ **מַלְכּוֹ של עולם וכל משרתיו ונזקק להם, וגילה להם סודה של־תורה היאך יעשוהו, והיאך ישתמשו בו** וכו׳.

מוזכר שם – לכל הפחות – רבי עקיבא. הוא הוסיף כאן גם את הלל הזקן, אולי היה לו מקור אחר נוסף. עכ״פ זהו אותו הרעיון.

*

ישנו עוד דבר מפליא שהוא כותב, זהו דבר מאד מעניין, לגבי ׳עת לקרוע, ועת לתפור׳.

כידוע, יש לנו את תרגום אונקלוס, ויש גם תרגום ירושלמי, ותרגום המיוחס ליונתן, ויש את תרגום יונתן על הנביאים. ומלבד אלו, ישנו גם תפסיר של רבי׳ סעדיה גאון, בלשון ערבי. והנה לפי דבריו של מהר״ש מולכו, התפסיר רמוז בפסוק. הפלא ופלא. זהו חידוש, שלא ידעתי אותו. הדבר העלה אצלי את החשיבות, של תפסיר רס״ג.

האמת היא, שלא רק רס״ג עשה תפסיר. גם רבי׳ שמואל בן חפני גאון, עשה תרגום של־תורה לערבית. וגם בארץ תימן היה חכם מפורסם, שמו מה״ר סעדיה טויל, שהוא ג״כ עשה עשה תפסיר.

בכל אופן, תשמעו מה כתב בספר חית קנה.

עת לקרוע, אותם שעשו שמד, קרעו התורה והעתיקוה לכמה לשונות, והוציאוה למינות. ועל זה נאמר, ׳אל תראוני שאני שחרחורת, ששזפתני השמש. בני אמי נחרו בי וגו׳.

ועת לתפור, כד איתגייר אונקלוס, וכמה גרים אחרים, ותירגמו את התורה, ועשו תפירה

לקריעות שעשו רשעים. ועל זה נאמר, 'שחורה אני ונאוה, בנות ירושלם. כאהלי קדר'. ר"ל 'ונאוה' – ויפה, עם התרגום שנעשה בלשון קדר, המשמעות והפירוש, לבן ובהיר כיריעות שלמה.

שמעתם? 'כאהלי קדר' היינו, על התרגום שעשו בלשון קדר. הרי קדר הוא אחד מבני ישמעאל. כפי שנאמר, **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל, בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם. בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת, וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם** [בראשית כ"ה, י"ג]. קדר הוא העיקר של בני ישמעאל. 'הנביא' המשוגע שלהם, מתייחס לקדר. א"כ הוא אומר, כי כאן נרמז, במלים 'כאהלי קדר', כי התרגום הזה הוא יפה.

הפלא ופלא. ישנו לכך רמז במקרא. כמה הדבר חשוב.

*

ולנ"ד, הנה לפי דבריו שם ג"כ רואים, שאין העתים שווים זה לזה. ולא עוד אלא שלגבי 'עת לחשות, ועת לדבר', מתבאר כי אין חובה שיהיה לכך זמן מסויים בהיסטוריה, או בדורות האלה והאלה. אלא לפעמים הדבר יכול להיות כללי.

שֶׁכֵּן הוא כותב שם בזה"ל, **עת לחשות, בזמנא דרוגזא בעלמא. כדאמר 'חבי כמעט רגע, עד יעבר זעם'.**

ועת לדבר, כד איתְער בעלמא עת רצון. שאז נפתחו שערי רחמים, ויש לאדם לדבר ולשאול צרכיו, וה' ימלא שאלותיו.

נמצא לכאורה, שהדבר אינו קשור לדור מסויים.

*

עכ"פ בסוף, לגבי העניין שדיברו עליו 'עת מלחמה, ועת שלום', שם הוא מסביר בזה"ל, **עת מלחמה, כד יֵאָספו כל העמים לארץ הצבי. כדכתיב [זכריה י"ד, ב'] 'ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה'.** זאת מלחמת גוג ומגוג.

ועת שלום, כשיצא ה' ונלחם בגוים והוכיח לעמים רבים, וכתתו חרבותם לאתים, ויגלה לנו משיח דוד, ודבר שלום לגוים, ומָשלו מים עד ים, ויתעורר עלינו עת רצון, ויתמו העתים אשר תחת הירח אשר להם השתנות, עתים לטובה ועתים לרעה כימי הלבנה, וזהו שאמר 'ורב שלום עד בלי ירח וְיֵרֵדְ מַיִם עד ים וגו'.

ובהשלים כל אלה העתים שבהם רמוזים מעשה האל, יירשו בית יעקב את מורשיהם. ועל זה נאמר, 'כ"ח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גוים'.

ועתה אנחנו בעת האהבה, אשר יקיים בנו ה' 'אהבת עולם אהבתיך, על כן משכתיך חסד'. **כנראה** הוא מדבר על הדור שלו. זהו 'ועתה'. שכך נראה ממ"ש לפני כן, **עת לאהוב, ישראל, כשיפקוד אותם ה' בגלות, כדאמר אהבתי אתכם אמר י"י וגו'.**

בכל אופן, היוצא מכל האמור לעיל, שאין לבנות על כך שכביכול ישנו כאן איזה זמן מדוייק, ושהעתים הללו הם כך וכך. כי מדובר על דברים אשר אינם מוגדרים לזמנים מסויימים, ובודאי לא מדוייקים, רק שישנם זמנים כאלה בעולם. זהו מה ששלמה המלך ע"ה אמר. ממילא, אין מה לדקדק בכל פרטי העניינים הללו.

לישועתך קויתי י"י. **אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ** [חבקוק ב', ג'] בכל יום שיבוא, אכי"ר.

הודעה חשובה!
שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והֻגָּה לפי הבנת העורך.
לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.
הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.
פרטים בטלפון: 050–4140741

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

מסעי

מנחם אב התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

מדוע בארץ תימן לא בנו מצבות ע״ג הקברים. מקורות לכך שצריכים לעשות מצבה ע״ג הקבר, וכיצד היא צורתה בעבר ובהוה. גירסת המלה נֶפֶשׁ, ולא נְפָשׁ, וביאורה.

המשך בעניין שנאת חנם, שבגללה חרב בית שני בעוה״ר, ביאור דברי המדרש לגבי השנאה הכבושה שהיתה קרוב לתשע מאות שנה, בין ישראל לבין אביהם שבשמים.

ביאור דעת רב אחאי גאון בשאֵילָתות, הסובר – דלא כהרמב״ם – כי הלאו דלא תשנא וגו׳, קל וחומר שהוא גם כאשר השנאה היא גלויה. דברי הכסף משנה בדעת הרמב״ם, ביאור הנצי״ב בהַעֲמֵק שְׁאֵלָה בדעת הרמב״ם ורב אַחַאי גאון, ותמיהה על ביאורו בדברי הכס״מ.

שקלא וטריא בהמשך דברי הנצי״ב בביאור המשנה במס׳ נדרים אליבא דרב אַחַאי גאון בשאילתות, ובעניין עקימת פיו דקיי״ל שנחשבת מעשה.

תיקון והבהרת הדברים שנאמרו בתחילת השיעור הקודם, בעניין ברכת רפאנו וכו׳ בשמונה עשרה, ואֵלו סוגי רפואה כוללת ברכה זו.

תשובה לשאלה, מדוע צריכים לומר את הבקשה שאחרי שיר השירים, ריבון כל העולמים וכו׳, בעמידה.

מכתב שפירסם הרב ליאור מעלם הי״ו, לגבי כוונה בברכת בונה ירושלם גם על בניית בית הכנסת ע״ש מהרי״ץ זיע״א שבעיר רכסים ת״ו. כוונת הגר״י אברמסקי זצ״ל במלים ׳ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם׳, כלפי השתלות איברי בשר, וקבלת עירויי דם. ותוספת דברים ממרן שליט״א בעניין.

תשובה למכתב שאלות מאת הר״נ קרני הי״ו. א׳ בעניין קריאת המלה ׳שָׁמְרָה׳, בספר תהלים. ב׳ בירור דברי מהרי״ץ בע״ח, שעיקר הכוונה באמירת הפסוק פותח את ידיך וגו׳, צריכה להיות בסדר היום ובמנחה. ג׳ בעניין הוספת תארים מופרזים לתלמידי חכמים, כגון ׳הגאון׳.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 796
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א, וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש בראש ובראשונה לעילוי נשמת אבא מארי הגאון הצדיק הרב נסים ב"ר נסים זצוק"ל, שהשבוע ביום חמישי ו' מנחם אב יחול היאר־צייט שלו. תנצב"ה.

יהי רצון מלפניו יתב' שנזכה השבוע שיצא לאור 'אור הנר' חלק רביעי, הכולל עניינים נוספים מתוך כתביו היקרים וכו' לפני יום פקודת השנה. הושקע בזה עמל רב ביותר, מי שלא ראה לא ישער ולא יאמין. ולפום צערא אגרא.

כמו כן לע"נ רבי יחיא ב"ר שלמה חלא זצ"ל, אביו של ידידנו הרה"ג יואב חלא הי"ו, שהשבוע ביום שלישי יחול היאר־צייט שלו. תנצב"ה.

להבדיל בין המתים ובין החיים.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו היקר רבי זכאי בן זכריה גִּיבלי הי"ו, מארצה"ב, ולהצלחת כל בני משפחתו.

וכן על ידי רבי משה בן יחזקאל מארצה"ב, להצלחת אחיו רבי אהרן הי"ו שיזכה לזיווג הגון במהרה, ולהצלחה בכל העניינים.

בעבור שהתנדבו שניהם – הראשון ביד רחבה ובנפש חפיצה במיוחד – למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן על ידי רבי יצחק בן חביב קסאב הי"ו, לרפואת האשה היולדת מרת סימון שמחה בת דוד מאיר שתחי', אשת חיב"א מני"ו, לבריאות איתנה ונהורא מעליא.

ולהצלחת בנם נ"י, שיזכו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו בזמנו, ושיגדל לתורה לחופה ולמעשים טובים, יחד עם כל בני ביתם שיחיו.

אשריו ואשרי חלקו. זהו ידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו. ב"ה הוא זכה כעת לבן נוסף, יה"ר שיזכה לראות אותו עם כל המשפחה עולים וגדלים לתפארת.

וכן לרפואת שירה בת ידידנו הרב יואב מהאצרי הי"ו שתזכה לעמוד מחליה לחיים טובים ולשלום, בריאות איתנה ונהורא מעליא, בעבור שהתנדב אביה בעבורה למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן ידידנו רבי עדן בן עזרי ממשפחת גמליאל הי"ו, ורעייתו מרת סוזן בת ויקטור שתחי', להצלחה שיפקדו בזרע של קיימא בקרוב ממש, ולהצלחה בכל העניינים, בעבור שהתנדבו ומתנדבים תמיד לכולל נתיבות מהרי"ץ. יהי רצון, ישועת ה' כהרף עין.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש– השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

מדוע בארץ תימן לא בנו מצבות ע"ג הקברים. מקורות לכך שצריכים לעשות מצבה ע"ג הקבר, וכיצד היא צורתה בעבר ובהוה. גירסת המלה נֶפֶשׁ, ולא נְפֶשׁ, וביאורה.

בתלמוד ירושלמי מסכת שקלים [פרק ב' הלכה ה'] כתוב, **תניא, רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים. דבריהם, הן הן זכרונם.** הנני אומר את העניין דלקמן, לעילוי נשמת **אאמו"ר** זצ"ל.

נשאלתי, למה בתימן לא עשו מצבות על הקברים? אמנם הדור שלנו מסתמא איננו יודע על כך, כי הוא לא מכיר את המציאות הזאת.

ישנו חיוב לעשות ציון לקבר. הדבר מוזכר בכמה מקומות. עיקר עניין המצבה מוזכר כבר בתורה, לגבי יעקב אבינו ע"ה, [כפי שנאמר] **וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל קִבְרָתָהּ** וגו' [בראשית ל"ה, כ']. וכן בנביאים, כגון במלכים שני [ב' כ"ג, י"ז], **וַיֹּאמֶר מָה הַצִּיּוּן הַלָּזֶה אֲשֶׁר אֲנִי רֹאֶה. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַנְשֵׁי הָעִיר, הַקֶּבֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּא מִיהוּדָה** וגו'. וכן ביחזקאל [ל"ט, ט"ו] **וְרָאָה עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן.** הדבר מוזכר, במקרא במשנה ובגמרא, במפרשים ובפוסקים.

גם הרמב"ם פסק כך [בפרק ד' מהלכות אבל הלכה ד'] וז"ל, **ומציינין את הקברות, ובונים** – ישנה כאן מלה, תגידו לי איך קוראים אותה, נו"ן פ"א שי"ן – **על הקבר.**

תשובה מהקהל: נֶפֶשׁ.

תגובת מרן שליט"א. אכן, ככה 'העולם' אצלינו קוראים. שוא וקמץ. אבל עוד מעט נראה בס"ד, שמהרי"ץ אומר כי זאת טעות. זה לא נְפֶשׁ – הוא כותב כי אמנם ככה האנשים קוראים – אבל צ"ל נֶפֶשׁ. סגול וסגול. בהמשך נסביר זאת, מה הפירוש נֶפֶשׁ.

ממשיך הרמב"ם וכותב, **והצדיקים, אין בונין להם נפש על קברותיהם, שדבריהם הם זכרונם.**

בספר גשר החיים, בחלק הראשון וגם בחלק השני, האריך בעניין הזה של הקמת המצבות, והביא את כל המקורות לכך.

הוא כותב [בחלק א' פרק כ"ח דף ש"ג] בזה"ל, **מימות עולם נהוג להציב מצבה ולהקים ציון לנפש, כדכתיב בתורה ובנביאים, וכאמור בתלמודין. ושלשה שמות יש לו. מצבה, ציון, נפש. בתורה מצינו שֵׁם מצבה** וכו'.

השם 'מצבה', הוא ע"ש התיצבות הקבר (משם "יצב", כמו כל לשון של מצבה הכתוב במקראות), שהיא מיצבת ומבליטה את הקבר שיהא ניכר – מלשון נְצָב לקראתו, אתם נְצָבים וגו', ונִצַּבְתָּ על הצור, דהיינו עומד ומתעכב, כמו"כ בעניננו, עי"כ הקבר הוא בולט ונראה – **לבא לבקרו ולהתפלל לע"נ, או להתפלל על החיים בזכות הקבור שם.**

שֵׁם 'ציון', מציין את מקום הקבר, כדי להפריש מהטומאה (כסוגיא דמו"ק דף ה' ו'. ונדה נ"ו נ"ז. ועוד).

ושֵׁם 'נפש', ע"ש הנפש המרחפת על מקום מנוחת הגוִיה, גם אחרי היפרד הנשמה ממנה (כאמור בזוהר פרשת לך לך, וכמובא בח"ב פכ"ה ופכ"ו וכ"ז). בפרט לפמ"ש בשער המצוות (פ' ויחי) בשם האר"י זלה"ה.

אבל הוא בעצמו כותב כך, ומצד דין התורה, חיוב ציון, הוא רק משום טומאה. וסגי בסימנא בעלמא, כגון בשפיכת סיד סביב, או על קרקע הקבר, או בעשיית צורת קבר בעלמא. ואם הקבר מוקף קברים, אפשר שלא שייך כלל חיוב זה וכו'.

בלא"ה הכהנים לא יתקרבו אל המקום הזה, כי הם רואים ויודעים שישנם שם קברים. ממילא אין כאן ח"ו מכשול.

ומלפָנים היו נוהגים אמנם בישראל, להקים לגדולי האומה קברים מפוארים, מערות חצובות יפות ונהדרות, וליחידים בנו מעליהן בנינים מרהיבי עין, כמסופר למשל בחשמונאים (א' י"ג) מבנין המצבה היפה מאבנים מהוקצעות, שהקים שמעון המכבי במודיעין על קברות הוריו ואחיו, והקיפו בשבעה עמודים מעשי מקלעות בציורים מחוטבים.

כמו"כ מה שהקימו אח"כ בזמן בית שני על קבר (שלפי המסורת הוא קבר) זכריה בן יהוידע, אשר בנחל קדרון מזרח ירושלם. ועוד כהנה וכהנה.

ומאז שתיקן ר"ג דיבנה, לא להבדיל בבגדים בין עשירים לעניים, ותיקנו עוד תקנות שלא לבייש את העניים לכהפ"ח במותם, ושאז 'לא ניכר שוע לפני דל' (מו"ק דף כ"ז), בשגם ירד ודלל מצב אומתנו – פסקו מלחצוב המערות הנהדרות באותם בניני זכרון.

במשך הדורות, הפסיקו את זה.

*

ובדף ש"ה הוא כותב כך, **נוהגים בכל מושבות ישראל, לחקוק או לכתוב על המצבה את שם הנפטר, שמו ושם אביו.**

הספרדים כותבים את שם אמו של־נפטר, אבל האשכנזים כותבים את שם האב. אצלינו התימנים, אם היו כותבים על הקבר שמות, בודאי היו כותבים את שם האב, כי גם בהשכבה אנחנו אומרים את שם הנפטר ושם אביו, ולא אמו. וגם במערות הקבורה הקדמוניות שנמצאו בארץ ישראל, רואים כי תמיד כתבו את שם האב. כנראה זהו רק משהו מאוחר, שישנם כאלה אשר שינו להגיד ולכתוב את שם האם.

אולם הוא בעצמו כותב [באות ב'], **מלפנים לא נהגו רובם לחקוק או לכתוב בכלל את שם הקבור, (בהתאמה לדברי רשב"ג בירושלמי שקלים פ"ב אין עושין נפשות לצדיקים כו', שאין מהצורך לעשות דבר שיזכר שמו), זולת משפחות ידועות בודדות, נהגו לחקוק או לכתוב שמות הנקברים.**

מצד שני הוא כותב, וילה"ר – [שאלת העורך: האם זה ר"ת ויש לעיין הרבה? תשובת מרן שליט"א: מסתברא לפי הסגנון שהכוונה לר"ת ויש להביא ראיה. יב"ן] – **מהא דאמרו אז"ל (הוריות דף י"ג ע"ב) "ויש אומרים אף הקורא כתב שע"ג הקבר".** הדבר קשה לשכחה, כשהכתב בולט.

מפורש שהיו נוהגין עוד אז, לכתוב על המצבה. א"כ כנראה מדובר לגבי אנשים מסויימים.

גם בתימן, הגם שדר"כ לא עשו מצבות, ישנם עכ"פ כאלה שרשמו את השם על האבן, או שעשו איזה סימן לעצמם, כי רצו לזכור את מקום קבורתו, אולם הדבר אינו נפוץ. היו

כאלה. שמעתי מפי קרובי ר' שלמה בן משה רצאבי זצ"ל, שהיה בעיר נתניה, שהוא עצמו חָקַק בתימן את שם הנפטר על קברו לסימן.

מה שאמרתי שעושים לנפטר רגיל אבנים רק מסביב, כך שמעתי מאמי תנצב"ה, בצורה זו

קשה היה להביא הרבה אבנים, כי מקומם היה רחוק. ומבני מקומות אחרים שמעתי כי הניחו רק אבן אחת, או עשו אבנים למראשות הנפטר.

כמובן מצב זה גרם שיש שלא החזיקו מעמד, כגון ע"י שהגשמים סחפו אותן. ובמשך הזמן כבר לא ידעו את המקום המסויים והמדוייק.

יתכן שמִקדם עשו כולם מצבות, ורשמו עליהן השמות ופרטי הנאספים, שכן בספר אבן ספיר מצא עכ"פ בבית הקברות – מְעָרָה – שבעיר עדן, מצבות עתיקות, כיעויין שם בחלק שני פרק ה' מדף ח' ע"ב, והעתיק מהן עשרה. וע"ע מ"ש בס"ד בתשובה (שלא נדפסה) בעניין סדר הקבורה, אות ב' ד"ה ועניין.

וזה מכמה מאות שנים, שנהגו הכל לחקוק על המצבות.

כיום אנו יודעים רק עיה"ק חברון, הנוהגים שָׁם משנות דור, שלא לחקוק או לכתוב על המצבה את שֵׁם הקבור (והמבקר קבר – מי שרוצה לבקר קבר, כיצד הוא ידע היכן הקבר של פלוני אלמוני? – **דרוש לשמָש העדה של חברון, שיראה לו את הקבר עפ"י הרשימה בפנקס הח"ק).**

יש להוסיף כי בספר פענח רזא – של אחד מן הקדמונים – הוא כותב רמז, לגבי כתיבת שם המת ע"ג המצבה, ממה שכתוב בסוף ספר בראשית, **וַיִּישֶׂם בָּאָרוֹן בְּמִצְרָיִם.** ומיד אח"כ בתחילת חומש שמות **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.**

ברם, אין חובה כזאת. החיוב מצד הדין הוא, רק בכדי שהכהנים לא יכשלו. וע"ע בעניין הרמז דלעיל, בתורה שלמה כרך שמיני פ' שמות דף ג' סוף הערה ט', בשם כמה מפרשים.

כפי מה שעיינתי וביררתי, בעיר צנעא בירת תימן, כן נהגו לעשות בניין ע"ג הקבר. אבל לא כתבו עליהם שמות. ראיתי גם תמונה של קברים שם, הצילום מובא בספר במעגלו"ת (תל אביב התשמ"ח) אחרי דף 144, וזהו כפי שעושים גם כיום, בניין בצורת מַלבֵּן. אבל במקומות אחרים שעשו בניין, הם עשו זאת בצורה של קשת.

הרמב"ם כותב בפירוש המשנה [מסכת אהלות פרק ז' משנה א'] וזה לשונו, **ונפש, הוא הבניין הבונים על הקבר, גבוה על שטח הארץ** וכו'. ובפיהמ"ש במסכת שקלים [סוף פרק שני] הרמב"ם כותב בהדיא, שהצורה היא מקומרת.

זאת הצורה של קשת. הרי יש 'קָעוּר', שזה מלשון קערה, כצורת קערה, שהיא הפוכה מצורת קשת. ויש 'מקומר', שזה כמו קשת. [מרן שליט"א מדגים זאת. העורך].

היום בזמנינו, כפי שאנחנו רואים, עושים את הקברים בדר"כ בצורת מלבנית. אבל כפי שאמרתי לכם, בארץ תימן – אלה שכן בנו – יש מהם שעשו אותה בצורת קשת.

השאלה היא, לגבי רוב המקומות בתימן, אשר לא עשו מצבות כלל. למה לא בנו?

נראה לי, פשוט מאד. נתברר כי אף אצל הגויים ברוב המקומות בתימן, ג"כ לא בנו מצבות על הקברים. אמנם בעיר צנעא, גם הגויים בנו קברים. ככה ראיתי כתוב. רק שהם היו עושים קברים עם מצבות גבוהות, בשביל לעשות רושם, עם אבן בולטת למעלה בראש המצבה. אולם היהודים לא עשו מצבות גבוהות. כמובא בספר ארחות תימן דף ט"ו ד"ה אחרי. אבל ברוב המקומות, שלא עשו קברים, חושבני כי הסיבה לכך פשוטה מאד, כי הגויים היו גונבים את המצבות. כפי שלצערינו אנחנו יודעים, כי כך הדבר גם כיום. הם ממשיכים 'מסורת' אביהם ישמעאל. ובפרט, שגם הם – הגויים – אינם עושים מצבות. והאמת היא שזה לא רק בתימן, ראיתי בספרים כי הדבר כך בכמה מארצות

המזרח, שלא היה מקובל לעשות בניינים על הקברים.

סיוע לכך מצאתי בספר עמק המלך – זהו ספר ישן בתורת הקבלה – שכתב [בהקדמה שלישית, פרק תשיעי דף י"ד ע"א. ובמהדורא החדשה דף 68] בשם רבי משה ויטאל – אחיו של מהר"ר חיים ויטאל זצ"ל – בזה"ל, **ותדע שבירושלם, לא־יש** – דהיינו אין – **ציון על הקברים, כמו שיש בצפת תוב"ב. כי הגויים בירושלם עיר הקודש, הם רשעים, וגוזלים כל האבנים מן הקברים. ואין בונין בירושלם, רק מאבנים דקות. ואין מקום לכתוב עליהם, כמו בצפת תוב"ב.**

ואין מקום קבר ניכר בירושלם, רק על קבר זכריהו הנביא ע"ה. ויד אבשלום, הוא גם כן בנין נאה, אבל הוא לא נקבר שם. ואצלו בסמוך, הוא בנין דירת המלך עוזיהו כשנצטרע, וישב בית החפשית. ושלשת הבניינים האלו, הם גדולים מאוד, ועומדים תחת הר הזיתים במערבו של הר המוריה, וביניהם עמק של יהושפט גדולה עד מאוד. ואין עוד קבר בירושלם עליה השלום, מסויים.

שאלה מהקהל: מה הכוונה ירושלם 'עליה השלום'?

תשובת מרן שליט"א: הערה נכונה. בדקתי בדפוס הראשון, והנה כתוב זאת בראשי תיבות ע"ה, ופתחו זאת כך בדפוס החדש. אך זה לא מתאים, כי כך כותבים על בני אדם. ונראה שהפתרון הוא **ע'יר ה'קודש**, וזה פשוט.

לגבי מה שכ' בגשר החיים כי בעיר חברון לא היו כותבים ע"ג המצבות כדלעיל, ראיתי כי כך כתב גם בספר נחלת יוסף [חלק ב' דף ל"ג].

*

כעת תשמעו, מה מהרי"ץ זיע"א כותב על נד"ד.

ישנן למהרי"ץ הגהות בכת"י, על ספר המספיק, הנקרא אלכאפי, למהר"ר תנחום הירושלמי. מהרי"ץ מביא שם [בע' נפש] תחילה, את דברי מהר"י חאגיז, המבאר את המלה 'נֶפֶשׁ', בזה"ל, **וז"ל מהר"י חאגיז פ"ב – פרק שני – דשקלים, נֶפֶשׁ הוא הבניין שעושין על הקבר, והוא נקרא ציון בלשה"ק, 'ובנה אצלו ציון'. ונראה דנפש ר"ל משום דהוי זכרון הנפש, שחוקקין על המצבה שֵם המת עכ"ל.**

ונ"ל – ונראה לי. כך אומר מהרי"ץ – **דכן עיקר, להיות שֵם בשש נקודות נֶפֶשׁ** – דהיינו צ"ל בשני סְגוֹלין, שלוש ועוד שלוש – **ולא נְפָשׁ, כמו שקורין ההמון.**

ומהרי"ץ מביא ראיה לכך, **דבמשנה פ"ז דאהלות תנן, נפש אטומה. ומדנקט אטומה בלשון נקיבה, וגם בכוליה לישנא, ש"מ דהכי גרסי' בשש נקודות, שהיא ל' נקיבה. משא"כ נֶפֶש בנו"ן בשוא, שהיא לשון זכר, דלא שייך למתני ביה רק אטום בלשון זכר.**

ובס' הון עשיר פ"ג דשקלים – נראה שמהרי"ץ הוסיף פיסקא זאת יותר מאוחר, שכן לפי הכתב נראה כי זאת הוספה יותר מאוחרת – **נפש, קרי למצבה נפש, לפי שדומה לנפש. שאעפ"י שהאדם מת, לא נאבד זכרונה. והמצבה הזאת גורמת, שלא יֹאבַד זכרון מקום גופו אַיֵּה.**

אם לא ישימו מצבה, אזי הקבר יֵעלם במשך הזמן, לא יֵדעו היכן הוא. על כן, עושים קיום למקום הגוף, כמו הנפש. כפי שהנפש מתקיימת, כך לגוף יהיה קיום.

ועוד, עפמ"ש האר"י בסוד המצבה, שמעמיד סוד מקיפי הנפש שם במצבה הזאת, בדקדוק נקראת כן ע"כ.

האר"י ז"ל אומר, שצריכים להקים את המצבה מיד ביום השביעי, לאחר שקמים מן האבילות. לא בתוך השבעה, כי זה לא טוב. רק בגמר השבעה. דהיינו, לא לעכב זאת ליום השלושים, וק"ו לא לאחר י"ב חודש. אם אפשר, יש לעשות את המצבה ביום השביעי, או לכל הפחות להתחיל בהקמתה. לעשות אז לכל־הפחות משהו. כגון ליצוק מלט, או להניח אבן גדולה. וע"ע בס' לחיים בירושלם להגר"ח פאלאגי דף כ"ג ע"ב, ומ"ש בס"ד בש"ע המקוצר סי' קפ"א סעיף י"א.

לפי מה שביררתי, עשו בתימן אבנים ע"ג הקבר, סביב סביב, בלי בניין.

שאלה מהקהל: מהי החשיבות בכך?

תשובת מרן שליט"א: שיהיה סימן. ואם זהו אדם חשוב, אזי ממלאים שם הרבה אבנים, אבל לא יצקו אותם יחד בתורת בניין. כפי שאמרתי לעיל, כנראה שהגויים היו גונבים את האבנים. הרי הם ליסטים, אביהם היה ליסטיס [לִסְטִים במ"ם סתומה בסוף, היא לשון רבים. ובסמ"ך בסוף, לִסְטִיס, לשון יחיד], הם גנבים בני גנבים, ואי אפשר היה לעשות שמירה קבועה לבית החיים. ואם הנפטר היה אדם פשוט, אזי היו עושים אבנים מסביב, כמו מלבן. אמנם את שֵם הנפטר הם לא כתבו, אבל הניחו אבנים. וישנם כאלה שכן כתבו.

שאלה מהקהל: לאדם חשוב שהניחו על קברו הרבה אבנים, למה לא יצקו אותם יחד למנוע גניבות?

תשובת מרן שליט"א: אדרבה זו סיבה יותר גדולה שיגנבו.

ראיתי תמונות של קברים בעיר בגדאד, וכמדומני גם שם המצבה היא בצורה של קשת. ראיתי זאת בספר על הבן איש חי, ורואים שם כי גם הם עשו כך, כפי שאמרנו מקודם.

מקורות נוספים בעניין עשיית **מצבה** וצורתה, ועוד פרטים, עיין בתשו' הגר"מ פיינשטיין שנדפסה בס' הלכה ורפואה כרך ה' מדף ס"ג, ובס' פני ברוך הל' אבילות סימן ל"ז, מדף שפ"ח. ולגבי **מצֵבה** על קבר אב ואם, עי' במדרש הגדול דברים ט"ו כ"ב דף שע"ט.

המשך בעניין שנאת חנם, שבגללה חרב בית שני בעוה"ר, ביאור דברי המדרש לגבי השנאה הכבושה שהיתה קרוב לתשע מאות שנה, בין ישראל לבין אביהם שבשמים.

הבאנו בס"ד [בשיעור פינחס התשפ"ה] את דברי המדרש רבה בהתחלת פרשת צו, שהוא דבר מעורר, מקיץ נרדמים, כדי להסביר את העניין שבית המקדש השני נחרב בגלל שנאת חנם. והבאנו גם את שיטת הרמב"ם, כי הלאו של 'לא תשנא את אחיך בלבבך', הוא רק על שנאה שבלב. אבל אם השנאה היא גלויה, אמנם ישנם בכך איסורים אחרים, אבל לא הלאו הזה. מכיון שהעניין של שנאה שבלב, זהו שהאדם אינו יודע כי השני שונא אותו, ולכן הוא לא נשמר ולא נזהר ממנו, והוא עלול להזיק לו באופן פתאומי. משא"כ אם השנאה היא גלויה, כגון שהוא מכה אותו או מחרף אותו.

לכאורה, הפלא ופלא. נראה שלפי זה, יובן היטב המדרש. הרי אמרנו בס"ד, כי הסיבה – עכ"פ אחת הסיבות – שעניין שנאת חנם הוא כ"כ חמור, הוא מפני שמה שעושים בעולם שלנו, הוא פועל ג"כ למעלה בשָמים. אם ח"ו ישנה שנאה בין ישראל – בינם לבין עצמם – א"כ גם בשמים, כביכול מתעוררת עליהם שנאה.

הדבר המפליא הוא, כי גם השנאה הזאת שבשמים, היא איננה גלויה. מתאים לרמב"ם.

במדרש רבה [התחלת פרשת צו] מובא בזה"ל, **צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר, זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה. זהו שאמר הכתוב, שִׁנְאָה תְּעוֹרֵר מְדָנִים. וְעַל כָּל פְּשָׁעִים, תְּכַסֶּה אַהֲבָה [משלי י', י"ב]. שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים, היא עוררה להן דיני דינים.**

דאמר רבי שמואל בר נחמן, קרוב לתשע מאות שנה, היתה השנאה כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים, מיום שיצאו ממצרים ועד שנה שנתעוררה עליהן בימי יחזקאל.

שמעתם? הרי כבר במצרים, עבדו עבודה זרה. והקב"ה כעס על כך, אבל הוא לא הראה לנו את זאת. ואח"כ היה עוון העגל. וכן במשך כל הדורות, כאשר עבדו ע"ז. הקב"ה הסתיר כביכול את השנאה. שנאה כבושה, פירושה נסתרת. ועיין ראש השנה דף י"ז ע"א.

הדא הוא דכתיב [יחזקאל כ', ז'] **וְאָמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי וגו'. והם לא עשו כן, אלא** [שם שם, ח'] **וַיַּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ וגו'. ועשיתי עמהם בעבור שמי הגדול שלא יתחלל, שנאמר** [שם שם, ט'] **וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי וגו'. 'ועל כל**

פשעים תכסה אהבה', שאוהב המקום את ישראל, שנאמר [מלאכי א', ב'] אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְיָ.

אקרא בפניכם זאת, עם הפירוש המובא על כך ב'מדרש רבה המבואר' [שם], בכדי שהדברים יהיו מובנים היטב.

"שנאה תעורר מדנים", 'שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים' – בְּעָבְדם אלילי מצרים בהיותם שם משועבדים לפרעה (מהרז"ו), וה' דיבר אליהם ביד אהרן (כברייתא דל"ב מדות, מדה ד'. ועיי"ש), וביד משה לפרוש מהם, ולא פרשו כולם מהר וברצון (עי' שמו"ר ו', ה').

'היא עוררה להן' – "מדנים" – רבוי דינים – 'דיני דינין' – משפטי ענשים, כשהוסיפו לחטוא בכאלה לאחר דורות רבים.

כמו – 'דאמר רבי שמואל בר נחמן, קרוב לתשע מאות שנה היתה השנאה' – האמורה – 'כבושה בין ישראל לבין אביהם שבשמים' – ולא הוזכרה ולא פעלה, אלא שהיתה קיימת בסתר – 'מיום שיצאו ישראל ממצרים ועד שנה שנתעוררה עליהן' – אותה שנאה כבושה וישנה – 'בימי יחזקאל' – בדור חרבן הבית הראשון, (שהרי מיציאת מצרים עד שנבנה הבית ת"פ שנה, וימי בית ראשון ת"י שנה, הרי תת"ץ) מאז ועד אז (ועי' רז"ו).

מי שיעיין בפירושו של מהרז"ו, יראה איך עושה את החשבון המדוייק, איך יוצא קרוב לתשע מאות שנה.

'הדא הוא דכתיב' – זהו שאמר הכתוב בתוכחת יחזקאל לכנסת ישראל על מעשיה בארץ מצרים (ועי' בשמו"ר א', ל"ה–ל"ו), וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ, וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל תִּטַּמָּאוּ, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם. 'והם לא עשו כן, אלא' – כמו שנאמר שם מיד – וַיַּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי. אִישׁ אֶת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ, וְאֶת גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ.

'ועשיתי עמהם' – חסדים וטובות, אז ביציאת מצרים, ומשם והלאה – 'בעבור שמי הגדול, שלא יתחלל' – בגויים, וכמו – 'שנאמר' – שם מיד, וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרָיִם. 'וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי', לְבִלְתִּי הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵמָּה בְתוֹכָם, אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם, לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

וכמו שהוא הולך ומונה שם, איך פעם אחר פעם, כבש ה' חמתו, ועשה למען שמו לסלוח ולהיטיב לישראל. והרי כי כבושה היתה אותה שנאה מלצאת על ישראל, מאז ועד יחזקאל.

היתה 'שנאה כבושה', דהיינו שנאה נסתרת, כמו שהקדמנו בס"ד. רואים שוב הפעם, שהשנאה לא היתה גלויה. נראה א"כ כי זאת מדה כנגד מדה, כי האיסור לא תשנא וגו' הוא כלפי שנאה שהיא אינה גלויה.

ורק בימיו – דהיינו של יחזקאל – **בימי חרבן הבית, אחרי שהרבו ישראל חטא על פשע, ומלאה סאתם, הוא מזכיר להם את הראשונות והיְשנות האלה, ומעורר על ידי כך משפט** – רואים כי כאשר הגיע זמן החרבן, אז הקב"ה גילה זאת – **כמו שנאמר שם בתחילת הפרק, הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם, הֲתִשְׁפּוֹט בֶּן אָדָם. אֶת תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם.**

ונֶאמר שם בסופו, וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שָׁם פָּנִים אֶל פָּנִים. כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם, בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מִצְרָיִם. כֵּן אִשָּׁפֵט אִתְּכֶם, נְאֻם אֲדֹנָי יְיִ (רד"ל, וע"י).

וזהו, 'שנאה תעורר מדנים' – שנאה מעוררת משפטים ישנים מתרדמתם.

הקב"ה אמר, כעת אני כבר לא אסתיר יותר את זה. ואז הוא מוכיח אותם, על כל מה שהיה בעבר, וכי על כך יבוא בסופו של־דבר החרבן של בית המקדש.

אמנם המדובר הוא לגבי בית ראשון, ואנחנו מדברים בעניין שנאת חנם שהיתה בזמן בית שני, כמפורש שם בגמ' יומא דף ט' ע"ב. אבל הגמרא אומרת כי גם בבית ראשון היתה שנאת חנם, רק שהיא היתה בין נשיאי ישראל, ולא בשאר העם. אבל עכ"פ, היתה שנאת חנם.

ברם בסופו של־דבר, 'ועל כל פשעים תכסה אהבה' – על כל הפשעים האלה של ישראל, הישנים, והמתחדשים מפעם לפעם, כבשה וכיסתה אותה אהבה – 'שאוהב המקום את ישראל' – כמו שנאמר בתורה מפי משה לישראל (דברים ז', ח'), כִּי מֵאַהֲבַת יְיָ אֶתְכֶם וגו' הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה, וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים, מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם.

ואהבה זו שמורה לעד וקיימת לנצח, עד כי הנביא מאחרוני הנביאים שהיה בבית שני עדיין אומר כן לישראל, כמו 'שנאמר' – מַשָּׂא דְּבַר יְיָ אֶל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי, 'אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְיָ' עד כאן.

הקב"ה אוהב את עם ישראל. דהיינו, גם כאשר כלפי חוץ הקב"ה אמנם כועס, כי עם ישראל אינם עושים לגמרי את רצונו, אבל למעשה כל הזמן הוא מראה להם אהבה. כפי שאנחנו אומרים בברכת ק"ש, 'בא"י אוהב את עמו ישראל לעד'. זהו מה שנשאר בגלוי. וזה לעד לעולם. מי כעמך ישראל.

ביאור דעת רב אחאי גאון בשאֵילְתות, הסובר – דלא כהרמב"ם – כי הלאו דלא תשנא וגו', קל וחומר שהוא גם כאשר השנאה היא גלויה. דברי הכסף משנה בדעת הרמב"ם, ביאור הנצי"ב בהַעֲמֵק שְׁאֵלָה בדעת הרמב"ם ורב אַחַאי גאון, ותמיהה על ביאורו בדברי הכס"מ.

רב אחאי גאון, בספרו שְׁאֵילְתוֹת [בהתחלת פרשת וישב, שאֵילְתא כ"ז], סובר דלא כהרמב"ם. לדבריו, מאחר שלגבי שנאת הלב, הדבר הוא אסור, קל וחומר אם השנאה היא גלויה.

וזה לשונו שם, אסיר להו לדבית ישראל, למישנֵא חד חבריה. דכתיב, לא תשנא את אחיך בלבבך. ואשכחן נמי, דבדיל שְׁנוּתא דשַׁנְיוה אחוהי ליוסף, דכתיב 'וישנאו אותו, ולא יכלו דברו לשלום', נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים.

עניין זה שבגלל שנאתם נגרם לנו השעבוד במצרים, מחודש, לא מצאנו לכך מקור בדברי חז"ל, ומסתמא הם דברי עצמו. וכך נראה מלשונו, שכן עניינים אחרים שמקורם בספרי חז"ל, הוא מביא מפורש בשמם. ועי' להנצי"ב בהעמק שאלה שם אות א' מה שביאר בכוונתו.

הם עברו על לא תשנא את אחיך ממש. אחיהם מבטן ומלידה. מובן שאין זה הפשט, כי כל ישראל נחשבים אחיהם. ואף שעדיין לא ניתנה התורה, וממילא לא נֶאמר פסוק זה.

תנו רבנן, 'לא תשנא את אחיך בלבבך'. יכול לא יכנו, ולא יקללנו, ולא יְמַרְטְטֶנּוּ – פי' לתלוש ולמרוט את שערו. תלמוד לומר, 'בלבבך'. בשנאה שבלב, הכתוב מדבר.

למימרא, דשנאה בעלמא קאסר רחמנא, ואע"ג דלא קא עביד מידעם.

הוא מסביר, כי איסור דלא תשנא וגו' הוא למרות שאותו אדם אינו עושה כלום. מובן מדבריו, כי קל וחומר אם השנאה תהיה גלויה.

כך הלשון שלו מראה, וכך כתב הנצי"ב ב'הַעֲמֵק שְׁאֵלָה' [שם] בזה"ל, **משמע דמכל שכן אי קא עביד מעשה, דעובר על לא תשנא וגו'. וקמ"ל דאפילו בלבבך לחוד, עובר על לא תשנא. וכ"ז בעושה מעשה עמך. דאי בעובר עבירה, שרי אפי' הכאה וכ"ש שנאה בלב, וכדמסיק רבינו להלן, 'אבל לא נהיג כשורה, שרי למִשׁנייה ולמילטייה ולמיעבד ביה מעשה וכו'.**

יוצא, שזהו דלא כשיטת הרמב"ם.

למעשה, הכסף משנה לא למד כך ברמב"ם, שכתב [בפרק ו' מהל' דעות הלכה ה'] בזה"ל, **המכה את חבירו והמחרף את חבירו, אע"פ שאינו רשאי, אינו עובר משום לא תשנא.**

מסביר הכסף משנה, **מפני שהוא עובר משום לא יוסיף. וכן המחרפו, אע"פ שאינו רשאי, מאחר שאינו מכהו ומחרפו משנאתו אותו, אינו עובר משום לא תשנא.**

וכתב רבינו כן, מדתנא בת"כ, לא תשנא אחיך, יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו. ת"ל בלבבך. לא אמרתי, כי אם שנאה בלב.

הנצי"ב עצמו בהעמק שאלה [שם] מביא זאת מיד, שהרמב"ם סובר אחרת. וזה לשונו, **הרי**

מפרש – הרמב"ם – דדוקא בשנאה שבלב הכתוב מדבר, ולא בעושה מעשה מחמת שנאה.

ותליא בגירסא. דברייתא דלפנינו בגמרא איתא, 'ת"ל בלבבך, בשנאה שבלב הכתוב מדבר'. וכן הביא רבינו. ויש לפרש דהכי קאמר, דבשנאה שבלב לחוד מדבר, וכל שכן שמוציא מן הלב ועושה מעשה. דהיינו, הוא מראה את מה שיש לו בליבו. מוציא חוצה ומראה בפועל את שנאת ליבו, על ידי הכאה וכד'. אמנם הכתוב מדבר על שנאה שבלב, אבל זהו קל וחומר.

אבל בתורת כהנים שם הגירסא 'ת"ל בלבבך, לא אמרתי כי אם בשנאה שבלב'. מבואר שאין אזהרה זו, אלא בשנאה שבלב, ולא בעושה מעשה. והיינו שהביא הכסף משנה, ברייתא דתורת כהנים, ולא הגמרא.

אכן הדבר נכון, שהכסף משנה העתיק את הברייתא של תורת כהנים. ובספר יד המלך התפלא על כך, מדוע הכס"מ צריך להביא ולציין את תורת כהנים? הרי הדבר מובא בגמרא שלפנינו במסכת עֲרָכִין דף ט"ז ע"ב? ובעל העמק שאלה, עונה על כך יפה. כי בעצם, מכך מדוייק כשיטת הרמב"ם שזהו רק לגבי שנאה שבלב, ולא לגבי שנאה שבגלוי.

אבל דברי הנצי"ב תמוהים, מדידיה אדידיה. כי בעצם הכסף משנה לא למד כמותו. הכס"מ למד, שאם השנאה היא אף בגלוי, אזי אין לאו זה. רצוני לומר, כי הדיוק שלו במחכת"ה נראה שאינו נכון, כי הבנת הכס"מ ברמב"ם היא כמו דעת השאילתות. דהיינו, הכס"מ חשב, כי מ"ש הרמב"ם שהמכה את חבירו וכו' אינו עובר משום לא תשנא, הסיבה היא בגלל שאותו אדם הוא אינו שונא את חבירו. ככה הוא מבין, שאותו אדם אינו מכה מתוך שנאה. א"כ בעצם, זהו אינו תירוץ על הכסף משנה.

אמנם כפי שאמרנו, לגופו של עניין, צודק בעל העמק שאלה, כי בספר המצוות לרמב"ם כתוב כך. אבל הדבר אינו מיישב את הכסף משנה, למה הוא הביא את התורת כהנים, ולא את הגמרא. כפי שהוא מדייק.

שקלא וטריא בהמשך דברי הנצי"ב בביאור המשנה במס' נדרים אליבא דרב אַחַאי גאון בשאילתות, ובעניין עקימת פיו דקיי"ל שנחשבת מעשה.

בהמשך, הוא – הנצי"ב בהעמק שאלה שם – מביא כך, **והנה במשנה נדרים פר"א** – פרק רבי אליעזר, בגמרא זה בדף ס"ה ע"ב – **תנן, פותחין לו מן הכתוב שבתורה.** אם רוצים 'לפתוח' למישהו, להתיר לו את הנדר, פותחים לו מן הכתוב שבתורה.

שאתה עובר על לא תקום ולא תטור, ולא תשנא את אחיך, ואהבת לרעך כמוך, וחי אחיך עמך. ואם הנודר אומר, אכן אם הייתי יודע כי הנני עובר על כל האיסורים הללו, לא הייתי נודר, אזי מתירים לו.

אומר על כך הנצי"ב, **ולפי הפשט, קאי על נודר שלא לַהֲנות לאיזה אדם מחמת שנאה וכעס, ונכללו בזה כל הני אזהרות. הרי כדעת רבינו** – דהיינו זאת ראיה להבנת השאילתות דרב אחאי גאון – **דבמה שאינו מהנהו, עובר ג"כ על שנאה שבלב.**

אם האדם נדר, שלא לעשות לחבירו איזו הנאה, לא לתת לו, מכיון שישנה לו עליו שנאה או כעס, א"כ זאת שנאה גלויה. וכתוב לפ"ז שעובר על לא תשנא.

אבל הרא"ש פי' בחילוקי נדרים, אי נָדַר שלא להשאיל, ה"ז עובר על לא תקום. אי נדר שלא ליתן שלום, ה"ז עובר על לא תשנא וגו'. משמע כהרמב"ם ז"ל.

כך אומר הנצי"ב.

האמת היא, שהוא קצת סתם את הדברים. הוא מבאר, כי הרא"ש מפרש שאם הנודר נדר שלא להשאיל איזה חפץ לחבירו, אזי הוא עובר על לא תקום. ואם הנודר אומר, לא ידעתי, או לא שמתי לב לכך, ולא הייתי נודר, אזי פותחין לו. כמו כן, אם הנודר נדר, שלא לתת לחבירו שלום, אזי הוא עובר על לא תשנא את אחיך בלבבך. ולא לגבי שלא לַהֲנות את חבירו. וע"ע שם בפירש"י והמאירי למס' נדרים.

לכאורה, אם אדם לא נותן שלום לחבירו, וכי זה לא נחשב שנאה גלויה? והנצי"ב אומר, שזה

כמו הרמב"ם, 'משמע כהרמב"ם ז"ל'. אם אדם נודר שלא להשאיל לחבירו, הוא לא עובר על לא תשנא, אלא עובר על לא תקום. וכאשר הוא לא משאיל לחבירו, לכאורה האם זה מעשה, או שאין בכך מעשה?

הערה מהקהל: הוא אומר לו, שאינו מסכים להשאיל לו.

תשובת מרן שליט"א: אומר לו, אני לא משאיל לך, כמו שאתה לא השאלתני. זהו מעשה. אבל אם הוא נדר שלא לתת שלום, הוא עובר בצד הדרך ולא אומר לחבירו שלום, אזי אין בכך שום מעשה, כי הוא לא אמר כלום. יפה מאד.

אכן, מסתברא כי לכך הנצי"ב התכוון, ומטעם דעקימת פיו נחשבת מעשה, וכדלקמן. רק כפי שאמרתי לעיל, הוא קצת 'סתם' מדאי. לא הסביר. כנר' מרוב פשיטות העניין בעיני רוחו, לפי רוב גאונותו.

אדם עובר על 'לא תקום ולא תטור', כאשר הוא אומר לחבירו, איני משאיל לך כשם שלא השאלתני. אבל הוא לא עובר על לא תשנא וגו', כי השנאה כאן היא גלויה, היא באה לידי ביטוי.

כידוע, ישנה מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש, בגמרא במסכת בבא מציעא [דף צ' ע"ב], האם עקימת פיו הויא מעשה, או לא הויא מעשה.

בגמרא שם כתוב כך, **חֲסָמָהּ בקול, והנהיגה בקול.** הרי ישנו לאו, **לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ** [דברים כ"ה, ד']. א"כ כאשר הבהמה באה לאכול, והוא צועק עליה, האם עובר על הלאו של 'לא תחסום שור בדישו', או שאיננו עובר?

ר' יוחנן אמר, חייב. ריש לקיש אמר, פטור. רבי יוחנן אמר חייב, עקימת פיו הויא מעשה. ריש לקיש אמר פטור, קלא לא הוי מעשה.

לדעת ריש לקיש, אם הוא אינו מונע את הבהמה בידיים, אלא רק עושה קול בכדי למנוע אותה, אזי הוא פטור על זה, כיון שזהו לאו שאין בו מעשה. אולם לדעת רבי יוחנן, עקימת פיו הויא מעשה. העקימה של־פה, נחשבת כמו מעשה.

וההלכה היא, כפי שכך הוא הכלל, רבי יוחנן וריש לקיש, הלכה כרבי יוחנן. כך הרמב"ם פוסק בהדיא בהלכות שכירות [פרק י"ג הלכה ב'], וכן רוב הראשונים.

אם כי, התוֹסָפות שם אומרים, כי צריך שהדיבור יגרום למעשה, וכ"ה במגיד משנה על הרמב"ם שם יעוש"ב. אבל ישנם כאלה הסוברים שזהו לאו דוקא. לא צריך דוקא שהוא יגרום שדיבורו יגרום למעשה, אלא אפילו דבר שהוא כמו מעשה, דהיינו דומה למעשה. למשל, מי שעושה תמורה – מימר – זה ג"כ נחשב מעשה, למרות שהוא בסה"כ אמר על בהמת חולין, שהיא תהיה הקדש. לכאורה, איך זה נקרא 'מעשה'? אלא התשובה היא, כי עשית פה איזה שינוי מהותי. דבר שהיה חולין, נהיה קדוש. זהו כאילו 'מעשה'. אותו הדבר בנדון דידן, אפשר להחשיב את הדברים הללו ל'מעשה'.

אגב, לא הייתי יודע למה נקטו חז"ל סגנון עקימת פיו, וכי הפה מתעקם כשצועקים על בהמה? לכאו' היה להם לומר תנועת פיו. זה מספיק להיחשב מעשה. ועי' ילקוט ביאורים שבתלמוד בבלי מתיבתא, שאכן הובא מְשִיטת הקדמונים (ד"ה איתמר) בשם רבי' חננאל, שפירוש עקימת פיו, פסיקת שפתיו לצעוק בקול יעו"ש. ואם כן הדבר צריך ביאור.

ואחר העיון נוכחתי לדעת דנפק"מ טובא לדיבור שאין מעקמים בו את הפה, כגון אותיות השפתיים בומ"ף, כל שכן אותיות הגרון אחה"ע, דאיכא למימר שבזה אף ריו"ח מודה שאינו נחשב מעשה. וכבר דנו בזה הרבה מרבוותא, כגון שתראה בחידושי הרמב"ן והר"ן לבבא מציעא שם, ויד רמה בסנהדרין דף ס"ה ע"ב. אמנם בתלמודית כרך כ"ה ע' לאו שאין בו מעשה דף תפ"ח (אצל הע' רפ"ה) כתוב שמסתימת ראשונים נראה שאינם מחלקים בזה.

לכאורה, היה צריך להיות, שלוש הגדרות. א' ישנו אדם אשר עושה מעשה, דהיינו כגון מכה את חבירו. ב' ישנו אדם שיש לו שנאה בליבו,

אבל אינך יודע מה יש לו בלב, כי הוא לא מראה שום סימן לכך. ג' וישנו מצב ביניים, שזהו אדם שאינו מדבר עם חבירו.

אמנם מסתמא חבירו מרגיש, כי פתאום הוא לא נותן לו שלום, אבל איננו יודע מהי הסיבה. מצד אחד, זה לא נשאר ממש רק בלב, כי רואים בעיניים שהוא לא נותן לחבירו שלום, אבל מאידך הוא לא עשה בפועל מעשה, הוא לא היכה את חבירו. זהו משהו 'באמצע'. השאלה היא, האם הדבר הזה – שהוא באמצע – זה ג"כ נחשב שהוא עובר על לא תשנא את אחיך בלבבך.

הרא"ש אומר – לפי מה שאנחנו מסבירים – כי אם האדם אינו נותן שלום, זה לא נקרא מעשה.

והנה השאילתות אומר, לגבי יוסף ואחיו, שזה נחשב שהם עברו על לא תשנא, כי כתוב 'ולא יכלו דברו לשלום'. האם זהו מעשה, או שזה לא מעשה? לכאורה, זה נשאר בלב. מסתבר יותר, שהשאילתות לשיטתו, כי הוא מחשיב זאת כן 'מעשה', מה שהם 'לא יכלו דברו לשלום'. אם כן ישנה לפנינו סתירה.

אבל נראה לי בס"ד, שישנו הבדל. כי שם כתוב, 'וישנאו אותו, ולא יכלו דברו לשלום'. השנאה שמה, היא היתה גלויה. אכן כאשר האדם אינו נותן שלום לחבירו, הוא אינו יכול לדעת מה יש לו, מה בדעת חבירו, מה בליבו, מדוע הוא לא נותן לו שלום. והגם שהוא רואה כי לא נותן שלום, אולי איננו חושב, לא יודע ולא משער, עד כמה השנאה שלו היא גדולה, ועל כן הוא לא נשמר מפניו. משא"כ אצל אחי יוסף, כתוב במדרש תנחומא הישן [פרשת וישב, אות ז'], כי לא רק שהם לא אמרו לו שלום, אלא הם גם לא היו משיבים לו שלום, כאשר הוא היה אומר להם שלום.

ישנו אדם, שחבירו לא נותן לו שלום, וזהו. הולכים. וישנו אדם, שבא ואומר לחבירו שלום, אבל חבירו לא מחזיר לו. זהו בודאי נקרא 'גלוי'.

זהו ההבדל. הרא"ש מדבר, לגבי מי שהוא 'לא נותן שלום'. זה לא 'מעשה'. אבל השאילתות מדבר, לגבי האחים של יוסף, כי אפילו שיוסף היה בא ואומר להם שלום, הם לא היו משיבים לו שלום. זה כבר נחשב 'מעשה', כי השנאה פה היא גלויה, רואים אותה. ועל זה השאילתות אומר, כי בגלל זה נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. כי הדבר נחשב, שעשו מעשה.

האמת היא, כי דעת הכסף משנה – כפי שאמרנו מקודם – היא תמוהה, כי הרמב"ם בספר המצוות כתב במפורש ההיפך. דיברנו על כך בזמנו, הבאנו כי הגר"י פרלא כבר תמה על כך, בביאורו על ספר המצוות לרס"ג.

גם כבר החקרי לב יורה דעה חלק ג' סימן כ' תמיה על כך, וכן בס' יד הקטנה, מנחת עני אות ג'.

שאלה מהקהל: לכאורה מלשון הרמב"ם עצמו בחיבורו, יש לדקדק כדבריו בספר המצוות, דלא כהבנת הכסף משנה בדעתו. שהרי כתב בזה"ל, ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל המכה את חבירו והמחרפו, אעפ"י שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא ע"כ. ואי מירי במכהו ומחרפו שלא מחמת שנאה, מאי קא משמע לן, פשיטא שאינו עובר משום לא תשנא, שהרי אינו שונאו. וזהו גם כן מה שכתב ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל המכה וכו'. שזהו דבר והיפוכו, ר"ל לא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל שנאה גלויה, כגון המכה וכו'.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. זאת שאלה מצויינת שרציתי להעלות אותה, אלא שאתה הקדמתָ אותי. לשיטתו לא מובן איזה חידוש יש בכך. ויש לעיין לכך במפרשים המצויינים בס' המפתח שבמהדו' רש"פ. והרחבתי על כך בס"ד בתשובה שעדיין לא נדפסה, ולקמן בשיעור ואתחנן.

כפי שאמרנו בעזרתו יתב', מסתברא ששיטת הרמב"ם היא, שבשנאה בגלוי אין את הלאו הזה. ולכן אמרנו, שזהו עלינו לימוד זכות, כי בזמנינו ח"ו העניין של שנאת חנם הוא גלוי.

וכפי שאמרנו, ההלכה בזה היא כדעת הרמב"ם. למרות שהשאילתות חולק על כך, התקבל כי נפסק להלכה ולמעשה כשיטת הרמב"ם. אם כן, יש לנו על מה להישען. לא להתייאש, מן הבחינה הזאת. ובעזרת ה', כפי שפוסקים בבית דין של מטה, כך יפסקו בבית דין של מעלה. כי העוון הזה של שנאת חנם, שבשבילו נחרב מקדשנו, לא יהיה בעוכרנו. אמן.

תיקון והבהרת הדברים שנאמרו בתחילת השיעור הקודם, בעניין ברכת רפאנו וכו' בשמונה עשרה, ואֵלו סוגי רפואה כוללת ברכה זו.

בהתחלת השיעור הקודם, הבאנו כי ישנה שאלה, למה אנחנו מתפללים בשמונה עשרה, רפאנו ה' אלהינו ונרפא? וכי אנחנו חולים? הרי כל הבקשות שם, הן שאילת צרכים. אנחנו מתפללים על עצמינו. א"כ למה רפאנו וכו', אם האדם אינו חולה?

הבאנו אז תשובה, ואמרנו כי המקור לכך הוא בספר חוות יאיר למהר"ר יאיר בכרך, כי הסיבה היא, משום שאין מישהו שאין לו איזה צורך ברפואה מסויימת, אפילו דבר קטן.

אמרתי את הכל בעל־פה, מתוך הזכרון, בלי הכנה מוקדמת. ולאחר מכן – כאשר בדקתי זאת – ראיתי כי הדבר אינו מדוייק. אני אמרתי בחפז"י כל האדם כוזב.

ראשית, זה לא בספר חוות יאיר. אמנם כתב זאת מחבר הספר חוות יאיר, שהוא שו"ת, ולכך התכוונתי, אבל הדבר כתוב בספרו מקור חיים, על שלחן ערוך.

הוא שואל את השאלה, אולם אין לו תשובה. הוא רק עורר את השאלה. אבל התשובה כתובה ביעב"ץ.

בספר מקור חיים [על שלחן ערוך, סימן קט"ז] **כתב בזה"ל, ולי צריך עיון, איך אנו אומרים 'רפאנו', דמיירי ברפואת החלאים כבש"ס, ואיך מְשַׁוינן לכ"ע קצירי?**

וכי כל העולם חולה? כל האנשים חולים?

וכן במ"ש 'לכל מכותינו', ועפ"י מה דקפדו רז"ל בגר מלומר אלהי אבותינו. והכי מצינו דש"צ שלא התענה, לא יתפלל. א"כ לא יתכן רפאנו, אם אין המתפלל חולה. ואעפ"י דירמיה גופיה אמר רפאני, ולא היה חולה. ובכה"ג בדוכתי טובא מצאנוה בלשון מושאל. מ"מ הכא בחלאים ממש מיירי.

לגבי 'רפאנו', המדובר הוא על מחלה בגוף. **כך** הוא שואל. ונשאר בצריך עיון, כמו שפָּתח.

לגבי מה שהוא אומר, 'דמיירי ברפואת החלאים כבש"ס', כוונתו לגמרא במסכת מגילה [דף יז:]. כי לכאורה, מי אמר ש'רפאנו' איירי על מחלות הגוף, אולי הכוונה על העבירות, על דרך שנאמר [ישעיהו ו', י'] **וְשָׁב וְרָפָא לוֹ**. גם הרפואה מן העבירות, היא נקראת רפואה. אבל מסקנת הגמרא שם, אינה כך.

הגמרא שם אומרת כך, **שמעון הפָּקוֹלִי, הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר רבי יוחנן, ואמרי לה במתניתא תנא, מאה ועשרים זקנים, ובהם כמה נביאים, תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר** וכו'.

ובהמשך הגמרא אומרת, **למימרא דגאולה ורפואה בתר סליחה היא, והכתיב [ישעיהו ו', י'] וְשָׁב וְרָפָא לוֹ.** מתרצת הגמרא, **ההוא לאו רפואה דתחלואים היא, אלא רפואה דסליחה היא.**

ישנו פסוק, הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי, הָרֹפֵא לְכָל תַּחֲלֻאָיְכִי. הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי [תהלים קג ג'–ד']. הסדר, שבתפילת שמונה עשרה. סלח לנו וכו', ראה בעינינו וכו', ואח"כ רפאנו וכו'. אבל בפסוק [ישעיהו ו', י'] **וְשָׁב וְרָפָא לוֹ**, המדובר לגבי רפואה של סליחה. אם כן רואים דמיירי ב'רפואה דתחלואים'.

ישנו נדון בפוסקים, לגבי אלה שגרסו בברכת רפאנו וכו', 'והעלה רפואה שלימה לכל תחלואי נפשינו', במקום 'לכל תחלואינו'. כך מביא מהר"י אלגאזי בנאות יעקב [דף ל"ז ע"ב], והוא אומר שזאת טעות לומר 'תחלואי נפשינו', כי הברכה הזאת היא לא על תחלואי הנפש, אלא על תחלואי הגוף. לדעתו זאת טעות, על פי המתבאר מהגמ' דלעיל. אולם

החיד"א בברכי יוסף [סי' קי"ו סק"ג] אומר, כי ישנם כמה מגדולי ישראל שרגילים לומר את הנוסח הזה. ואין ראיה הפוכה מהגמ' כי נכון שהמדובר על רפואת תחלואים, אבל כיון שזה כבר אחרי ברכת השיבנו וכו', אפשר לכלול גם את זה, להוסיף גם בקשה לרפואת הנפש יעו"ש.

הם גרסו כך במפורש, 'תחלואי נפשינו'. אבל למהר"י אלגאזי, לא היה נראה לו, שיגידו ויכתבו כך בצורה מפורשת. אלא צ"ל, רפאנו ה' אלהינו ונרפא, הושיענו וניושעה וכו' והעלה רפואה שלימה לכל תחלואינו. לא לומר, תחלואי נפשנו. והחיד"א מצדיק את הגירסא הזאת.

יש את רפואת הגוף, ויש את רפואת הנפש – דהיינו העבירות – וישנה עוד רפואה, כגון מ'מרה שחורה', וכדומה. מחלות נפשיות ממין אחר. נראה כי אפשר לכלול גם את זה.

הערה מהקהל: אולי גם מה שנקרא, רפואה מונעת. גם ברמב"ם ישנו מושג כזה. דהיינו, להימנע, לשמור את עצמו.

תגובת מרן שליט"א: אבל את זאת, האדם עושה לבד מעצמו. אולם בברכה, האדם מבקש מהקב"ה, שהוא יעשה לו את הרפואה. הוא – אדם שכבר יש לו חולי – מבקש מהקב"ה רפאנו וכו', בכדי שיצא מזה. משא"כ אם האדם נמנע מעצמו.

אולי כוונתך לומר, כי הוא מבקש מהקב"ה שימציא לו דברים, בכדי שהמחלה מראש לא תגיע אליו. גם זה יכול להיות. אבל, זה לא נקרא 'רפואה'.

המשך ההערה מהקהל: זה נקרא 'מדרכי הרפואה'. הגם שהאדם בריא, הוא נוהג על פי דרכי הרפואה.

תשובת מרן שליט"א: טוב. אפשר לקרוא לזה 'רפואה'. הינך צודק. יכול להיות מושג כזה, על דרך שאמרו 'להקדים רפואה למכה'.

שאלה מהקהל: אינני מבין מעיקרא מהי השאלה לגבי ברכת רפאנו, הרי אנחנו מתפללים בלשון רבים. האדם אינו מתפלל רק על עצמו, רפאנו וכו', אלא על הכלל.

תשובת מרן שליט"א: אם כן, הקושיא היא יותר גדולה. וכי כולם הם חולים? ואם תאמר, שישנם שהם חולים, א"כ תאמר 'רפא ה' יתברך את החולים'.

אבל דבריך אינם מופקעים, ישנם כאלה שמשיבים כמו שאמרת. ישנם מפרשים המסבירים, כי רפאנו וכו' היינו, לפי מה שאמרו חז"ל כי כל ישראל הם נפש אחת. א"כ נכון שאנחנו איננו חולים, אבל ישנם כאלה שהם חולים, בבית החולים לא חסר חולים, ישנם הרבה. ומכיון שאנחנו כולנו נפש אחת, הדבר נקרא שאנחנו כביכול חולים.

ויש אומרים, כי אין הכוונה כלפי כולם, אלא שכאשר ישנו במשפחה מישהו שהוא חולה רח"ל, כולם סובלים. כולם בצער. כך אומר בעל כתב סופר.

אלו 'תירוצים'. הם קצת דחוקים, אבל ישנם המיישבים ככה. יש לדבריכם על מה לסמוך. בהמשך עוד נעמוד על כך בלנ"ד.

*

מהרי"ץ כותב בעץ חיים [דף מ"ה ע"ב] בזה"ל, **כתב הגלאנטי בס' קול בוכים דף צ"ח ע"ב, אז"ל שלא נתקן ברכת רפאנו, כי אם על תלמידי חכמים, שרובם הם חולים, ובפרט בברכים כושלות עכ"ל.** זהו מאחר שהם יושבים ולומדים תמיד. לכן צריכים לכוון בזה היטב.

עוד צריך אתה לתת לב, לבקש רפואה לחולי הנפש. כי רפואת הנפש, סיבה לרפואת הגוף. וזהו רפאנו ה', כלומר רפאנו ה' מחולי הנפש. וארפא מחולי הגוף. כי בסור חולִי הנפש, יָסוּר חולִי הגוף.

מהרי"ץ מבאר את המלים, רפאנו ה' ונרפא. הכוונה היא, כי אם האדם חולה, אם הוא סובל יסורים, הרי הדבר בא מן העבירות.

וכעניין הַסֹּלֵחַ לְכָל עֲוֹנֵכִי, הָרֹפֵא לְכָל תַּחֲלָאֵיכִי [תהלים ק"ג, ג'].

לכן האדם מבקש מהקב"ה, תסלח לי, וממילא אהיה בריא.

וזהו שערוריה בגולה, שמבקשים תחילה על רפואת הגוף יעו"ש.

תבקש בעצם על השורש של־מחלות, כי האדם סובל בגלל העוונות שלו. זהו פירוש המלים, רפאנו ה' אלהינו, מן העבירות. ונירפא, בגופנו.

ברם, מהרי"ץ לא אומר לומר בפה את כל זאת, אלא רק לכוון על כך. אין להגיד את זה, בצורה מפורשת.

שוב ראיתי בספר בית תפילה למהר"ש חראזי דף קמ"ח, מלת רפאנו, כוללת כל מיני רפואות, כגון הגוף, הנפש, השבים, התורה, הגאולה, התחיה וכו' יעוש"ב.

התשובה לשאלה דלעיל, היא כדלקמן.

שמעתי את התשובה הזאת רק בע"פ, מחכם אחד, הוא ידידנו הרב יוסף שלום עראמי זצ"ל, וכמדומה שלא ראיתי אותה באיזה ספר. אולם כעת לאחר שחיפשתי בספרים, ראיתי כי בספר ארחות ציון חלק ב' [פרק ז' דף קל"ד], הביא זאת בשם היעב"ץ בסידורו בית יעקב. אמנם לא מצאתי את הדברים בפנים, בסידור בית יעקב, אבל אולי הדבר נמצא באיזה דפוס מסויים.

עכ"פ כתוב שם בזה"ל, **פירש היעב"ץ [בית יעקב רנ"ט], כי אין לך אדם, ואפילו הבריא וחזק בטבעו** – למרות שהוא בריא ושלם – **שאין בגופו איזה חולי נסתר, והקב"ה מרפאהו בדרך נסתר, כי אין בעל הנס מכיר בניסו. ע"כ.**

יכול להיות, שהוא לא מתכוון ממש למה שאנחנו אמרנו. כי הוא אומר, שאולי ישנה לאדם מחלה שהוא אפי' לא יודע עליה. לפעמים, עד שמתגלה לאנשים שיש להם איזו מחלה, עד שנודע להם על כך, עוברים מספר חדשים. הם בכלל לא הרגישו בחולי. אבל אנחנו אמרנו, כי המדובר שישנו משהו קטן, שהוא כן יודע, רק שהוא לא שם לב שיש לו איזו בעיא.

הערה מהקהל: אולי זה כמו ברכת אשר יצר וכו', רופא כל בשר ומפליא לעשות. 'כל בשר' דייקא.

תשובת מרן שליט"א: בספרים מסבירים, כגון יערות דבש להגרי"א, כי ברכת רופא חולי עמו ישראל שבשמונה עשרה, היא בעצם לגבי רפואות מיוחדות לעם ישראל, שאינם בדרך הטבע. אולם ברכת רופא כל בשר ומפליא לעשות, שבחתימת ברכת אשר יצר, זהו דבר המשותף לכל העולם. דהיינו, רפואה של כל הגוף, שהקב"ה מבריא את כל הגוף, בצורה טבעית ע"י הפעילות של־גוף. הקב"ה עושה, שלא יתעפש האוכל ח"ו בבטן, ושיפלוט אותו, וממילא הדבר אינו מזיק לו.

שאלה מהקהל: אולי כאשר אומרים 'רפואה', הכוונה למניעת מחלה. ורופא כל בשר, מונע את זה מראש.

תגובת מרן שליט"א: יכול להיות.

תשובה לשאלה, מדוע צריכים לומר את הבקשה שאחרי שיר השירים, ריבון כל העולמים וכו', בעמידה.

ידידנו הרב ליאור מאיר מעלם הי"ו, מהעיר רכסים ת"ו, שאל לגבי מה שאמרנו [בשיעור פינחס התשפ"ה], כי את הבקשה ריבון כל העולמים וכו' [שאחרי שיר השירים], יש לומר אותה בעמידה. הוא אומר, שהוא בירר בהרבה בתי כנסיות – נוסח שאמי, אשר רגילים לומר את הבקשה הזאת – והם אומרים אותה מיושב.

עניתי לו, כי הדבר כתוב במפורש בשתילי זיתים [סימן רס"ז סוף סק"ג] בזה"ל, **ומוכרח השליח ציבור לעמוד ולומר הבקשה** וכו', **ואומר ובזכות טעמיו** וכו'. הוא כותב במפורש, 'עומד'. היה פשוט אצלו, שאומר זאת הש"צ בעמידה.

וכך לגבי כל דבר, אשר אומרים אותו בציבור. כל דבר שנאמר בפני הציבור, צריכים לומר אותו בעמידה, מפני כבוד הציבור. כגון הקורא מגילת אסתר, עליו לעמוד. כמפורש בש"ע סימן תר"צ סעיף א'. שאלתי אותו, כאשר מישהו אצלכם 'מסדיר את התפילה', האם הוא עומד? בודאי שהוא עומד. א"כ ה"ה בנ"ד, למה שלא יעמוד?

הערה מהקהל: נכון כי כך המנהג, כי מי שמסדיר התפילה עומד. אך יש מקומות שהמסדיר יושב.

תשובת מרן שליט"א: זה אצלם כנראה שריד מהמנהג הישן שכל הקהל הסדירו יחד, כאיש אחד.

לגופו של עניין, צריך להתיישב להבין א"כ למה בברכות השחר כשהש"צ אומר אותן להוציא את הקהל ידי חובתם, הוא אומרן מיושב. מאידך בתפילה על הפרנסה, הוא עומד. וכן רפאני וישתבח. אפילו שכל הקהל יושבים. בשלמא המהולל וברוך שאמר שעומדים עמו. לגבי דרשות, זכורני כי רבינו בחיי בספרו כד הקמח כתב לעמוד, מפני כבוד הציבור, ואכמ"ל.

שאלה מהקהל: לגבי עמידה בבקשת רבון כל העולמים, כיצד נוהגים בבלדי, שגם הם אומרים בקשה זו כשקוראים שיר השירים בפסח שנים מקרא ואחד תרגום.

תשובת מרן שליט"א: בכל בתי כנסיות שהייתי, לא אמרו בקשה זו גם אז, וגם הרב שמעון צאלח לא הדפיסה בסוף תכלאל ע"ח חלק שני שבמהדורתו, ש"מ כי גם בביהכ"נ של מהרי"ץ לא נהגו לאמרה אפילו אז.

מכתב שפירסם הרב ליאור מעלם הי"ו, לגבי כוונה בברכת בונה ירושלם גם על בניית בית הכנסת ע"ש מהרי"ץ זיע"א שבעיר רכסים ת"ו. כוונת הגר"י אברמסקי זצ"ל במלים 'ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם', כלפי השתלות איברי בשר, וקבלת עירויי דם. ותוספת דברים ממרן שליט"א בעניין.

ישנה לנו כעת הזדמנות, להביא את המכתב שהוא פירסם בעיר רכסים ת"ו, שהוא עניין ימי בין המְצרים.

לק"י ערב שבת קודש פרשת מטות התשפ"ה בשל"ו.

אל אחי ורעי, מתפללי בית הכנסת ובית המדרש ע"ש מהרי"ץ זצוק"ל, בעיר רכסים.

שלום וברכה.

כבר מעל עשרים שנה שאנו מתפללים במבנה זמני ולא מכובד כראוי לבית ה', וכמו שיש לשאר הקהילות.

אחרי שנים רבות של משפטים, דיונים ומאמצים רבים מאד, עלה בידינו כבר לפני כמה שנים בסייעתא דשמיא, להכשיר את הקרקע ולקבל הקצאה מסודרת עבור בית הכנסת, בהסכמת והמלצת כל רבני הישוב שליט"א. ומאז ועד היום, מתגלים קשיים כל הזמן, ומניעות רבות ומגוונות חדשים לבקרים, שלא מאפשרים להוציא הדברים לפועל ולברך על המוגמר.

אי לכך חשבתי מזה זמן להתעורר (ומגו דְּזָכֵינָא לנפשאי, זכינא נמי לאֲחֶרִינִי) שהעיקר חסר מן הספר, ומלבד ההשתדלות, יש להתפלל ולהתחנן לה' יתברך על כך שיתרבה כבוד שמים, ונזכה למבנה של קבע מכובד ומרומם כראוי וכיאה.

וחשבתי שהמקום הראוי לכך הוא בברכת בונה ירושלם, כשאומרים 'ובנה אותה בנין עולם'. אעפ"י שהמִבְנֶה כמובן לבנין ירושלם ובית המקדש, אבל כלול בזה גם בנין בית מקדש מעט, עד שיכונן ויִבָּנֶה בית מקדשנו ותפארתנו.

ובכן אחרי שאני מבקש על בנין ביהמ"ק, אני רגיל להוסיף בנוסח זה, 'עד שיבנה ביהמ"ק בב"א, יהי רצון שנזכה לבנין בית מדרשנו ע"ש מהרי"ץ זצוק"ל, שיכונן בקדושה ובטהרה ובקלות ובמהירות, להגדיל תורה ולהאדירה, ויסורו כל המפריעים לדבר זה, ויכונן הבית באהבה ואחוה שלום ורעות, אמן ואמן'.

אפשר במחשבה, או אפילו בפה, כמבואר בש"ע סימן קי"ט סעיף א'. והוסיף לי מרן שליט"א, שאם מוסיפים בפה, עדיף לא בכל התפילות, ולא באופן קבוע, אלא מדי פעם כפי המזדמן. וכדבריו ראיתי גם בפסקי תשובות שם, סוף אות א' עיי"ש.

ואם במחשבה, כמובן שאפשר בכל עת ובכל זמן, וגם באופן קבוע.

חשוב להוסיף, שלאחר שמרן שליט"א שמע ממני הנוסח הנ"ל, ביקש ממני להוסיף לבקשה זו גם את בית מדרשו בבני ברק.

ומהנסיון האישי, יש בזה רווח גדול, שמתחזקת על ידי זה הכוונה הפשוטה בברכת בונה ירושלם, שנזכה לבנין בית

המקדש. וזאת משום שכל מה שיותר נוגע וקרוב לליבו של אדם, יבקש עליו ביותר כוונה, ובלב ונפש. וא"כ בקשה על בנין בית הכנסת, קרובה ונוגעת לליבנו, ומתוך כך יתעורר האדם שלא תהא כהנת כפונדקית, ולא יתכן שלא נבקש על העיקר (ביהמ"ק) בלב ונפש לפחות כמו על בית הכנסת.

וממילא מרויחים לחזק ביותר את הכוונה הפשוטה על בנין ביהמ"ק, גאולתנו ופדות נפשנו, ובפרט בימים אלו.

הכו"ח לכבודה של תורה,

מאיר ליאור מועלם.

יישר חיליה לאורייתא, והמקב"ה ימלא כל משאלות ליבו וליבנו לטובה ולברכה בקרוב.

ישועת ה' כהרף עין.

מְסִיבה נוספת, אמרתי והבאתי זאת, כי הוא עורר אותי לעוד דבר מעניין.

הגר"י אברמסקי זצ"ל – בעל חזון יחזקאל – אמר, כי כאשר הוא אומר בברכת המזון, 'ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם', הוא מכוון על כך שלא יצטרך לקבל 'השתלות' של בשר, ולא עירויי דם. מנות של דם. זהו פלא עצום.

הדבר מובא בספר פניני רבינו יחזקאל, חלק ב' דף ל"ו. שם זה כתוב בקצרה. ובספר אלופינו מסובלים [דף נ'], כתוב זאת בהרחבה בזה"ל, **כאשר סיפרו לו** – להגר"י אברמסקי – **בזמנו, על האמשינובר רבי, ר' מאיר זכר צדיק וקדוש לברכה [אשר היו הם ידידים זה לזה, שם בבית וגן], שהוא חולה והוא מתייסר ביסורים בבית חולים, ומישהו סיפר לו שעשו לו עירויי דם והשתלות, הרב אברמסקי הרצין ואמר למספר, "אני אגיד לך. אני מתפלל על זה, שלוש פעמים ביום. בברכת המזון אומרים, 'ונא אל תצריכנו ה' אלהינו, לא לידי מתנת בשר ודם וכו'.**

מתנת בשר, זה השתלה של בשר. ומתנת דם, זה מנות דם. וכאשר אני מברך שלוש פעמים ביום ברכת המזון, ואני אומר 'ונא אל תצריכנו ה' אלהינו לא לידי מתנת בשר ודם', אני מכוין ומתפלל על זה".

תמה הבחור ואמר, "רבי, זה הפשט של 'לא לידי מתנת בשר ודם'"?

אמר לו, "אני אגיד לך. כל מה שלוחץ ליהודי על הלב, והוא מוצא מקום להכניס את זה במלים של־תפילות והברכות שתיקנו אנשי כנסת הגדולה, אדעתא דהכי הם כיוונו. זה נכנס בכוונת אנשי כנסת הגדולה".

זהו קרוב לְמה שדיברנו בזמנו [בשיעורי מוצש"ק וילך וכי תבוא התשפ"ג, ומוצש"ק וירא התשפ"ה], בעניין המלים בברכת מודים שבשמו"ע 'אתה הוא לדור ודור, נודה לך ונספר תהלתך'. אמרנו כי שם הוא המקום, להתפלל על הצאצאים, שהקב"ה יהיה איתם, 'לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך', שגם הדורות הבאים אחרינו ימשיכו להודות לך ולספר תהלתך כלו' לעסוק בתורה ולהנחילה לצאצאינו יעוש"ב.

ברם, ישנו הבדל. חושבני, כי בנ"ד קשה להגיד שאנשי כנסת הגדולה התכוונו לכך.

ראשית, המלים 'ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם', אצלינו התימנים זה לא נמצא בברכת המזון, אלא רק ב'סדר הרחמים' שביום הכיפורים, **הרחמן פרנסנו, הרחמן כלכלנו, הרחמן לידי מתנת בשר ודם אל תצריכנו.** ויש את המלים הללו, גם בתפילה על הפרנסה.

אבל אינני יודע, האם אפשר לומר שאנשי כנה"ג כיוונו לכך, כי בזמנם לא היה השתלות בשר ועירויי דם. הרפואה מקרוב השתכללה, עד שעשו את הדברים הללו.

אבל מ"מ, הגם שאנשי כנה"ג לא התכוונו לכך, עכ"פ הקב"ה שָׂם להם את זה בפיהם, למרות שהדברים יתחדשו ויהיו רק במשך הדורות. הרי אנשי כנסת הגדולה היו מאה ועשרים זקנים, ומהם כמה נביאים, את כל התפילות הם יסדו ברוח הקודש, א"כ זה יתכן הגם שהם עצמם לא כיוונו לכך. זהו כפי שהבאנו כמה פעמים, שאפשר לפרש כמה דברים ברמב"ם, שהוא בעצמו לא התכוון אליהם, כיון שהחיבור היה ברוח הקודש. אין

חובה, שהוא עצמו התכוון לכך. וכמ"ש בס"ד גם בנפלאות מתורתך פ' פינחס ע"פ יום תרועה, ועוד עניינים דומים.

[וזהו לשיטתו, אבל לפי האמת תיבות אלה בברכת המזון, אינן מיסוד אנשי כנסת הגדולה אלא תוספת מאוחרת, דהא אנן לא גרסינן להו, והרי לא יתכן שנשמיט מה שיסדו אנשי כנסת הגדולה, וכאשר הערתי כבר בשיעור הקודם נגד המלגלגים עלינו שברכת המזון שלנו קצרה. איתמר].

תשובה למכתב שאלות מאת הר"נ קרני הי"ו. א' בעניין קריאת המלה 'שָׁמְרָה', בספר תהלים. ב' בירור דברי מהריי"ץ בע"ח, שעיקר הכוונה באמירת הפסוק פותח את ידיך וגו', צריכה להיות בסדר היום ובמנחה. ג' בעניין הוספת תארים מופרזים לתלמידי חכמים, כגון 'הגאון'.

ידידנו הרב נתנאל קרני הי"ו – זה שזכה ועשה את המפתחות לספר שלחן ערוך המקוצר, חלק יורה דעה, קדושה. וכן חא"ה, נישואין. ירבו כמותו בישראל. דרך אגב, ישנו עוד חלק שצריך מפתחות, וזהו חלק חושן המשפט. מי שיזכה לעשות זאת, ברוך יהיה. ישנן מפתחות על כל הכרכים, חוץ מהחלק השמיני – הוא שאל שאלה מעניינת בזה"ל, לק"י **יום חמישי כ"ו ניסן התשפ"ה, בשל"ו לשטרות – סמוך ונראה להילולת גאון רבני תימן ותפארתם מהריי"ץ זצוק"ל וזיע"א.**

לכבוד מו"ר ועט"ר, **צניף תפארתנו, מורה דרכינו ונתיבותינו, מנהיג עדתינו, הגאון הגדול, מעוז ומגדול, כה"ר יצחק רצאבי שליט"א, ראש ביהמ"ד "פעולת צדיק" ומוסדות "יד מהריי"ץ" ו"נתיבות מהריי"ץ".**

אחדשה"ט, שלום וישע רב.

הנה בתהלים [כ"ה, כ'] כתוב, **שָׁמְרָה נַפְשִׁי וְהַצִּילֵנִי** וגו'. וכתב ע"ז ג"ע מהריי"ץ זיע"א, **שָׁמְרָה נַפְשִׁי** – קמץ שבשי"ן חטף, והשוא שבמי"ם נח עכ"ד. אולם לקמן [קי"ט, קס"ז] כתוב **שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדְוֹתֶיךָ** וגו', וכתב ע"ז ג"ע מהריי"ץ זיע"א, השוא נע, וכן נמסר תרין גריש עכ"ד.

ורציתי לשאול את כת"ר שליט"א, מדוע במזמור כ"ה פס' כ' תיבת 'שמרה' קריאתה במי"ם נח, ולקמן במזמור קי"ט פס' קס"ז, תיבת 'שמרה' בשוא נע. וגם מש"כ מהריי"ץ, וכן נמסר תרין גריש, מדוע כתב וכן נמסר, ממי נמסר.

אודה מאד לכת"ר שליט"א שמפנה מזמנו העמוס לענות על שאלותי, וכן אודה מאד על שיעוריו הנפלאים מפז ונופת צופים, הנמסרים מדי שבוע במוצש"ק.

יהי רצון שה' יתברך יתן לכת"ר שליט"א כוח ובריאות עדי זקנה ושיבה להנהיג את עדתינו ביד רמה, ובשובה ונחת עד ביאת גואל צדק, שיחזק בדק אכי"ר.

מצפה ומייחל לתשובתו הרמתה,

הצב"י נתנאל קרני הלוי יצ"ו.

מהו ההבדל? למה זה 'שָׁמְרָה' [בלי געיא בשי"ן, והשוא שבמי"ם נח], וזה 'שָׁמְרָה' [עם געיא בשי"ן, והשוא שבמי"ם נע]?

ומה הפירוש, 'וכן נמסר'? ממי הדבר נמסר?

ובמכתב נוסף הוא כותב כך, לק"י **יום שני י"ג סיון התשפ"ה, בשל"ו לשטרות.**

לכבוד מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, **צניף תפארתינו, מקים עולה של יהדות תימן המעטירה, בספריו הנפלאים והמאירים לארץ ולדרים עליה, ובשיעורים הנפלאים המתוקים מדבש ונופת צופים, מעוז ומגדול, הגאון הגדול, כש"ת רבי יצחק רצאבי שליט"א, מנהיגה של יהדות ק"ק תימן יע"א.**

אחדשה"ט שלום וישע רב!

א' הנה לפני כמה זמן כתבתי לכת"ר שליט"א על מה שאנו אומרים בתפילת שחרית במזמור לדוד אליך וגו' את הפסוק שמרה נפשי והצילני וגו', ועל תיבת 'שמרה' כתב מהריי"ץ בחה"ד וז"ל, שמרה נפשי, קמץ שבשי"ן חטף, והשוא שבמי"ם נח ע"כ. ומאידך לקמן במזמור קי"ט פס' קס"ז, שמרה נפשי עדותיך וגו', כתב מהריי"ץ בחה"ד וז"ל, שמרה נפשי, השוא נע. וכן נמסר תרין גריש ע"כ. והקשיתי ע"ז כמה קושיות יעו"ש.

ואחר כמה זמן ראיתי שיש עוד מקום שכתוב בתהלים תיבת 'שמרה' נפשי כי חסיד אני,

וזה במזמור פ"ו פס' ב'. ושם מהרי"ץ כתב ע"ז וז"ל שמרה, השי"ן בגעיא והשוא נע. וכן כתב רד"ק, וכן מבואר בזוהר פרשת פינחס ע"כ. וגם ע"ז יש לשאול, מדוע כאן כתב מהרי"ץ שצ"ל השי"ן בגעיא, והשוא נע וכו'.

*

לאחר מכן, הוא שואל שאלה נוספת וז"ל, כתב מהרי"ץ בתכלאל ע"ח ח"א [דף י"ח ע"א, ד"ה תהלה לדוד] שתהלה לדוד הוא רק בסדר היום ובמנחה, ומקורו מהזוה"ק פר' פינחס [דף רכ"ו ע"א].

והשאלה היא, הרי מרן השו"ע [סימן נ"ז סעיף ז'] כתב וז"ל, צריך לכוון בפסוק פותח את ידיך, ואם לא כיוון צריך לחזור ולאמרו פעם אחרת ע"כ, ומשמע מדבריו שצריך לכוין גם בפסוקי דזמרא ולא רק בסדר היום ובמנחה, כמו שכתוב בזוה"ק.

מהרי"ץ אומר, כי עיקר הכוונה היא, בסדר היום ובמנחה. כבר הבאנו את דבריו בעבר [שיעור מוצש"ק תולדות התשע"ו]. מהרי"ץ כותב שם [בע"ח דף י"ח ע"א] בזה"ל, ודע, דסגולת אמירת תהילה זו לפרנסה, הוא דסדר היום ודמנחה דוקא. ועיין זוהר פינחס דף רכ"ו ע"א.

על זה כותב השואל דלעיל, וחיפשתי בספרי זמנינו, ולא ראיתי מי שיעיר בזה מדברי הזוה"ק, וצ"ע.

*

בהמשך, הוא – ידידנו הר"נ קרני נר"ו – שואל עוד שאלה, וז"ל, ועוד כתב מהרי"ץ [שם דף י"ט ע"ב, בד"ה הללו־יה] וז"ל, הללו־יה הללי נפשי את י"י, כתב הרי"ף 'את' לרבות תלמידי חכמים, שמצוה להללם ולספר בשבחם, וזהו כבוד התורה ע"כ.

והלום ראיתי בספר תומת ישרים על הספר הקדוש מסילת ישרים להראשל"צ הגרש"מ עמאר שליט"א חלק ב' [עמ' תקפ"ז] כתוב בזה"ל, אנו טועים וחושבים שככל שישבחו אותנו, כך מעלתנו תהיה גדולה וחשובה יותר. דורנו הוא דור של 'אסדר בשבחין', הרב פלוני הוא כזה, והרב אלמוני הוא כזה

ע"כ. ועיין עוד בספר שדי חמד ח"ג ערך חנופה, ודון מינה ואוקי באתרין.

ביקרא דאורייתא ובכבוד רב לכת"ר שליט"א, נאמן אהבתו כל הימים,

תלמידך הקטן הצב"י נתנאל בר"ד קרני הלוי יצ"ו.

*

נתחיל עם העניין האחרון שהוא כותב. הוא ציין במכתבו, 'עיין שדי חמד, ערך חנופה'. אבל נתחיל במ"ש בספר תומת ישרים [ח"ב פרק ט"ז דף תקפ"ז], כי זהו דבר מעניין.

כתוב שם כך, אנו טועים וחושבים, שככל שישבחו אותנו, כך מעלתנו תהיה גדולה וחשובה יותר. דורנו הוא דור של 'אסדר בשבחין', 'הרב פלוני הוא כזה, והרב אלמוני כזה', עד שלפעמים אומרים תארים, שכלל לא קשורים ולא שייכים לאותו אדם, וזו בושה לשמוע אותם.

פעם היו מדקדקים בתארי החכמים, על פי הגדרות קבועות ומדויקות. כשרבנו חיים בן עטר זיע"א סיים לכתוב את ספרו חפץ ה', נתנו לגדולי הדור בעיר פאס כדי לקבל את הסכמתם. חברי בית הדין היו גדולי העולם, קדוש ה' רבי יהודה בן עטר אב"ד פאס, רבי יעקב אבן צור, ורבי משה בן מלכא.

בהסכמתם לספר הם כתבו, "החכם השלם כה"ר חיים בן עטר". כה"ר דהיינו ראשי תיבות 'כבוד הרב רבי'. אך רבנו אור החיים ביקש מהם שיוסיפו אות אחת ויכתבו כמה"ר, דהיינו 'כבוד מורנו הרב רבי'. תוסיפו עוד מי"ם, מ'ורנו.

והסביר את בקשתו, כדי שכך יקנו את הספר. שמא יגידו, מחבר הספר הוא רב פשוט.

כמובן ששָׁם לא היו כותבים את התואר 'גאון', מאז שנפטר הרי"ף.

וגם לא הסכימו להוסיף ולכתוב כמה"ר, כבקשת אור החיים ע"ה. למרות שמדובר באור החיים, לפי דעתם זה היה התואר שלו, ולא הוסיפו. האב"ד רבי יהודה בן עטר, אמר

לאור החיים במליצה, אני אמרתי 'כהר השם', ואתה רוצה 'כמוהר' הבתולות. לא הסכימו להוסיף מי"ם.

לגבי, 'אני אמרתי כהר השם', נראה כי זאת טעות. אין פסוק כזה.

הדברים מזעזעים, בפרט מאחר שאנחנו יודעים היטב מי זה מהר"ר חיים בן עטאר.

הספר שלו חפץ ה', הוא על מסכתות הש"ס, ונודע שהוא מְעַיין עצום, חריף ומעמיק וכו', עד שהחיד"א כתב עליו בספרו שם הגדולים שהעיון שלו בתלמוד 'מבעית' לפי ערך דורנו, סגנון שהרמב"ם כתב בהקדמתו לפיהמ"ש על הר"י אבן מיגאש.

ולא הסכימו לכתוב עליו תואר 'מורינו'. אמנם הוא היה אז צעיר, ולא פקע שמו בעולם.

בדרך מליצה אומרים כי 'גאון', זה מי שלא יודע פירוש רש"י. כי הגאונים היו לפני רש"י...

*

בספר שדי חמד [הנז"ל, מערכת חי"ת, כלל ק"מ, ערך חנופה] האריך על כך, וכתב בזה הלשון, **מה שנשתרבב המנהג בזמנינו להפליג ולהרבות בתארים, הרב הגאון המפורסם, הגאון האמתי, וכיוצא. זה כמה אשר שׂוּמָה בלבי, כי לא נכון הדבר, ויש בזה משום חשש חנופה.**

השדי חמד מתלבט, כי זה נראה חֲנֻפָּה, לכתוב כאלה תארים. כל אחד 'גאון'?

ולא איסתייעא מלתא לעמוד על הפרק, פרק זה בור"ר, דין זה. אם יש לחוש בזה, או לא. ודרכי היה לצמצם בתארים בכל מאי דאפשר, ולא לכתוב תואר הגאון, זולת לגדולים המפורסמים בדורנו יחיו.

הוא כותב כיצד היה מתלבט, מה לכתוב, וכיצד לכתוב. היו לו הרבה התלבטויות. כי מצד אחד, ישנם כאלה הנעלבים, אם לא כותבים להם את התואר הזה. הוא לא כותב מסקנא ברורה, מהי המסקנא שלו [הערת העורך: לקמן בסוף ד"ה ובדידי וכו', לכאו' הוא כותב כיצד נהג למסקנא. תשובת מרן שליט"א: זה היה רק בשלב מסויים, אבל לאחר מכן נטה השדי חמד מכך, וחזר להסתפק, ולצדד צדדים שונים, כמבואר למעיין שם]. אבל הוא מביא, מכמה ספרים, ואת מה שכתבו אליו כמה מגדולי ישראל.

וזה לשונו שם, אך ראיתי במכתב רב אחד מידידי יצ"ו, עצה טובה קמשמע לן, לכתוב תואר גאון לכל אשר בשם רב יכונה, כי העדר תואר זה נחשב להעדר כבוד בדורינו.

גם ידידי הגאון הנפלא אבד"ק שאוויל מח"ס היקר זכר יהוסף (ועוד) יצ"ו, כתב לי על רב אחד, אשר הגאון הנ"ל יצ"ו כתב לו (בתשובה ששלח לו על שאלתו) תואר הרב וכו', וכשהדפיס תשובתו ראה שהמיר תואר הרב וכו' בתואר הגאון וכו', ושהתנצל לפניו כי היה מוכרח לזה, שלולא זאת יאמרו הבריות שלא נחשב בעיניו.

ובדידי הוה עובדא, שרב אחד יצ"ו שלח לי איזה חידושי תורתו, ובהודיעי אליו כי לא היה לי פנאי לעיין בהם, כתב לי שכבר הבין שלא מצאו דבריו חן בעיני, ממה שלא תארתיו בתואר הגאון, כמו שמתאר אותו גדול מפורסם בדורנו יצ"ו. ומאז ביטלתי דעתי ורצוני, מפני דעת ועצת ידידי הרב המייעץ הנ"ל, ואתנהג להשתמש בתואר 'הגאון' לרבנים רבים יחיו וכו'.

ובהמשך הוא מביא בזה"ל, **והנה עתה הישגתי שו"ת מעשה איש, להרב הגאון יש"א ברכה ראשון לציון יצ"ו, וראיתי שם בחלק ח"מ סי' יו"ד, הן לא שאלה תשובה מהרב שלום הדאיה יצ"ו, על מה שנשאל במה לתאר תארים גדולים, שלדעת השואל יש איסור משום ולא תחניפו וכו'.**

והיתה תשובתו, שאם מתארים בתואר יותר מדאי לעין, כל הא ודאי מיחזי כשיקרא. אבל לתאר בתארים גדולים, לאיש שאינו מכיר היטב, ויוכל להיות שהוא ראוי לאותם התארים, אין בזה חשש (כך הבנתי בכוונתו, ויש לפקפק הרבה בדבריו כאשר יראה הרואה שם).

והרב יצ"ו כתב בתשובתו לאמר, ראיתי דבריך טובים ונכוחים. מהיכא תיתי שיקרא זה בשם חנופה, לאדם שראוי לנהוג בו כבוד, ומוסיפים על כבודו הראוי לו? ואינו – צ"ל ואינִי. יב"ן – רואה שום צד חנופה, כי אם לאיש רע מעללים, אשר מנעו ה' מכבוד, ומכבדים אותו.

ואף על מה שחשש המשיב הנ"ל, משום מיחזי כשיקרא, כתב דאין לחוש. והביא על זה פלוגתא דב"ש ובית הלל בכתובות דף י"ז ע"א, כיצד מרקדין לפני הכלה. דאמרו ב"ה, כלה נאה וחסודה. מכאן אמרו חכמים, שתהא דעתו של־אדם מעורבת עם הבריות, לעשות לכל איש כרצונו. וכתבו התוספות, דלב"ש אין להם לחכמים לתקן להיזקק לדברי שקר. מכלל דלב"ה, יש לחכמים לתקן בכי האיי גוונא. וקיימא לן בסימן ס"ה כבית הלל.

ונשא ונתן בדברי הפרישה שם, וכתב שבשיטה מקובצת שם הביא שני פירושים בהא ד'תהא דעתו מעורבת עם הבריות'. א' שחייב לשבח את הבריות, אף שאין השבח בהם. ב' שתהא דעתו נוחה עם הבריות, כדי שיקלסו אותו כולם, אף שאינו הגון כל כך. כמו שמקלסין הכלה, אף שאינה הגונה כל כך. ולמד מזה, דהוא הדין שמותר להוסיף בתואר חבירו, אף שאינו כדאי לכך, ואין בזה משום חנופה ושקר.

אין בזה צד חנופה, והדבר לא נחשב שקר. אכן אם מדובר באדם רע מעללים, אזי אסור לכבד אותו. משא"כ מי שאינו כך. אבל מצד שני, אין לרדוף אחרי התארים.

*

לאחר מכן, במערכת כא"ף [כלל קנ"ז], השדי חמד כותב, כי הוא שלח על כך מכתב שאלה לבעל ביכורי שלמה, לגבי הספק שלו האם לגדור שלא להרבות בתארים וכו', והוא ענה לו – כך הוא מצדד – שהדבר הוא בסדר. כותבים כפי המקובל בדורות שלנו, לכתוב את התארים הללו. והוא – בעל ביכורי שלמה – מביא, כי ישנו לכך מקור מסֵפר המצוות לרמב"ם.

וזה לשונו שם, כתיב בתורה בפרשת קדושים, מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן. וכתב בספר המצוות להרמב"ם [מצוה ר"ט], היא שציונו לכבד החכמים, ולקום מפניהם, ולגדל אותם וכו'. ובחינוך [מצוה רנ"ז] כתב וז"ל, לכבד חכמים ולקום מפניהם וכו'.

היוצא לנו מדבריהם – מדברי הרמב"ם וספר החינוך – **שראוי לכבד חכמים בכל ענייני הכבוד. ולפי זה, בעת שנביא דבריהם בספר, ראוי לתאר אותם בכל מיני התארים הראוי להם, שזה להם לכבוד ולתפארת.**

יש כאן חידוש גדול, שאינני יודע לו חבר, כי מה שכתוב 'לקום מפניהם', זהו רק פרט אחד. אבל צריך לכבדם, בכל ענייני הכבוד. כך הוא כותב.

מצד אחד, יש להעיר לכאורה כי הרמב"ם בחיבורו לא הביא את זה. אבל אמרנו בס"ד, אם אתם זוכרים, הבאנו בזמנו כי מה שכתוב בסהמ"צ, זה כביכול נחשב כאילו כתוב בגוף החיבור. מה שהרמב"ם סָתם פה, הוא פירש במקום אחר. זה כמו ספר אחד. אין ראיה מכך, שבהל' תלמוד תורה הרמב"ם לא כתב זאת. כך מן הבחינה הזאת.

אולם לפי מה שהוא כותב בספר המצוות, שצריכים 'לגדל אותם', דהיינו לגדל תלמידי חכמים, הבין בעל ביכורי שלמה כי מכך ישנו מקור שצריכים לתאר אותם בכבוד גדול. כפי שהוא כותב שם [בסוף ד"ה כתוב וכו'], **אם כן מוכח, דכל־שכן דראוי לפאר את החכמים ולשבחם, בעת שמזכירים אותם. דהיינו בין כשמזכירין אותם בפה, או בספר. דמאי שנא.**

מאחר שספר המצוות הוא מתורגם מלשון ערבי, ע"כ כשרוצים לדייק צריכים לבדוק את המקור בערבית. ואכן בדקתי זאת, ואז ראיתי כי נופלת הראיה שלו. אמנם ככה תירגמו 'ולגדל אותם', אבל לפי לשון הרמב"ם במקור בערבית, לא כתוב כך, אלא כתוב 'תעצימא להם', דהיינו גדֵלה – עָצמה – להם. 'תעצימא'

זה מלשון עָצמה. את המלה תעצֵימא, כותבים בצאד"י עם נקודה, או בטי"ת עם נקודה תעטֵימא.

וזהו כפי שיש לנו בתפסיר רס"ג, לגבי הפסוק [שמות ו', ו'] **וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים**, 'ואחכאם עצֵימה'. וכך יסדו בסוף נוסח מַא בֶּבַּר שאומרים הילדים בליל הסדר. מובן כי לכן תירגמו (מתרגמי ספר המצוות לפָּנים) לגדל. המלה 'תעצֵימא' עצמה, זה כמו בלשה"ק עצום. אבל המובן לגדל.

אך לא כתוב ברמב"ם, 'ולגדל אותם. בוא"ו החיבור. אין 'ותעצים אותם. אלא פירושו, שזאת גדולה להם. דהיינו שמסביר לנו הרמב"ם כי מה שכתבתי לפני כן, לכבד את החכמים ולקום בפניהם, זאת גדולה להם. לא שמוסיף פרט כי חובה גם לגדל, אלא מסביר הטעם שזאת היא הגדולה.

הסגנון הזה, נקט כבר רס"ג בספר המצוות שלו, ריש עֲשֵׂה י"ט דף ק"ה, גדֵלה לִזְקֵנַי והדרתם יעו"ש.

זה מה שיש לנו כעת להוסיף ולחדש לגבי הנושא הזה בעזרתו יתב'.

ובעיקר העניין של כבוד ת"ח, כדאי להוסיף מה שהראני ידידי הרה"ג יואב חלא שליט"א את מ"ש מהרח"ף בס' פעולת צדיק לחיים על מסכת אבות [פרק ד' משנה ו'], **יש לפרש 'כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות', עמ"ש רז"ל גבי כבוד אב ואם, איזהו כבוד, מאכילו ומשקהו, מלבישו וכו'. א"כ גם מ"ד כבד את ה', שדרז"ל את לרבות ת"ח, היינו שיחזיק בידו להאכילו ולהשקותו ולהלבישו, וכל מחסורו עליו. ובזה מכבד את התורה, וזוכה דהנה שכרו אתו, דגופו מכובד על הבריות. כמ"ש רז"ל ורש"י ע"פ שמח זבולון וגו', דהקדים ברכת זבולון ליששכר, על אשר היה מחזיק זבולון ליששכר** עכ"ל. ויישר חיליה לאורייתא.

*

כעת לגבי השאלה השנייה שהרב נתנאל יצ"ו שאל, מדוע מהרי"ץ כתב, כי עיקר הכוונה בעניין הפרנסה – במזמור תהלה לדוד וגו' – הוא רק בסדר היום ובמנחה. לטענתו, אף אחד לא הביא זאת.

האמת היא, שכבר עמדנו על עצם הנושא בס"ד בזמנו [בשיעור מוצ"ק תולדות התשע"ו בשכ"ז], על כן לא אאריך על כך כעת. הסברנו שם, כי מהרי"ץ הביא זאת בשם הזוה"ק, אולם בעצם ישנם שם שני תירוצים. ויתכן כי הסיבה שמהרי"ץ העדיף את התירוץ השני, כי כתוב שם 'הכי אוליפנא', ע"כ נראה כי זהו יותר עיקר.

[יש להעיר דמהרי"ץ דקדק לכתוב דסגולת אמירת תהלה לדוד זו לפרנסה, הוא דסדר היום ודמנחה דוקא וכו' ע"כ, דהיינו דוקא לעניין הסגולה. אבל לעניין הכוונה, בודאי זהו גם בזמירות, וכדמוכח נמי מדבריו התם בתר הכי בד"ה תהלה יעו"ש. ולא עיינתי בזוהר. איתמר].

*

ולגבי שאלתו הראשונה, בעניין הפסוק בתהלים [פרק קי"ט, פסוק קס"ז], **שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ**.

הכלל הפשוט והידוע הוא שכאשר יש געיא והשוא נע, זה לשון עבר. וכאשר אין געיא שאז השוא נח, זה לשון ציווי. אך מה שמהרי"ץ אומר, כי נמסר על זה 'תרין גריש', לא ברור. האם מישהו מבין, מהו 'גריש' בנ"ד? בשלמא 'נמסר', זה פשוט, נמסר במסרה, וכדלקמן, והיא מיסוד חכמי טבריה לפני כאלף שנה, שהיה להם מסורת עד עזרא הסופר, כנזכר בהקדמת הרב מנחת שי.

הדבר נראה ממש תעלומה גדולה. התלבטתי בכך הרבה מאד. הרי אין כאן טעם גריש, שצורתו ידועה. ויש רביע מוגרש, בטעמי אמ"ת, שצורתו כמו טָרֵס בטעמי כ"א ספרים. הרי 'שמרה נפשי', זה בשופר הולך בכל הספרים. גם במסרה קטנה שבדפוס כתוב קרוב לכך, 'תרין גרשי' בְּסִפְרָא'. דהיינו שיש שתי מלים כאלה בספר תהלים, ולא מובן מהו הקיצור <u>גרשי</u>'. ובמסרה גדולה שם ג"כ כתוב, תרין גרשי' בספרא. וסימנם שמרה נפשי כי חסיד אני, שמרה נפשי עדותיך ואהבם מאד'.

מה פירוש המלה כאן, 'גריש'? גרשי'? הדבר הזה נשמע ממש פלא עצום.

חיפשתי בספרים, וראיתי כי בתאג כתובים של מה"ר בניה (משנת הר"ל אתשפ"א) – שהשתמש בו מהרי"ץ וכתב עליו את הערותיו – כתב במסרה הקטנה, **תרין גרש' בספרא.** ובמסרה הגדולה כתב, **כל ספרא שמרה חֲטָף, במ"ב** – ר"ת בָּר מן תרין – **גָּרֵשׁ.** והוא מביא את שני הפסוקים הללו, **שמרה נפשי עדותיך, שמרה נפשי כי חסיד אני.** מובן עכ"פ מדבריו הללו, כי גָּרֵשׁ הוא ההיפך מן חֲטָף.

נראה כי מעתיקי חה"ד עצמם לא הבינו, מה זה 'גָּרֵשׁ'? אין מלה כזאת. אף אחד לא משתמש במלה הזאת. על כן, הם כתבו 'גְּרִישׁ'. הם היו בטוחים שחסר יו"ד בטעות. כמעט כל מי שראיתי. חוץ מר"ל נגאר, שהוא דייקן ביותר, שכתב לנכון **גרש.**

אבל גריש, בודאי אינו נכון, כי גריש זהו הטעם למעלה שמתהפך משמאל לימין. אלא ש"מ כדקא אמרן, כי 'גָּרֵשׁ' פירושו הפוך מ'חֲטָף'.

במסרה גדולה שבתאג מה"ר בניה הנז"ל מסיים בזה"ל, **וכל קרי** – קריאה – **כותיה, במ"א** – בר מן חד – **שמרה זאת לעולם** עכ"ל. והיינו שבכל שאר המקרא השוא נע, חוץ מפסוק אחד, שָׁמְרָה זאת לעולם, שהוא בדברי הימים [א' כ"ט, י"ח], ששם השוא נח.

עכ"פ כיצד אפשר להבין, כי גרש פירושו, לא חטוף?

חושבני שזהו מה שיכול להיות בביאור העניין, על פי מה שכתב הרד"ק בספר השרשים, לגבי הפסוק [ישעיהו נ"ז, כ'] וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגָּרֵשׁ, כִּי הַשְׁקֵט לֹא יוּכָל וגו', כי 'נגרש' היינו, כמו הגלים שמתנדנדים. וכך מפרש גם המצודת דוד, הגלים שמתנדנדים.

אם־כן, הרי ישנו 'שוא נד', שיש קוראים כך לשוא נע. וישנו לעומתו 'שוא חטף'. וזהו שאומרת המסרה, כי בשני פסוקים אלה, השוא שבהם הוא שוא נע.

שאלה מהקהל: אני קורא כעת מתוך חלק הדקדוק למהרי"ץ, ושם כתוב 'תרין גריש'.

תשובת מרן שליט"א: אכן. כך נדפס. והדבר אינו מובן. ראשית, זה לא גְּרִיש ביו"ד, אלא גָּרֵשׁ, כמו שאמרנו. והאמת היא כי רואים במסרה שבדפוס, שנראה כי לא הבינו את זה, הם כתבו גימ"ל רי"ש שי"ן ועשו קו, לסימן קיצור, ויש שכתבו גימ"ל רי"ש שי"ן ויו"ד ועשו סימן קיצור וכדלעיל. ויש מי שהבין כי הכוונה גרשיים, כך פיענח זאת הר"ח ראז בספר מסורת התנ"ך, אבל אין בזה שום הבנה. מה שנכון הוא, 'תרין גרש', והכוונה כנראה נע. אבל עדיין קשה, היכן מצינו ששוא נע נקרא בשם גרש? פליאה דעת ממני. לא מצאתי לזה חבר. אבל בדוחק, זהו מה שאני מסביר. שאם כך הוא פירוש הפסוק, והרשעים כים 'נגרש', דהיינו מתנדנד, אזי מובן גם לענייננו שזהו 'שוא נד'.

עכ"פ רואים לכאורה, כי זהו הפירוש. כפי שאמרתי לכם, מה"ר בניה כותב כי בכל ספר תהלים זה חטף, חוץ משניים הללו שהם גרש. רואים כי זה מקביל לזה, ומובן שזה אינו חטף, אלא מתנועע. א"כ חייב להיות שכך הוא הפירוש.

[**יש** עוד עניינים לבאר בנדון דלעיל, שלא היה פנאי מספיק לאמרם בשיעור. וגם לאחר מכן נתחדשו לנו עוד דברים בזה, ובלנ"ד נרחיב בשיעור נוסף. וז"ל ידידנו הנעלה הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א, **לגבי גריש, עיין פענוח המסרה ריש דף ש"ז, וכללי הטעמים של ספרי אמ"ת דף שנ"ב, ומסורת מדוייקת על תהלים שם. ומה שביאר מעכ"ת שהכוונה שהשוא נד, קצת קשה, שהרי אמרו כך כלפי הקמץ החטף, לומר שהוא רחב. ולא כלפי השוא הנח, לומר שהוא נד. לכן יש לעיין האם אפשר לפרש שהוא לשון הרחבה** עכ"ל נר"ו].

לפעמים ישנם דברים שהם בגדר תעלומות, וצריכים לפענח אותם. השם ברוך הוא יזכנו, להיות 'צפנת פענח'. שנזכה להבין כל דבר לאמיתו, ויבשרנו בקרוב בבניין ציון וירושלם עיר הקודש. תזכו כולכם ואזכה גם אני הקטן עמכם לחזות בשמחת ירושת"ו, כמ"ש שמחו את ירושלם וגילו בה כל אוהביה וגו' אכי"ר.

לק"י

הננו להודיע בזאת כי

השיעור השבועי הקבוע

של מרן הגאון
הרב **יצחק רצאבי** שליט"א
פוסק עדת תימן

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח ועוד

ממשיך להתקיים מדי מוצאי שבת קודש
עכשיו בחדשי הקיץ
השיעור מתחיל בשעה 21:30
בבית המדרש "פעולת צדיק"
רח' המכללה (מהרי"ץ) 4 בני ברק
(פינת רח' בירנבוים 2 ליד "שוק השומר")

ציבור האברכים בני הישיבות
וכלל שוחרי התורה מוזמן

שיעור שכולו חידוש - ממנו תצא מלא וגדוש

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון

הרב **יצחק רצאבי** שליט"א

פוסק עדת תימן

השיעור נמסר

במוצאי שבת־קודש

ואתחנן

מנחם אב התשפ"ה בשל"ו

בבית המדרש פעולת צדיק

בני ברק

לק״י

נושאי השיעור:

דברי הפלא יועץ על מאמר הגמ׳ [ברכות ו:] כל המשמח חתן וכלה זוכה לחמשה קולות, כי אין האדם מחוייב בכך אלא כפי יכלתו, כגון לשורר לפניו וכו׳, אבל לא שירי גויים או שירי עגבים וכו׳. ביאור כי מה שנקט כי סיבת האיסור היא מפני שאין תועלת בכך וכו׳, ולא כתב בפשיטות מפני שהדבר אסור באיסור חמור, זהו מפני שאפילו לפי שיטתו דס״ל דבעלמא אמרינן ׳גדולה עבירה לשמה׳, בנדון דידן אין היתר.

תגובה למכתב בעניין שירי עגבים בזמנינו, והזמר ציון גולן. והתייחסות לטענה כי דברים הללו הינם בגדר ׳קיצוניות׳, וביאור המושג קיצוניות שהוא שלמות.

איסור שירי עגבים הוא גם לאותם אשר לא מבינים את המלים, מכיון שיש בהם השפעה על טהרת הנפש וקדושתה.

האם ישנן השפעות סגוליות שליליות בשמיעת שירי עגבים וכד׳ אפילו דרך מכשירים אלקטרוניים.

המשך בעניין הנדון מי חיבר את הבקשה ריבון כל העולמים וכו׳, שמומלץ לאמרה לאחר קריאת שיר השירים.

בבקשה הנז״ל אין מניעה מלומר את המלים ׳ובזכות טעמיו׳, גם אם קוראים שה״ש ללא טעמי המקרא. וראיה מן התפילה על הפרנסה, שאומרים לאחר לדוד מזמור וגו׳.

למה אומרים בבקשה הנז״ל, ריבון ׳כל׳ העולמים, ולא ׳ריבון העולמים׳. מה באה לרבות המלה ׳כל׳?

השלמת ביאור דברי הכסף משנה בדעת הרמב״ם, בעניין לאו ד׳לא תשנא את אחיך בלבבך׳, ותשובה לשאלה מהו החידוש שישנו בכך, ומהי הסיבה שכתובה המלה ׳בלבבך׳. ג׳ הסברים בהבנת דעת הרמב״ם בעניין זה.

לגבי דברי הר״א בן הרמב״ם, כי ישנם דברים שאביו הרמב״ם בעצמו נהג אותם, למרות שלא הביאם בחיבורו משנה תורה. פירוש המלים שכתב, וכל זה דרש ׳גִּלּוּי־ההבנה׳.

בשבח הספר החדש אור הנר חלק רביעי, שיצא לאור כעת לרגל יום פטירת הגר״נ רצאבי זצ״ל.

© כל הזכיות שמורות למרן שליט״א

השיעור יוצא לאור ע״י מוסדות יד מהרי״ץ – בני ברק
טלפקס: 03–5358404. נייד: 050–4140741
דוא״ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול יהודי תימן – 072–33–23–642 שלוחה 6
מספר השיעור בקו ״קול יהודי תימן״ ובחוברות ״שערי יצחק״ – 797
לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03–6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל״נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט״א, וכן באמירת ״מי שבירך״ בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050–4140741.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא
כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי״ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת נכדי החתן היקר הרב שמואל רצאבי הי"ו, בן הרה"ג משה שליט"א. והכלה מוריה שתחי', בת רבי נועם בשארי יצ"ו. אשר באו השבוע בברית הנישואין בשעטו"מ.

בעבור שאבי החתן – הרב משה – התנדב ומתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ. יה"ר שיזכו לבנות בית כשר נאמן וטהור בישראל, ולראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, הולכים במסורת ומנהגי אבותינו ורבותינו נע"ג, אכי"ר.

וכן השיעור מוקדש לרפואת יוסף בן יהודה לרפואת הגוף והנפש, בעבור שהתנדבו בעבורו למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן השיעור מוקדש על ידי רבי ישראל דוב בן יקותיאל יהודה אלעזר הי"ו, מארצה"ב, להצלחתו בפרנסה ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו, ושיזכו לבן זכר. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי ברוך בן מרדכי הי"ו, לרפואת גיסתו האשה היולדת מרת עדן בת רפאל שתחי', לבריאות איתנה ונהורא מעליא. ולהצלחת גיסו רבי יעקב גיגי הי"ו ובנם נ"י, שיזכו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו בזמנו, ושיגדל לתורה לחופה ולמעשים טובים, יחד עם כל בני ביתם שיחיו. וכן להצלחת אחיו משה לזיווג הגון. והצלחתו והצלחת רעייתו מרת רות שתחי' לזרע של קיימא. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

כמו כן השיעור מוקדש להצלחת ידידנו רבי שמעון עדיאל בן שקד הי"ו, ורעייתו מרת אריאלה אֵמַא בת דן שמואל שתחי', מארצה"ב, להצלחה שיפקדו בזרע של קיימא בקרוב ממש, ושההשתדלות שלהם תשא פרי, ולהצלחה בכל העניינים, בעבור שהתנדבו ומתנדבים תמיד לכולל נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, והזקוקים לרפו"ש– השם ברוך הוא ישלח להם רפו"ש בתוך כל חולי עמו ישראל, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

דברי הפלא יועץ על מאמר הגמ' [ברכות ו:] כל המשמח חתן וכלה זוכה לחמשה קולות, כי אין האדם מחוייב בכך אלא כפי יכלתו, כגון לשורר לפניו וכו', אבל לא שירי גויים או שירי עגבים וכו'. ביאור כי מה שנקט כי סיבת האיסור היא מפני שאין תועלת בכך וכו', ולא כתב בפשיטות מפני שהדבר אסור באיסור חמור, זהו מפני שאפילו לפי שיטתו דס"ל דבעלמא אמרינן 'גדולה עבירה לשמה', בנדון דידן אין היתר.

ידוע המובא בגמרא במסכת ברכות [דף ו' ע"ב] **אמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הנהנה מסעודת חתן, ואינו משמחו, עובר בחמשה קולות. שנאמר [ירמיהו ל"ג, י"א] קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה. קוֹל אֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ צְבָאוֹת וגו'.**

ואם משמחו, מה שכרו? אמר רבי יהושע בן לוי, זוכה לתורה, שניתנה בחמשה קולות. שנאמר [שמות י"ט, ט"ז י"ט] וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר, וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל הָהָר וְקֹל שֹׁפָר וגו'. וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר וגו' וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל.

הנני אומר את הדברים, להצלחת החתן נכדי – כיון שהיינו ב'שבת־החתונה', חזרנו קצת מאוחר, על כן היה קצת עיכוב. במחילה מהציבור – יהי רצון שיזכה החתן עם בת גילו, בת ידידנו רבי נועם בשארי הי"ו, שהוא כשמו ידיד 'נעים' הליכות וכו'. וכן סב הכלה, ידידנו הנכבד רבי אבנר חדד הי"ו. שניהם ידידים ותיקים, אשר קשורים אתנו בעבותות אהבה, רבי־פעלים לתורה ולתעודה, ירבו כמותם בישראל.

בעל פלא יועץ, מביא את המאמר דלעיל [בתחילת ערך 'חתן'], והוא כותב כמה דברים חדשים.

נראה – כך מובן מדבריו – שהוא הרגיש בקושי של־אנשים, לקיים את ההלכה הזאת, לשמח את החתן. לא כל אחד, יכול לעשות זאת. לכן הוא בא ואומר, אל תחשבו שדבר זה קשה.

וזה לשונו שם, כל אדם, אינו חייב אלא כשיעורו. את אשר בכחו לעשות יעשה לשמח חתן, בעשות מה שנראה לו שהוא רצונו. האדם אינו צריך להתאמץ, בקושי מיוחד, אלא יעשה כפי האפשריות שלו.

כגון, לשורר לפניו, ולדבר לפניו מילי דבדיחותא וכדומה, מלתא דלית בה ביטול יראת הבורא.

לא ניכנס כעת לכללות הנושא, כתבתי על כך בס"ד בשלחן ערוך המקוצר [נישואין סי' ר"ו דף ס' הערה צ"ו], הבאתי כמה אפשריות לשמח את החתן. ומדברים כבר על העניין הזה בכמה וכמה ספרים. הבאנו שם גם את דברי הגאון רבי עקיבא איגר – זהו דבר מפורסם – כי כאשר החתן הוא אדם מאד פשוט, אזי אומרים לו מלתא דבדיחותא בכדי לשמחו. ואם הוא קצת בן תורה, אומרים לו דברי אגדה. ואם הוא תלמיד חכם, אומרים לו דבר לפי הכשרון שלו, איזה חידוש בתורה. לפי הרמה שלו. כל אחד, במה שהוא שמח.

לפני כן בגמרא שם מובא בזה"ל, **אמר רב אַשִׁי, אגרא דבי הִלוּלָא, מילי.** ופירש רש"י, **לשמח החתן בדברים.** אם כן, הדבר יכול להיות גם בדברי תורה.

על מהר"ם שיק סיפרו, כי הוא היה מדגדג את החתן. כנראה החתן ההוא, אי אפשר היה לשמח אותו באופן אחר, או לא היה פנאי, ע"כ היה צריך לדגדג אותו. כל אחד, כפי מה שהוא.

הערה מהקהל: יש לעיין לפי המקובל בזמנינו שכל משתתף בחתונה נותן מתנה לחתן ולכלה, האם נחשב שמשמחם. ומה שאמרו בגמרא שם אגרא דבי הילולא מילי, ופירש רש"י לשמח החתן בדברים ע"כ, רבותא קא משמע לן. ולפי מה שעיינתי קצת, הדבר תלוי במחלוקת האם בדברים דוקא.

תשובת מרן שליט"א: בשע"ה סימן ר"ו סוף סעיף י"ג העלינו בס"ד שמקיים בזה את המצוה.

אומר הפלא יועץ, אם הינך יודע לשיר, תשיר. וכן אם הינך יודע להגיד איזה דבר שהוא משמח. אבל הוא בא ומדגיש, שלא יהיה בה 'ביטול יראת הבורא'. וממשיך לפרט, **אבל לא תהא כזאת בישראל, לשורר שירי גויים, ושירי עגבים, ולדבר דברי נַבְלוּת ודברי ליצנות, בשביל לשמח חתן.**

שירים של גויים? ושירי עגבים? שהם דברים אשר מעוררים את היצה"ר, דברי חֲשָׁק. דברי ניבול פה? דברי ליצנות? חס ושלום. חלילה. לא תהא כזאת בישראל.

והוא מנמק למה לא, **כי מה תועלת יש, אם ישמח לב החתן, ונפשו עליו תאבל, באשר מכעיס את בוראו.**

כעת הוא מוסיף לנו דבר, שחושבני כי הוא היחידי בזה, אבל העניין מתאים לו – לבעל פלא יועץ – להגיד את הנקודה הזאת, וז"ל, **ועיקר שמחת חתן תהיה, כאשר יודיענו מה שגילו לנו רבותינו ז"ל, שהנושא אשה מוחלין לו על כל עוונותיו (ירושלמי בכורים כ"ג, ה"ג. ועי' רש"י בראשית ל"ו, ג').**

למדו זאת מעשיו, כפי שנאמר [בראשית כ"ח, ט'] **וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל, וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל.** אפילו רשע כזה גדול, נמחלו לו אז עוונותיו.

שעל כן, עת לחננה על נפשו, שיזהר וישמר שלא ישוב עוד לכסלה. כעת יש לו הזדמנות־פז, לפתוח דף חדש. תיזהר. מה שהיה, היה. אולם מעכשיו, מכאן ואילך חושבנא טבא.

וַיֹּאמֶר לוֹ, ראה חיבתך לפני המקום, שמוחל לך על כל עוונותיך. והוא אמר, שאתה דומה למלך, שהכל חייבים בכבודך, ורוצה בשמחתך, וציוה עלינו מאד לשמחך. שמח בחור, כי זה היום עשה ה' שתשמח בו, וזה היום הולך ולא ישוב וכו'.

הכל טוב ויפה. אבל עמדתי בתמיהה, כאשר קראתי את מה שהוא כתב בשורות הקודמות, לגבי כי ח"ו אין לשיר שירים של גויים, או שירי עגבים. לכאורה, מה היה צריך להסביר? למה אין לשיר זאת?

פשוט מאד, מכיון שהדבר אסור באיסור חמור.

וכן ניבול פה, ידוע מה שהגמרא אומרת במסכת שבת [דף ל"ג ע"א], כמה חמור עוון ניבול פה. **בעון נבלות פה, צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין. שנאמר [ישעיהו ט', ט"ז] עַל כֵּן עַל בַּחוּרָיו לֹא יִשְׂמַח אֲדֹנָי, וְאֶת יְתֹמָיו וְאֶת אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם, כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע, וְכָל פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה. בְּכָל זֹאת לֹא שָׁב אַפּוֹ, וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה.** הדבר הזה חמור מאד מאד.

וכן ליצנות, וכי זהו 'מושב ליצים'? מלתא דבדיחותא, כן. אבל לא ליצנות. ועיין עוד בגמרא נדרים דף נ"א ריש ע"א, ובחידושי אגדות למהר"ל והגהות היעב"ץ שם, ובשאר המפרשים.

אם־כן, הייתי מצפה שיגיד בעל פלא יועץ כך, 'אבל לא תהא כזאת בישראל, לשורר שירי גויים, ושירי עגבים, ולדבר דברי נבלות ודברי ליצנות, בשביל לשמח חתן' – והסיבה היא – 'כי זה איסור חמור'.

ברם, עינינו רואות שהוא לא אומר כך, אלא כתב בזה"ל, מה תועלת יש וכו'. מה יצא מכך? והוא מנמק זאת בכך, כי הגם שהחתן ישמח, נפשו עליו תאבל. הנפש של־חתן תאבל.

אולי ישנם כאלה שיכולים לחשוב, כי הכוונה היא כלפי נפש האומר. אבל לא מסתברא, מכיון שהוא מדבר על החתן.

ולמה הנפש מתאבלת? כי הוא מכעיס את בוראו. עניין 'מכעיס' שייך גם כלפי זה שאמר, אולם המדובר כעת הוא החתן, מכיון שכעת הוא נהנה מן הדברים הגרועים הללו, ואכן באופן חיצוני

הוא שמח, אבל נפשו הפנימית, שהיא רוחנית, היא מתאבלת. כואב לה.

לכאורה, לא זאת מה שהפלא יועץ היה צריך להגיד. אלא הוא היה צריך להגיד הרבה יותר 'חזק', שאסור לעשות זאת. וזהו.

נראה לענ"ד בס"ד, כי הפלא יועץ 'דבר גדול דיבר'. הוא הולך לשיטתו. בעל פלא יועץ, בהרבה מקומות בספרו – לכל הפחות בשבעה מקומות, חוץ ממה שהוא כותב בספריו האחרים, אורות אילים, יעלזו חסידים, שגם בהם הוא הולך באותה הדרך – הוא סובר כפי השיטה ש'גדולה עבירה לשמה'. פעמים רבות, הוא הולך בדרך הזאת, 'גדולה עבירה לשמה'. דיברנו על הנושא הזה בהרחבה בעבר [ועיין בהרחבה בשיעורי מוצש"ק ויגש, ויחי, שמות, בא, בשלח, שנת התשפ"ב. ומוצש"ק משפטים, תרומה, תצוה, כי תשא, שנת התשפ"ד. אחרי מות וקדושים, ומוצש"ק בהר ובחקתי, שנתנו זו], הבאנו שהגר"ח מואלאז'ין אמנם צועק חמס כנגד זה, אבל אמרנו כי זאת שיטת יחיד.

ועד כדי כך – מכיון שישנן לכך סתירות וקושיות עצומות – ישנם כאלה האומרים, כי הגר"ח מואלאז'ין אמר זאת רק בשביל לסתום את הפירצה של חסידי הבעש"ט. כי החסידים השתמשו במושג הזה, קצת יותר מדאי. כגון, שמאחרים את זמן התפילה, מכיון שסוברים כי עדיין אינם יכולים להתפלל. עושים דברים כנגד ההלכה, כאשר המטרה היא אמנם לשם שמים. וכדומה. והנימוק, גדולה עבירה לשמה. בכדי לגדור את הפירצה הזאת, הוא יצא חוצץ כנגד זה, וכתב כי ברור שהדבר אסור, כי כל זה היה לפני מתן תורה וכו'.

לא ניכנס כעת אל הנושא העמוק הזה, כי כבר דיברנו על כך [בשיעורים שם], וגם הדפסנו על כך מאמר מיוחד בקובץ דברי חפץ [גליון כ"ד].

בכל אופן, בעל פלא יועץ, בהרבה מקומות הוא כן הולך בקו הזה.

גם בעניין שהוא מביא ממש סמוך לפני כן [ערך 'חשוד'], לגבי אנשים שישנן להם חומרות בענייני המאכלים, כתב בהדיא בזה"ל, **אמרו ז"ל (דרך ארץ רבה פ"ה) כל אדם יהיו חשודים בעיניך כלסטים, כדי להישמר מהם. ואם כך אמרו בשביל לשמר גופו וממונו, על אחת כמה וכמה לעניין איסורים, שצריך לחשוד לכל אדם, שמא אינו נזהר כראוי.**

ולא יסמוך על כל אדם במאכלים ושתיות, עד שיהא הדבר ברור לו שהוא נזהר כמותו. ובפרט אם כבר הוא חשוד, שאין להאמינו אפילו בשבועה. שהחשוד על הדבר, לא דנו ולא מעידו.

ואשרי אנוש יעשה זאת, שלא לילך לאכול בבית אחר, כי לא כל אדם זהירים בשמירת היינות ממגע גויים, ואינם זהירים בבדיקת התולעים הנמצאים בחמץ ובירקות, ובנטילת ידים שחרית כראוי, ובנקיות מן החֵלב, ומבשר בחלב, ובשמירת שבת שלא להחם על ידי גויים וכדומה.

אבל, לא כל אדם יכול לעשות זאת. דאיכא דאתיקַוּרי מתיקרו ביה. ואם לא ילך אצלם בשמחתם, איכא משום איבה וקלקול סעודה וכו'.

אם הוא ילך ולא יאכל, הם ייעלבו. לאותו אדם ישנן כל מיני חומרות של חסידות, אולם כעת הוא בתורת אורח, א"כ מה הוא יעשה? בעל פלא יועץ, צריך לתת לו עצות ופתרונות לכך. אותו אדם בא לשאול את הרב, מה עושים כעת? הנני הולך כעת אל האנשים הללו, אשר אינם מקפידים, מה עלי לעשות?

על כך הוא אומר, **ומי שהוא מוכרח לילך, על כל פנים יעשה הצלה פורתא, שישאלם אם נזהרו לבדוק אחר התולעים, ושלא להחם חמין בשבת.**

ואם לא יוכל לעשות זאת – אם אינו יכול לשאול, משום "מה לא נעים לו, או לא מסתדר לברר – **לפחות ימשוך ידו מן המאכל, כאשר יוכל, באופן שלא ירגישו בו.** תאכל כמה שפחות. תצמצם במאכל. לא לאכול 'כזית בכדי אכילת פרס'... מאחר וישנן חששות וכו', תצמצם את הנזק ככל האפשר.

והוא רחום יכפר, כי גדולה עבירה לשמה (הוריות דף י' ע"ב). וכו'.

הוא נותן כל מיני עצות, לאותו אדם שמסתבך בבעיות כאלה.

מכך למדתי את העניין הזה, לגבי 'חוזר וניעור'. כי ישנם הרבה אנשים שאינם מחמירים בחוזר וניעור בפסח, ולפעמים כאשר מתארחים אצלם, הדבר עלול להביא ח"ו לסכסוכים וכו'. לכן בשנים האחרונות נטיתי כבר לקבל את הקו הזה, כי העניין הזה של 'גדולה עבירה לשמה' יכול להיות פתרון. אבל העיקר הוא, שהכל יהיה במינון הנכון ולשם שמים.

[שאלת העורך: האם מ"ש מרן שליט"א בשע"ה ח"ו סימן ר"ד אמצע סעיף ו', איננו ג"כ מן הטעם הזה?

תשובת מרן שליט"א: אין קשר לנ"ד].

בכל אופן, זוהי דרכו ושיטתו של הפלא יועץ. אם כן, לפי זה הדבר מובן. אותו אדם שואל את הרב [פלא יועץ], אני איננו יודע לשיר, אלא אך ורק שירי עגבים. אין מה לעשות. אין לי עכשיו אפשרות אחרת לשמח את החתן. מה עושים? והשאלה היא, מצד שהרי נקיטינן גדולה עבירה לשמה. המטרה היא, שהחתן ישמח. החתן איננו צדיק, בשבילו הדברים הללו ישמחו אותו, האם הדבר מותר או אסור?

בא הפלא יועץ ועונה לו, אם זהו מה שהינך טוען, הדבר לא יעזור. בנדון דידן, 'גדולה עבירה לשמה' זה לא פתרון. כי מה תועלת יש וכו'. נכון שהחתן ישמח, אבל הנפש שלו עליו תאבל, הוא מכעיס בכך את בוראו. א"כ האמת היא, שהשמחה הזאת היא איננה שמחה אמיתית. הגם שרואים כלפי חוץ, שהחתן מבודח ומאושר, אבל בפנים, הנשמה היא אבילה.

לכן, לבעל פלא יועץ לא היתה תשובה כנגד הטענה הזאת, רק מן הנימוק שכתב. כי מבחינת גדולה עבירה לשמה, לכאורה אכן השאלה היא צודקת, אבל הוא אומר כי כאן הדבר לא יעזור.

חשבתי, בהשקפה הראשונה, כי מה שכתב בזה"ל 'נפשו עליו תאבל', אולי הוא מתכוון, כי נכון שאולי החתן ישמח במשך חמש דקות, אולם בסופו של־דבר הוא יהיה מדוכא. כיון שסה"כ הוא שמע – הנפש שלו שמעה – דברים שהם אסורים, לכן בסופו של דבר הוא יהיה עצוב ומדוכא מכך. כעת הוא שמח, ואח"כ הוא יהיה עצוב. כך סברתי בהתחלה, כי אולי הוא מתכוון גם לכך.

אולם לאחר מחשבה, נראה לי שהדבר אינו יכול להיות, כי אם כן הוא היה צריך לטעון הרבה יותר מכך. לא רק ש'נפשו עליו תאבל'. אם הינך משמח אותו, ולאחר מכן עושה אותו עצוב, יצא שכרו בהפסדו. אם כן, נשארו הדברים כפי שדיברתי מקודם.

וע"ע שם בע' שמחה, שכתב בעניין זה בהרחבה, אבל בכיוון אחר. ודוק.

תגובה למכתב בעניין שירי עגבים בזמנינו, והזמר ציון גולן. והתייחסות לטענה כי דברים הללו הינם בגדר 'קיצוניות', וביאור המושג קיצוניות שהוא שלמות.

הסיבה שהנני אומר את הדברים הללו, היא מפני שקיבלתי מכתב חשוב מידידנו הרה"ג שלמה חגבי הי"ו, מחבר הספר זהב שבא [על משנ"ב הלכות פסח וכו'], בזה הלשון, **לק"י, אור ליום שהוכפל בו כי טוב לסדר זאת חוקת התורה ה'תשפ"ה ב'של"ו.**

לכבוד מו"ר ועט"ר הגאון הגדול רבי יצחק רצאבי שליט"א, המדריכינו בנתיבות ההלכה ההנהגה וההשקפה הצרופה והטהורה.

בענין מה שדיבר כת"ר שליט"א בשיעור פ' בהעלותך בשנתנו זו אודות הזמר ציון גולן.

הבעיא העיקרית אצל אותו זמר, אלו שירי העגבים שהוא מערבב. עוד מעט ניכנס יותר לפרטי הפרטים.

אין כעת פנאי לקרוא בפניכם את כל מכתבו, אבל העורך ידפיס בחוברת שער"י את המכתב בשלמותו [וכדלקמן].

עד היום חששתי שאני בבחינת כובש נבואתי, ואיננני מוציא לאור מה שראו עיני על כת"ר, אשר יש ממנו חיזוק עצום לציבור, וממנו ילמדו וכך יעשו. ואם זיכה אותי הבורא יתברך בזכות עצומה וראיתי זאת, בודאי אינו בכדי, ומן החיוב להוציאו לציבור כדי שיהיה תועלת. וכעת נחה דעתי שהגיע הזמן מן השמים.

בדידי הוי עובדא, כד הוינא טליא לפני שבע עשרה שנה אור ליום שלישי ל' שבט ה'תשס"ט ב'ש"כ, הוזמנתי עם משפחתי לשמחת בר מצוה, שהתקיימה באולמי ברסלב רחוב שלמה המלך 5 בני–ברק. וזכינו שגם כת"ר שליט"א הגיע.

והנה לאחר שכת"ר שליט"א סיים את דִרשתו הנפלאה, אזי מי שהיה אחראי על השירים (מחוסר ידיעה גם שלו וגם של בעל השמחה), הפעיל שיר "אחי בני תימן" של הזמר הנז"ל.

דרך אגב, נוסיף כי השיר הזה הוא שיר פסול, לא בגלל התוכן שלו, אלא בגלל המחבר שלו. מי שחיבר את השיר הזה, זהו אדם שהיה שונא בני תורה. צריכים לפסול להרחיק ולהוקיע את השיר הזה, רק בגלל המקור שלו [עיין שיעור מוצש"ק ראה התשע"א (הובא בחוברת שירה כשרה עמ' 121), ושיעור מוצש"ק תצוה התשפ"א, ומוצש"ק קרח התשפ"ה]. וישנם עוד דברים שהוא עשה, כל מיני פעולות. ההשקפות והדרכים וההנהגות שלהם, הם משהו כמו 'רפורמים'. למשל בסידור שהוא הדפיס, במקום ברכת 'שלא עשני גוי', כתוב נוסח חדש, שעשני ישראל. ובברכת רופא חולי עמו ישראל, שבתפילת שמו"ע, כתוב בסידורו 'בא"י רופא חולים'.

הם עשו שינויים, כמו בסידורי הרפורמים שבארצות הברית. לצערינו, זה יצא מתוך המחנה שלנו. אבל, מחוץ למחנה מושבו.

ממשיך ומספר הרב שלמה חגבי הי"ו כך, **באותו רגע ראיתי איך כת"ר שליט"א סותם שתי אזניו בשתי ידיו, ובורח מן האולם בזריזות כבורח מן האש. והיות ורצינו במשפחתינו לשאול את כת"ר שליט"א שאלה בהלכה, רַצְנוּ אחריו בזריזות כולנו יחד. ומי שמכיר את אולמי ברסלב (הגדול) הנמצא ב –1 מתחת לקרקע, והכניסה אליו הוא מסוף החצר של תלמוד תורה ברסלב. והנה אנחנו רואים שכת"ר שליט"א לא עוצר את בריחתו, אפילו שיצא מן האולם ועלה את המדרגות לקומת קרקע. ולא נרגע עד שיצא מן החצר של התלמוד תורה ברסלב, והגיע למדרכה, ופיו ממלמל "היוצא מן הטמא טמא".**

רק אז כת"ר שליט"א עצר ונרגע, שרק במדרכה כבר לא שמעו כליל את השירה, ואז שמע את שאלתינו.

מאז שראיתי זאת, נחקק בי מחזה זה עמוק עמוק, והותיר בי רושם חזק מאד. עד שגם כשאני הקטן הייתי בשמחות וכן בחתונות של חבירַי בישיבה, הייתי יוצא ומתרחק מן האולם עד שאין אזני שומעות את קול השירה היוצאת מהזמר הנז"ל. ואף היום כשאני נמצא בשמחות ומפעילים את השירה של הזמר הנז"ל, אני יוצא החוצה יחד עם ילדַי. ומצטער מאד שאחרים רבים וטובים נשארים לרקוד לקול השירה הזאת. אך דנתי אותם לכף זכות, שהם לא זכו לראות את מה שעינַי זכו לראות על כת"ר שליט"א.

דרך אגב, כעת הנני מבין, מדוע הוא זכה לְמה שהרבה לא זכו. הוא שמר את עצמו מכל מרעין בישין, הוא זכה להתקדש ולהיטהר ב"ה, וחיבר את הספר זהב שבא, ועוד ידו נטויה. ב"ה בנתיים הוא הדפיס על הלכות פסח ועל הלכות שבועות. בזכות כך שהוא שמר על עצמו בקדושה ובטהרה, הוא זכה ב"ה להתקרב אל הקודש, ולפעול. ישנן לכך תוצאות.

*

כעת תשמעו דבר חדש, שלא ידעתי, אבל בסוף כן נודע לי גם מכיוונים נוספים.

לצערי שמעתי כאלה שטענו שכת"ר שליט"א קיצוני מדאי בזה, ולכן אין מן הצורך לשמוע לו. לסתור טענה זאת, יעיד המעשה שנאמר לכת"ר שליט"א בשיעור הנז"ל שאין זה מן הקיצוניות אלא מן ההכרח הבלתי נמנע.

ומזה נתבונן, למה צריך להיכוות וללכלך את עצמינו ולחוות על בשרינו ולשתות את כוס התרעלה, ואח"כ לומר הרב צודק. נאמין לרב בעיניים עצומות אשר הוא את טובתינו מחפש, כדת תורתינו הקדושה לידע מה המעשה אשר יעשון.

נראה לענ"ד, שאם הציבור שומעי לִקחו של כת"ר שליט"א, יקחו דברים אלה ברצינות רבה, וישתדלו להשפיע במשפחה המורחבת של כל אחד ואחד, שכל שמחה שמפעילים בה שירים מהזמר הנז"ל, יצאו הציבור החוצה כמעשי כת"ר שליט"א בעצמו – אם בעל השמחה משמיע כאלו שירים, הננו 'מפגינים' ויוצאים – ובכך יראה בעל השמחה שהוא נשאר לרקוד לבד, עם בנו או חתנו, יחד עם מיעוטא דמיעוטא קלי דעת, אז לשמחה הבאה הוא יחשוב טוב טוב אם להזמין שירים מהזמר הנז"ל או לא.

ועוד, שיהיה בזה הנהגה ומחאת ציבורית, ולא הנהגת היחידים.

ובכך נצליח להוקיע זאת מתוך ציבור בני התורה הנשמעים לדעת תורה, ומקיימים מצות "ועשית ככל אשר יורוך" בכל דבר וענין.

וב"ה לא אלמן ישראל, ויש עוד זמרים טובים בעדתינו, וכלך אצל יפות. ואת"ל שאין כמוהו בכל מחנה התימנים, מכל מקום ענין תכלית השירה והזמרה בשמחות, הוא בבחינת גשמיות בשביל רוחניות לצורך מצוה לשמח חתן וכלה. ואם שמיעת שירים מהזמר הנז"ל היא נוגדת את דעת תורתינו הקדושה, אין בזה מצוה אלא להיפך חס ושלו'. כך שלא הישגנו את המטרה שאליה שאפנו ורצינו להגיע. ואין המטרה מקדשת את האמצעים.

ועוד צריך לדעת ולהפנים היטב, שאין זה לרעתינו שאיננו שומעים שירים מהזמר הנז"ל, אלא לטובתינו. משום שכל אחד מאתנו רוצה לעלות ברוחניות, ועושה מאמצים לכך, להתמלא בתורה ובתפילה לקדש עצמינו. וברגע אחד ששומעים שיר מהזמר הנז"ל, אנו מפסידים בידיים את כל מה שהשקענו, כמו שמובא בגמרא בחגיגה דף ט"ו ע"א דברי תורה קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית. ולאו כל כמיניה של אחד שאין פנימיותו כפנימיותינו ואין ערכיו כערכינו, להורידינו ולהרוס עצמינו. ואם כן זה לטובתינו היחידה. על דרך מה שאמר מרן שליט"א בשיעוריו הנפלאים, בענין מניעת שמיעת שירים בימי ספירת העומר. הבאתים בספרי הקטן זהב שבא על סימן תצ"ג הערה ד' ד"ה אך.

יהי רצון שיהיה הדבר לחיזוק בקדושה בענין זה. ואם נזכה שיחזור הזמר הנז"ל בתשובה שלימה, ידע הציבור שזה רק בזכות כל אחד ואחד מאתנו שנמנע כעת מלשמוע שירים ממנו, והיציאה החוצה מן השמחות אשר משמיעים ממנו שירים. וכמו שאין מלך בלא עם, כך אין זמר בלא מאזינים.

ממני קטן תלמידך

שלמה חגבי.

שפתים ישק, וברוך יהיה, וירבו כמותו בישראל.

לבסוף שמעתי מקרוב את הטענה דלעיל מעוד כיוונים, שזאת קיצוניות. אינני יודע, מי מפיץ את השמועות הללו, נראה לי שהדבר מגמתי. כי בעבר כל פעם הייתי צריך להזים שמועות. כגון שאמרו בשמי, שאני כעת מכשיר אותו, כי הוא חזר בתשובה. שאפשר לשמוע אותו. שחזרתי בי. אבל לאחר שדיברתי על כך בשיעור, בדברים מפורשים, ראו כבר שלא יוכלו להגיד עוד שחזרתי בי, ע"כ כעת מפיצים דבר חדש, שזאת קיצוניות. כעת הם מוצאים להתגונן, בכל מיני דרכים אחרות.

כנראה שישנם אנשים, שהם נמצאים בתוך המדמנה הזאת. אומרים, כי מי שנמצא בזבל, שעובד בביוב, איננו מרגיש את הריח הרע. מי ששקוע בכך, הוא כבר לא מרגיש, אין לו את החושים הדקים והעדינים להבחין מה טוב, ומה אינו טוב.

*

צריכים להבין, מהו המושג 'קיצוניות'.

לשלחן, ישנן ארבע קצוות. ימין ושמאל, מעלה ומטה. דרום צפון מזרח ומערב. בציבור ישנו מושג של 'קיצוניות', כגון שישנם 'ימניים' וישנם 'שמאליים'. כל אחד מחליט להיכן ללכת, לפה או לפה. מראש הם קובעים להיכן ללכת, ימינה או שמאלה. וכבר אינני מדבר על כאלה, שהולכים עד הקצה, ולבסוף הם נופלים...

אצלינו, אין קיצוניות. אנחנו לא קובעים מראש, האם ללכת ימינה, או שמאלה. ישנה תורה, והתורה היא שאומרת לנו מה להגיד. זה לא שמחפשים מראש, לאיזה צד ללכת. ההיפך. דרך התורה ודרך ההלכה, זאת דרך ממוצעת. השלחן ערוך, זה לא חומרות, ולא קולות, אלא זאת דרך המלך. דרך המלך נלך.

זאת דרך התורה. תורתנו הקדושה והטהורה. מי שבא ומחליט מראש דבר, ולאחר מכן הוא מחפש ראיות לכך, זהו מעוות לא יוכל לתקון.

לצערי, בזמנו הוצאתי פעם קונטרס ספר תורה המנוקד. כפי שאתם יודעים, ישנם בס"ת התימנים סימנים, באתנחא ובסוף פסוק וכו'. אעפ"י שמעיקר הדין הדבר אינו פוסל כלל, מ"מ רק טוב להימנע מפני שיש פוסלים. ועעמ"ש בזה בשע"ה חלק חמישי הלכות כתיבת ס"ת סעיף י"ז דף קס"ג. התפלאתי לשמוע אז חכם אחד, אשר טען לי, למה כתבת שעדיף לא לעשות את הסימנים הללו? אם אני אכתוב על הנושא הזה,

אביא ראיות שהדבר כשר ומותר לכתחילה. כך הוא אמר.

השתוממתי על כך. כיצד הוא קובע כך מראש? הרי הוא עדיין לא למד את הנושא ביסודיות, ומראש הוא מחליט, כי הוא יחפש ויביא ראיות שהדבר מותר לכתחילה. אם כן, כל מה שימצא שיסתור אותו, הוא ישים בצד, כי הוא מחפש רק את הדרך שלו.

אדם אשר קובע מראש מהו הפְּסָק, מהי המסקנא? תלמד את הנושא, תראה מה התורה אומרת, מה הינך מבין להלכה מן הפוסקים, האם זהו לכתחילה, או עדיף, או רצוי, ואז תגדיר. אבל לא קובעים מראש את המסקנא. כי מי שקובע מראש את המסקנא, הוא כ"כ נגוע, עד שאיננו רואה.

ורואים במציאות, כי כך היתה הדרך שלו. כל מה שלא התאים לדרך שלו, הוא לא מביא זאת בכלל, או שהוא מביא זאת כלאחר יד, כביכול לצאת ידי חובה. הוא כמעט לא מתמודד עם כך. עוֵר. סגיא נהור. כי השוחד יעור וגו'. [עיין בשיעור מוצש"ק תולדות התשע"ט].

ישנה תורה, שהיא אומרת לנו מה לעשות. אנחנו לא קובעים מראש שום דבר. ישנה הלכה.

לאידך גיסא, ישנה 'פשרנות', שבאה מחוסר יראת שמים, או מחוסר ידיעת ההלכה, או ישנם אנשים אשר באופי שלהם הם חלשים, שאינם יכולים להתמודד ולעמוד מול לחצים. וישנם אנשים שהם חמר־מזג, חמומים, כך הוא הטבע שלהם. וישנם אנשים שהם ההיפך, דהיינו שהם אדישים, קרר־מזג. והדברים שהם אומרים, הם כפי האופי שלהם. זה לא שישנה להם דעת תורה, או הלכה.

*

לגופו של עניין, ישנו מכתב מפורסם של החזון אי"ש [הובא בספר השקפתינו ח"ד דף 229], **אודות כת המזרחי, שונאי שיטת הקיצוניות, ומשרישים שנאה מחרידה בלב ילדיהם לשיטה קדושה זו. שכתב רבינו הקדוש והטהור מרן החזון איש זיע"א ליבלחט"א ראש ישיבת "תפארת ציון" הגאון ר' יעקב שניידמן שליט"א.** זהו מכתב מפורסם, ואביא בפניכם רק חֵלק קטן מן המובא שם.

הדוגל בבינוניות ומואס בקיצוניות, חלקו עם הזייפנים, או עם חדלי תבונה. אם אין קיצוניות, אין שלמות. ואם אין שלמות, אין התחלה וכו'. **מה עלובה הבינוניות, הסואנת בוז לקיצוניות.**

ישנו עוד מאמר בסגנון הזה, מהרה"ג חיים שאול קרליץ [הובא שם בדף 159, תחת הכותרת 'הקיצוניות – תעודת כבוד לנו'], שם כתב בזה"ל, **הקיצוניות בענייני יהדות, אינה דרך של הפרזה, אלא זוהי דרך התורה.**

קיצוניות, פירושה שלמות, קצה הדרך, השיא. וע"פ השקפת התורה, מחויב כל יהודי להיות שלם באמונה (בכל י"ג עיקרים) ובקיום המצוות. אינו רשאי למעט מהם כלשהו. מתנגד לקיצוניות משמעו, דורש לקצץ מעט מן השלמות.

כפי שאומרים, 'לעגל פִּנות'.

ואם זה באמונה, הריהו נגוע בכפירה. ואם זה בקיום התורה – לא מנימוקי השקפה (במקרה כזה הריהו נגוע כנ"ל), אלא מתוך קלות ראש – הרי זה ננוע בפריקת עול.

אמנם כותב הרמב"ם בהלכות דעות, שצריך אדם לנקוט בדרך הממוצעת. אך כל זה אמור במִדות ובהנהגה עם עצמו ועם הבריות, ובשום אופן לא בעניני אמונה, לא בשמירת התורה, ולא ביסודות ההשקפה של אדם מישראל וכו'.

ובהמשך הוא כותב כך, **כדאי להזכיר מעשה (מובא בספר פאר הדור ח"א) שפעם אמר מרן זצוק"ל – החזו"א – לתלמידו הרב שלמה כהן ז"ל, כי אין לרחק את הבינונים.**

אדם שכנראה היה מקורב בסביבת החזו"א, ורצו להרחיק אותו, כי ראו שהוא לא כ"כ מקפיד, לא מתנהג כפי שצריך. והחזו"א אמר, לא. אמנם הוא לא צדיק, אבל עכ"פ הוא בינוני.

ושאל התלמיד, א"כ מה חרי האף הגדול, על אנשי המזרחי? למה הרב כ"כ כועס על הפשרנים?

והשיב לו, המציאות של־בינונים, אינה שיטה. גם הבינוני, יודע שמוטב להיות צדיק גמור, אלא שמדמה כאילו אין זה לפי כוחותיו, ויצרו אנסו. אבל המזרחי דוגל בשיטה של־בינוניות, שואפים שכל בני ישראל יהיו רק בינונים,

ושוללים את הצדיק. אינם רואים בו את האדם השלם. ודרך זו, מובילה לכפירה ח"ו.

ישנם כאלה, שיש להם 'שיטה' של בינוניות. זאת דרכם. הם אומרים מראש, כי זהו מה שצריך לעשות. מי שמתנגד לשלמות, ואומר כי הדרך היא בינוניות, לו אני מתנגד. משא"כ אותו אדם, הוא לא אומר שצריכים להיות בינוני. אלא שהוא בעצמו, אין לו את הכוחות הנפשיים, הוא לא כ"כ חזק ביראת שמים, לדקדק בכל דקדוקי ההלכה. הוא בינוני, אבל השאיפה שלו – כך רצונו האמתי הפנימי – להיות מושלם. אותו אדם אומר, אכן בודאי שזאת הדרך הנכונה, בודאי שצריכים לדקדק בהלכה בשלמות, וכמה שיותר להחמיר, רק שאני בעצמי אינני מסוגל, אני לא יכול. כל כי האיי גוונא, שאני.

*

נצרף כאן מה ששלח לי ידידנו הרה"ג חיים לוי שליט"א בעיקבות הדברים דלעיל.

לק"י ח"י אב ה'תשפ"ה ב'של"ו.

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

ברצוני לשתף עם מו"ר מהרהורי ליבי לגבי מה שדיבר בעניין "קיצוניותו" של כת"ר.

הנני מזכיר למו"ר נשכחות. בזמנו שאלתי את כת"ר שאלה שמאוד הטרידה אותי. היה אדם שהייתי בקרבתו בעוונותי הרבים, המתחזה כת"ח וצדיק, הלבוש באצטלא דרבנן, מחבר ספרים בענייני מוסר והשקפה (ומעט בהלכה), מדבר בנועם ומתהלך כאחד הגדולים אשר בארץ, אשר נודע לי בשחיתותו הרבה. מדובר במעשי כרת נבזים, אשר אינני רוצה להעלות על הכתב בחוששני שידיעת הרע תזיק. דמותו הרתיחה אותי.

היות שמדובר באדם בליעל שהיה לי מגע ישיר איתו, שאלתי לכת"ר הייתה, כיצד עלי לנהוג כלפיו, ומה לייעץ לנו"ב. לאחר מספר שאלות בירור, כת"ר אמר בבהירות: כפי הנראה, מדובר באדם שסובל מחולי נפש, בולמוס של תאוה שצריך כדורים... ועליך לדון אותו לכף זכות...

ובכן נתבונן בעובדא שלפנינו, כי שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד.

קיצוניות ופשרנות, פעמים נובעות מתכונה טבועה בנפשו של אדם, ופעמים כשיטת חיים. והמתבונן במכלול מעשיו, ישזור הנהגותיו אחת אל אחת לאותו מקור. ואם מדובר באדם קיצוני, ובייחוד מו"ר שענייני קדושה נוגעים לציפור נפשו, כמו שנראה בעליל מהנהגותיו וספריו, תגובתו הייתה צריכה להיות בערך – ברתחנות של קדושה, איזה גועל נפש... תפוס מרחק מהבן אדם הזה. תאמר לאשתו שהיא חייבת להתגרש ממנו וכו' (כפי ששמעתי מת"ח אחר).

ברם לא כך דרכו של מו"ר. תשובתו של כת"ר הייתה כדרך הפוסקים שדרכם בהלכה תמיד "שאינו יוצא לימין ולשמאל כלל, רק הולך בשווי" (מהר"ל נתיבות עולם נתיב הכעס א'), ו"חכם לב נקי הדעת, אשר מכיר לעצמו דרך ישרה ממוצעת" (מרן בשו"ת אבקת רוכל סי' רט"ו). הכל במידה במשקל ובמשורה. אלו היודעים ספר יעיינו בספרי מו"ר ויווכחו לעצמם. וד"ל עכ"ל.

ויה"ר שיתברך בשפע ברכות, ממעון ברכותיו יתברך. מדה כנגד מדה, כשם שהוא משפיע לנו חידושי תורה.

*

ידידנו הרה"ג איתמר כהן שליט"א כתב אלי לפי בקשתי בעניין דלעיל בזה"ל, פעם אחת השתתפנו בחתונה של משפחה, בני תורה החרדים לדבר ה', ובני ישיבות ואף תלמידי חכמים חשובים לבושי פראק, היו מרקדים בשמחה ובהתלהבות לקולו של זמר, שהיה משורר שירים פסולים בלשון ערבי.

הסגנון הזה – של שירים ערביים – מצוי במה שנקרא 'גְּנַאוִי', אלו שירי נשים, ולצערינו זה מצוי עם ריקוד 'דעסה'. אם תשימו לב, זהו סגנון אחר של שירה. כל השירים הללו, צריכים בדיקה.

עכ"פ מספר הרב איתמר הי"ו כך, אבא מארי זלה"ה – הרב שלום אפרים כהן – הזדעזע מן המחזה. הא כיצד תלמידי חכמים שומעים זאת, ולא זו בלבד שאינם מוחים, אלא עוד רוקדים? היתכן?

ואמר לנו, אילו היו הרוקדים מבינים מה אותו זמר אומר, היו מתביישים ובורחים.

ישנה כאן נקודה. הם אמנם לא הבינו. אבל הרי הזמר ודאי מבין מה שהוא שר, בעוה״ר הוא יודע, הוא הדפיס זאת אפילו עם תרגום לעברית, עם פירוש. בושה וכלימה, לשיר זאת בפרהסיא. אולם יתירה מכך, גם חֵלק מן האנשים הנמצאים שם ושומעים זאת, הרי הם כן מבינים. ואיך שותקים?

הערה מהקהל: יש חכם אחד ששומע את גּוֹלָן–בַּגְדֵלַן במקור, וכשאמרו לו, וכי אינך יודע שהרב רצאבי פסק שאסור לשמעו, ענה, אני אינני יכול, זה מוציא אותִי מדכאונות.

תשובת מרן שליט״א: אוי ואבוי. זה דומה לצמא ביותר, שמוצא מים מלוחים ושותה אותם לרויה, ואיננו יודע שבזה הוא מגביר ומחמיר את צמאונו. זה שורש המחלה שלו. הנפש שלו חולה.

איסור שירי עגבים הוא גם לאותם אשר לא מבינים את המלים, מכיון שיש בהם השפעה על טהרת הנפש וקדושתה.

ברם למעשה, הדבר יותר מכך. אין טענה בכך שהם לא מבינים, כי גם כאשר לא מבינים, הדבר הזה מזיק. עיקר האיסור של שירי עגבים, הוא כלפי מי שמבין. זה כמובן הכי גרוע. אבל גם מי שאינו מבין, ישנה בכך השפעה על הנפש.

אחת הראיות לכך היא, מכך שכתוב שלא לשיר שירי עגבים לתינוק. ילד קטן. למרות שבין כה וכה הוא אינו מבין שום דבר.

הענייַן מובא במשנה ברורה [בשער הציון, סימן תק״ס], וכן בכף החיים [שם ס״ק כ״ט].

בשער הציון [שם] מובא על כך בזה״ל, **כבר הזהירו השל״ה ושאר ספרי מוסר, שלא לזמר שירי עגבים וכיוצא לתינוק, שזה מוליד לתינוק טבע רע.** למרות שאינו מבין בין ימינו לשמאלו, הוא בכלל לא יודע אפילו לדבר. אתה מולד לו, מייצר אצלו, תכונות שליליות. שהוא יגדל כאשר הוא כבר מטונף בנשמה.

ובלא״ה נמי איכא איסורא בשירי עגבים ודברי נִבְלוּת, דקא מגרי יצה״ר בנפשיה. ושומר נפשו ירחק מהם, ויזהיר לבני ביתו על זה.

גם הכף החיים [שם] הביא זאת, באותו הלשון.

והסיבה שמדברים לגבי תינוק, היא מפני שחושבים בטעות כי כיון שהוא תינוק, אזי איננו מבין, ולית לן בה, לכן דיברו בהוה.

עכ״פ אותו הדבר, גם לגבי גדול. אולי לגבי תינוק, הדבר יותר גרוע, מכיון שהוא בגדר ׳נייר חלק׳, ההשפעה אצלו היא יותר חזקה. אבל גם אצל אנשים גדולים, נדבק בהם המיאוס רח״ל.

ראיה לכך. שכל אדם יבדוק את היראת שמים שלו, אחרי שהוא שומע את השירים האלה. האם הוא מרגיש כי הוא נמשך אל הקדושה, או שמא ח״ו לדברים אחרים.

*

ידידנו הרב אביחי שרעבי הי״ו שלח אלי בזה״ל, **יהודי ת״ח מבוגר מעדתנו סיפר לי בשבוע שעבר, כי אברך אחד הראה לו את החוברת שערי יצחק** – מה שדיברנו לגבי העניין הזה – **ובא בטרוניא, מדוע צריך לעורר על זה, מה כבר קרה.**

אותו ת״ח, קרא את הדברים, ואמר לו, מי שלא מבין מה הבעיא, סימן שהבעיא היא בו.

והוסיף ואמר, אנשים חושבים שכל מה ומִי שהוא תימני, זה עצמו הכשר. אנחנו בצעירותנו ידענו, שלא כל מי שיש לו ׳סימנים וזקן׳ (הוא אמר את זה בל״ע, ואיני זוכר את הביטוי), זה מעיד עליו.

לצערינו ישנם אנשים שהם עם פיאות וזקן, אולם הם ריקים ופוחזים. הפיאות והזקן גדלו לבד, מעצמם. הוא התרגל בכך.

ושיבח את פרסום הדברים.

מנאי, צעיר תלמידיו,

אביחי שרעבי.

יישר חיליה לאורייתא, ויוסיף חיל כהנה וכהנה.

האם ישנן השפעות סגוליות שליליות בשמיעת שירי עגבים וכד׳ אפילו דרך מכשירים אלקטרוניים.

ידידנו הרב אסף לוי הי״ו, מהעיר בית שמש ת״ו, העיר את תשומת לבי לדָבר חשוב המובא בקובץ בית הלל [קובץ מ״ח דף רכ״א], בשם ידידנו הרב הגאון יעקב יוסף זצ״ל. הוא סבר, כי ישנו הבדל בין אם האדם שומע את הזמר בעצמו, באופן חי, או שהוא שומע אותו מתוך ׳קלטת׳.

מובא שם ע״י הרב יקותיאל אוהב ציון בזה״ל, **זכורני פעם הביא** – הרב יעקב יוסף – **בשיעור של שבת, שיש רב בדורינו שאומר, שהשומע שירי ערבים וכיו״ב בקלטת [אפי׳ אינו מבין המילים, ואפי׳ הזמר איש], יש בזה פגם לנפשו.**

כתוב פה, 'שירי ערבים'. כנראה מי שכתב זאת – אינני יודע האם זהו הכותב, או המדפיס – לא הבין זאת, ובמקום 'שירי עגבים' בגימ"ל, הוא כתב 'שירי ערבים' ברי"ש. אבל בעצם אולי זה הולך ביחד, אצלם עשו זאת. מצוי בשירים של ערבים, דברי עגבים. הגימ"ל והרי"ש אכן התחלפו.

ואמר הרב, אני לא יודע, ולא ראיתי מעולם שיש פגמים לנפש דרך פלסטיק. בשלמא אם הוא קול אשה, שיש חשש הרהור (באופנים מסויימים כנודע, ואכמ"ל בפרטי הלכה כי לא זו מטרת הכתיבה), או שהם דברי תועבה. דסו"ס אזניו שומעות, ואחר כוונת הלב הן הדברים, בזה שפיר יש לאסור. אבל לומר שיש פגם בנפש, בלי שום סיבה ברורה, אין סיבה.

כעין זה ראיתי מסופר, שפעם הציע מאן־דהוא לעשות קלטת מאיזה ד"ת, בכדי להניחו אצל תינוקות. וסבר שעי"ז יתקדש הילד, כמ"ש על רבי יהושע בן חנניא 'אשרי יולדתו', שהיתה אמו מביאתו לבית המדרש בעריסה, בכדי שיקלטו אוזניו ד"ת. כך כתוב, שהיא היתה הולכת ומביאה אותו בעריסה לבית המדרש. א"כ בזמנינו שנתחדש עניין הקלטות וכל שאר המכשירים החשמליים – נעשֶׂה קלטת, שהתינוק ישמע דברי תורה. הרי אי אפשר כל הזמן לשיר לו ולדבר איתו, א"כ נעשה קלטת.

והגר"י קמינצקי זצ"ל אמר לו, שאין בזה תועלת. כיון דהקדושה הנכנסת בתינוק ע"י שמיעת ד"ת, הויא עניין סגולי. ובעניינים הללו, יש לדייק על מה שנאמר בדיוק. וע"כ אין בכח קלטת לפעול פעולה שנאמרה על ד"ת חיים, היוצאים מפה הלומדים ממש.

ואמר משל לזה, רופא שאמר לחולה שרפואתו ליקח בכל יום, כף גדולה של תרופה. ואם לא ימצא גדולה, יקח ב' כפות קטנות, ששיעורן כגדולה, וישתה. כי בסך הכל, לבסוף הכמות תצא אותו הדבר.

אך אם הרבי – האדמו"ר – **אמר לחסיד סגולה לרפואה, ליקח בכף גדולה איזה דבר, בודאי לא יועיל לו ב' כפות קטנות. או אם אמר לו, בכף של כסף, לא יקח של נחושת. כיון שבזה יש לדקדק היטב על מה שנאמר.** תעשה בדיוק כפי שהוא אמר.

ישנה כאן נקודה חדשה חשובה ומעניינת, שצריכים לברר אותה.

הגר"י קמינצקי והג"ר יעקב יוסף אומרים, שאין השפעות סגוליות דרך המכשירים האלקטרוניים. כך נראה פשוט להם. ברם לפענ"ד, חושבני כי הדבר אינו נכון. אולי זה לא אותו הדבר, את זאת אכן אפשר לומר, כי כאשר זה 'חי', אזי מסתמא זה יותר משפיע. משא"כ אם זה דרך המכשיר, שאז ההשפעה היא פחותה.

זהו כפי שישנם העושים כיום חילוקים, בעניין שמיעת כלי זמר אחרי החרבן, שאם זה דרך טייפ, אזי הדבר מותר. אבל החילוקים הללו, הם מאד קשים. מהו ההבדל, בין אם אתה שומע את הכלי זמר ממש, לבין אם הקליטו את זה ואתה שומע זאת בטייפ? וכי זה לא משמח? זהו כמעט אותו הדבר. אבל, טוב. נגיד שזה סוף סוף לא 'חי'. אבל לבוא ולומר, שאין לכך שום השפעה? אין ספק, שישנה לכך השפעה. אפילו שזה דרך המכשירים.

נביא דוגמא לכך, מכוחות הטומאה. התפרסם בזמנו בעבר, כי היה מישהו שהיו לו 'כוחות', לתקן שעונים מקולקלים דרך המכשירים, הכלים הטכנולוגיים. הוא אמר זאת לאנשים, מכל העולם. כך שמעתי. הוא אמר לכולם, תשימו את השעון מול המסך, והוא בהסתכלותו היה מתקן אותו. מרחק מאות ואלפי קילומטרים.

פלא עצום. כיצד זה 'עבד'?

רואים שישנן השפעות, גם דרך המכשירים. זהו מעין כישוף. אחרת, איך זה עובד?

וגם במציאות, הדבר הוא כך.

מישהו התקשר אלי ואמר לי, הרב, תסביר לי, אינני יודע מה קורה לי. אני שומע את השירים הללו, של הזמר הנ"ל, והנני מתלהב, ומגיע מכך לידי עבירה. שאלתי אותו, איזה שירים? והוא ענה לי, שירים מהדיואן. אמרתי לו, תשמע. אינני יודע, האם אלו אכן שירים מהדיואן, או שלא. אבל גם אם הוא לדוגמא, שר שירים של מהר"ש שבזי זיע"א, אשר היה קדוש וטהור, לא יכול להיות שמישהו יתלהב מן השירים שלו ויגיע לידי עבירות חמורות. אם הדבר קורה, סימן שזה

עבר דרך צינור טמא. קיבלת זאת מטונף. הפה 'טמא' גם אם יקרא תהלים, או זוה"ק, וכדומה.

*

בכל אופן, בדקתי את הנושא דלעיל, וראיתי במפורש שהגרמ"ג שליט"א חולק על כך. דחה את דברי הגר"י קמינצקי הנז"ל, את הסברא הזאת.

בספר אגרתא דחדוותא [חלק ט"ו דף קט"ז אות ל"ט] מובא בזה"ל, **אברך יקר שליט"א שאל, שיש בידו וידיאו שהעינים רואות והאזנים שומעות את הגרי"ש אלישיב זי"ע לומד בהתמדה וכו'.**

הפיצו וידיאו, של הגרי"ש אלישיב עוסק בתורה. ורוצים להפיץ זאת, בכדי שאנשים יקבלו מכך חשק ללמוד. לראות זאת בעיניים.

האם יש בזה מעליותא, שיראו עיניו ויקלטו אזניו דברי תורה [כמבואר בירושלמי יבמות (פ"א ה"ו), שאמו דרבי יהושע בן חנניה הביאתו לבית המדרש בעריסה, שישמעו אזניו ד"ת. ובאבות פ"ב הל' ח' תנן על רבי יהושע בן חנניה 'אשרי יולדתו', ופירש שם רש"י ונמשכו אחריו הרע"ב ומד"ש וכו', דקראו ליה הכי משום הירושלמי].

והוא עונה על כך, **אנא בעניותי אמינא, שבודאי שד"ז פועל פעולתו בדעת ומוח של־תינוק, ואף שהוי דרך מכשיר.**

השואל רצה להשמיע ולהראות זאת לילד שלו, בכדי שיושפע לטובה מן התמונות הללו. יבין או לא יבין, הנשמה שלו תבין. בבחינת הא דמגילה דף ג. 'אִי אִיהו לא חזי, מזליה חזי'.

אמנם ראיתי משמיה דהגר"י קמינצקי זצוק"ל, שאמר שענין סגולי נצרך באופן שנכתב בגמ', וזה לא ע"י מכשיר, ולדבריו מסתבר שלא עדיפא מה שיש בזה גם ראייה.

ולכאורה יש לדון ע"ד – על דבריו – **דבזה לא הוי גדר סגולה, ועי'.**

ב'שורה האחרונה', הוא אומר כי זאת איננה 'סגולה', כפי שהיתה הבנתו. הדבר אינו בגדר 'סגולה'. סגולה זהו דבר אשר איננו מובן בשֵכל, אבל בנ"ד אלו דברים שיש להם השפעות.

אם יראו דרך מכשיר, אדם אשר עושה עבירה, וכי הדבר איננו משפיע? בגלל שזה מכשיר שלא היה בזמן חז"ל? וכן אם שומעים דברים אסורים דרך מכשיר, זה לא משפיע? בודאי שכן. כמובן שאם זה 'חי', זהו יותר גרוע, אבל אי אפשר לומר שהדבר אינו משפיע.

בזמנו, לפני מספר שנים, התפרסם וידיאו של החפץ חיים זצ"ל, מגיע לועידת הכנסייה הגדולה הראשונה של אגודת ישראל בעיר וינה [שבאוסטריה]. שמעתי על זקני גדולי הדור שליט"א, שהביאו בפניהם לראות את זה.

הם רצו לראות את החפץ חיים 'חי', למרות שזה דרך מכשיר. בודאי שעדיף לראות את החפץ חיים בַּפָּנים, אבל לכל הפחות את זה. רואים אותו שם חי, מהלך. לראות את זיו קדושת פניו. בודאי שישנן לכך השפעות.

כל זאת, מדובר לגבי המכשירים. אבל קל וחומר בן בנו של ק"ו, כאשר זה בהופעה חיה, וק"ו שעושים זאת בציבור של בני תורה, בפרהסיא, בפני תלמידי חכמים, ונותנים לזה גושפנקא. 'הכשר'. פרצו את כל הגדרות. וכדי בזיון וקצף.

שאלה מהקהל: הדבר לא ברור כ"כ. הם טוענים, שבעצם אין כאן שום דבר שהוא מצד ההבנה, רק מצד הסגולה. כגון לראות את הגרי"ש אלישיב כשהוא לומד, וכדומה, יש בזה גם משהו בהבנה, אמור להיות, יכול להיות. משא"כ הכא, שזהו דבר סגולי. אולי ישנו חילוק.

תשובת מרן שליט"א: 'סגולה' זהו דבר שאינו מובן בכלל. אבל בנ"ד, האם הינך מבין כי כאשר מישהו שומע דברי תורה, הדבר מוסיף לו קדושה? א"כ זהו. ישנן כאן כמה דרגות.

שאלה מהקהל: איזו 'הבנה' יש בשירי עגבים שאיננו מבין?

תשובת מרן שליט"א: זהו כפי שהאדם לוקח תרופה, למרות שאינו מבין כיצד זה עובד. הוא לא מבין ברפואה, מה זה עושה לו בגוף. נ"ד לא גרע. אומרים לו, תיקח אקמול ותהיה בריא. הוא אינו מבין, כיצד הוא נהיה בריא. זה 'אוטומט'.

כמרכן, תיקח אקונומיקה, וזה מנקה. איך זה מנקה? אינני יודע איך זה מנקה, אולם במציאות רואים שזה מנקה. אותו הדבר בנדון דידן. לא חייבים להבין, איך זה עובד.

ישנם דברים, שיש להם כוח השפעה. זהו כפי שבבית הכנסת, יש בו קדושה. למה יש בו

קדושה? התשובה היא, כי אמרו שם דברים של קדושה. ואם זהו מקום טמא, למרות שאנחנו עינינו אינן רואות, אבל ישנה לכך השפעה. ויש לכך הוכחות ממעשים שהיו בזמנינו.

המשך בעניין הנדון מי חיבר את הבקשה ריבון כל העולמים וכו', שמומלץ לאמרה לאחר קריאת שיר השירים.

דיברנו בס"ד [בשיעורי מוצש"ק חקת ובלק, פינחס, מסעי, שנתנו זו] בעניין הבקשה ריבון כל העולמים וכו', שאחרי שיר השירים. הבאנו כי ישנם כאלה שכתבו, שהרמ"ק הוא שחיבר את הבקשה הזאת, ואמרנו כי כנראה הדבר איננו נכון.

ראיתי לאחר מכן, כי בספר 'שיר השירים המפורש', במקום אחר [בדף קי"א], הביא את המקור שלו, מהיכן הוא לקח זאת.

וזה לשונו שם, **מנהגם של ישראל מתקנת הקדמונים ז"ל לקרוא בכל ערב שבת, שיר השירים כולו. ומייסד תקנה זו, הוא הרמ"ק.**

לפי מה שכתוב פה, לא רק את הבקשה ריבון כל העולמים וכו' חיבר הרמ"ק, אלא כל יסוד אמירת שה"ש בעש"ק, התחיל ע"י הרמ"ק.

וחיבר ג"כ את תפילת ריבון כל העולמים, שאומרים אחר קריאת שה"ש. ומנהג זה מוזכר בהרבה מהספרים הקדמונים.

ובהערה [1] הוא מביא, **כן כתב במבוא לספר תורי זהב על שיר השירים. ובסידור עליות אליהו, הביא המקור לאמירת שה"ש בע"ש, מסידור המקובל ר' שבתאי סופר.**

לא מצאתי זאת בספר הזה תורי זהב, לראות ולברר את גוף הדברים הללו בשָׁרשם. צריכים לבדוק את המקור הזה בפנים.

אני חשבתי, כי הם ראו זאת בסידור תפילה למשה. שמכך הם הגיעו אל המסקנא הזאת.

בבקשה הנז"ל אין מניעה מלומר את המלים 'ובזכות טעמיו', גם אם קוראים שה"ש ללא טעמי המקרא. וראיה מן התפילה על הפרנסה, שאומרים לאחר לדוד מזמור וגו'.

דיברנו גם בעניין נוסח הבקשה דלעיל, ריבון כל העולמים וכו', לגבי המלים 'ובזכות טעמיו'. מה יהיה אם קוראים את שה"ש, שלא לפי הטעמים. האם ג"כ יש לומר 'ובזכות טעמיו'? כי לכאורה, זהו דבר שקר.

והסברנו בס"ד, כי אין חובה ש'טעמים' היינו, כגון זקף או פשטא, אלא יכולים להיות גם דברים אחרים. כפי שכתוב בספר הזוה"ק, שרבי אליעזר הגדול לימד את ר' עקיבא, את 'הטעמים' של שיר השירים. הכוונה לדברים הפנימיים, לסודות שבכך. או הכוונה לטעמי המקרא שישנם, לא שאנחנו קראנו כך בפועל.

ישנה לכך ראיה לכאורה, מהתפילה על הפרנסה, שאומ' בלילי ר"ה ויוהכ"פ, שם אנחנו ג"כ אומרים כך, **ובזכות פסוקיו ותיבותיו ואותיותיו וטעמיו ורמזיו וסודותיו.** וכי האנשים מדייקים, לומר את לדוד מזמור וגו', לפי הטעמים של ספר תהלים? הרי רוב העולם, אינם יודעים כלל ועיקר את טעמי אמ"ת, לא מדייקים בהם, ובכל זאת אומרים 'וטעמיו'.

ואעיקרא, לא אומרים את המזמור אז בניגון תהלים, אלא בנעימת ימים נוראים. ובכל כה"ג, אין מי שמדקדק לו' כפי טעמי אמ"ת.

זאת גם סתירה לדברי העריכת שולחן שהבאנו, שכתב כי הסיבה של אלה שאינם אומרים את הבקשה הזאת לאחר שה"ש, היא מפני שהם לא קראו את שה"ש עם הטעמים. ברם, הנה גם פה – בתפילה על הפרנסה – לא קראו את מזמור לדוד וגו' לפי הטעמים, ובכל זאת הם עצמם אומרים 'וטעמיו'. לא התייחסו לכך.

צריכים לדעת, כי חשוב מאד לקרוא לפי טעמי אמ"ת. אמנם צריך ללמוד טוב את טעמי אמ"ת, לדעת את הכללים, כי הם שונים מאד מן הטעמים של כ"א הספרים האחרים שבתנ"ך. אבל, המון העם אינם יודעים. גם ספר משלי, וכן ספר איוב, לצערינו ישנם רבים כאלה שאינם יודעים, אבל צריכים ללמד אותם.

כך כתב גם מהרי"ץ זיע"א – כאשר הוא מדבר [בעץ חיים חלק ג' דף פ"ז ע"א, תפילת ליל כיפור] לגבי הסגולה באמירת תהלים אז – וז"ל, **נהגו כל ישראל ללמוד בליל יה"כ כל החמשה ספרים שבתהלים, כי סגולתו רבה היא לכפר על הנפש, ולבטל כל גזירות רעות. ואסמכוה אקרא דכתיב אהללה שם אלהים בשיר וגו'**

ותיטב לי״י משור פר וגו׳. אך ורק אם יקרא אותו כהוגן וכשורה בלא הפסקה, ובטעמיו ונקודותיו, ויבין מה שמוציא מפיו.

הוא – מהרי״ץ – מדבר לגבי ליל כיפור, אבל כמובן שהדבר לאו דוקא אז. העיקר הוא, כי הסגולה והתועלת היא, כאשר קוראים זאת עם הטעמים. רק ככה זה ׳עובד׳.

חשוב מאד ללמוד ולשנן את הכללים, כי הם שונים – ולפעמים אפילו ההיפך – מן הכללים שישנם בשאר הספרים.

למה אומרים בבקשה הנז״ל, ריבון ׳כל׳ העולמים, ולא ׳ריבון העולמים׳. מה באה לרבות המלה ׳כל׳?

התעוררנו לשאלה, למה אומרים ריבון ׳כל׳ העולמים? מה באה לרבות המלה ׳כל׳?

למשל, בבוקר אחרי ברכות השחר, אנחנו אומרים כך, **ריבון העולמים אלהי האלהים ואדוני האדונים, אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו** וכו׳. לא אומרים, ריבון ׳כל׳ העולמים.

מצד שני, אחרי כן, בפיסקת **לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר** וכו׳, אנחנו אומרים כך, **ישכים ויאמר, ריבון כל העולמים, לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך** וכו׳.

מה נשתנה? למה פה אומרים ׳ריבון העולמים׳, ופה ׳ריבון כל העולמים׳?

גם אחרי ההפטרה אנחנו אומרים, צור ׳כל׳ העולמים.

עוד מעט נראה בס״ד, מה באה לרבות המלה ׳כל׳.

כמו כן קשה, למה לא נגיד גם שם – בפיסקת ריבון העולמים וכו׳ שאחרי ברכות השחר – את המלה ׳כל׳?

יכול להיות אולי, כך חושבני פשוט, כי שם אי אפשר היה לכתוב ולומר ׳כל׳. הרי מהרי״ץ בעץ חיים שם אומר, לגבי המלים אלהי האלהים ואדוני האדונים, כי זהו ע״ש הפסוק [דברים י׳, י״ז] **כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים, וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים. הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים, וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד.** אם כן, כיון שבפסוק כתוב כך, ואי אפשר לשנות את הפסוק, ע״כ אין אפשרות לכתוב, ריבון ׳כל׳ העולמים, ואלהי האלהים. כי מה נפשך. בהמשך, חייבים להגיד כפי שכתוב בפסוק, אי אפשר לשַנות ולומר אלהי כל האלהים. ממילא גם לפני כן, לגבי ריבון העולמים, חובה שזה ישאר אותו הדבר.

ראיתי כי בספר פילולי פינחס [דף מ׳], הוא הרגיש בהבדל הזה, וכתב בזה״ל, **רבון (כל) העולמים, לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך, כי על רחמיך הרבים** – זהו מה שאנחנו אומרים בפיסקת לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר וכו׳ – **במקצת סידורים אין תיבת (כל), וגם ברמב״ם ובמחזור ויטרי איננה. אבל ישנה בסידור רב עמרם, בשיבלי הלקט ובטור.**

הוא ראה את הרמב״ם בדפוס, שם אכן לא כתוב ׳כל׳, אולם בכתבי היד כן כתוב ׳כל׳. הנוסח שלנו [התימנים], הוא כמובן עפ״י המקורות המדוייקים, וכפי שכתוב לפנינו ׳ריבון כל העולמים׳.

כעת הוא מסביר, מה הפירוש ריבון ׳כל׳ העולמים? מה זה בא להגיד?

וזה לשונו שם, **ביומא דף פ״ז ע״ב, ר׳ יוחנן אמר רבון העולמים (בלי ׳כל׳). ורש״י שם, רבון העולמים. כי לא על צדקותינו וכו׳. כלומר, אמר את כל התפילה.**

כל העולמים – לא רק רבון הארץ שלנו, אלא גם כל צבא השמים, גם אלה שהיו והחריבם (ב״ר ג׳ ט׳, מדרש תהלים ל״ד א׳ – הקב״ה בונה עולמות ומחריבן), וגם על עולמות שאולי עוד עתידים להיברא.

המלה ׳כל׳ באה לרבות, כי ישנם עוד עולמות. היו בעבר הרבה עולמות. ׳הקב״ה בורא עולמות ומחריבן׳. זהו דבר מפורסם. ברם ישנה עוד את שיטת המקובלים, האומרים כי העולם הוא במחזור של שבע שמיטות. כל פעם, שבעת אלפים שנה. ואנחנו איננו בשמיטה הראשונה, אלא שנייה וכו׳. ישנן חילוקי דעות, באיזו שמיטה אנחנו. עכ״פ ישנן שבע שמיטות, לדבריהם קיום העולם הוא במשך חמשים אלף שנים. ישנה שיטה כזאת, של מקובלים קדמונים. האר״י ז״ל אומר [בשער מאמרי רשב״י דף קל״ה ע״א] כי זאת טעות, אבל הגר״א מאידך כן מקיים את זאת. לא ניכנס כעת אל הנושא הזה. וכנראה הם

מסבירים, כי מ״ש במדרש ׳הקב״ה בורא עולמות ומחריבן׳, זה הולך גם על זה. כתבתי על כך בס״ד במבוא לספר רכב אלהים, סוף פרק שני, ובבארות יצחק על פסקי מהרי״ץ הלכות הושענא רבה, והבאתי כי ישנן דעות כאלה, בכל אופן.

אם־כן, כיון שישנם הרבה עולמות, ע״כ מובן מדוע אנחנו אומרים ריבון ׳כל׳ העולמים.

השלמת ביאור דברי הכסף משנה בדעת הרמב״ם, בעניין לאו ד׳לא תשנא את אחיך בלבבך׳, ותשובה לשאלה מהו החידוש שישנו בכך, ומהי הסיבה שכתובה המלה ׳בלבבך׳. ג׳ הסברים בהבנת דעת הרמב״ם בעניין זה.

הבאנו בס״ד [בשיעור מוצש״ק מסעי] את דברי הגמ׳ בערכין דף טז: תורת כהנים והרמב״ם בעניין ׳לא תשנא את אחיך בלבבך׳, כי בשנאת הלב הכתוב מדבר. והרמב״ם כותב בהלכות דעות, כי מי שמכה את חבירו או מחרף את חבירו, הוא לא עובר על לא תשנא וגו׳. והכסף משנה הסביר, כי הסיבה שאינו עובר, היא מפני שמדובר כאשר הוא מכה אותו לא מתוך שנאה. ואמרנו בס״ד שהדבר תמוה, כי מֵהָרמב״ם בספר המצוות מובן במפורש, שלא זאת היא הסיבה. הרמב״ם אומר שם, כי הסיבה לכך היא, מפני שהשנאה איננה גלויה.

בזמנו בשיעור [שם, דף 12] הבאנו שאלה נוספת על כך, כי לפי דברי הכסף משנה, הרמב״ם ס״ל כי מי שמכה את חבירו או מחרף אותו, הוא לא עובר על לא תשנא, מכיון שהוא לא שונא אותו, לכאורה הדבר פשיטא. איזה חידוש ישנו בכך? וכי זהו חידוש? אם הוא לא שונא אותו, בודאי שאינו עובר על לא תשנא. מאי קא משמע לן? הדבר נשמע קצת מפליא.

החקרי לב [יו״ד סימן פ׳] שואל, אם כן בכלל למה כתוב ׳בלבבך׳? לכאורה, לא היה צריך לכתוב ׳בלבבך׳. אם אתה אומר לי, כי גם שנאה גלויה אסורה. אדם שמכה את חבירו, והוא שונא אותו בליבו, אז הוא עובר על לא תשנא. א״כ למה כתוב ׳בלבבך׳? המלה ׳בלבבך׳ היא מיותרת. כך הוא שואל.

זאת חוץ מן השאלה שהבאנו לעיל, שהרמב״ם בסהמ״צ כותב במפורש לא כפי שהכסף משנה הביא.

ישנן כאן, שתי שאלות. א׳ מהו החידוש, ב׳ למה כתוב ׳בלבבך׳.

יכול להיות, שאכן ישנו בכך חידוש. לא שזהו חידוש מצד עצמו, אלא שהאנשים אינם חושבים על זה. יש לשים לב כי יכול להיות מצב שאדם מכה את חבירו, או מחרף ומגדף אותו, והוא אינו שונא אותו. אולי החידוש הוא, שישנה מציאות כזאת. כגון כדי ללמד אותו לקח, מוסר השכל.

ולגבי מה שהחקרי לב שואל, א״כ למה כתוב בלבבך, הרי אתה אומר כי גם שנאה גלויה היא אסורה, אם הוא שונא אותו בליבו. נראה לענ״ד, כי התשובה לכך היא, שאין דבר כזה שנאה גלויה, מבלי שתהיה שנאה גם בלב. כל שנאה, היא מתחילה מן הלב. אמנם השנאה יכולה לבוא לידי ביטוי, גם בגלוי. אבל לא שישנה שנאה גלויה, בלי שישנה שנאה בלב. אין שנאה שהיא רק חיצונית, מבלי שתהיה ג״כ פנימית בלב. אכן ישנה שנאה שהיא רק בלב, אשר לא תהיה לה תוצאה, משא״כ ההיפך.

*

כיצד להבין את הרמב״ם, לפי האמת, כמו שהרמב״ם כותב בסהמ״צ, כי אם השנאה היא גלויה, לא עוברים על הלאו דלא תשנא, כי כתוב בתורה ׳בלבבך׳.

ישנם על כך, שלושה הסברים.

מהחקרי לב רואים שהוא הבין, כי בגלל שזהו דבר מיותר, לא צריך זאת. אם יש לנו בלא״ה ׳לא תקום ולא תטור׳, ׳ואהבת לרעך כמוך׳, למה צריכים עוד לאו ד׳לא תשנא׳? ככה הוא אומר.

כך נראה מתוך דבריו, שהוא מבין כי פה באים לחדש, שזה גם בלב. אבל שם, בלא״ה הדבר אסור מצד עניינים אחרים.

אינני מבין זאת כ״כ, כי הרבה פעמים אנחנו מוצאים שישנם דברים כאלה, כגון בבבא מציעא דף סא. לגבי כובש שכר שכיר, ׳לעבור עליו בשני לאוין׳. ישנו מושג כזה.

החפץ חיים בפתיחת ספרו, בביאור באר מים חיים [לאוין אות ז׳] אומר, כי זה בגלל שכאשר השנאה היא גלויה, אדם אשר רואה שחבירו שונא אותו – כמו שהרמב״ם כותב, שהוא מודיע

לו זאת. הוא מגלה לו זאת, בצורה ברורה – אזי הוא נשמר ונזהר ממנו. משא"כ אם השנאה היא רק בלב, האדם אינו נשמר, כי הוא לא יודע שחבירו שונאו.

זה ע"ד שהפסוק אומר – קראנו זאת בהפטרת תשעה באב – **בְּפִיו שָׁלוֹם אֶת רֵעֵהוּ יְדַבֵּר, וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים אָרְבּוֹ** [ירמיהו ט', ז']. חיצונית, הם ידידים. א"כ האדם חושב, שהוא חבר שלו.

זהו <u>דבר שני</u>.

הגר"א מסביר [מובא בקול אליהו, ובהמאור הגדול], כי זהו מה שקרה אצל קין. נאמר בפסוק [בראשית ד', ח'] **וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו. וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה, וַיָּקָם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ.** לא כתוב, מה קין אמר? מבאר הגר"א, שהוא אמר לו כל הזמן, אחי, אחי. בכדי להטעות אותו, הוא היה מדבר איתו בלשון אהבה, אחי. שלא ידע, כי הוא שונא אותו. ואז הוא היה יכול לקום עליו בפתאומיות, ולהרוג אותו. הסיבה שהוא היה צריך לעשות זאת, היא מפני שקין לא היה יכול על הבל. שכן אמרו חז"ל, שהבל היה גיבור יותר מקין. לכן קין התחכם והטעה אותו. ואותו הדבר, עשה יואב עם עמשא וכו' יעו"ש.

ברם, ישנו <u>דבר שלישי</u>, הסבר הפלא ופלא, שכתב בספר יד הקטנה [הלכות דעות פרק ז' אות ד']. הוא מסביר, כי הסיבה שהתורה מדברת לגבי שנאת הלב, ועל שנאה גלויה לא עוברים על לא תשנא, היא מפני שכאשר השנאה היא בלב, אזי הדבר מסוכן מאד. כי השנאה ממשיכה וממשיכה, הולכת ומתגברת, עד שיכול להיות מצב שהוא אפילו יהרוג את חבירו. הדבר נקרא בתוה"ק בשם 'משטמה', זאת שנאת הלב. זהו כפי שנאמר לגבי עשיו, **וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב, עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו. וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ, יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי, וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי** [בראשית כ"ז, מ"א]. משא"כ כאשר מוציאים את השנאה החוצה, שאז השנאה יורדת. דועכת. היא מתמעטת. ואולי בסוף אפילו תדעך ותיעלם לגמרי.

נראה לי, כי רק הפירוש שלו מתאים לדברי הרמב"ם. כי הרמב"ם בסהמ"צ [לא תעשה ש"ב], כאשר הוא מדבר לגבי העניין הזה, הוא אומר בסיום דבריו כי שנאת הלב, זהו החטא הכי חזק והכי חמור. לכאורה לא מובן, מדוע הרמב"ם כתב זאת? למה הוא הוסיף את זה? לפי היד הקטנה, הדבר מובן. כי הרמב"ם רצה להסביר לנו, ששנאת הלב זהו הדבר הכי מסוכן.

הערה מהקהל: מי ששונא את חבירו בגלוי, היה לו בהתחלה את השנאה בלב.

תשובת מרן שליט"א: בודאי. נכון. אין אפשרות אחרת. שנאה, היא כמו קנאה, למשל. ישנה קנאה שהיא גלויה, אבל היא מתחילה בלב. בחוץ, זאת רק התוצאה. אם השנאה פורצת החוצה, פירושו כי היא התחילה מן הלב, בודאי.

וז"ל בעל היד הקטנה, עיקר שנאת הלב היא, כשאינו מודיע ומראה השנאה כלל. כי אם מטמין ומכסה אותה בלבו, והיא נקראת בלשון התורה מַשְׂטֵמָה, והיא שורש פורה ראש ולענה. כי טבעה וענינה של ה[מ]שטמה, אשר מבלתי אפשרי להיות נכבה מלבו כלל, והיא בוערת כאש בקרבו, ובכל עת מתעורר הלב לחרוש רעה על חבירו.

הוא כל הזמן חושב, מַתַכְנן, מה אעשה לו? איך אזיק לו?

ויתרחקו הלבבות יותר. והשנאה מתגברת מאוד ומאוד, עד שיעמוד על חיי חבירו. וזה מבואר בתורתינו הקדושה, שנאמר וישטום עשו את יעקב גו' ויאמר עשו בלבו גו' ואהרגה את יעקב אחי. אבל אם הוא מודיע ומראה השנאה ומוציאה מלבו, אז נתכבית אש השנאה מלבו.

שאלה מהקהל: אם השנאה היא בלב, זה יותר חמור מאשר אם הוא מוציא את השנאה כלפי חוץ?

תשובת מרן שליט"א: כך לפי דעת הרמב"ם. והבאנו בזמנו בשיעור, כי לשיטת השאילתות דרב אחאי גאון, הדבר הוא קל וחומר. אם שנאה בלב היא אסורה, ק"ו שנאה שהיא חיצונית. אבל לדעת הרמב"ם, לא עוברים על לא תשנא את אחיך וגו', אלא רק כאשר השנאה היא בלב. כי לשון התורת כהנים הוא, 'לא אמרתי כי אם בשנאה שבלב'.

ברם, זה לא שהדבר מותר, כי הוא אסור מצד דברים אחרים, 'לא תקום ולא תטור', 'ואהבת לרעך כמוך'. ואם הוא מכה את חבירו, הוא עובר

גם על 'לא יוסיף', 'פן יוסיף'. ישנם איסורים אחרים. אבל הלאו ד'לא תשנא', הוא נאמר רק לגבי שנאה בלב. והסיבה היא, כי כאשר השנאה היא בלב – לפי היד הקטנה, הדבר מובן. כי הרמב"ם כותב, שזהו חטא חזק וחמור יותר מהכל – אזי השנאה בוערת, עד שזה מתפוצץ בצורה מסוכנת. משא"כ אם השנאה היא בחוץ, היא הולכת ודועכת, ויכול להיות שלבסוף הוא בכלל 'ירד מזה'.

הערה מהקהל: כך הדבר הוא גם במציאות, כאשר האדם כועס, הוא צועק וצועק עד שנרגע.

תשובת מרן שליט"א: הינך מדבר רק על אדם שכועס, או גם על שנאה? כי ישנו הבדל. לגבי כעס, הדבר שונה. בעל ראשית חכמה [שער הענוה פרק ה', דף רנ"ב ע"ב] כותב בהדיא, כי אדם שהוא כועס, אם הוא מרגיש שהוא כועס ממש ומתרגז, שישמור זאת בליבו. ואם הוא מדבר, אזי שידבר בקול נמוך, בשקט, ואז לאט לאט הוא ירגע. כי אם הוא יתחיל לצעוק, אזי הוא 'יבער'.

המשך השאלה מהקהל: אבל אם הוא לא יוציא זאת, הדבר יהיה מסוכן עבורו.

תשובת מרן שליט"א: יפה. יתכן אולי. א"כ שידבר במינון נמוך.

כך לשון הראשית חכמה, **השתיקה, מבטלת את הכעס, וגם קול הנמוך. ולכן כשיראה האדם שכעסו מתגבר, ישתוק, או ידבר בנחת, ולא ירעים קולו בכעסו.**

יש לשים לב שהוא אומר כך, הדבר הראשון 'ישתוק'.

אפשר כי אם הוא מסוגל לעצור, אזי שישתוק. אבל אם הוא מרגיש כי הוא מתפוצץ, אזי שידבר בנחת, ולא ירעים את קולו בכעסו.

כי המגביה קולו בשעת כעסו, יתעורר הכעס. אבל בקול הנמוך והשתיקה, משקיטין את הכעס.

הערה מהקהל: גם הרמב"ן באיגרתו כתב כך, 'תתנהג תמיד לדבר כל דבריך בנחת וכו', ובזה תינצל מן הכעס וכו'.

תגובת מרן שליט"א: אכן. כך הוא כותב שם בתחילת דבריו, וכנראה כוונתו כדברי הראשית חכמה שהבאנו.

[הוספות ידידנו הנכבד הרה"ג חיים לוי שליט"א.

מה שהביא מו"ר בפירוש שיטת הרמב"ם בלא תעשה של לא תשנא את אחיך בלבבך את דברי היד קטנה. יסוד דבריו כבר נמצאים בספר בינה לעיתים (דרוש ס'). ופירש בכך הכתוב (בראשית כז, מא) וישטום עשו את יעקב על הברכה וכו' ויאמר עשו בלבו יקרבו וכו' ואהרגה את יעקב אחי. וכן את מה שאמור לגבי אחשורוש (אסתר א, יב) וחמתו בערה בו. ופי' בכך הפסוק (שמות לב, יד) וינחם ה' על הרעה, אשר דיבר לעשות לעמו. מה שדיבר לעשות לעמו הצרות, היא שגרמה לו להנחם על הרעה. עי"ש.

ולגבי הסברו של הח"ח. ראה בספר מקדש מעט על תהלים (קיח, ז) בשם אגרת הטיול לאחי המהר"ל, ה' לי בעוזרי, ואני אראה בשונאי, ופי' בדרך צחות: אלה המראים שנאתם בגלוי – אני אדע כיצד להשמר מהם, אבל אלה הנראים כעוזרים ובליבם ישימו ארבם, עליהם אבקש מה' שהוא יהיה לי בעוזרי, כי אני לא אדע להשמר מהם. עכ"ל. ע"ע רבנו יונה משלי (ג, כט).

תלמידך הק' חיב"א מני"ו.

ברוך יהיה, ולעולם יחיה. וע"ע פלא יועץ ע' שמחה, שם העלה כבר ג"כ את ההסבר שכתב הח"ח, מלבד הסבר נוסף חדש. רביעי. ובתשובה כת"י הרחבתי בס"ד בכל זה. יב"ן].

לגבי דברי הר"א בן הרמב"ם, כי ישנם דברים שאביו הרמב"ם בעצמו נהג אותם, למרות שלא הביאם בחיבורו משנה תורה. פירוש המלים שכתב, וכל זה דרש 'גִּלּוּי־ ההבנה'.

לסיום, ברצוני להסביר משהו, שכתב מהר"ר אברהם בן הרמב"ם [הובא במעשה רוקח]. הבאנו את דבריו בס"ד [בשיעור מוצש"ק מטות], אבל לא היה לי זמן אז להסביר זאת.

זהו דבר חשוב, שכתב הר"א בן הרמב"ם, שמתברר ממנו, כי ישנם דברים שאביו רבינו הרמב"ם בעצמו נהג אותם, למרות שהוא לא הביאם בחיבורו משנה תורה. ואמרנו שהדבר הזה מפריך הרבה דברים, טענות ומענות. כי ישנם אנשים החושבים, שאם הרמב"ם לא העלה איזה

עניין במשנ"ת, הדבר סימן כי הוא אינו סובר את זה.

הנה לנו רבי' אברהם שישב עם אביו הרמב"ם בליל הסדר, והוא אומר ומעיד נאמנה כי למרות שבנוסח ההגדה הרמב"ם לא הביא את הפיסקאות, **רבי יוסי הגלילי אומר, מנין שלקו המצרים במצרים עשר מכות, ועל הים לקו חמשים מכות** וכו'. ואחר כך, **רבי אליעזר אומר** וכו', **רבי עקיבא אומר** וכו'. **כמה מעלות** וכו', **דיינו**. עניינים שהרמב"ם לא כתב זאת כלל ועיקר בהגדה. אבל בנו הר"ר אברהם מעיד בזה"ל, **ואמירת זה, מנהגינו ומנהג קדמונינו אבא מארי ז"ל והקודמין לו וחכמי המערב.**

והוא מסביר, כי הסיבה שהרמב"ם לא כתב זאת, היא משום שהדבר אינו נוהג בכל המקומות. זהו רק מנהג, הדבר איננו הכרח, והרמב"ם לא כותב את מה שהוא לא מוכרח. אין הכוונה מוכרח ממש, דהיינו לעיכובא. שהרי אפילו אם דילג את רוב ככל ההגדה, יצא ידי חובתו, כמתבאר למעיין ממה שכתב בפרק ז' מחמץ ומצה הלכות ד' ה'. ויש הרבה דברים בלתי מוכרחים שבכל זאת הרמב"ם כן כתבם.

וזה לשונו שם, **ועם היות שאבא מארי ז"ל לא זְכָרוֹ בנוסח ההגדה שכתב בסוף הִלְכוֹת חמץ ומצה, לפי שהוא בלתי מפורסם בכל המדינות, ולא הכרחי כמו מה שכתב.** הוא אומר במפורש, שהרמב"ם בעצמו כן היה אומר את הפיסקאות הללו.

רק שישנן כאן בדבריו שתי מלים, אשר צריכים עדיין להסביר אותן.

הוא כותב כך, **וכל זה, דרש גְּלוּי־ההבנה. ועליו ועל כיוצא בו נאמר, כל המרבה וכל המאריך ביציאת מצרים הרי זה משובח.**

מה פירוש המלים הללו, דרש 'גְּלוּי־ההבנה'? לכאורה הוא הכניס כאן שתי מלים, שאין להן קשר. הוא אומר, שהמדרש הזה הוא 'גלוי ההבנה', דהיינו הוא מובן בקלות. בסדר. אבל מה הדבר קשור עכשיו? מי דיבר על כך, האם זהו מדרש קשה או קל? למה הוא הכניס זאת כאן?

נראה לי בס"ד, כי הוא כותב כאן יסוד נוסף. הרי ההגדה של פסח, היא 'דרש', כל המדרש של ארמי אובד אבי וכו', כמובא במכילתא, וכן מדברים אחרים שהוסיפו. ע"כ אומר הר"א בן הרמב"ם, שמתאים לומר זאת בליל הסדר, כי בליל הסדר קבעו בהגדה דְּרָשים–מדרשים שהם 'גלויי ההבנה', שמבינים אותם בקלות. והסיבה היא, מכיון שההגדה מיועדת עבור כל ישראל. היא לא מיועדת רק לגדולי הדור, לתלמידי חכמים ובני תורה, אלא גם לאנשים שהם פשוטים. אם היו מביאים בהגדה מדרשים אשר אינם מובנים, אזי לא היה לכך טעם וריח.

לכן הוא אומר, כי המדרשים הללו, הם ג"כ מתאימים אל ההגדה. כפי שבכל ההגדה, עפ"י תיקון חז"ל, הדברים הם פשוטים, אותו הדבר גם הפיסקאות הללו, כי הם 'גלוי ההבנה'. מתאים לומר אותם. על כן, אלה אשר קבעו לומר אותם, הם 'קלעו' למטרה.

ברם אין פירושו, כי אלו מדרשים שאין בהם עומק וחידוש. ישנם הרבה דברים פשוטים, אשר יש בהם דברים גבוהים.

למשל, אומרים לגבי פירוש רש"י על התורה, כי הוא מתאים לכל סוגי האנשים. גם לעמי ארצות, וגם לגדולי הדור. כי כל אחד לומד אותו, ומוצא בו מה שמתאים לו ולמדרגתו. פירוש רש"י על התורה, זאת חכמה גדולה. כי מצד אחד, זהו ספר אשר נראה שטחי יחסית.

אותו הדבר הרמב"ם, הלשון שלו במשנ"ת היא מאד קלה ופשוטה יחסית, רק שהוא ידע להביע בלשון פשוטה עניינים רמים ונישאים.

ישנם כאלה אנשים, אשר יש להם סגנון עמוק, הם אינם יכולים להביע את כוונתם במלים פשוטות. הם כותבים מלים, אשר קשה מאד להבין. כותבים בסגנון כזה, שקשה לחבר את המלים זו לזו, ולהבין מה הם התכוונו. ויתכן מצב שקולמוסם אינו מביע את עומק שכלם ובינתם עד תכליתו. אבל הרמב"ם כותב דברים גבוהים, בלשון פשוטה.

ומי שאינו ת"ח, מבין את הדברים כמות שהן בפשיטות. ברם מי שהוא מעמיק, הוא רואה כמה טמון במלים הללו. כל מלה היא מרגלית.

אותו הדבר בנדון דידן, לגבי הגדה של פסח. גדולי תורה, הם מבינים גם דברים אשר לא

רואים אותם, הם רואים אפילו דברים שהם כאילו 'בין השיטין'.

לכן הר"א בן הרמב"ם כותב בנ"ד, כי זה דרש 'גלוי ההבנה'. לכן הדבר מתאים. יפה לעניין, ונאה לבניין.

כעת, פירוש שני.

ישנם מדרשים שהם תמוהים. יותר נכון, מתמיהים. כתובים איזה דברים, שהם נראים מוזרים. אגדות שהן תמוהות. אבל אלו דברים, אשר רצו חז"ל לרמוז בהם כל מיני סודות. רצו שהאנשים הפשוטים לא יבינו זאת, ולכן הם כתבו זאת כך. כמ"ש הרמב"ם בפיהמ"ש פי"א דסנהדרין, ועוד מרבותא.

בליל הסדר, אין דברים כאלה. לא כללו באגדתא דפסחא שאומרים בליל הסדר מדרשים כאלה, אשר עמי ארצות לא יאמינו, יאמרו שהדבר אינו יכול להיות, לא מציאותי. אעפ"י שמי שהוא חכם, הוא מבין, כי אם חז"ל כתבו דברים כאלה, הם רצו לעורר בהם את האדם להתעמק בכך, ואז הוא יגלה מה מסתתר מאחורי המלים הללו. רמזים ומְשָלים.

זהו פירוש המלים שלו 'גִּלוי־ההבנה', דהיינו שהדברים בעצמם הם פשוטים, ומתקבלים על דעת כל האנשים. לכן הוא – הר"א בן אברהם – ממליץ עליו, כי המנהג הזה הוא טוב וכו', למרות שהרמב"ם לא כתב אותו בחיבורו.

כבר לפני שנים רבות, עמדתי בס"ד על ביאור דבריו הללו אגב אורחא, באגד"פ פרי עץ חיים מהדו' שנייה דף ע"ר אות קנ"ה ד"ה ויש, וכתבתי בקצרה בזה"ל, **אפשר שרצונו לומר כי טוב הדבר, כיון שבחרו מדרשים הללו שהם שווים לכל נפש, ולא עניינים סתומים ומופלאים שיתמיהו את עמי הארץ וקלי־הדעת המתקבצים בליל פסח. או דברים שצריכים פירוש רחב, וכיון שהם לא יבינו אין בהם תועלת** יעו"ש.

כנראה מקור הדברים, הוא לקוח מתוך ספרו הגדול הנקרא בשם המספיק לעובדי ה', שרובו ככולו נחשב אבוד. ומסתברא שלפני פיסקא זו, הרחיב ר"א בהרמב"ם בעניינים שדיברנו, ולכן כאן בפיסקא זו, סָתם וקיצר בַּמובן.

השם ברוך הוא יעזרנו על דבר כבוד שמו, וינחנו בעצה טובה, וימלא כל משאלות ליבנו וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשבח הספר החדש אור הנר חלק רביעי, שיצא לאור כעת לרגל יום פטירת הגר"נ רצאבי זצ"ל.

ישנה לנו בשורה טובה, ברוך ה'.

יצא לאור הספר אור הנר, חלק רביעי. ביום היאר־צייט של אבא מארי זצ"ל, ו' מנחם אב, זכינו שהספר הזה יצא לאור. כולל שאלות ותשובות, שו"ת הרנב"ן, ומעשה נסים. מי שיש לו טעם טוב, מי שמבין, ייהנה מאד. ישנם כאן הרבה דברים חדשים.

ויצירפנו לכך, גם את הספר 'דקדוקי תורה', אלו הערות כַּסדר על תאג תורה קדומה, דברים שדעתי העני נוטה ממנו. למרות שזהו ספר חשוב מאד, דהיינו תאג תורה קדומה, הוא הכי מדוייק בעולם הידוע לי, אבל פה הסברתי איזה דברים, שנראה לי כי כדאי לתקן אותם. ב"ה שהספר הזה יצא לאור.

דרך אגב, כיון שמיהרו מאד בהדפסה, חֵלק זה יצא קצת עם שיבושים. ע"כ מי שיעבור על זה, וימצא את השגיאות, שיגיד לנו. בכל אופן, הספר הזה ממש נפלא, ממש מצויין. מאיר עינים. זאת סייעתא דשמיא. בזמנו דיברנו על כך בשיעורים, לגבי כל הנושאים הללו, וידידנו הרב מאיר אהרוני הי"ו ערך את הכל בטוב טעם ודעת, ביחד עם ידידנו הרב עוז שלום ערק הי"ו שהדפיס, ברוכים יהיו, עם כל אלה שטיפלו ועזרו להוצאתו.

הספר אור הנר בעצמו, מכיל שאלות ותשובות מגנזכי אבא מארי זצ"ל, מה שהוא כתב בעצמו, ומעוד מחכמי תימן שהיו לפניו. זה בזכות בני הרב שאול הי"ו, ובני הרב נסים הי"ו, וגם בני הרב דוד הי"ו עזר בכך, וכן נכדי הרב חיים הי"ו. ב"ה הם זכו לעשות דבר עצום ומועיל.

ישנו בספר אור גדול. הספר הזה, כשמו כן הוא, 'אור הנר'. ב"ה זהו החלק הרביעי, ואנו מקוים כי בעזהי"ת יהיה עוד בהמשך. ידידנו הרב ניר טיירי הי"ו, מנכ"ל פעולת צדיק, מפיץ את הספר כאן כעת בביהמ"ד. שיזכה, ונזכה כולנו, לאורו של מלך המשיח. אור חדש על ציון תאיר וגו'. אכי"ר.